

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE:

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, D. GUSTI,
E. RACOVIȚĂ, C. RĂDULESCU-MOTRU, I. SIMIONESCU

Redactor șef:

CAMIL PETRESCU

R E D A C Ț I A
B U C U R E Ș T I I I I
39, BULEVARDUL LASCĂR CATARGI, 39
T E L E F O N 2-40-70

A D M I N I S T R A Ț I A
C E N T R A L A E D I T U R I L O R
F U N D A Ț I I L O R R E G A L E
20, S T R A D A L I P S C A N I, 20
T E L E F O N 4-92-57

A B O N A M E N T U L A N U A L L E I 360
P E N T R U I N S T I T U Ț I I Ș I Î N T R E P R I N D E R I P A R T I C U L A R E L E I 1.500
E X E M P L A R U L 30 L E I

C O N T C E C P O S T A L N R. 1210

A B O N A M E N T E L E S E P O T F A C E Ș I A C H I T A P R I N O R I C E
O F I C I U P O S T A L D I N Ț A R Ă

M A N U S C R I S E L E N E P U B L I C A T E N U S E Î N A P O I A Z Ă

E D I T A Ț Ă D E S E C R E T A R I A T U L G E N E R A L
A L F U N D A Ț I I L O R C U L T U R A L E R E G A L E

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL VII, Nr. 10, OCTOMVRIE 1940

BUCUREȘTI
UNIUNEA FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1940

SUFERINȚA CREATOARE

După o scurtă eclipsă de douăzeci de ani, neamul nostru reînnoadă firul întrerupt al destinului său, care este unul de suferință și de mucenicii. Năvăliri și cutropiri, răpîri și restituiri deopotrivă de vremelnice, împilări și bejenii, — din aceasta a fost făcută viața moșilor și strămoșilor noștri. De două mii de ani istoria poporului român nu cunoaște altceva.

Frământata epocă a renașterii noastre nu este și ea, dela 1821 înainte, decât tot o neîntreruptă înlănțuire de chinuri, individuale și obștești, în slujba marelui ideal: unitatea, în suflet și în trup, a românismului. Eliberarea de clasele conducătoare străine de neam, unirea Principatelor, independența, Regatul, unitatea politică a tuturor Românilor, iată etapele succesive în care idealul românesc părea că merge către o definitivă împlinire. După Tudor Vladimirescu, a cărui jertfă înseamnă semnalul renașterii noastre moderne, toate generațiile ce s'au urmat pe pământul acesta au trăit, au muncit și au suferit cu idealul lor în fața ochilor. O singură generație părea sortită să facă excepție: a noastră. De douăzeci de ani încoace ne obișnuisem cu gândul că noi suntem beneficiarii tuturor jertfelor strămoșești, — generație fericită care nu mai avea de dorit nimic, care nu mai trebuia să lupte pentru nimic. 1940 a adus însă brutala desmeticire și generația noastră reintră astăzi în rânduri, continuând marșul către ideal, exact de acolo de unde l-au lăsat părinții noștri, făuritorii unității dela 1919.

Mărturisesc că în nopțile tragice ale patriei — când se sfâr-tecau hotarele în scrâșnetul celor înnebuniți fiindcă nu le era

Îngăduit să tragă — am avut slăbiciunea să caut alinare în lectura vechilor filosofi. În acele lungi nopți sbuciumate, fără somn și fără visuri, am deschis iarăși cartea doua din *Tusculanele* lui Cicero și am recitit paginile potolite în care gânditorul dela Tusculum dă povețe pentru împlânzirea suferințelor. N'am găsit nici o mângâere și n'aș sfătui pe nimeni să urmeze astăzi preceptele de filosofie stoică din *Tusculane*. Cicero combate acolo suferința ca pe un rău, ca pe o întâmplare a vieții care îndepărtează pe om dela cumpătare, dela rațiune, dela îngăduință, — socotite ca marile virtuți ale înțelepciunii. Suferința aduce după ea mânia, ura și pizma, — socotite ca marile vicii care alungă înțelepciunea. Dar astăzi, dela un cap la altul al patriei sdrențuite, fiecare dintre noi cată tocmai să simtă clocotind în piept mânia, ura și pizma în fața nedreptății.

Să nu ne jeluim, tineri ai generației mele, — să urâm și să ne înmiim puterile.

Știu, noi oamenii nu suntem de piatră. Lacrima este ome-nească: cine n'a simțit-o niciodată în colțul genelor nu are inimă și nimic mai urât pe lume decât oamenii fără inimă. Dar o singură lacrimă, ștearsă repede cu dosul palmei, atât ne e iertat. Lamentațiile, bocetul, surpă țăriile sufletești, risipesc puterile, reduc pe om la neputință. Amărăciunea ca izvor de forță nouă, pe aceasta s'o căutăm, s'o iubim și s'o cântăm: *ce sel de la force, l'amertume*. Aici zice bine Cicero în *Tusculane*: „Un rar suspin este îngăduit câteodată și unui bărbat, bocetul nici chiar femeilor...”

În nopțile acelea de sbucium sterp, am părăsit deci filosofia antică, pentru a căuta liniște în opera tragicilor elini. Și am găsit nu numai alinarea dorită, dar și o îmbărbătare fără egal, —câci aceasta e taina rodnică a antichității clasice: ea constituie un depozit de forțe renovatoare, în veacul veacului. M'am întâlnit acolo cu minunatul adevăr, în tragedia greacă descoperit întâia oară, că gloria se făurește pe nicovala suferinții. Am recitit *Filoctet* al lui Sofocle, tragedie la sfârșitul căreia Heracle apare eroului și, după ce îi amintește lungile chinuri îndurate, încheie prevestindu-i: „Suferințele tale te vor face celebru“. Am

recitit *Ifigenia în Aulis* a lui Euripide și m'a înfiorat din nou dumnezeiasca figură a fiicei lui Agamemnon, apariție virginală și eroică, pildă de bărbăție în eternitate. Ifigenia trebuia să moară pentru salvarea Greciei, — așa hotărâseră Zeii atotputernici. Tatăl ei, Agamemnon, se plecaseră neștrămutatei cruzimi a Destinului. Înainte de a se sui pe altarul unde avea să fie înjunghiată, Ifigenia spune mamei sale, în suflulul căreia dospea mânia :

— Mamă, să nu urăști pe tatăl meu, bărbatul tău.

Clytemnestra răspunde, amenințătoare :

— Din pricina jertfirii tale, îl vor pândi groaznice primejdii.

— Mă jertfește pentru Grecia, împotriva voinții lui, răspunde fecioara.

Simțind că Grecia toată o privea în acea clipă gravă, că de sacrificiul ei depindea ca Troia să fie sau nu învinsă, Ifigenia adaugă, iluminată :

— Mamă, nu e potrivit să iubesc viața atât de mult. Tu m'ai născut pentru toți Hellenii și nu numai pentru tine. Ucideți-mă, și răpuneți Troia: aceasta va fi monumentul meu nepieritor, nunta mea, copiii mei, gloria mea!

Gloria prin suferință, idee vechi pe care timpul o aduce pururi în actualitate, ca pe un balsam pe rănilile cele mai adânci ale muritorilor.

Așadar, suferința nu poate fi un rău, cum nu este nici unul dintre actele vieții, cum nu este nici moartea, ultimul ei act. O viață fără suferință este lipsită de elementul ei cel mai rodnic. Suferința nu e urâtenie, ci frumusețe, nu e rapt, ci dar. Un om sau un neam căruia i se dăruiește suferința, primește, odată cu ea, puterea de a crește, de a se întări, de a trăi în frumusețe. La scânteia suferinții se aprind marile incendii care purifică și din cenușa cărora renaște întotdeauna o pasăre Phoenix. Poetul cântecelor blestemate o simțise și o cântase în versuri demne de un creștin :

*Soyez béni, Mon Dieu, qui donnez la souffrance,
Comme un divin remède à nos impuretés....*

Gloria de a suferi, ca și frumusețea suferinții, sunt deci idei vechi, puse în valoare de oamenii antichității. Dar creștinismul a adăugat *iubirea de suferință*, ca un sens nou dat acestui mare act al vieții. Nu numai să te chinuești pentru idealul tău, dar să iubești, să cauți suferința ca pe o favoare divină, iată tâlcul sublim pe care l-au deslușit lumii martirii creștini. Ei au ridicat mucenicia la rangul unei teribile arme de luptă pentru izbânda idealului. Căci sângele rodește.

Exemple? Nu știi pe care să-l alegi mai întâi. Lângă martiriul păgân al Ifigeniei, fiica de rege, privești mucenicia creștină a lui Cyprian, episcopul Cartaginei.

În 258, pe vremea persecuției lui Decius, Cyprian este târât la judecată, pentru vina de a fi creștin. Când proconsulul îi cere să-și lapede credința, sfântul nu primește, deși cunoștea pe deapsa prevăzută de lege.

— Tu ești Thascius Cyprianus ?, îl întreabă proconsulul.

— E sunt, se aude răspunsul.

— Tu erai episcopul sectei nelegiuite?

— Eu.

— Prea înălțații împărați îți poruncesc să aduci sacrificii Zeilor.

Cyprian răspunde liniștit :

— N'o fac.

Magistratul îi dă o clipă de răgaz :

— Mai gândește-te.

— Fă-ți datoria. Eu n'am de ce să mă mai gândesc.

Atunci proconsulul Galerius Maximus citește sentința scrisă dinainte pe o tăbliță :

— Thascius Cyprianus este condamnat să piară prin sabie.

Condamnatul mai spune doar atât :

— Domnul fie binecuvântat.

Mulțimea credincioșilor, adunată în jurul Tribunalului, îl petrece la locul de osândă. Pe drum, mulțimea murmura : „Și nouă să ni se tae capul, odată cu el“. Ajunși în fața călăului, care aștepta într'un loc înconjurat de arbori, creștinii întinseră pe iarbă ștergare și albituri, ca să culeagă sângele

condamnatului. Din clipa aceea, sângele lui Cyprian începea să rodească.

Să nu blestemăm suferința, frații mei. Până ieri generație fără ideal, noi reluăm astăzi drumul părinților noștri, care este acela al suferinții și al trăirii eroice. Viața noastră recapătă un sens, o mândrie și puțința de glorie. Bine cuvântat fie numele Tău, Doamne, că ne-ai dat să suferim și nouă, tinerii României de azi. Din suferința noastră va rodi cândva biruința, adevărata biruință a neamului românesc.

N. I. HERESCU

VASILE ALECSANDRI

Armoniosul Inger sălășluit în el
Ce ne'ndrăgise neamul, l-a îndemnat să'nvețe
A noastră românească uitată frumusețe
Și până'n nemurire i-a sta mereu fidel.

I-a pus azur în dreapta, atât cât un inel,
Să-și subieze gândul domneasca lui tristețe
Și-i dete pentru geniu imensa tinerețe,
Un lung chenar de visuri cu nimbul pur la fel.

Dumbrăvi cu lunci și sate se rânduiau sub pană,
Juca mirajul Țării prin slova diafană,
Seninul verb sub rime își licărea fiorii...

...Azi slava îl așează din drumuri glorioase
La vasta temelie de spirite și oase
Cu ctitorii de limbă și descălecătorii.

VEGHE

Izbânda ? Ce grea încercare...
Destinul se culcă sătul
Și carnea, cu visul ei mare,
Râvnește'n azururi pătul.

A slavei sălbatică hrană
Priește doar celor flămânzi,
Iar slava, ca muma spartană,
Ucide copiii plăpânzi.

Când rodul din câmpul de lupte
Inchidem sub lacătul mut,
Pe marile uri ne'nterupte
Vrășmașele săbii s'ascut.

Lingându-și grumazul de sânge,
La pândă stă timpul rănit.
Veghiați când mult aur se strânge
Și nu mai rămâne granit.

Capcane s'ațin în suișuri
Și spini în coroane de domn.
Vin zile cu două tăișuri
Și nopți văduvite de somn.

Nu credeți în zodii : sunt curse.
Prin 'naltele stele sclipind
Trec ghiarele Marilor Urse
Și săgetătorii ochind.

INSCRIȚIE PE O FRUNZĂ MOARTĂ

Se'ngroașe seva'n sânul orgolioasei pulpe,
Rotund și greu atârână tot ce-a fost vis și-avânt,
Ne dă ocoluri vremea cu pași mărunți de vulpe,
O, toamna mea înaltă, coboară pe pământ :

Nu asculta la carnea trudită de plăcere
Din moleșagul pernei oftând cu ochi închiși
Că'n orice dăruire la pândă-i o cădere...
Coroana ta'n azurul poruncilor suiși...

În inimă, prin casna lăuntricelor sboruri,
Te-am așteptat statornic ca pe un înger drept :
E rodul doar răspunsul atâtor moarte doruri,
Sau sufletul întrece cuprinsul unui piept ?

Trăim o tâlmăcire a celor nevăzute
Și plinătatea noastră e rod de mărturii ?
Sau plămădim noptatici prin gropile tăcute
La rădăcina lumii doar negre bogății ?

Tu deslușește-mi toate lucrările din urmă,
Inseamnă-mi cu belșugul de dincolo de noi
Și viața pe culese și stâna fără turmă,
Și aurul părelnic din gândul scris pe foi.

INSCRIȚIE PE FÂNTANA LUI NARCIS

Apleacă-te în mine cu râvna lui Narcis :
Adâncul meu lunatic a limpezit un vis.

Destăinue oglinda fărâme de mister,
In frumusețea noastră cresc adâncimi de cer :
Din inima fântânii rodind singurătați
In calma închegare de dincolo te-arăți,

Când luna urcă miere în crengile cerești
Și schimbă unduirea în ape sufletești,
Tot ce se iască-alături părelnic și tăcut
Nici n'a venit vre-odată și nici nu a trecut.

Deasupra, bolta întoarce iar crugul ei rotund,
Dar neclintit și sigur tot tu răsari din fund.
Pe frunte cu noianul de straniu geniu nins
Străbate din neantul urzit un fraged ins.

Cum genele visării de sine și-a plecat,
Pe dulcea-i goliciune nu-i umbră de păcat,
Și cum din vaste cercuri interioare vin,
Ies mâinile ca niște sigilii mari de crin.

Oh, alba alchimie a lunii triste'n van :
Destinul mai departe-i și tot mai diafan...
Prin aripa de trestii a zeilor tăi mulți
Ca pe-un oracol chipul ți-l cauți și-l ascuți.

Prin plete mlădioșii luceferi ți-au străpuns,
Dar fața tă, deapururi unică, ți-i deajuns.
Năucitoare, lumea, din pure oglindiri
Și-alcătue genunea de daruri și gândiri.

Orice miraj te chiamă cu foc în ochii largi
Seninul cerc din miezul ursitei să nu spargi
Statornicul miracol în care te alegi.
Iubește-ți pururi taina chiar fără s'o 'nțelegi.

Prin somnul meu te pipăi prelung ca mării orbi,
Impătimit de tine, minunile să-ți sorbi,
De tremuri neatinse și reci, ele nu trec,
Căci visul nefățarnic se'ncheie cu înec.

V, VOICULESCU

TRANSCRIERI IN ABECEDAR,

(LA FONTAINE)

ȘARLATANUL

De când se trec pe lume anii
Nu au lipsit, știut e, șarlatanii ;
Ba spița lor împuie din belșug
Dascăli dibaci și tari în meșteșug.

Unul din ei se lăuda odată,
Meșter în tâlc și 'n vorba strecurată,
Că e destoinic, nu numai pe mut
Să-l facă să grăiască și limbut,
Dar că dă ghiers de oameni și la vite,
Chiar dobitoacelor nepotcovite.
Spunea : „Eu fac, de vreți să m'ascultați,
„Catării profesori și advocați“.
Se lăuda așa nerușinatul,
In târg, de-a-lungul și de-a-latul.

Aflând și Prințul, prin boieri,
Câte priceperi avea el și ce puteri,
Dete porunci să vie la Palat,
Să afle ce-i din spusa lor adevărat —
Și, el veni cu chivără și 'n zorzonat.
— „Am un măgar în grajd, o frumusețe,
„Și-ar vrea vorbirea 'ntortochiată s'o învețe,
„S'ajungă și el orator“.
— „Nimic, răspunse șarlatanul, mai ușor“.

De cheltueli ca să-i ajungă,
Prințul îi dete aur mult, o pungă,
C'abia în zece ani avea să fie
Burduf școlarul, de filosofie.
Curtenii-i zic : „Să bagi de seamă,
„Domnule Nuștiucumtechiamă.
„Cu Prințul nu-i de joacă și te-așteaptă
„Pedeapsă aspră însă dreaptă.
„Să nu dai greș, că spânzură în piață
„Momâia leșului Matale de paiată.
„Nu te băga, de nu te simți în stare
„Să faci un Doctor cu patru picioare.“

Meșterul zice : „Vom vedea.
„In zece ani dăm ortul popii careva,
„Din trei câți suntem, țineți minte bine,
„Măgarul, Prințul și cu mine.“

VULTURUL ȘI COLUMBA

Intre vulturi a izbucnit odată
Război cum n'a fost vreme 'ndelungată.
Pliscuri și ghiare, ridicate, crunte,
S'au năpustit, vârtej, ca să se 'nfrunte.
Cei mai viteji, pieriră toți în luptă,
Hultani și șoimi, și, vreme ne'nteruptă,
Incăierarea întrecu urgia
Și cu avântul și cu dibăcia ;
Așa încât văzduhul s'a mânjit
Cu sângele trufaș sau biruit
Și-un timp întreg, din câte timpuri sânt,
Căzură aripi din tărie pe pământ.

Dar îngerii, porumbeii-ai sfintei mile,
S'au întristat că vulturi și acvile
Duc luptă 'n cer pe viață și pe moarte —
Și, mai de-aproape și de mai departe,
Se străduiră să se facă pace,
Căci pacea, porumbeilor le place —
Și, într'o zi sau într'o seară,
In stoluri cărdurile se 'mpăcară.

Și, cum e dat, la pace-i și ospăț
Și, din nărav și din învăț,
Războinicii pofțiră și porumbeii oaspeți,
Dar nu ca să-i cinstească, ci să-i mănânce proaspeți.

Că s'au stârnit un jaf și un măcel
De n'a putut scăpa un porumbel
Și sângele vărsat
A fost mai mult de cel nevinovat.

T. ARGHEZI

PROBLEME DE EXPRESIVITATE ROMÂNEASCĂ

Pe când studiile de istorie a limbii române apar în număr din ce în ce mai mare, te izbește faptul că nu putem inventaria nicio încercare măcar asupra limbii noastre, considerată funcțional ca semnificație și valoare.

Departa de a contesta necesitatea studiilor de istoria limbii, care vor face cândva gloria generației de filologi acum în plină maturitate și care culminează azi în activitatea atât de rodnică dela *Muzeul limbii române*, relevăm că cercetătorii mai tineri nu fac pasul așteptat spre adâncirea limbii noastre private ca semnificație. Ei continuă să urmărească fapte și dependențe ; de altă parte, acumulează un număr tot mai mare de variante. Faptele însă nu se isprăvesc niciodată. Și dacă privești fenomenele limbii ca tot atâtea simboluri și poziții, fără să vrei, ca o reacțiune față de situația actuală, îți apar cuvintele străvechiului doctor : *creaturae possunt considerari ut res vel ut signa*. Situația de azi vine în mare parte din dănuirea spiritului atomizant pozitivist, care numai cu greu se poate desface de shematismul categoriilor istorice, pentru a putea privi structural configurația limbii și, dincolo de aceasta, poziția ei unică față de multiplele posibilități de a vedea lumea. De altă parte, preocupările de filiere istorice și analizele sociologice nu duc, cum te-ai aștepta, la relevarea trăită a specificului unei limbi de care are totuși atâta nevoie critica literară.

Istoric și sociologic, au dreptate cei care susțin, ca *A. Meillet* de pildă, că limbile Europei moderne, întrucât purced din stări

culturale înrudite, sunt oarecum forme deosebite ale aceleiași limbi. Văzute dela înălțimea aceasta, structurile proprii apar cenușiu, devin disparente. Dar este deajuns ca cineva să încerce transpunerea unei adevărate poezii dintr'un sistem de expresie într'altul, ca să se încredințeze cât de răspicat deosebite sunt nu numai în vorbirea curentă, dar și în tiparele lor, limbile aceleiași familii istorice sau sociologice.

Adâncirea acestor resurse proprii (și adâncire nu însemnează shematism, ci trăire până în cele mai fine nervuri), iată problema zilei de mâine a lingvisticei noastre, dacă vrea într'adevăr să dea un plus față de ceea ce s'a cucerit până acum și să devie o putere în vieța noastră culturală. Altminteri, vom rămânea în ce privește creșterea limbii românești, la veșnicile discuții pentru sau contra neologismului...

Dacă necesitatea acestei căi noi este afirmată aici de cineva care n'are contact cu filologia decât ca știință ajutătoare, aceasta vine tocmai din împrejurarea că prin natura îndeletnicirilor mele, trebuind să lucrez la hotarul unde, în chip firesc, se întretaie mai multe discipline, n'am avut contribuția așteptată din partea filologiei. Și nu odată necesitatea inovațiilor a fost trăită tocmai de cei chemați să privească mai multe laturi ale unui fenomen dat.

După cum în literatură, istoria și estetica poeziei sunt două fețe ale aceleiași realități, tot astfel și în limbă: numai privind-o din înălțimea expresiilor celor mai alese, istoria limbii își desvăluie deplin înțelesul. Drept vorbind, înainte ca o limbă să fi ajuns la deplina ei expresie, nimeni n'ar putea ști ce a vrut într'adevăr firea creind acea limbă, cu alte cuvinte, ce anume stă în esența ei. Iată de ce e atât de supărător că tocmai temeiul acesta, din care dobândește sens întreaga dezvoltare istorică: structura vie a limbii descifrată din supremele ei realizări, scapă chiar și celor mai zeloși dintre cercetătorii noștri tineri. În altă parte am arătat cum, stăpâniți în practica lor de inveteratele deprinderi ale shematismului istoric, ei nu pot aduce aer nou într'un domeniu în care generația anterioară a cucerit poziții care, de acum înainte, rămân un bun definitiv câștigat. Chiar atunci când se vorbește de estetica lim-

bii române, de fapt se face istoria limbii literare. Cât privește pe esteticianii noștri, pregătirea lor continuă a lua calea minime rezistențe, așa încât, când nu se închină impresionismului, eclecticismului sau ultimei mode, se mărginesc la generalități, fără putința de a merge la izvoarele vii ale expresiei. Nu vedem oare și astăzi tronând diletantismul și privind de sus garanțiile de autenticitate pe care aprioric, prin natura obiectului, le cere filologia dela orice formă a criticii literare ?

De aici scăderi și în ce privește adâncimea și în ce privește aplicările practice, fie în critica literară, fie chiar și în învățământ și în discuțiile curente. Când istoricul viitor al ideologiei noastre literare de astăzi va cerceta poziția tinerilor critici față de problemele valorii expresiei, va constata că mai tot bagajul lor se reduce la înregistrarea asperităților limbajului luat drept criteriu, la unii de valorificare, la alții de infirmare. Pentru că suntem într'un domeniu gingaș, în care străinii nu pot interveni așa cum au intervenit, adesea hotărâtor, în capitole de istorie a limbii sau chiar și de pură descriere, de altă parte, pentru că tinerii noștri filologi se țin prudent departe și de noile controverse filosofice și de directivele care pot veni din discipline înrudite, ca cele literare, nu sunt semne că din partea lor vor veni înnoirile așteptate.

În situația aceasta, ca o reacțiune împotriva felului curent, a apărut în domeniul criticii și istoriei literare *Arta cuvântului la Eminescu*, în care, dela fonetică până la sintaxă, toate valorile limbii sunt adâncite funcțional. Dau acum contribuțiile de față care, firește, nu-și propun să deslege o problemă atât de însemnată, ci vor numai să deschidă o cale, arătând prin câteva exemple, dela sunet până la lexic, expresii, imagini și simbol, cum se cuvine să fie privită limba în sine, ca operă de artă. Poziția odată luată, în chip firesc va stârni discuții, care treptat vor duce mai departe problema, vieța științifică fiind mai însemnată decât rezultatele științifice. În spiritul acesta, amintesc cuvintele marelui maestru al lingvisticeii, *Hugo Schuchardt* : „Zuweilen galt es, den gordischen Knoten mit dem Schwerte zu durchhauen. Denn es liegt mehr im Interesse der Wissenschaft, über schwierige Punkte zuerst überhaupt eine, wenn auch kühne

Ansicht aufzustellen, als dieselben bloss mit einem kristischen Kreuze zu bezeichnen, da auf jene Weise der Widerspruch, das belebende Element der Forschung, geweckt wird“. După cum în esența ei literatura nu se învață, ci se trăește, — tot astfel, trebuie să ne deprindem cu o *știință trăită a limbajului*, pentru a putea pătrunde mai adânc în esența limbii materne.

Pentru că lucrurile se țin, scăderile observate în poziția criticii își au corespondențe și într'alte domenii ale culturii noastre de azi.

Pe latura didactică, predominarea istorismului lingvistic în învățământul superior al limbii materne, în felul neintuitiv cum este adesea prezentat, aduce scăderi care sunt greu simțite în întregul nostru învățământ. Ceea ce se numește criza limbii materne să nu fie oare și o criză de metodă? Căci ce se cere în deosebi și ce modele științifice se oferă studentului care vrea să adâncească limba maternă? Imi amintesc cu groază de voluminoasele lucrări-model asupra vechii franceze, care azi la noi își au pereche în copioasele înregistrări și statistici frumos rânduite asupra limbii sec. XVI, de pildă. Și azi tinerii închinați limbii materne își pleacă cei mai frumoși ani de specializare asupra acestui tip de lucrări utile, dar lipsite de orizont și de adâncime.

În cultură, ceea ce deosebește pe meseriaș de adevăratul om de știință este că acesta își dă seama, la tot pasul, de ceea ce face. În general însă, filologii noștri mai tineri n'au avut răgazul să zăbovească asupra problemelor de ideologie care dau viață unei specialități. Urmărindu-le lucrările, îți dai seamă că poziția lor este epigonă, neadăugând nimic la cea a înaintașilor. Și mai ales îți dai seamă că, negândind într'o concepție unitară și viu spiritulizată, lucrurile pe care le săvârșesc au în chip firesc o sacră oroare de orice adâncire filosofică. Fără o astfel de concepție a lumii, rămâi de fapt nedumerit în ce punct al universului te afli, când abordezi cutare sau cutare chestiune... Necesară în orice domeniu de cunoștință, o vedere de ansamblu este indispensabilă în domeniul științelor morale. Lipsiți de astfel de preocupări, nu e de mirare că tinerii noștri

filologi rămân pe poziția istorică și descriptiv-schematică a pozitivismului.

Rezultatele poziției acesteia le poate oricine admira observând orizontul lingvistic al celor care se pregătesc să fie profesori. Fonetică și mai ales Fonetică ! Dar câte legi fonetice au cârmuit schimbările săvârșite în cele minimum două mii de cuvinte de origine romanică ale limbii noastre ? Ar fi interesant să le înșire odată cineva, numărându-le. Să zicem câteva sute. La gimnastica mânuirii lor interesantă pentru cronologizare și etimologie, se reduce efortul cea mai însemnată a studentului nostru specialist în limba românească.

Dar folosul sufletesc ? Fără îndoială, el este disproporționat cu cheltuiala de timp și de energie. Cât despre posibilitățile de aplicare la viața actuală a culturii noastre și la cerințele de a face din limbă un instrument cât mai desăvârșit, necum la acelea de a pătrunde structura și prin structură esența limbii noastre ca valoare, veșnicile fonologizări spun atât de puțin, încât nu e de mirare că sunt repede uitate, ca orice balast, care nu-și găsește rost în viață. Într'adevăr, a te mărgini să repeți în filologie despre cutare cuvânt că ilustrează cutare sau cutare lege fonetică, — este ca și cum ai spune în literatură că într'o dată operă a lui Alexandrescu sau Alecsandri ai trochei, iambi sau anapești, sau că imaginile sunt metafore, me-tonimii etc. După cum în literatură sau în folclor, oricâte amănunte ai acumula, cunoști prea puțin dacă n'ai actualizat realitatea poetică trăind-o în semnificația ei, tot astfel și în limbă. În domeniul acesta al științelor morale, numai ceea ce este intens trăit există.

Pentru a adânci acest fel de a vedea, în care nu limba este făcută pentru a ilustra schematic legile fonetice și categoriile gramaticale, ci acestea sunt un mijloc pentru a lămuri noțional viața limbajului, care însă se cere văzută intuitiv în semnificația ei, voi lua pe rând alte exemple din domeniul foneticii, al lexicografiei, al raporturilor intralingvistice și apoi al particularităților proprii limbii noastre.

Este admis în genere că un fapt expresiv intervine totdeauna

când vorbitorul sau scriitorul alege una dintre mai multe posibilități care-i stau la îndemână, asemenea pictorului care are pe paletă mai multe culori. Dacă alegerea alcătuiește însăși esența expresiei, atunci trebuie să admitem că, de fapt, vorbitorul se găsește neconținut în fața unei astfel de alegeri în așa măsură, încât cu greu s'ar găsi un fenomen fonetic sau de orice altă natură, care să nu se fi supus și unei cerinți expresive; altminteri, n'ar fi fost recepționat și n'ar fi găsit largă răspândire, căci ar fi întâmpinat împotrivirea gustului obștesc.

Orice fenomen generalizat astăzi a fost cândva sau o inovație individuală sau o luptă între tendințe felurite, ceea ce totdeauna implică cel puțin o dualitate, deci o alegere.

S'ar părea că premisele acestea sunt luate din chiar arsenalul lingvistice istorice. Cum însă istoria și structura estetică a unei limbi sunt de fapt două fețe ale aceleiași realități, premisele acestea, valabile pentru orice moment evolutiv, sunt vii în însăși actualitatea limbajului, așa încât statica expresivă confirmă dinamică.

Este firesc să începem prin a privi sistemul fonemelor limbii noastre. Numeroase studii ne stau la îndemână. Din punctul de vedere al expresivității, întrebarea este: ce ne spun faptele înregistrate asupra tendințelor acustice ale limbii române. Și pentru că domeniul consonantismului este mai conservativ, răspunsul nu poate fi dat decât considerând vocalismul limbii noastre ca structură artistică.

Calea de a adânci expresivitatea fiind intuiția, e firesc ca poezii să fi întrevăzut ceva din specificul limbii. Iată, bunăoară, un reflex, desigur palid și incomplet, relatat de Slavici cu privire la părerile lui Eminescu despre fonemele limbii noastre: „ceea ce îi atingea plăcut urechea erau mai ales sunetele *ea, oa, ia, ă și â*, care lipsesc în neologisme“. Firește, intuiția poezilor conține adesea și fantazie. Se poate ca parte din ceea ce au subliniat ei ca specific să existe și într'alte limbi, surori sau vecine. Se mai poate ca aspecte asemănătoare să apară în limbi eterogene. Sunt câteodată înrudiri elementare mai izbitoare chiar decât înrudirile istorice. De aceea, știința expresivității

se cuvine să lămurească fonemele nu numai în ele, dar și ca părți integrante ale unui sistem lingvistic propriu.

Toate fonemele limbii noastre ar trebui să aibă o monografie a expresivității. La fel și orice alt element al limbii.

Comparată cu alte limbi romanice, limba română este caracterizată printr'o tendință de închiderea vocalelor, nu numai în silabele neaccentuate, dar și în cele accentuate. N'avem mijloacele altor limbi de a deschide vocalele, îndeosebi pe *e* și *o*. Privind vocalismul limbii noastre ca operă de artă subt raportul posibilităților de a stabili un echilibru între tendințele către vocala închisă și nevoia expresivă a unor corespondențe și pe linia vocalelor deschise, ai încă odată prilejul să constăți genialul dar de intuiție al lui Eminescu în expresivitatea, deci în esența limbii românești.

Mai întâi, ca elemente eufonice, el afirmă hotărît și valoarea lui *ă* și *â*, care pe vremea aceea erau considerate ca intrusiuni străine în țesutul romanic al limbii. Azi încă mai sunt cercetători care le privesc ca împrumuturi sud-dunărene, — și mulți scriitori și oameni de cultură văd în ele o scădere eufonică a limbii noastre. De fapt, ele aparțin specificului românesc, fiind proprie dezvoltare organică pe străvechea bază de romanitate. Ambele foneme însă au un aspect puțin luminos, închis. Dacă la aceasta adăugăm că, datorită puternicului accent dinamic propriu limbii noastre, vocalismul, mai ales în poziție neaccentuată, tinde spre sfera vocalelor închise și, în orice caz, este lipsit de opoziția închis-deschis, care dă atât farmec italienei și francezei, de abia atunci se naște întrebarea dacă, față de această tendință de închidere, limba română nu are, ca un echilibru, și o tendință opusă: aceea de a deschide în chip răspicat tocmai acele vocale, *e* și *o*, care în Apus, în Toscana, de pildă, înfățișează, subt accent variațiunea închis-deschis. În limba română, forma deschisă a lui *e* și *o* stă în ciudata diftongare *ea* și *oa*, zic diftongare, deși rămâne deschisă problema în ce măsură *oa* este un răspicat diftong sau un sunet simplu. Caracterul deschis al acestor două foneme contribuie să dea vocalelor precedente *e* sau *o* neaccentuate un caracter deschis. Să observe cineva cum într'unele porecle, ca *Cetereagă*, de pildă,

sau într'alte, ca *Prepeleag*, din *Dănăilă Prepeleag*, sunetele deschise accentuate *ea* deschid oarecum și vocala *e* neaccentuată din silabele anterioare.

Prezența în rimă a timbrului *ea*, care în final poate avea și o valoare morfologică verbală, dă în versificația poporană — unde astfel de rime sunt deosebit de frecvente, mai ales în stilul narativ al cântăreților de baladă: *sosea, vedea, începea, părea...* etc.,—un timbru luminos care sporește farmecul. Iată de ce formele corespunzătoare moldovenești: *plăcè, tăcè*, propuse de d. *N. Iorga* să fie introduse în editarea lui Eminescu, nu pot fi admise și nu se vor generaliza, cu tot prestigiul poeților moldoveni, care, în graiul zilnic, le vor fi întrebuițat.

Fonemele *ea, oa*, având un mai răspicat caracter deschis decât *e* și *o*, fac în rime și în corpul cuvintelor mai răspicată opoziția acustică decât pot să dea vocalele deschise *e* și *o* în italiană, unde, în rimă, se șterge deosebirea dintre timbrul închis și timbrul deschis al acestor vocale.

Nu numai felul, dar și frecvența acestor sunete contribuie să dea caracter limbii noastre. Lucrul poate să fie urmărit prin comparație cu cea mai apropiată dintre limbile surori. Am înaintea mea un dicționar de rime italian. Toate rimele în *e* urmat de *a* nu trec de două sute, iar cele în *o* urmat de *a* sunt dispartate. Firește, nu este vorba aici de a pune pe același plan structuri eterogene. Dar, alăturând frecvența posibilităților românești în această direcție față de redusele cazuri ale italienei, fizionomia fonemelor iese în relief.

Dicționarele de rime sunt prețioase instrumente pentru a diferenția comparativ resursele expresive ale deosebitelor limbi. Deși nu am la îndemână decât acel *Rimario italiano* al lui *Rossasco*, întregit în chip judicios la 1839 de *F. Antolini*, totuși faptele sunt suficiente pentru a preciza caracterul luminos al rimelor italiene. Intr'adevăr, din totalul de 6244 de rime, rimele în vocalele luminoase *a, e, i* sunt 4018, restul fiind rime în *o* și *u*. Sigur că, față de această situație, prezența fonemelor *ă* și *â* crește mult numărul vocalelor întunecoase în limba română. În structura aceasta, prezența lui *ea* și *oa* în limba

noastră vedește funcțiunea de restabilire a echilibrului armonic pe linia fonemelor deschise.

Ele au deci menirea ca, în ansamblul sistemului nostru vocalic, să dea expresiei un timbru luminos tocmai acelor vocale care ar spori în chip considerabil numărul elementelor închise.

Se poate obiecta că *ea* și *oa* au și funcțiuni morfologice și că alternanța lor față de *e* și *o* este un mijloc de precizare, atât în declinare, cât și în conjugare. Dar, să considere cineva cazuri ca : *flore - flori*, sau : *cos - cose*, *pot, poți, pote*, și se va încredința că diferențierile morfologice puteau fi tot atât de bine exprimate și fără modificarea vocalei accentuate. Când observăm astfel de schimbări, care nu pot fi lămurite prin nevoia de a preciza, totdeauna rămâne deschisă calea factorilor artistici, tot atât de legitimi ca și ceilalți factori plăsmuitori ai limbii. Tendințele echilibrului fonologic iau din diferite limbi forme deosebite. E firesc ca limba să compenseze scăderile unei categorii de simboluri, prin sporul altor categorii.

Ca să-și desvăluie tot înțelesul, faptele acestea se cer mai întâi controlate în expresia poetilor. Și nu este o întâmplare că, adesea, unde Eminescu a simțit nevoia de opoziție între sunetele întunecate *ă, â* și vocalele deschise, instinctiv a recurs, alături de *a*, la complexul repetat *ea, oa*.

Când într'un aspect din structura unei limbi apare o răspicată tendință, ea nu se poate mărgini numai la o singură tră-sătură, ci trebuie să înfățișeze și alte fețe.

Aspecte de armonie vocalică apar și într'alte particularități ale vocalismului nostru. Alternanțe vocalice de tipul: *pană - pene*, *fată - fete*, *măr - mere*, *văd - vezi - vede*, *cuvânt - cuvinte* etc., nu ne servesc, cum s'a afirmat, ca să exprime o diferențiere morfologică, care, și fără ele, ieșea la iveală. De altă parte, oricare ar fi șirul dependențelor fonetice, prin care s'a ajuns la formele de astăzi, acestea înfățișează o structură dată și problema expresivității rămâne independentă de aceea a fazelor de dezvoltare. În toate cazurile acestea, se vede bine cum alternanța este legată de armonia dintre vocala accentuată și

neaccentuată, organele de pronunție anticipând oarecum poziția vocalei ultime.

Dacă, în exemplele citate, vocala accentuată se mlădiază după vocala neaccentuată, într'alte cazuri de tipul substantivului *vie* pentru un mai vechiu *viă*, vocala neaccentuată se armonizează celei accentuate. Ceea ce numim asimilări, disimilări etc..., sunt adesea momente de expresivitate, nu simple accidente.

Când evoluția istorică a ajuns la formele actuale din limba literară, un factor hotărîtor a fost nevoia de expresivitate, care intervine întotdeauna când vorbitorul are de ales între mai multe posibilități. Mărginindu-ne numai la instinctul eufonic al limbii, în măsura în care limba este un fapt social, trebuie să recunoaștem că cel mai însemnat agent de recepționare și de circulație socială este însuși faptul acesta atât de neglijat : *gustul*, care, dacă joacă un rol biologic atât de mare în atâtea domenii ale vieții, nu poate să rămâe străin de destinele limbii materne privite ca o poziție unică față de lume. Pe linia aceasta a chestiunilor de armonie vocalică se pun și alte probleme din care se poate vedea cum feluritele tendințe expresive sunt în luptă, atunci când vorbitorul alege una dintre două sau mai multe posibilități.

Pentru observarea vieții actuale, avem astăzi din fericire la îndemână un prețios instrument de lucru nou : *Atlasul lingvistic al limbii române*. El a fost alcătuit și cu scopul de a da material pentru probleme de istorie a limbii, de pildă pentru problema continuității elementului românesc. De fapt însă, dând un tablou al vieții actuale, Atlasul este chemat să servească într'o mare măsură și problemelor de expresivitate, care nu pot fi despărțite de circulația formelor.

Urmărind Iexicul într'un atlas lingvistic, ești izbit de o dualitate. Sunt cuvinte răspândite nu numai pe întregul nostru teritoriu, dar pe întregul teritoriu romanic. Văzută lexical, această categorie nu dă prilej de a observa mereu reînnoita putere creatoare a limbii și totuși, când la un termen ca, de pildă, *cal*, cercetezi mai adânc și urmărești deosebitele poziții, fie laudative, fie de depreciere, fie de înfățișare vizuală, atunci observi

o nesfârșită abundență de creațiuni care, acestea arată, fie metaforic, fie prin directă denumire, o parte din poziția proprie a limbii.

În genere însă, când astfel de cuvinte general romanice sunt urmărite pe hartă, ele dau prilej la puține observații de expresivitate, întrucât sunt privite numai lexical.

Când însă treci la acele cuvinte, care îți înfățișează pe hartă un mozaic de termeni lexical diferiți, atunci aceste cuvinte îți dau prilejul de a observa mereu reînnoita putere de creațiune metaforică a vorbitorilor.

Să compare cineva primele cuvinte notate în *Atlasul lingvistic*: *piele* și *sudoare* cu al patrulea cuvânt *țeastă* (calotte du crâne). Pe când primul este general și cel de-al doilea prezintă de fapt numai două aspecte, noțiunea înfățișată în harta a șaptea prezintă o mare varietate de termeni: *scăfârlie*, *curcubată*, *găvălie*, *hârle*, *tivdă*, *hârcă*, etc..., etc..., chiar diversitatea aceasta arată o mai mare libertate de poziții sufletești, ceea ce aduce după sine o tot atât de largă posibilitate de alegere. Lucrul se vede și din pozițiile celor trei scriitori reprezentativi pentru cele trei provincii românești: pentru conceptul de *piele*, toți trei înfățișează un singur cuvânt, iar pentru *sudoare*, d-l Brătescu-Voinești mai dă și termenul *nădușeală*, pentru *țeastă* tustrei dau forme diferite. Această diversitate este în concordanță cu natura cuvântului, mai prielnic de a avea multiple aspecte.

Cuvinte de felul acestora din urmă pun cercetătorului probleme de expresivitate deosebite de acelea din prima categorie ¹⁾.

---

¹⁾ Pentru a face dintr'un Atlas lingvistic un instrument adecvat problemelor de expresivitate, trebuie să ținem seamă de această cerință nedespărțită de orice moment expresiv: în ce măsură vorbitorul face o alegere între mai multe posibilități. Firește, felul impresionist cum sunt făcute notațiile în toate atlasele lingvistice, este o necesitate, atunci când este vorba de a găsi un punct de sprijin pentru viața cuvintelor. Dar în deosebi când este vorba de acea categorie de cuvinte care nu înfățișează un singur termen lexical pentru tot domeniul daco-român, — atunci se naște întrebarea dacă dincolo de instantaneul lexical, vorbitorul nu are și alte cuvinte pentru conceptul cerut.

Ceea ce se întâmplă cu cei trei scriitori, care adesea dau două cuvinte

Dacă însă acestea nu pot să înfățișeze o diversitate lexicală, problema expresivității rămâne mărginită la structura lor fonetică apoi și la țesutul lor în ansamblul lexicului. Astfel și aici vorbitorul este nevoit să ia poziții, astăzi ca și în trecut.

În aparență, nimic nu ar putea fi mai departe de o problemă de expresivitate decât fonetismul din cuvinte atât de uzuale ca *pâine* și *câine*. Pentru fonetistul dependențelor, ele sunt prilej de a ilustra cunoscuta „lege“ fonetică potrivit căreia $a+n > \hat{i}$, care, când este urmat de o vocală luminoasă, se diftonghează. Urcându-se la un principiu mai general, foneticianul ar putea să însumeze această lege uneia mai largi, aceea a tendinței spre palatalizare în certe dialecte.

Pentru noi, însă, problema este alta: când un cerc dialectal a prins a zice *pâine* și *câine*, desigur că formele vechi *pâne* și *câne* circulau, așa încât recepționarea formelor noi s'a făcut nu fără lupta întru alegerea mai multor posibilități. Ori de câte ori vorbitorul alege luarea unei noi poziții, marchează un moment expresiv.

Pentru că nu avem încă în Atlasul lingvistic harta acestor cuvinte, ne referim pentru zona răspândirii geografice a diftongării *îi* la harta în care se găsesc consemnate formele de plural ale cuvântului *mână*. După cum reiese din această hartă, diftongarea este un fenomen progresiv caracteristic Munteniei și cu tendințe de expansiune dela Sud la Nord. Geografic, se poate ca zona de răspândire a formelor *câine* și *pâine*, să nu coincidă întocmai cu ceea ce arată forma *mâini*. Fapt este că azi, în certe regiuni și la mulți indivizi din Maramureș, Bucovina, Moldova,

---

pentru același concept, se întâmplă (și lucrul este ușor de controlat) și cu vorbitorul din popor. În chiar localitatea unde-mi petrec vacanțele, cuvântul *hârcă* este curent, la fel în localitatea vecină *Timpeni*, unde am asistat la interogarea subiectului. El dă pentru *feastă*: *glava capului*, însă ca toți consătenii cunoaște și *hârcă* și *scăfârlie*, etc.... Fără urmă de îndoială că, vieța atât de interesantă a semnificațiilor cere ca, față de astfel de concepte, investigația să meargă până la înregistrarea tuturor sinonimelor. Pe calea aceasta, hărțile alcătuite până acum, mai ales în vederea istoriei cuvintelor și a sunetelor, vor putea fi un instrument și pentru adâncirea fenomenelor de expresivitate.

transplantați în regiuni cu diftongare sau influențați de limba literară, coexistă formele *câne* și *pâne* alături de *câine* și *pâine*. Pentru un fonetician, răspândirea formelor diftongate este un fenomen mecanic de încorporare în tendințele amintite. Rămâne însă o întrebare : în răspândirea formelor devenite literare joacă un rol numai factorul mecanic sau intervine și o poziție de valoare ? În regiunile și la indivizii unde coexistă cele două variante ale cuvântului, în alegerea unuia din cele două forme stă numai întâmplarea sau, în anumite cazuri se desemnează o poziție care trebuie să fie precizată pentru explicarea fenomenului ? Și aici diferențierea morfologică nu poate să joace rol, deoarece diftongarea a pornit dela formele de plural și apoi s'a generalizat și la singular.

Cazuri de coexistență a variantelor sunt mai numeroase decât se crede. Observarea lor confirmă cele arătate. Astfel, în regiuni unde nu s'a impus palatalizarea labialelor, nu odată ai prilej să observi forme palatalizate. Când în chiar regiunea unde îmi petrec vacanța, în certe cântece populare, de pildă motivul *Ciobanul care și-a pierdut turma*, întâlnesc expresia : „să-mi salte ochinca“, deși cântărețul zice, ca și satul, *opinca*, alegerea formei palatalizate marchează un moment stilistic, vrând să te apropie mai mult de ceea ce este neaoș și primitiv țărănesc. Prin analogie cu acest caz clar observat, avem dreptul să ne întrebăm dacă și în variante ca ; *pâne, câne și pâine, câine*, etc..., acolo unde ele coexistă, de ambele forme nu se leagă certe semnificații. Astfel, un Maramureșan, de pildă, transplantat în viața de cultură a Capitalei, va da formelor *pâne* și *câne* o valoare cu caracter băștinaș, mai adânc înrădăcinată în realitatea primitivă, spre deosebire de formele literare întrebuințate curent și de el. Răspunsuri la întrebări în această direcție a confirmat presupunerea. De pildă, pentru un dușman învierșunat, un Maramureșan va prefera varianta *cânele*, iar unui dușman de duzină îi va zice *câinele*.

Și cu toată această înrădăcinare în străvechi deprinderi, diftongarea literară câștigă mereu teren, pentru că factorul eufonic exercită treptat o atracție. Apărând la început în forme de plural articulat — *câinii*, multiplicarea aceluiași sunet și apro-

pieerea lui *â* diftongat de baza de articulație a vocalelor următoare reprezintă un fenomen de armonie merit să cucerească treptat terenul.

Oscilările și variantele limbii literare, dacă până acum au fost supărătoare din punctul de vedere al unității scrisului nostru, au avut totuși o parte folositoare. Ele au lăsat deschisă posibilitatea unei lupte între elementele încă nehotărâte, așa încât selecționarea se poate acum face în chip documentat și pe baza experienței de mai bine de un secol de limbă literară modernă.

Intrebat dacă preferă forma literară *s'a stins* sau pe aceea dialectală *s'a stâns*, de bună seamă că Eminescu ar fi găsit-o pe cea din urmă mai expresivă. În editarea poetului însă, adaptarea formelor moldovenești nu se va putea impune ca normă generală, mai întâi pentrucă, pornind pe această cale, care a ispitit și pe Ibrăileanu, nu știi unde te poți opri, al doilea pentrucă Eminescu se îndrepta treptat către o limbă unitară. Și dacă ar fi trăit, el ar fi apucat normele actuale ale scrierii românești și le-ar fi adoptat.

Sunt astăzi filologi străini și chiar direcțiuni ca aceea a lui *R. Hildenbrand* și a școlii lui, epocală pentru Germania, care cred că este o greșeală ca, în cazuri de oscilare a limbii literare, să impunem autorilor o anumită formă, pentrucă, argumentează ei, mai întâi nu știm încotro merge limba și apoi este mai bine să ai pe paletă posibilitatea unor colori și nuanțe felurite.

În cazul variantelor fonetice și morfologice, analogia cu vieța literaturii populare poate și trebuie să dea lămuriri. Într'adevăr, variantele unui simplu cântec liric, așa cum le poate zice un cântăreț popular, nu sunt linii indiferente, ci alegerea uneia sau alteia, în aparență întâmplătoare, corespunde unei poziții personale, pe care psihanaliza, sondând fenomenul contaminărilor, a încercat s'o lămurească. Iar în răspândirea unei variante în detrimentul alteia, hotărăște această formă a receptivității care este gustul poporan.

Tot astfel și în extrem de numeroasele cazuri de oscilări actuale, fie fonetice, fie morfologice, fie sintactice, vorbitorul, prin

chiar alegerea lui, luând o poziție, exprimă o valoare, prin urmare face o alegere expresivă.

Dacă în orice alegere stă și un fapt stilistic și dacă tot ceea ce contrazice gustul nu poate avea circulație socială, atunci, din faptele indicate, începem să întrezărim că domeniul alegerilor este mult mai larg decât ar bănuși gramatica raționalistă. De unde urmează că poziția estetică și de gust, fiind un factor constant chiar și în vorbirea zilnică, este, prin chiar aceasta, un modelator al întregii evoluții a limbajului, de care trebuie să se țină seama la fel ca și de ceilalți factori.

Exemple s'ar putea înmulți. Să urmărească cineva creșterea și descreșterea unor fenomene ca palatalizarea și rotacismul și se va încredința că sunt în fonetică preferințe, am zice mode, ca și în literatură. Depalatalizarea și derotacismul corespund unor reîntegrări în sistemul îndatinat, o biruință a factorilor tradiționali.

În probleme ca acestea, când este vorba de a deschide o cale nouă, nu mulțimea exemplurilor hotărăște, ci pregnanța lor. Un exemplu este deajuns pentru a deschide perspective spre o infinitate de altele de aceeași categorie.

Pentru a trece dela domeniul fonetic la acela al lexicului, să-mi fie îngăduit să reviu asupra unui exemplu de care m'am ocupat în *Wortgeschichtliches und Wortgeographisches von Standpunkte der Homonymität*. Acolo era vorba și de trecerea semantică a cuvântului *salutare* dela înțelesul vechi, aflător și în texte ale secolului al XVI-lea, la înțelesul actual. Nu revin asupra problemei istorice, întrucât rezultatele arătate acolo au rămas valabile până azi. Ceea ce e însă de adăugat este contribuția pe care o dă interpretarea datelor adunate în *Atlasul limbii române*.

Astăzi, verbul a *săruta*, este reprezentat în Nord printr'o insulă care cuprinde aproximativ Maramureșul și județele Someș și Năsăud. Răspândirea de-a-lungul văilor și a ținuturilor cu configurație socială asemănătoare poate fi ușor urmărită pe hartă și în ceea ce privește Transilvania. O a doua regiune compactă străbate Bucovina și Moldova dela Nord la Sud. Dar Bărăganul și Dobrogea sunt cuceririle cele mai recente.

Intre aceste două zone și apoi în Basarabia de răărit predomină forme felurite ale verbului *a pușa*. Deoarece, după cum am arătat în amintita lucrare, *a săruta* în accepțiunea recentă nu este mai vechi decât secolul al XVI-lea, rezultă că acest verb cucerește vertiginos terenul ocupat odinioară de *a pușa*. Datorită căror împrejurări? Imprejurarea este cu atât mai vrednică de adâncit, cu cât, tocmai pe terenul din care s'a hrănit limba literară, Atlasul lingvistic arată predominarea formei *a pușa*. De altă parte, străbătând textele de lirică poporană, constatăm că, în chiar regiunile cu *a pușa*, câștigă teren *a săruta*.

Pentru cine ar privi fenomenul expresivității pur acustic, ar fi de așteptat mai degrabă triumful verbului primitiv *puș*, care, prin repetarea labialei, este în concordanță cu însuși gestul labial al sărutării. Dacă ancheta *Atlasului lingvistic* ar putea fi întregită și din punctul de vedere al esteticii limbajului (și ar putea devansa lucrările similare, care n'au fost organizate pentru a satisface această însemnată cerință), atunci ar fi necesar să urmărească în lexic și problema coexistenței termenilor. Am observa astfel puțința vorbitorului de a alege, ceea ce totdeauna este un fapt expresiv. Și ne-am încredințat că în limbajul popular nu există sinonime. Astfel, s'ar constata, ceea ce am observat nu odată în regiunea mea, funcțiunea expresivă deosebită a coexistenței termenilor: în limbajul vieții copiilor, se întrebuintează numai *a pușa*, pe când în viața erotică, în forme mai înalte de viață și în cântecul poporan, câștigă teren *a săruta*.

Această situație actuală aruncă lumină asupra vechilor prefaceri, vădindu-se încă odată cum istoria și estetica unui cuvânt sunt două fețe ale aceleiași realități.

De bună seamă, ciocnirea prin omonimitate dintre *visire* și *basiare*, de care vorbeam în lucrarea amintită, a dat impulsul de a crea un nou termen pentru actul sărutării. Dispărând însă formele pentru *basiare*, care dăinuiesc în aromână, cuvântul *a pușa* găsea cu atât mai mult teren de răspândire. Și totuși n'a câștigat și continuă să dea înapoi. În cazuri de acestea, explicația nu poate veni decât din poziția specială a omului din popor. Acolo unde ambele cuvinte coexistă, *a pușa* poate fi asociat unor contexte triviale, nu însă și *a săruta*. Față de situația

aceasta, ar fi de luat în considerație că, în alegerea unui cuvânt pentru un moment erotic, poate intra și acel factor al vieții populare, potrivit căruia denumirea unor acte se face pe cale de metaforă, de transpunere într'o sferă deosebită, tocmai pentru a acoperi ceea ce se cerea oarecum tabuat.

Explicarea aceasta însă nu ne satisface, pentru că atât în zonele unde dăinuiește *a pupa* cât și în straturile sociale care-l conservă ca sinonim, nu putem observa astăzi ferirea aceea, semnalizatorul unei poziții de tabuare. În schimb, opozițiile actuale dintre cele două verbe arată că a săruta vine dintr'o sferă mai înaltă, dintr'un stil de vicață înrudit cu acea distincție care te surprinde în ținuta țaranilor maramureșeni, de pildă. Venind dintr'un strat linguistic mai înalt, dintr'un complex în care vorbeau mai multe elemente legate de actul însuși al întâlnirii, soarta verbului *a săruta* devine reprezentativă pentru un întreg proces de înnobilare a limbii. Este aici o formă a gustului, care sacrifică expresivitatea onomatopeică altor criterii de valoare, care au fost active în tot cursul limbii noastre ¹⁾.

Față de acest fel de a adânci pozițiile limbajului, categoriile gramaticale și istorice rămân o searbădă schelă. Idealul este de a avea o astfel de înfățișare a limbii, încât să putem trăi con-

---

1) Probleme asemănătoare se pot pune și pentru alte cuvinte. Astfel, urmărind în harta nr. 56 raportul dintre cuvântul *coapsă* și *pulpă*, constatăm că acesta din urmă are o mare răspândire nu numai în sudul, dar și în răsăritul și chiar și în apusul teritoriului nord-dunărean. În schimb *coapsă*, cuvânt străvechiu, este redus la un ținut mărginit al Maramureșului și Bucovinei. Cu toate că teritoriul muntean, care a fost hotărîtor pentru alcătuirea limbii literare, înfățișează pentru acest concept cuvântul *pulpă*, care este mai expresiv, totuși limba literară preferă *coapsă*. O luptă s'a dat între aceste cuvinte. Și deși un Alecsandri, de pildă, întrebuintează *pulpă marmurie*, unde repetarea sensuală a labialclor iese la iveală, totuși azi în limba literară *coapsă* câștigă teren. Dacă s'ar sonda mai adânc graiul vorbitorilor, s'ar constata și aici, ca și la a săruta, o dualitate de cuvinte la același subiect, așaîncât, făcându-se harta amândorora în expresii date, s'ar putea preciza poziții stilistice. De altă parte, preponderența lui *coapsă* în colțul Maramureș, Bucovina, Moldova de Nord-Vest, ridică și alte probleme de expresivitate: dacă în întregul stil de vicață al acestui ținut nu pot fi relevate și alte trăsături în concordanță cu această ținută distinsă în alegerea cuvântului amintit.

știent pozițiile celor mai aleși dintre vorbitorii trecuți ai graiului românesc, atunci când din instinct au ales o formă și nu alta.

Cunosc obiecțiunile : „subiectivism“ ! Decât, dacă o trăire a valorilor poeziei trecutului este nu numai posibilă, dar necesară, pentru că e singura cunoaștere reală, dacă, de altă parte, numai trăind folclorul potrivit mentalității primitive, poți avea o pătrundere adecvată, trebuie să ne deprindem și cu acest fel de subiectivism, când e vorba de limba maternă. Căci dacă, păstrând toate cuceririle pozitivismului, rodnicele concepte de trăire, semnificație și esență s'au impus cu necesitate în toate domeniile științelor morale, — se vor impune și în filologie.

Aer nou este necesar și atunci când studiezi raporturile cu limbile înconjurătoare. Un prim stadiu îl avem de mult. Am înaintea mea o lucrare alcătuită acum 30 de ani, dizertația de doctorat a domnului *P. Papahagi* : *Parallele Ausdrücke und Redensarten in Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen* (1908). O amintesc pentru că este prima care dă, pe terenul expresiilor, material comparativ balcanic. De atunci, materialul a crescut considerabil ; și este de dorit să sporească până la o completă documentare. În orice caz, esențialul este astăzi cunoscut, după cum o bună parte din variantele sud-dunărene ale baladelor populare.

Dar după cum atunci când aduni paralele balcanice ale unui cântec bătrânesc care circulă și la noi, n'ai făcut decât o lucrare pregătitoare, căci mărginindu-te aici faci ceva asemănător cu adunarea de mărci poștale într'un album, tot astfel și în înșiruirea expresiilor comune. Intr'adevăr, ceea ce imprimă originalitatea unui motiv literar este felul cum el a fost recepționat, expresia proprie, care se cere trăită ca valoare.

Să străbată însă cineva listele menite să ilustreze certe capitole din istoria limbii noastre, bunăoară exemplele care, paralel cu zestrea generală romanică, reprezintă o parte din zestrea generală balcanică. Fie că le întâlnești în monografiile, fie că le revezi în lucrări care vor să fie sinteze noi, ele rămân searbăde, ca și principiile pe care se întemeiază, atunci când nu

sunt încorporate intuitiv în ansamblul de vieță al propriului sistem lingvistic.

Folositor lucru este să știi, de pildă, că viitorul sau subjonctivul românesc își au paralele balcanice. Pentru limba română însă, ceea ce interesează este ce modificări de poziție ale expresiei și deci ale limbii intervin prin aceste forme în structura limbii. Intr'o pagină scrisă, vrei să schimbi un cuvânt, dar aceasta aduce după sine modificarea întregii fraze, iar când este o frază esențială, a întregului capitol. Tot astfel, dar cu urmări care merg până în inima lucrurilor, atunci când este vorba de un tipar esențial ca subjonctivul. Pentru că ne mărginim la schematism, adesea împrumutat după gramatici străine, subjonctivul românesc, cu larga lui curbă, dela oscilările dubitativului până la categoricul iusiv, rămâne și astăzi, un capitol pecetluit al limbii noastre văzută în sine, ca semnificație, — necum în expresia scriitorilor.

Pentru ca să mă mărginesc la paralele balcanice mai ușor de pus în lumină, amintesc numai următoarele aspecte. Când limba a recepționat din sudul Dunării îndoitul plan de rezonanță al pronumelui în acuzativ alăturat dativului etic, așa încât, în cântecele de leagăn ca și'n vorbirea zilnică, mama zice copilului *culcă-mi-te, du-mi-te*, istoricul limbii se mărginește să arate concordanța sau filiera balcanică. Dar cine, urmărind în ce fel tiparul acesta a devenit rodnic la noi, privește forme ca *! pasă-mi-te* și mai ales acela atât de expresiv *dar-mi-te el*, își dă seama că sunt aici în germeni posibilități proprii de exprimare. Căci, cine știe unde se pot înălța în viitor astfel de duble planuri de rezonanță și dacă un mare artist al cuvântului nu poate cuceri forme noi de artă, adâncind și lărgind această poziție primitivă, așa cum din virtualitatea unui simplu motiv poporan s'au iscat genuri, iar în muzică și plastică noi tipare expresive.

În genere, pronumele românesc înfățișează multe aspecte expresive. Alături de forma împrumutată, de care m'am ocupat mai sus, amintesc aici o particularitate prin care se poate obține un deosebit accent de insistență : repetarea pronumelui în acuzativ subț îndoita formă prescurtată și întregă. Prin inver-

siune și prin forma arhaică, poetul știe să scoată un remarcabil efect în popularul vers final : *o a văzut din cer pre ea*, în care pronumele deschide și închide versul. Tiparul este viu extinzându-se și la formele de îndoit dativ. Greutățile de a traduce această particularitate indică aici o creațiune proprie românească. Și este de văzut dacă această repetare nu marchează expresiv și o nuanță de superlativ, cum, de pildă, se întâmplă în albaneză, unde repetarea substantivului în același caz exprimă o răspicită potențare. Din cât am putut urmări din traduceri, repetările succesive din Eminescu de tipul : *stoluri-stoluri*, etc..., nicăieri nu-și găsesc o mai adecvată corespondență decât în traducerile în albaneză ale d-lui *D. P. Pascu*.

Intregul câpitol al repetărilor se cuvine să fie cercetat stilistic, căci și aici o particularitate expresivă, scoasă la iveală într'un aspect al limbii, semnalizează și altele. Astfel, o gamă deosebită de sentimente apare în repetarea verbului, dela complexul care accentuează o relativă durată : *râde el ce râde*, până la expresia care, subliniind o exagerare, cuprinde în sine o amănințare a destinului : *râzi tu râzi, Harap Alb...*

Posibilitatea de a face să urmeze același substantiv în genitiv după un substantiv în nominativ ; *fiara-fiarelor, comoara-comorilor*, cuprinde și ea în sine o gamă largă de expresii, dela mângăiere până la obișnuitele exclamații de mânie ale omului din popor. În complexul acesta al repetărilor este de relevat și acea prelungire evocatoare pe care o are limba prin frecvența formațiune de vorbe dela un substantiv : *zidul că zidea, moșie-nemoșierită* pentru *nu-și moșierește bine moșia*. Se va zice : repetările caracterizează limbile primitive. Dar la noi farmecul lor stă tocmai în faptul că sunt încorporate într'o limbă de o structură superioară în care se înfrățește seva primitivă cu posibilitatea vederilor în adâncime.

Firește, faptele s'ar putea înmulți cu alte categorii. Principalul însă pentru noi este de a pune problema. Iar, dacă se va obiecta că unele dintre aceste tipare expresive, de pildă, *comoara-comorilor*, poate să apară și într'alte limbi, aceasta nu spune nimic împotriva nevoii de a privi întregul mănunchiu de fapte și subt raportul expresiv. Căci, dacă repetările sunt un

străvechiu mijloc de expresie, frecvent în stadiile primitive, problema nu poate fi rezolvată numai pe calea dependențelor, acestea intrând în zestrea comună a tuturor popoarelor. Ceea ce ne interesează sunt nuanțele deosebite pe care repetările le-au dobândit în actuala formă a limbii române și cum pe fondul comun au putut să crească unele aspecte proprii ca, bunăoară, repetarea prunumelor personale în acuzativ și dativ.

Când străbați terminologia vieții noastre economice, constăți că aproape toți termenii vechi sunt azi înlocuiți cu neologisme. Aici se poate vedea în ce fel uniformizarea economică general-europeană duce la uniformizarea neologismelor. Înainte de aceasta am avut însă o fază de uniformizare balcanică. Puține elemente au mai supraviețuit.

Arătarea dependenței însă este insuficientă pentru a gusta nuanțele care hotărăsc azi întrebuințarea. Când alături de *târg*, *negot*, *daraveră*, *schimb*, s'a încorporat termenul atât de sugestiv al vieții răsăritene : *aliș-veliș*, în care la noi, spre deosebire de Aromâni, humorul se îmbină cu denumirea, în astfel de noi încorporări se desemnează o poziție, pe care, dacă n'o trăiești, treci dincolo de înțelegerea vie.

Imaginile legate de un concept croiesc o dâră și pentru soarta cuvintelor împrumutate. Când, de pildă, în urma căderii lui *v* intervocalic din romanicul *avarus*, cuvântul redus nu mai putea dăinui, o primă cale era înlocuirea lui printr'un deverbal dela *a strânge*. Dar un derivat adjectival circula în *mână-strânsă*, pentru a indica sugestiv pe cel deprins cu economia. Această imagine, care făcea una cu această deprindere de a vedea, a deschis calea pentru un anumit împrumut și nu altul : am adaptat cuvântul slav *sgârcit*. În răspândirea lui a jucat desigur un rol și momentul expresiv : limba făcea o alegere în care sugestivitatea metaforei a fost hotărâtoare ; *sgârcit* mergea mai departe și în chip fericit pe linia desemnată de *mână-strânsă*.

Astfel, fiecare formă nou recepționată se cere privită în toată configurația în care se integrează, dislocând, dar și precizând și sporind valorile. Faptele acestea deschid și perspectiva atât de

desbătută a neologismelor, care și ele se cuvine să fie privite și sub aspectul expresivității.

Impărțirea pe îndatinatele categorii tripartite ale sufletului : inteligență, sensibilitate și voință, dela care pornește și un înnoitor în studiul limbii ca *Charles Bailly*, a fost pentru tălmăcirea faptelor de limbă tot atât de dăunătoare ca și dăinuirea milenară a raționalismului gramatical. De fapt, sufletul omenesc este un tot indivizibil. Urmarea este că, în desfășurarea normală a vieții, toate aceste funcțiuni colaborează nedespărțit. Astfel, în orice fapt de limbă, pe lângă denumirea noțională și pe lângă substratul afectiv și funcțiunea socială, mai este ceva : *poziția celui care, ca să circule, trebuie să placă. Ca o creațiune individuală să circule, trebuie să fie recepționată, însușită; și receptivitatea atârnă într'o mare măsură de acea formă a instinctului pe care o numim gust.* Aceasta este poziția estetică a limbajului. Și nu este categorie gramaticală, regulă sau excepție, după cum nu este moment de istorie a limbii care să nu se ceară privit și sub acest aspect, egal îndreptățit celorlalte și care nu vine să infirme cuceririle de până acum, ci să le întregească. Privit sub aspectul lui social, gustul, departe de a fi un simplu joc, apare ca o însemnată *funcțiune biologică*. Astfel, esteticul, care părea o pură contemplație, se relevază ca o expresie a vieții.

Privind limba românească drept cea mai de seamă expresie a gustului românesc, avem nevoie și de puncte de vedere și de terminologie adecvate. Spre deosebire de *Ch. Bailly* și toți câți au abordat astfel de probleme, nu putem primi pentru aspecte ale limbii comune termenul de stilistică, pentrucă acesta implică o alegere dintre acelea incorporate într'o plăsmuire, deci trebuie să fie rezervat creațiunilor de artă. De aceea propun pentru acele virtualități expresive ale graiului comun în care nu ai puțința de a alege între mai multe posibilități, termenul de *esteme*, prin analogie cu celelalte aspecte ale limbajului, *fonem, morfem, sintactem*.

Firește, orice fapt al limbajului, orice cuvânt poate avea prin el sau prin opoziții o funcțiune expresivă, chiar și o absență, o

tăcere. Dar nu de acestea se va ocupa cel ce urmărește intuitiv estemele limbii materne, ci de acele fapte în care, fără să avem azi libertatea de a alege între mai multe posibilități, limba comună ne pune la îndemână o formă în care se vedește o posibilitate expresivă proprie nouă.

Cât priveștea calea de a selecționa materialul, nu mă pot uni cu părerea lui Bailly, potrivit căreia ar trebui să ne mărginim la anchetele numai asupra limbii vorbite. (*Le langage et la vie*, capitolul *Enquête sur les faits d'expression* p. 40-50). Dacă aceasta ar fi calea, avem și la noi multe texte poporane, de pildă acelea culese de *Densușianu-Candrea-Speranția*, care exprimă spontan felul de vorbire al țaranului în narațiuni, confesiuni, explicări, și totuși rămân departe de a fi revelatoare pentru fapte de expresie. Întâmplător poți culege fapte a căror interpretare să desvăluie însemnate chestiuni de expresivitate. Astfel, am fost izbit să constat că, în vorbirea zilnică a țaranului nostru, grupurile naturale de cuvinte care fac o unitate scandată de pauze răspicate, înfățișează adesea unități firești de câte șapte-opt silabe. Dar această observație, ca și altele asupra locuțiunilor și imaginilor și-au desvăluit valoarea prin ceva supraordonat, prin raportarea la valorile concretizate în versificația poporană, în care azi predomină troheul de opt silabe.

Noetic, virtualitățile expresive nu-și dobândesc deplina semnificație decât prin finalitatea lor. Și aceasta nu poate fi desvăluită cu relieful unui preparat anatomic, prin graiul comun, ci prin acele creațiuni supreme care sunt împlinirea destinului unei limbi: opera marilor poeți. Nu de jos în sus ni se desvăluie deplin sensul unei limbi, ci dela înălțimile revelatoare. Repet: după cum nu minusul fazelor de dezvoltare ale unei creațiuni aruncă lumină asupra operei desăvârșite, ci plusul formei definitive dă sens genezei, tot astfel, nu rudimentele limbii comune, ci marile creațiuni ne duc să vedem adânc valoarea estemelor. În sensul acesta, după atâta filologie făcută din jos, este nevoie de o filologie făcută din sus, ambele întregindu-se.

Când în *Atlasul limbii române* avem puțința, la fiecare hartă, să raportăm feluritele forme la poziția celor trei scriitori reprezentativi { *Brătescu-Uoinești, Sadoveanu și Agârbiceanu*, aceasta este o măsură nu numai pentru limba literară, dar și pentru aceste înclinări de gust care pot fi luminate și controlate prin atitudinile creatorilor. În direcția aceasta, ar fi de mers și mai departe. În cadrul anchetelor Atlasului, dar lărgind cercul întrebărilor până la a face din aceste localități monografii complete, avem nevoie de o adâncire a limbii localităților unde au copilărit și s'au împărtășit de seva limbii marii artiști ai cuvântului românesc. Astfel, Ipoteștii, Humuleștii, Șiria, Rășinari, ca să nu numesc decât pe acestea, sunt centre care se cer explorate în adâncime, așa încât să am icoana completă a graiurilor băștinașe. Pentru aceasta, ancheta nu se mai poate mărgini la un singur „subiect“, ci este nevoie de mai multe izvoare pentru categorii deosebite și pentru stiluri de viață deosebite, așa încât icoana totală să apară pregnant. Obiecțiunea că în cele câteva decenii vorbirea s'a schimbat nu rămâne în picioare: sunt și astăzi moșnegi care au putut să cunoască în copilăria lor pe marii creatori dispăruți. Cu un astfel de instrument de lucru, am putea să ne dăm seama de ce au luat aceștia din seva locală și de ce au adăogat la acele tipare primitive care le-au modelat sufletul prin graiul natal.

Astfel, substratul intuițiilor copilăriei și adolescenței se întregeste cu definitivele cuceriri ale expresiei, lămurindu-se reciproc dela înălțimea acestora.

Dar se poate întâmpla ca valorile proprii unei limbi să nu-și fi găsit expresia revelatoare, sau ca aceasta să se opreasca la jumătatea drumului, în te miri ce operă neisbutită sau fragmentară. În cazul acesta, cercetătorul limbii trebuie să aibă curajul de a lua poziție, dacă este înzestrat cu darul necesar de intuiție a valorilor. Poți vedea valoarea unei creațiuni populare, să zicem o baladă, și dintr'o mărturie îndoelnică, după cum poți intui adâncul unui mare scriitor și atunci când brațul i-a căzut și opera i-a rămas neterminată. Simțul pentru forma ideală internă este necesar și în limbaj, pentru cultura lui și punerea în lumină a posibilităților încă neîmplinite. În direcția

aceasta, adunarea tuturor însemnărilor, prin care scriitorii noștri de seamă, un Negruzzi, un Slavici, un Eminescu, ca să mă mărginesc la aceștia, au dat glas intuițiilor, admirațiilor, într'un cuvânt gustului în materie de limbă, este necesară, căci poate da un material tocmai în direcția atât de necesară a unei adânciri. În subiectivismul lor se poate găsi mai mult adevăr adecvat caracterului limbii decât în disertațiile schematice care fragmentează ceea ce prin esență nu poate fi fragmentat.

Paralel cu critica literară, de ce ne-am da înapoi, dela o critică a limbajului, care să-i pună în lumină frumusețile, chiar și independent de expresia lor literară? Priviți, bunăoară, acel *dar mi-te el*, de care vorbeam. Genetic, lucrul este simplu; pusă înaintea substantivelor și a prunumelor, particula *dar* are la noi posibilitatea de a potența. Astfel din *dar el!* s'a ajuns la *dar mi-te el*. Cu toată puterea ei sugestivă, se poate ca expresia să fi rămas fără acea strălucire pe care o dă lumina căzând potrivit asupra unui diamant de preț. Dar se poate și ca un creator să pună acest estem într'un context neașteptat, bunăoară alegându-l chiar și ca nume propriu, pentru a întipui un anumit fel de a fi, merit să rămâie reprezentativ.

Pentru limbile moarte, studiul estemelor neajunse la valorificare rămâne un capitol închis, pentru că este greu de admis ca un cunoscător de azi să se identifice într'atât cu spiritul unei limbi dispărute, încât să-i întuiască viu chiar și valorile neîncorporate în literatură. Pentru limbile vii însă, lucrul este nu numai posibil, dar chiar și necesar: cercetarea este datoare să puie în lumină virtualitățile expresive, chiar și acolo unde n'au ajuns la deplină valorificare literară. Astfel, și pe calea aceasta știința limbii nu mai rămâne străină de vieță, ci devine un factor activ în creșterea limbii românești.

Pe linia particulelor, mai amintim un caz: asperitățile aparente. Când *Eminescu*, în *Mortua est*, subliniază cuvântul *mai* în versurile :

Și moartea ta n'o plâng, ci *mai fericesc*
O rază fugită din chaos lumesc,

la prima vedere, accentuarea adverbului acesta înaintea verbului ar părea o întâmplătoare asperitate, cum au atâtea Bucovinienii, de pildă. Dar în astfel de asperități, adesea vorbesc tendințe ale limbii, pe care critica limbajului trebuie să le pună în lumină. Privit structural, în cadrul virtualităților expresive, cazul citat din Eminescu apare într'o altă lumină: suntem de parte de a avea, cum se zice, „o siluire a limbii“. Dificultatea necânvinsă de poet apare ca o sfortare neisbutită, însă pe linia conformă tiparelor noastre expresive.

Intr'adevăr, unul din cele mai pregnante aspecte de expresivitate românească este libertatea sintactică a particulelor¹⁾. Avem aici o configurație proprie, paralel cu ceea ce am văzut la particula *dar*. Comparativ cu restrânselile tipare romanice și

---

1) Pentru că lucrurile se țin, amintesc aici dintre particularitățile sintactice ordinea așezării cuvintelor, prin tiparele căreia se poate da expresiei o mai largă mlădiere. Sunt limbi în care așezarea trebuie să se supue unor tipare fixe, altele în care așezarea este mai liberă. Printre acestea sunt greacă veche, germana și rusa. Cele mai fixe tipare le înfățișează franceza. Dela Renaștere și până astăzi, preocuparea de o limbă unitară națională a fost neîntreruptă.

Limba română este mai liberă în multe privințe chiar decât limbile amintite. Așezarea verbului poate să fie la început și la mijloc de frază, ca și așezarea substantivului și adjectivului. Adesea însă, așezarea este legată de o semnificație. Pentru a ilustra caracterul amintit al limbii franceze: *I. Venedryes* revelează ordinea cuvintelor din expresia *vos beaux yeux* și precizează „Un poète français peut à la rigueur, au lieu de *vos beaux yeux* dire *vos yeux beaux* pour se distinguer du vulgaire, s'il estime exprimer mieux ainsi un sentiment personnel et s'il trouve un auditoire pour applaudir à cette fantaisie. Mais il ne saurait dire *yeux vos beaux* ou *yeux beaux vos*. Ce ne serait plus du français“.

Față de această stringență, în română expresia *ochii tăi frumoși* poate să fie variată în: *ai tăi ochi frumoși*, *ochii frumoși ai tăi*, *frumoșii tăi ochi*. Și firește, fiecare alegere poate însemna poziții sufletești deosebite și, câteodată, chiar și felurite vibrațiuni ritmice. Ordinea cuvintelor poate să fie uneori nuanțată prin posibilitatea largă a introducerii particulelor. Relevez, în stilul baladelor populare, acea curioasă intercalare între subiect și verb a particulei *că*: *el că îmi venea și că îmi zicea...*

Filierele istorice au fost discutate. Păstrarea particulei în povestirile populare, unde nu arată dependență de suordonare ci numai un anumit accent este un moment expresiv din cele mai caracteristice ale stilisticii populare.

balcanice, să observe cineva poziția atât de variată a adverbului român *mai*, care adaugă o valoare expresivă în plus situațiilor date. Nu este parte de cuvânt care să nu poată primi înainte o astfel de întărire, chiar și conjuncția capulativă din expresia *și mai și*, care cu greu și-ar putea găsi părechia. Aceasta nu numai în domeniul romanic, dar și în cel general-balcanic, așa încât studiul comparativ arată că avem aici un estem propriu limbii române, intraductibil. Astfel, asperități ca cea relativă la Eminescu devin un mijloc noetic ; deși neisbutite, ele își desvăluie firea în cadrul estemelor graiului poporan.

S'a vorbit de necesitatea de a explora și expresiile unor configurații sociale restrânse, în care anumite tendințe ale limbii pot să iasă mai răspicat la iveală.

În cadrul acesta al asperităților, iată un exemplu de spontaneitate în expresie, care te izbește la prima vedere, dar în fond este în deplină potrivire cu spiritul limbii. Pentru a-i ilustra spontaneitatea, îl aleg din lumea copiilor. În atmosfera de voie bună a anului nou, doi copii cu sorcova stau să bată la ușa unei gazde. Dar unul zăbovește, neputându-și stăpâni râsul. Indemnat de celalt să se zorească, el răspunde : *stai să mă desrâd*. Expresia surprinde și prin hazul ei, inovația ar merita să prindă. Să zici însă : *stai să mă desplâng*, n'ar merge. Poziția este diferită de aceea de humor și de voie bună din expresia creată poate atunci, la sorcovă, de micul meșter necunoscut.

Inregistări expresive pot fi urmărite în toate domeniile vieții. Astfel, în vorbirea pungașilor de buzunar înlocuirea lui *a fura* prin *a opera* dă prilej la expresii pitorești.

Dar oricât de interesante ar fi astfel de observații, de argot — și Bailly, de pildă, le recomandă pentru adâncirea expresivității, ele nu pot fi concludente. Se cere pentru aceasta expresiilor lungă durată în timp și largă răspândire în spațiu, ca în limba țaranului. Aici, cele mai mărunte particularități pot desvălui o poziție față de existență, ca de pildă atât de caracteristicele *o fi, păi, de...* Cu toții simțim ce stă în ele. Dar cât de mult pot să spună pentru poziția românească, numai prin mari creațiuni de artă ni se poate releva deplin. Astfel, până la acel *de* cu care *Niculăiță Minciună* din capodopera d-lui *Brăte-*

scu-Uoinești răspunde învinuirilor nedrepte, noi n'am fi trăit tot adâncul acestei interjecții în care intră sublinierea absurdului, amărăciune, resemnare externă, dar și adânc protest intern față de ce se întâmplă fără voia și împotriva celui nevinovat și neînțeleș.

Rezultă că sistemul nostru expresiv poate și trebuie să fie urmărit pe căile arătate în elementele graiului comun, controlate însă la lumina revelatoare a creațiunilor de artă. Și cum instinctul nostru artistic își dobândește o primă rotunjire în creațiunile poporane, unele uimitor de expresive, căile acestea își găsesc o firească întregire în acest domeniu al folclorului literar. În deosebi imaginile cele mai frecvente și coloratura specială pe care o capătă simbolurile populare la noi reprezintă o colecție firească de valori a căror interpretare se cuvine să fie controlată și comparativ. Astfel, este semnificativ că un cercetător bulgar, profesorul *Arnaudov*, care a studiat comparativ materialul *Meșterul Manole*, vede în variantele românești nu mărturii poporane, ci forme culte. Aceasta arată cât de eterogenă este pentru el expresia românească, de fapt autentic poporană. Și tocmai astfel de prilejuri sunt un material binevenit pentru a diferenția poziția românească.

Astfel, baladele, basmele, proverbele, tocmai pentru că au o răspândire mondială, pot fi privite, ca și traducерile, ca o geografie a mijloacelor expresive. Nu tema, care e adesea universală, ci expresia, întrucât este proprie, dă valoarea. Traducând o pagină din *Creangă* în limbile înconjurătoare și subliniind acele expresii și imagini care nu-și pot avea echivalentul direct în niciuna dintr'aceste limbi, prin învederarea rezistențelor stabilim ceva din poziția românească față de felul de a vedea lumea. Se tot vorbește de specificul românesc. Dar problema este cum îl captezi, căci nu tot ce pare românesc la prima vedere, bunăoară o scenă istorică înfățișată într'o povestire, este și în esență românesc.

Pe toate aceste căi putem selecționa materialul merit să pună în lumină sistemul expresiv al limbii materne. În stadiul actual, ceea ce interesează este nu atât numărul exemplurilor cât valoarea lor reprezentativă și deschiderea de noi orizonturi.

Avem nevoie de a întemeia la hotarul între lingvistică și literatură, ținând seama de cerințele ambelor discipline, o nouă ramură de cercetări : firea limbii noastre privită ca expresie. Astfel vom putea aplica și literaturii naționale această măsură : dincolo de poziția individuală, poziția românească văzută în adâncime, ca o nouă formă a destinului omenesc.

D. CARACOSTEA

BALADĂ

Rămas bun, de-acum, frățân de cruce.
Vei porni spre țara ta de lut.
Eu prin săbiile zării mă voi duce,
Vânturi mari să-mi iasă la răscruce,
Visul, din albastrele-i cauce,
să-mi dea apa lui, amară la băut.

Dacă, într'o zi, o să se vadă
vultur de argint pe cer lucind,
scoate-ți straiul tău de nun din ladă,
pune-ți zările la coapsă ca o spadă,
și să vii la nunta-mi de zăpadă,
în duminica mea albă de argint.

Pajuri negre însă de-or să sboare,
să'nțelegi că ochii mi-au furat
să mi-i ducă 'n stele rotitoare,
și că fruntea mea, răpită 'n ghiare,
peste vârfuri de păduri tot mai răsare
ca un ciob de lună 'nsângerat.

RADU GYR

SUB CRUCEA SUDULUI

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,

Luxe, calme et volupté.

(L'invitation au voyage. Ch. BAUDELAIRE.

Mi-e dor de țările îndepărtate
Spre care pleacă luna când apune.
La antipodi sunt insule curate
Ce strălucesc, de valuri sărutate,
In răsărit de veșnică minune.

Nu vreau, ca Baudelaire, nici voluptate,
Nici lux, — ci liniște: atâta cer.
Vreau să pornesc, ușor ca un năier.
Găsindu-mă pe mine sub alt cer,
Să trec prin scurta mea eternitate.

Trăii în raza 'naltă a credinții,
Și'n umbra ei de-atâtea ori murii.
De ce mi-au dat un gând și-un trup, părinții,
Când toate adăposturile minți
S'au dovedit miraje fumurii?

Voiam să stau alături cu titanii,
Dar mă opri al dragostelor foc.
Mi-am risipit și visele și banii,
Obrazul meu mi-l schingiuiură anii,
De mine mi-am bătut eu singur joc.

Ah! unde-i bucuria de Rusalii?
Isvoarele de munte unde sânt?
Tu, soare, ce puneai sub crengi medalii
Și foc în ochii șoimilor din vânt, —
Ce-a mai rămas din suflet, pe pământ?

Ca fiecare om, îmi port surghiunul,
Și nu găsesc odihna nicăeri.
Din semeni și din Dumnezei, nici unul
Nu-mi dărui puteri sau mângâeri,
Sub coperișul marilor tăceri.

Vă las, prieteni ce-ați crezut în mine;
Vă las, iubite care m'ați uitat!
Morminte scumpe, frumuseți senine,
Tu, câmp al vieții 'n care am luptat,
Trecutul meu cel mort: vă las cu bine!

Prea multe cruci am pus în cimitire,
Și'n cer prea multe candelii am aprins.
Luminile-au fugit din amintire,
Iubirile din suflet s'au desprins:
Pământul e un loc de despărțire!

Nu mai încerc nimic! Mi-am încheiat
O, Lume, socotelile cu-ai tăi!
De bunătatea ta m'am săturat.
Mă împresoară frații mei călăi,
Dar fug de lângă ei, căci i-am ertat.

Pe alt țărîm, ca'n basmul de-altă dată,
Vreau ca să-mi port al gândurilor svon.
Mă voi sălbătici cu mintea toată,
Și am să mor de-o moarte prea ciudată,
Cum au murit Gauvain și Stevenson.

Vreau să visez în insula Hawai,
 Când plin de vânt și de miresme, cerul
 Iși răcorește caldul jărăgai,
 Iar sufletul și-l suflă'n luna Mai
 Vanilia, salcâmul și piperul.

În brațele și'n somnul depărtării
 Vreau să ajung și să mă risipesc;
 Și, izgonind dojana remușcării,
 Cu cel din urmă pas să mă opresc
 La apele amare ale mării.

*

— Intindere de ape spumegate,
 Pacific și albastru ocean,
 Comorile din piept mi-au fost furate,
 Nădejtile din suflet spulberate,
 N'am tihnă, n'am stăpân și n'am liman !

Viu ca o sdreanță smulsă de departe.
 Despodobit de tot ce-l amăgi,
 Ți-aduc copilul care'mbătrâni.
 Și'n locul vechii mele frici de moarte,
 Ți-aduc târzia frică de-a trăi.

La tine voi lăsa știința lumii
 Și-a mea trufie goală și gângavă.
 Am vrut să fiu un gând suit spre slavă,
 Dar o să-mi culc, jos, în bătaia spumii
 Și-a valurilor, inima firavă.

Setos de pace, dornic de repaos,
 Mă voi topi în clipele din urmă ;
 Nu voi mai cere vieții vre-un adaos,
 Ci, zâmbitor, voi asculta cum scurmă
 Și bate ceasul mărilor în haos.

In recea auroră de argint,
 Voi alunga cea de pe urmă ceață.
 Eșind din lungul nopții labirint,
 Voi fi acolo singura viață
 Ce stă cu răsăritul față'n față.

Nefugărit de nimeni, și uitat,
 Voi fi stăpân pe ceasul morții mele.
 De valuri și de vânturi alintat,
 Vărăjit de tremurarea altor stele,
 Voi fi, atunci, un om cu-adevărat !

Voi sta în fața morții, desgolit
 De tot ce-a fost fior și frumusețe,
 Căci nu vor mai veni să mă resfețe
 Nici fetele cu joc de tinerețe,
 Nici glasul mamei sfânt și potolit.

Să clipotească apa de safir,
 Cu apa de smarald să se îngâne!
 Veți adormi voi, cântece bătrâne,
 Și voi, cuvinte fără țel și fir,
 În trupul meu de patimi și delir.

*

Și când covârșitoarea noapte goală
 Va fi cu stele 'n beznele cupolii, —
 În mare, jos, pe'tinderea reală,
 Vor sta, cratere de mărgean, atolii
 Visând rotunzi sub luna australă.

Acolo, în arene de coral,
 Domi-vor stele pe minuni marine
 — Lăsați-le să doarmă pentru mine ! —
 Când cerul își va revărsa pe val
 Nisipul nebuloaselor divine:

Acolo alte zodii vor pluti
In noaptea caldă tremurându-și ixul
Și dăinuind în sterpele vecii.
Nu Carul, Cloșca, Racul, Capra, — ci
Păunul, Nava, Scorpia, Fenixul !

Iar marea cu meduze și ursini,
Iși va culca, uimită, până'n zare
Oglinda ei cu tihnă și lumini,
Cu pești de fosfor, stele și grădini,
Sub Crucea Sudului uluitoare !

HORIA FURTUNĂ

A MURIT LUCHI...

IN „VIZITĂ“

Dejunul s'a isprăvit. Patru glasuri de copii, trei mai subțiri și unul mai gros, se ascut, în cor !

— Săru' mâna !

— Să vă fie de bine...

Mă sucesc pe scaunul meu, mai înalt decât al celorlalți. Imi scutur fărâməturile prinse în volanele rochiței și o scociorăsc cu degetul pe cea care s'a vârît, colțuroasă, în șosetă. Surprind privirea iute a tatei, zâmbetul mamei. Au și înțeleș ! Cum înțeleș ei, înainte de a le spune, ce gânduri am eu ?... Acum, aș putea să și plec, fără să le mai cer voie : dacă știu... Dar nu se poate. Nu-i frumos.

Sar de pe scaun fără să-mi mai închipui, ca atunci când n'am ce face, că mă arunc dintr'un turn înalt.

— Apoi... eu mă duc oleacă în vizită „la poartă“.

— Iar ? se miră prefăcut măicuța.

— Are să te dea afară într'o bună zi, face tata, serios.

Mă supăr !

— „Cum să mă dea afară, dacă chiar *dumnealui* m'a invitat ?...

„Dumnealui“ e domnul Neculai Frunză, chiriașul căsuței noastre de lângă poartă. Stă acolo singur. Il îngrijește, ca pe-un copil, o femeie bătrână, scurtă, grasă și cu ochelari : bab' Ana. Și-i bine în odaia lui conu' Neculai, plină de cărți, de jurnale și de bibelouri care-și au fiecare numele și beteșugul lor. Fița, pisica de marmoră neagră, nu mai are coadă: și-a prăpădit-o

la un mutat. Lui Bijucă îi lipsește o labă. Iar lui Ducipal, bi-diviul de bronz, i s'au muiat picioarele de-atâtea ierni petrecute între sobă, la căldură. Stă îngenunchiat, parcă așteaptă să-i sară în șea amazoana de porțelan de-alături, fără un zulf și cu o chibritelniță prinsă la șold.

În odaie miroase totdeauna a ceva bun. Și toate stau așa de cumiți la locul lor, încât nu se poate să fie cineva obraznic acolo. Chiar Margareta, când intră, se face mititică, își lipsește coatele de trup și se așează spăsită pe-un scăueș, frecându-și doar pantofii unul de altul. Își înhite în grabă și fără plăcere prăjiturica, bodogănește un „mersi“ de mântuială — și iese ca din pușcă. O aud izbînd cu gust porțița și tropăind îndesat pe cărărușă, ca să se desmorțească. Mă gâdilă răsul în gât : știu ce o să se întâmple. Conu' Neculai se apleacă și cercetează locul unde a stat Margareta. Trebuie să fie pe-acolo, pe undeva, un pai, o ață, o fărămătură sau o bucățică de scobitoare... Ia fârașul de după bibliotecă, culege cu două degete gunoiul și iese cu el pe cerdac, de unde-l suflă tocmai în stradă. Pe urmă se așează iar la locul lui, să-și cetească jurnalul.

De deasupra patului, din rama lată de lemn mohorît, femeia cu ochii închiși ascultă cum foșnesc, rar, filele întoarse... E o fotografie veche, scoasă parcă pe o placă de fildes. O cucoană tânără, prea dreaptă între pernele unui fotoliu, cu ochii strânsi. Poartă pe cap o cununiță de flori, de subt care-i ies sfredelii zulufilor. Peste volanele înfoiate, mânilor-i stau cumiți, încrucișate pe piept. Parcă ascultă ceva, parcă șteaptă ceva...

Am întrebat-o pe bab' Ana :

— Cine-i cucoana asta care-a adormit la fotograf ?...

— Nu te mai uita la ea, duduia... că nu-i pentru mata.

— Da' dece doarme ?

— Nu doarme, sărăcuța... Asta-i cucoana boerului. O murit la o săptămână după nuntă, de inimă. Ș'o pozat-o moartă, — Doamne iartă-mă ! De-atunci o rămas dumnealui cam așa...

Și bab'Ana își flutură în dreptul tâmplei mâna cu degetele răsfirate.

Conu' Neculai păturește jurnalul și-l așează, tacticos, subt Fița.

— Așa... gata politica ! Acuma, bem o cafeluță, Luchi ?

Desigur că bem. O face conu' Neculai, cu mâna lui. E amăruie și parfumată. El o bea dintr'o ceașcă de ceai, cu o pansea mare în relief. Eu o beau dintr'o ceșcuță cât un degetar, dar înflorită tot cu o pansea.

— Suflă !

Asta-i treaba mea : să stâng spirtul.

Mâna bătrânului tremură. Subt scoica linguriții se clatină o picătură brună : cade ?... N'a căzut. Dintr'o singură linguriță mi s'a umplut ceșcuța. Și are și caimac !

— Da' de-o țigară, ce-ai zice mata acuma ?

Gluma asta o spune totdeauna conu' Neculai când răstoarnă ibricul, cu drojdie cu tot, în ceașca cea mare.

Acum ceștile stau alături pe tabla. Una mare tare, ceilaltă mititică-mititică, fiecare cu panseluța ei. Și fiecare înalță câte-un firisor de abur, tremurat și dulce.

— Ce râzi, fetiço ?

— Ceașca matale a fătat un pui de ceașcă, coane Neculai...

CAD IN SOARE !

— Nu pune mâna. Asta-i oglinda bunicului...

Alți copii au bunic. Eu n'am decât oglinda bunicului. Și nici pe-aceia n'am voie să pun mâna !

— Când are să-mi crească și mie barbă, am să mă bărbieresc în oglinda bunicului, se fudulește Icuță.

Incep să râdă : Icuță cu barbă !

— Ce te râzi ? se supără el. Mi-a spus mama că mi-o dă mie. Voi sunteți fete, n'aveți nevoie să vă bărbieriți.

...Dar mătușica Dina nu-i cucoană — și se bărbierește ? Când ne sărută, ne'nțeapă...

— Da' dacă-mi crește și mie barbă ? întreb, cu puțină frică.

— Atunci te ducem la iarmaroc și facem parale cu tine ! se veselește Margareta.

Și proptindu-se bine pe picioarele ei lungi, se 'ncruntă și 'ncepe să strige gros, ca turcul de la panoramă :

— Numai zece bani intrarea ! Poftiți, vă rog. Ne-mai văzut și ne-mai auzit : femeia cu barbă din Africa centrală !...

Aș vrea să nu plâng, dar nu pot. Margareta se uită urît la mine. I-am stricat cheful.

— Iar te smârcești !

Și-mi întoarce spatele, cu dispreț.

Dacă nu-i chip să spun și eu o vorbă fără ca Margareta să mă facă de răs ! Măcar să nu fi fost de față Tanța popii... Cum o lasă mama pe Margareta să se joace cu Tanța ? N'are niciodată batistă și are totdeauna guturai. Și fuge de-acasă să n'o pieptene mă-sa...

— Nu mai plânge, Fasolica tatei. Na-ți oglindă... da să n'o spargi, că te ia mama dracului !

Tot Icuță-i mai detreabă. Dacăș mai putea plânge, ar fi în stare să-mi aducă „peștișori“ de nuntă de la Alexiadis... Dar nu mai pot, și parcă-mi pare rău.

Oglinda bunicului, cu ramă și cu mâner de lemn negru de pe care Iustrul s'a șters demult, are două fețe. Intr'una văd un obraz de uriaș, cu dinți lați ca de cal, cu ochi cât pumnul și cu gene groase, de sârmă. Nu-s eu : e zmăoaica. Se face că samănă cu mine ca să mă momească. Până și alunica de pe tâmplă o are ca mine. Numai că a ei e cât o alună turcească... Mă strâmb. Se strâmbă și ea. Râd. Râde și ea. Dă-o 'ncolo, că prea e slută !

Pe ceilaltă parte, oglinda bunicului mă arată pe mine, dar mititică-mititică, ca prin binoclul întors. Dacă o sprijin de părete și mă depărtez puțin, în ovalul ei încap întreagă, cu rochiță și cu sandale cu tot. O păpușă... Imi place. Aș vrea să ies din oglindă și să umblu prin casă, așa mică... Numai să nu mi se rupă degetelele ! Ce-ar zice mama când m'ar vedea ? Dar Icuță ? M'ar băga în buzunar. Poate m'ar lua cu el la Internat și m'ar vâri în pupitru ?... Nu vreau, că trebuie să fie întuneric acolo și miroase a cerneală.

Dar dacă, pe urmă, nu mai pot intra la loc în oglindă, și rămân pe lume așa, pocită ? Ce-ar face săraca mama cu mine ? M'ar ascunde, de rușine, să nu mă mai vadă nimeni, nici-odată ?

Pun la loc, în saltarul ei, oglinda bunicului. E plină de primejdii. Ce gust și la bunicul, să se bărbierească într'o oglindă fermecată! Poate că de-aceia a și murit... Mai bine nu i-ar mai da-o mama lui Icuță, să nu i se întâmple și lui cine știe ce!

Eu nu l-am cunoscut pe bunicu. Nu eram, când a murit el. Asta n'o înțeleg: unde eram, când nu eram?... Aș întreba, dar mie nu-mi spune nimeni nimic.

Lui bunicu i se zicea „băbăicu“. Icuță și cu Margareta vorbesc mereu de el. Știu și eu o mulțime de întâmplări cu băbăicu, și uneori mi se pare că am fost și eu de față, și mi-e drag și mie...

În salon este o fotografie care arată un domn bătrân, cu fruntea foarte înaltă, cu ochi buni, c'un guler răsfrânt și c'o cravată de cucoană. Acela-i băbăicu. Mama zice că samăn cu el. Cum pot să samăn eu, o bucățică de fată, cu domnul, c'ela cu mustăți?

Da, dar cu zmăoaica din oglinda bunicului, cum samăn?...

Iar nu mai înțeleg nimic.

Mai bine ies afară să mă joc.

E soare...

Icuță și cu Margareta joacă șodron pe trotoar cu Haralamb al dascălului. Ca golanii... Să-i vadă tata!

Eu n'am cu cine să mă joc. Unde mă duc, încurc lumea...

Pe strada noastră, oameni mulți au săpat, de-a-lungul, un șanț adânc până'n fundul pământului. Oleacă dacă mai săpau, ajungeau de ceia parte... Zile întregi m'am uitat, cocoțată pe-un scăunaș, cum aruncă lutul din groapă. Mirosea frumos a pământ și a răcoare. Au scos odată și niște ciolane galbene, pe care le-au descurcat din țărână și le-au adunat grămăgioară subt gard, pe-un sac rupt. Icuță mi-a spus că-s de om... Așa a zis el, ca să mă sperie, dar nu-i adevărat. Nu știu cum or fi oasele de om, dar acele prea erau urâte...

Astă noapte a plouat amarnic. Până la ziuă a bătut ploaia cu pumnii în tabla casei. Și acum, e soare. Așa de soare, că trebuie să strâng ochii și să încrețesc nasul ca să văd ceva.

Șanțurile-s pline cu ploaie până sus. Acolo, în apă, soarele-i

mai blând mă pot uita la el cu ochii deschiși. Și cerul, alburii și sclipitor sus, în apă e albastru. Mă aplec peste marginea șanțului, cu spaimă dulce :

— Cad în soare... cad în soare...

— Ia sama, Luchi !

Nu știu cine-mi poartă de grijă. N'am vreme să 'ntorc capul. Vântul clatină fața apei și soarele din fund începe să joace. Și o mulțime de soți mărunței și veseli, suflați cu aur, încep să licărească pe cerul adânc sfărâmat în bucățele.

— Cad în soare... cad în soare...

Mă văd și pe mine acolo, printre cioburi de cer și de lumină. Fața mi se lungește, mi se turtește și joacă în tot felul. Parcă râd — cu toate că nu râd. O fi și apa asta fermecată, ca oglinda bunicului ?... Mă aplec, puțin amețită, să mă văd mai bine.

— Cad în soare...

Și dintr'odată soarele se aruncă nebunește spre mine, pleznindu-mă, ud și rece, în obraz.

Din șalul cu pătrățele al mamei, în care miroase cald a ceai cu rom, scot la lumină un ochiu, — numai unul.

Sunt în bucătărie, așezată ca o bucea pe-o canapeluță de pai în fața focului. Pe plită bolborosește o oală acoperită, pufnind din când în când pe subt capac. Mi-e foame...

Intr'un lighian stau, claie peste grămadă, rochița, sandalele, ciorapii, pieptarul... Săracele, tare-s murdare !

Pentru isprava asta, Cati, cred că fetița noastră ar merita câteva plame undeva...

Incremenesc. N'am pe mine decât o cămășuță. Cum s'ar lipi palmele mamei, acum ! A mamei, că tata nu dă: el numai „face intrigă“, cum zice Margareta.

Dar îmi vine inima la loc. Glasul mamei e amestecat cu râs !

— Dă-i-le dumneata, Iorgule... dacă te 'nduri.

Oala a zvârlit capacul în sus; se bucură și ea. Miroase tare a inibahar și a frunză de dafin. Se fierbe jambon.

Vreau și eu o așchie, fierbinte și afumată, și c'o bucățică de slănină străvezie, ca o mărgică...

CARTEA CU VISURI

Numai eu știu, în toată lumea asta, ce povești minunate pot spune literele care încă n'au nume pentru mine, găngăniile misterioase care-s cumiști numai cu oamenii mari — de frică, pe semne.

Așa-s de pline cu poze cărțile fără poze ! E destul să fii singură și să te uiți la ele cu ochii strânși, până se'mpletesc genele de deasupra cu cele de desubt. Indată literele sar dela locul lor și 'ncep să umble în toate părțile ca furnicile, rândurile se strâmbă, se frâng și fug — și poveștile ies la iveală singure, fără cuvinte, din umbre și din lumini.

Poveștile „cetite“ de mine pe furiș, în întunericul cămării liniat, printre scânduri, cu dungi subțiri de aur colbăit, nu le știu decât eu și nu le spun la nimeni...

Stăm la soare, Margareta și cu mine, pe scara dela bucătărie. Pe prag, cinchită pe-un scăueș, Tasia curăță morcovi și povestește o întâmplare cam încâlcită. Ascult, din bucăți. Margareta scociorăște c'un bețișor între scânduri : colb, furnici, scamă, o mărgică roșie...

— ...și 'n sara ceia, o *chicat* o stè... Aista o fost sămn de la Dumnezeu c'a să moară fata...

Tresar. Nu prea știu despre ce fată-i vorba, dar eu nu vreau să moară fata. Se vede că nici Margareta nu vrea. Aruncă bețișorul și ridică spre femeie obrazul pârlit și ochii albaștri, dintr'odată răi :

— Prostii ! Parcă de câte ori cade câte-o stea moare cineva ?

Tasia s'a supărat. Și-a tras pe ochi, cu dosul palmei, broboada galbenă, lipovenească. Morcovul, asvârlit de sus în strachina cu apă, ne stropește mărunțel și rece.

— Apoi, dacă știți mata mai bine decât mine, — iaca, eu tac. Și tace.

E soare, e cald... Cuțitul răcăie umed carnea dulce și parfumată a morcovului. Aș mânca o felioară, dar știu că Tasia nu-mi dă :

— Soiu rău, piuré nu mănânci și vrei crud ca să te doară burtica și să mă ocărăscă cuconița pe mine că ți-am dat...

O viespe bâzâie subțirel și susținut sus, subt streșină. O fi având acolo cuib, cu faguri cenușii și cu miere amară?

Tasia tace. Dacă tac și eu, adorm. Și nu vreau să moară fata! Mă aud vorbind, somnoroasă:

— Mu moare nimeni când pică stelele... Eu știu... Că fiecare stea e legată de tavanul cerului cu câte-o ață de painjen. Și când trece noaptea câte-un liliac, rupe câte-un fir și cade câte-o stea... Asta-i.

Margareta svâcnește în picioare:

— Altă prostie! De unde dracu ai mai scos-o și pe asta?

— Am cetit... undeva.

— Ai cetit, — tu, Luchi?

Intrebarea mă lovește în obraz, fierbinte. Incep să văd lucrurile cu lustru. Dacă nu mă sfădesc, plâng.

— Să știi tu c'am cetit!

— Parcă știi să cetești?

Socotesc, la repezeală: azi e Marți. Icuță e la Internat de Duminecă și nu iese până Sâmbătă sara. Până atunci are vreme Margareta să uite.

— Să știi că știu! Intreabă-l pe Icuță. El m'a învățat.

Ochii albaștri mă iscodesc cu neîncredere.

— Așa?... Și unde-ai cetit tu minciuna cu stelele și cu liliacii? In *Iencușor-Ochișori*?

Iencușor-Ochișori e cartea mea cu poze, — cartea mea oficială. Nu mi-e drag *Iencușor-Ochișori*. Ba chiar nu pot să-l sufer. E un băețel din cale-afară de cuminte și de bun. Nu scapă o vorbă nepoliticoasă, nu face o poznă și nu-și pătează măcar odată hăinuțele de catifea albastră cu guler alb de dantelă, drotat. I le-am murdărit eu, de ciudă, cu creion chimic și cu poamă de boz. Dar și după isprava asta el s'a uitat la mine cu aceeași privire bună în ochii lui prea mari, și mi-a zâmbit dulce, de parcă vroia să-mi spuie „mersi”. Mi-a fost rușine.

— E-un băețel tare drăguț și bine crescut... spune mama de nu știu câte ori pe zi, cu o admirație, e drept, cam plictisită.

Parcă Icuță nu-i drăguț și bine crescut? Și nu l-a urechiat

domnul Lascar, directorul, de era să rămâie cu urechea lui în mână?...

Să fi mâncat și Iencușor o bătaie, măcar odată, așa, ca omul. Am mâncat eu, că-s fată... Ce drag mi-ar fi Iencușor cu haina ruptă, plâns și necăjit !

Nu pot să-l sufăr pe Iencușor-Ochișori. Dar e al meu. Dece să se lege Margareta de el ? Ce i-a făcut ? Ei nu i-l dă nimeni de exemplu de dimineață până sara...

Mă ridic cu bărbia 'n piept, uitând să-mi scutur de colb rochița la spate. Tasia lasă cuțitul în poală, gata să intervie. Dar nu-i nevoie.

— Nu-i minciună, cu stelele și cu lilieci. Și n'am cetit-o în *Iencușor-Ochișori*. Am eu o carte *adevărată*... O carte groasă cât toate cărțile tale la un loc, și legată cu piele, și scrisă cu aur !

Margareta mă privește a bătaie :

— Și unde-i, mă rog, cartea asta a dumitale ?

Când îmi spune Margareta „dumneata“, e primejdie. Răspund repede :

— In camera cea veche, după sticlele cu bulion.

Mă sprijin, moale, de stâlpul cerdacului. Mi-am trădat secretul. De-acum s'au isprăvit lecturile mele cu miros de piele scorjită, de mucegai și de mere oțetite...

Sandalele Margaretei tropăesc grăbit spre camară. Tasia se ridică, c'un strigăt :

— Ai să răstorni bulionu', pacatele mele !

A ieșit la geam și mama care, când pune ochelarii ca să coase, parcă se joacă de-a cucoanele.

A ieșit și tata ,cu o sprinceană zburlită de somnul neîmplinit al după-amiezii.

— Ce s'a 'ntâmpat ?

Ii văd prin pânza umedă și clătinată a desnădejdiei, și nu știu ce să le spun. Plânsul mi se rupe deodată, uscat, în suspine.

Cartea mea, adusă pe sus și trântită pe cerdac, se risipește într'un nour de colb vechiu din care se desprinde 'n soare, delicată, sclipirea obscură și năucită a unei molii.

Cartea mea cu visuri, cu stele și cu lilieci, cartea mea cu povești, cartea mea cu minciuni, era un dicționar greco-german, uitat nu se mai știe nici de cine, nici de când, în bezna cămării părăsite.

GHITLA

Casa noastră e lungă cât un tren și are în față cerdac înalt, cu zăbrele.

Casa dela poartă-i samănă, numa' că-i mititică. N'are cerdac, are cerdăcuț. N'are antret, are antrețel. N'are bucătărie, are bucătărioară. Și totuși conu' Neculai, stăpânul ei vremelnic, zice că palatul lui dela poartă e mai bătrân decât casa noastră.

— Casa asta mititică, Luchi-fată, a făcut-o pe cea mare...

Oare n'a început și conu' Neculai să râdă de mine, ca și ceilalți?... Cum a putut o casă așa de mică să facă una așa de mare?

Stau singură în grădină, pe bucățița de umbră de subt lilieci. Am vrut să mă așez pe bancă, dar banca m'a fript de parcă m'am așezat pe plită.

Casa dela poartă se uită la mine cu ochii închiși. Acolo, înăuntru, e răcoare. Aici, toate frig. În streșină, la soare, se scaldă 'n colb o vrabie nebună. Și cerdăcuțul ține 'ntre zăbrele — parcă le ține'n dinți — o mătă tarcată ș'un motan roș.

Câța e mama lui Moti. Câța l-a făcut pe Moti — și Moti e mai mare decât Câța : parcă ea ar fi puiul lui. Și mama nu-i mama Liei, și Lia nu-i mai voinică decât mama? Și Ghitla n'are un fecior de două ori cât ea? Când' trece Hună cu covrigi și Ghitla se ține de el să-i dea și ei unul, abia ajunge cu creștetul la cotul lunganului. Și vezi, Ghitla l-a făcut pe Hună. Așa și cu casa.

Mă bucur c'am înțeles. Parcă dacă 'ntrebam, îmi spunea cineva drept? C'asa fac toți. Răspund ceva de mântuială, ca să scape de mine, și pe urmă râd. Și numai ei știu de ce râd.

Uite Ghitla 'n drum. Mi-e frică. Noroc că se teme de câni și nu intră în ogradă.

Tare-i mititică ! Nu știu dacă-i mai înaltă decât mine. Dar e așa de groasă, c'abia se'ntoarce. Și cum o fi ducând un cap așa de mare pe-un gât așa de subțire ? Obrazul ei e ca hârtia cea groasă de făcut pachete, ș'asa de lat de parcă și nasul, și gura, și ochii, ar fi mâzgălite cu creionul, care de care mai strâmbe. Îți vine să le ștergi cu radierul și să le scrii din nou, fiecare la locul ei.

Ghitla poartă și vara și iarna un șal mare, negru, și ghete bărbătești cu gumă, totdeauna pline de glod. Nu cere de po-mană. Scoate numai de subt șal mâna roșie, cu degetele așa de scurte de parcă-s rătezate, — și râde. Și când râde cască o gură așa de mare și de pustie, încât toată lumea-i dă ce-i dă, numai să n'o mai vadă râzând. Ghitla strânge repede mâna subt șal și zice, gros :

— Mersi...

Toată lumea-i dă, afară de Hună.

— Còvrigi pròspete ! Pròspet' covrigeee !...

Hună aduce covrigei de cei mici, în formă de B, cu sare. Se sfarmă'n dinți și poți mânca oricâți, fără să te sature. Hara-lamb al dascalului se laudă c'a mâncat odată o sută. Parcă are el atâtea parole !

Ghitla se ține după Hună, gâfâind. Din când în când, cineva pune câte-un covrigel în mâna ei întinsă.

— Mersi... zice Ghitla.

Dar n'are când pune covrigul la adăpost, subt șal : Hună i-l ia și-l aruncă la loc în coș, să-l mai vândă odată. Și pleacă mai departe cu Ghitla după el, — fudul de parcă cine știe ce boer mare ar fi și ce negustorie de samă ar învârti.

Domnul Leizăr, butnarul, mi-a spus când dregea putinica pentru murături că Hună o și bate pe Ghitla. Săraca Ghitla ! Dacă-i așa de mititică...

Mama face butoniere la pieptarele mele de pichet. Cum poate cineva să facă butoniere ?...

Mi-a dat și mie o peticuță ș'un ac cu ață și mi-a tăiat o cheutoare. Dar marginea s'a distrămat, așa s'a 'ncurcat și-a ieșit din ac, iar acul întâi m'a împuns și pe urmă s'a vârât nu

ştiu unde printre scândurile cerdacului, de nu l-am mai găsit.

— Lasă-te păgubaşă, Luchi. Eşti prea mititică.

Mama împunge, împunge, şi pe urmă stă.

— Mamă, eu am să fiu totdeauna mititică ?

Mama se gândeşte la altceva şi nu-mi răspunde. Stă cu acul înfipt în cusătură şi se uită pe deasupra grădinii la ceva care nu se vede. Cum de nu simte ea cu ce inimă, ca un ghemuşor de spini, aştept răspunsul ei ?

Aş întreba 'a doua oară, dar ştiu că-i degeaba. Aşa-i mama uneori : aude târziu şi-mi răspunde după ce-am uitat ce-am întrebat-o.

— Ce zici?... Desigur c'ai să fii totdeauna mititică... dacă eşti cea mai mică dintre toţi.

Tip înăutru! meu, ametiţă, — şi mi se pare curios că nimeni nu m'aude. Aşa-s oamenii mari, nepăsători. Oare şi eu, când am să fiu mare?... Dar eu n'am să fiu niciodată mare. N'a spus mama c'am să rămân aşa? Ca Ghitla!

— Ca Ghitla, mamă ?

— Desigur, — dacă n'ai să mănânci. Parcă Ghitla de-ce-a rămas aşa, pocită? A făcut mofturi la masă: asta nu-i place, ceia nu-i place... şi iaca!

În sara asta tata a întârziat la club, şi mama are căutătura de zile rele, care vede tot.

Nuţa a cetit prea mult, — mai dă-le 'ncolo de examene! — şi-i cu ochii scoşi; Margareta a venit la masă fără guleraş şi cu şnururile de la pantofi desfăcute... Iar mânilor lui Icuţă, cu toate că el se jură că s'a spălat, şi încă de două ori, cu apă caldă şi cu săpun, nu par deloc curate.

— Cât despre Luchi, o şi văd că 'ncepe-a face mofturi la mâncare!

Icuţă sâsâie printre dinţi, abia auzit, o melodie ale cărei cuvinte, potrivite de el pentru împrejurări ca asta, numai noi le ştim :

*Ia'n ascultă, tobă bună,
Mamele mereu cum sună...*

Rădem, pe 'nfundate.

Și tocmai în sara asta, avem brânză cu smântână!

Nu pot să sufăr brânza cu smântână. Și mama știe... Atunci, dece 'mi pune în farfurie un bulgăre cât capul meu de mare? Măcar de m'ar lăsa s'o mănânc cu ceapă verde, ca tata...

Incep să înghit bucăți mari, nemestecate. Merge greu — dar merge. Imi dau lacrimile, dar înghit înainte. De la o vreme însă, brânza îmi stă în gât și parcă are de gând să vie înapoi pe nas. Mă înăbuș. Nu mai pot.

— Ce-i cu mata, Luchi? întreabă tata încruntând o sprinceană a îngrijorare.

Se clatină casa cu mine, și parcă suntem mulți, tot mai mulți în jurul mesei.

— Brânza...

— A mâncat-o toată! se bucură din senin Margareta.

— Dece-ai mâncat-o, dacă nu-ți place? zice mama, blând. Simt mâinile ei reci pe fruntea udă și închid ochii, dusă.

— Ca să nu rămân mititică... ca Ghitla !

OTILIA CAZIMIR

ILUMINARE

Bellezze del mondo
Leonardo da Vinci

Ritm de spumeg fântânit ca din rubine,
Sfor vital. O sânge-al meu de neam ce vine
Biruind năval din veac de tinereți,
Cum văpainic val s'aține 'nrămurit în vine —
Și-aburindu-mi des otravă de miasme și tristeți,
Anapestic muzical Pegas suind din mine
Clipele-mi exaltă, mă desoarbecă 'nzorindu-mi pline
Și senine sărbători de neapuse frumuseți
Și candori regine din ospețele divine !
Clocot de cotnar solar ce-adâncul meu îmbeți,
Fața lutului mi-o 'mbraci în mantii de porfiră,
Viersul mi-l înculmi pios în ritual de liră
Și-mi dai tot mai nalte ramuri de-altoite vieți.

Mină de fluid nesaț de spații, cum suflarea
Undei tale 'n jurul meu undind răsfiri
Largă 'n vadu-i ca puhoinicul zăpor, ca marea !
Râuri peste albia și laturea 'ndrumării mele,
Munte plainic de suișuri tot mai grele,
Mai râpoase și mai lunecoase povârniri,
De mă urcă pretutindeni meteor de 'nvăluiri,
Lainic sbor fantastic ca de pajuri și vintrele
De plutiri chiuitoare din genuni și pân' la stele
In cuprinsul meu de-aprinse 'mpurpurări de apoteoz
Din focar nestins, mister ca din beții de roze,

De nu-i nimeni și nimic de care nu mi-i
 Sângerle 'nrudit. Le simt lăuntric toate
 Hobotiri țâșnite 'n saltul și tresaltul spumii,
 Volbură din toi de viață și 'ntrupate
 Lănțuiri de horă și de soră și de frate ;
 Toți și toate care rogu-te, al obștii Impărate,
 Tot cu mine 'mpreunate du-mi-le și du-mi-i !
 Ci nespun mai avântate peste nouri, mai pe sus
 Câte nu-ș sublim descătușate din robia humii,
 Sori și aștri din zenitul peste piscuri suprapus
 Care-i tot rășfulgeră 'n străfunduri și decoruri
 Verbul icnic din eterne buze spus.

Și răpit de măreția și de toată slava lumii,
 Plâng uimit cu suflet înșorit, nostalgic dus,
 Maistru ce din fibre 'nstrună simfonii de coruri.
 Roinic peste toate irosit avânt de doruri
 Și 'nfocare de saluturi și săruturi mii și mii,
 Nehotar din mine, pulber de eterică grădină
 Vastă, cosmică 'nflorire de lumină,
 Diafane oceane de incandescențe feerii,
 Din extaz suprem liturgic înstelate mărturii,
 Care noaptea-mi rainic înzilind o ilumină
 Ca un dom scânteietor de încrustate pietrării,
 Zariște a 'nvierii tuturor ce o 'nrubină
 Zorile, o 'ncomoară în splendori și o 'nsurdină
 Pretutideni biruința în delir de melodii.

ETERNUL IDOL

O isplendor di viva luce eterna !

Dante

Pas de calm'apropiată, ritmic aripată
Revelare, imnică 'ntrupare, neînvins
Inger al poruncii de adorare. Niciodată
Cadră 'n linii mai suav încondeiată,
Preacurată ca omățul proaspăt nins,
Ca din fir de faguri galben pletosată,
Prins-ai simpla ta podoabă dinadins
Nadă vieții peste creții moi încins
Umed jar din floră 'mpurpurată.

Și cum arde vipia-mi slăvită 'n vine !
Ca 'n stufosul aur de pe galben lan
Floarea 'nsângerată de rubine,
Gemenul fior de 'mpreunat elan,
Farmec rumen înfrăjit cu ton bălan
Jăruie trezind tăcute accente pline
Ce mă 'nalță peste al țărmurilor plan.

Doamne, maistru călăuz al meu, te 'ndură !
Dă-mi scânteia ta și unge-mă să fiu
Ca nealtul frunte în măestritură :
Psalmul în ecouri de cerești colori să-mi scriu,
Luger cândid alb din vis de ape, nufăr viu,
Spumă de suflare, ca din mare, pură.

Mai pe sus de orice creste din grădini de flori,
Mai pe sus de orice glorie de floare,
De triumf în patima de veșnic soare
Și de viață, unica 'ntre vîi comori ;
Tremur c'ai putea ca orice stea din lut să mori,
Și ca tu să-mi fii nălțimea ce nu moare,
Voi din apă-vie să te 'mprour ca să 'nflori
Vlastă tot mai fragedă 'n coloare.

Impletind diamantina ta coroană
Din vitrin'albastră de luceferi să te 'nram,
Sfinte idol, suflet nemurit în neprihană
De crinie marmură din cea mai diafană,
Tu să-mi fii sub bolți pustii altar și hram,
Din apusuri negre să-mi străluci icoană
De'ndurare peste dusul vremii, să te am
Pururi astru, ochilor mei candelă și hrană,
Beat de vis să uit de sine, să-mi destram
Noaptea mca cernită 'n tine, o, suverană !

OLOCAUST

Chemat spre tine ca de un fatal destin,
Cu tot ce 'n mine afund sub fața calmă
S' ascunde, val ce clocote și 'nvalmă
Și umple de cutremur, palid vin
Din somnul meu unde tronezi sub baldachin
De mii de grații și podoabe 'n fast divin,
Ursita mea ți-o 'ncred întreagă 'n palmă,
Cad smernic în genunchi, zeiță almă,
Și darurile-mi toate ți le 'nchin
Cu viața mea 'mpreună 'nchise 'n scrin,
Altar nestins ca aurul din stele
Și din cuprins de lună. Iată 'n ele
Cules tot greul gândurilor mele
Și-al inimei. E tot ce-am izbândit
In crunt război cu oameni și cu soarta crudă ;
E tot ce-am moștenit ca din granit
Din os străbun și-am secerat din trudă
Și crâncenă sudoare, cântec de zenit
Ca un ecou din cer de-azur nemărginit.
Mănunchiuri de sfințite odoare
Nainte-ți stau grămadă la picioare,
Sub care visul mi-l-aș fi 'mpietrit.

Și dacă rugul meu de sine 'nchinător mai cere
Prinos mai dureros, scumpet mai mult
Din tot al meu, neprețuit' avere
De purpură ce 'n vine mi-am putut-o strânge,

Cu toat' a obștii luptă de cumplită sfâșiere,
Stau orb, încremenit și te ascult,
O gest de magică, supremă tragică putere,
Dorința ta-'i oțel care mă 'nfrânge,
Dorința ta-i oțel care mă 'nfrânge,
Să cad, ofrandă 'ntreg de cult,
Cu darul meu neprihănit de sânge !

FLOAREA MĂRII

Pentru tine, o Nereidă,
Castă 'ntruchipare a spumii,
Plânsul meu încred în flaut.
Dus în pluta mea de-obidă,
Singuratic Argonaut,
In zadar prin vadul lumii
Tot adulmec și te caut.

In zadar întreb de tine
Călătorii și năierii,
Pasările peregrine
Ce răsbat văzduhu 'n chiuri ;
Pân' la marginea vederii
Peste tot se 'ntind pustiuri
Numai apele tăcerii.

Din talazuri revelată
Ca de soare orbitoare
Marmură de vis, ninsoare
De lumină fără pată,
Inflorind biruitoare,
Galatee idolată,
Tu te-ai dus neîndurată
Ca un nufăr în vultoare.

Suflet înfrățit cu valul,
Trist de-atunci adast pe malul

Noaptea și al sbuciumării
Mistuindu-mă 'n suspine.
Inchinat pe veci uitării
Ca o umbr' a 'ndurerării
Impietrită 'ntre ruine,
Număr salbele 'ntristării,
Șir de lacrimi după tine,
Floare-a spumii, Floare-a mării !

D U O

(VIZIUNE IN PARC)

Pe-aleea unde cresc candori,
Petale de ninsori, îmi pare
Că 'n pas de umbre visători
Ca două suflete surori
Care se 'nlănțue 'n visare,
Trec beți de tril și mosc de flori,
Cădelniță din fiecare.
Legenda lor i-o 'ngemănare
Suav topită din viori
Ca o poemă de-adorare,
Nesaț de lacrimi și flori.

În mersul ei mi-apare fie-
Ce linie desvăluit
Tipar de naltă măestrie
Ce Maistrul aștrilor o scrie ;
În ochii lui un infinit
Fean ce din pământ adie
Și 'n fremătare de-armonie
Serafică pân' la zenit
Străbate 'n sbor de frenezie.

În spasm de-avânt tot mai sporit
Spre contopire pe vecie
Astfel în chip înmărmurit
Cu filtrul buzelor 'și 'mbie

Tot sufletul neprihănit
Ce moare 'n mută melodie,
Răsfir de molcom 'agonie
Din harfe, ascunsuri de tropare
Din cor de nuntă nevăzut.

Visând i-adulmec pe cărare ;
Dar cum pe prundul cunoscut
In urmă pasul lor dispăre,
Mă 'ntorc mai singur, mai tăcut,
Mai trist ca după o 'ngropare.
A fost aevnică 'ntrupare
Sau umbra noastră din trecut ?

VIZIUNE DE IARNĂ

I love snow
Shelley

Tu din prima năvădire, genială
Plămădire a mâinii urzitoare,
Plasmă de argint și de beteală
Lilială, pianissimă candoare,
Vrăjitoare albă de ninsoare,
Pură floare din senin, vestală
Neatinsă de suflare boreală,
Fantomatic ideală
Ce cutreeri milostivă
Munte și câmpie deopotrivă
Și așterni mătasă colilie,
Borangic de pudică urzeală,
Neprihană și sfinție
Peste rotocol, pământul gol,
Trup sărac de humă și nomol.

Pui podoabe caste de buchete,
Ghiocei și lăcrimioare 'n plete,
Și 'n zaimf ușor ca din lumină
De fantastică hermină
Din paner de jucărie,
Tu măiastro, pe 'ndelete,
Aburind ca o stihie,
Tot mai urci dantelărie
Și însăili pretutindeni siluete

De-arabescuri gingașe discrete,
Peste garduri, peste zidărie,
Peste a pomilor schelete,
Unică poemă de versete,
Biblică imensă feerie.

Risipesc atâta poezie,
Liniște de mută simfonie,
Slovele-ți hermetice secrete !

Scoți năframa, peste tot o scuturi,
Sufli 'n vânt puzderie de fluturi
Ce pornesc înaripată hora,
Cântec și descântec amăgeu,
Albele steluțe și petale,
Nestimate de cristale
Ne 'ntinate cum e sora
Inzeit' a sufletului meu,
Idol de lumină tuturorora.

MAIALE BACHANALE

Ce vifor surd din mult ocol
De noapte 'ncinge a mea chilie ?
I-al obștii praznic sau răscol
Ce sgudue din temelie ?
Alai și tropot și vânzol
Ca de năvalnică ordie
Și chiu, nespus desfrâu de-o mie
De naiuri, de țimbale și de surle
'Și 'nvalmă spumegul afară
Și colcăe văzduhul gol.

Evohe ! Zeul de beție,
Mustind belșug din glie,
Năluc învie iară.
Menade sburle
'L împresoară
Și prind să urle
Râvniri ce omoară,
Fulger svâcnind
Se sbat, se 'ntind
In șerpuiți de pară.
Din larg vrăjind
Ca din Sahară
Vin haite de jind,
Lihniri de fiară.

Evohe ! Mii de peregrini,
Buimaci de beți în astă seară,

Roesc orbiș pe stradă și 'n grădini,
 Stafii sub ziduri se strecoară,
 Forunci tăcute, sau presară
 Beții de serenade, trâmbițare
 De bachică fanfară,
 Răspăr de ritmice cascade ;
 Beții de miruri și nectare
 Se scurg din cupele de floare,
 Din purpură, desfăt de roze,
 Din sânul albelor candori de crini
 Involți și plini, lăptii ciorchini
 De tuberoze, moi fruptoase odoare,
 Rodiri de fasturi și lumini
 De plastice metamorfoze,
 Nuntiri de noapță jubilară
 Frenetică de primăvară,
 Simposion de ne'nfrânare,
 Orgie antică legendară
 De larg 'a vieții înstelare
 Și exaltare selenară,
 Eterică iluminare
 De orchestrare vastă ca o mare...

Se saltă, chiue sirepe și sglobii
 In horă seve pădurețe
 De fauni și de nimfe vii.
 Goniți de proprii pinteni,
 Desprind cătușe de robii
 Și isbucnesc în pandelii
 De hohote și veselii,
 De danțuri și de-ospețe,
 Și ca un răpăit de grindeni
 Dau buzna pretutindeni
 Vijelii de tinerete !
 Din nou, vârtej amețitor
 De duh păgân, tu-mi vii
 Demonic maistru de blândețe,

Mrejuitor, fermecător
Elan tiran, proteic sburător
Din alte zodii și mă 'mbii
Cu tămâioasă de ambrozii,
De mituri și povețe.

Tiptil mi-aluneci prin cămară
Noptatică de solitară,
De-amară pusnică tristețe ;
Bucoavne 'mi furi din mâni, condee
Muiate 'n călimară.
Ca un panou de curcubeie
Vrăjești colori care scântee
Miraj de alesătură rară,
De parcă-i vâl țesut de-o fee
Peste 'nchisoarea-mi funerară.
Și din duhori de cript 'afară,
Inaripat de-a ta stelară
Imaginară melopee,
Mă porți sub umbra din alee,
Prin luminiș de pulbere lunară,
Spre-altarul unde statuară
In sanctuar ca de nimfee
Ofrandă, vrajă lineară
Cu ochi ce ard mocnind în pară
Și nasc delir de himenee,
M'aștepți, o vis de palidă Carrară,
Triumf de mască vizionară,
Madonă poate sau Frinee,
Sublim 'apoteoză de femeie,
In care clipele-mi se 'nchee
Murind ca struna de gitară.

G. MURNU

ELEGIA DESTINULUI

Ce-or spune despre mine, când n'o să mai exist,
Iubiții prieteni, lumea, femeile și țara?
Când frumuseții morții n'oi ști să mai rezist
Și cântecului tainic oricine-i va ști scara ?

Vor pune poate : „Dânsul, trăind, n'a cunoscut
Mândria tristă, care desmiardă frunți de geniu
Și-i ocrotește 'n lume : și cumpănă și scut...

An după an, deceniu măreț după deceniu
Măreț, suiau, treceau... Poetul sta la fel...
La cârma vieții sale, senin și auster,
Când toate 'n jur pluteau, în miezul lor c'un țel
Ne'nșelător, la voia Cărmaciului din cer.

Cum Domnul vede veșnic a vieților plutire,
Oricât visa poetul era un credincios
Și lui părea că raiul pierdut o amintire
Mai fragedă-i lăsase, cu-acel divin frumos,
De care-și simțea gândul pe veci robit și plină
De-un sfânt regret nostalgica lui inimă sub cer“;

S'o spune despre mine : „Sunt nume ce nu pier...
Dar deseori poetul de veghe se'nchidea
Cu gravă 'nsingurare, — un preot neștiut
Ce'n numele Iubirii, războinic brav și mut,
Impărății de gând întinse cucerea“.

Ce-or spune despre mine când n'o să mai exist ?
 „El veşnic a slujit cu toţi fără cârtire
 De nimeni respectat primind numai iubire,
 Ca pruncii, ca bolnavii. Nici când el n'a fost trist.

Gustând, — puternic —, sarea amarelor destine,
 Spre-a nu muri zadarnic cu toţi ce'n van cerşesc
 Exemplu de răbdare şi jertfă grea de sine,
 Se risipesc în ore de chin copilăresc.

— „Da, da... Vă amintiţi ? Nici timp n'avea s'asculte
 Cuvinte prieteneşti şi laude !“ — s'o spune.
 „Deşi le merita şi nu-i puteam da multe...
 Le 'nterupea zâmbind şi 'nvins de vorbe bune.

Fugea de noi... Depart, cu temele nescrise
 Pe-a doua zi, un prieten micuţ îl aştepta.
 De-aceea blândul tânăr ce ne'ncetat citise
 La miezul nopţii — adesea sunând, ne cerceta.

S'o spune despre mine : „N'a fost un profitor
 Nici un blazat. Când viaţa-i de sfertul unui veac
 Trecuse, el nababul datornic tuturor,
 Era în ţara lui meditator sărac...

Dând lecţii la copii, prin case mici burgheze,
 — Stăpân pe-o vervă 'n stare să 'nfrunte-un tribunal,
 Trăia din nou cu pruncii teroarea unei teze
 Şi consecinţa unui fatal extemporal...“

Acestea şi-încă multe de mine se vor spune
 Şi liniştit, din ceruri, zâmbind le-oi auzi
 Din zgomotele lumii — aceste vorbe bune
 Căutând zi după noapte şi noapte după zi...

ŞTEFAN STĂNESCU

CASA ALBĂ

O dimineață de Luni. Când m'am trezit din somn, ceva străin mie s'a deșteptat odată cu mine. Ceva ce nu puteam defini în ce consta, cum sosise, nici unde se afla. Era difuz în tot corpul.

M'am căznit să înțeleg ce simt, dar nu puteam prinde nimic. Totul aluneca, se topea fără consistență, fără să-și atenueze însă intensitatea. Era ceva intolerabil. Trist ca un glas funebru, înfricoșător, cleios, vâscos, fără aer și fără înțeles.

Mi-am spus că probabil visasem ceva urît și că amintirea visului îmi da acel gust trist în corp. Am căutat să cred aceasta și chiar să-mi amintesc visul, dar nu m'am putut amăgi și lacrimi calde mi-au umplut ochii. Am rămas nemișcată. Mai târziu, într'un fior, mi se păru că deslușesc ceva, că îmi voi aminti... dar imediat mi-am dat seama cu spaimă că tristețea nu provenea din vre-un gând ori vre-un vis, fie el chiar nedeslușit.

Ziua a vrut să înceapă ca de obicei, să repete incantația gesturilor mărunte care creează o zi asemeni alteia. Dar gesturile aceleiași nu au putut să aducă o stare sufletească cunoscută. Totul era schimbat, totul prins în angrenajul unui înțeles nou și halucinant.

Când am ieșit în răcoarea de cristal a dimineții cu o carte începută în ajun, tristețea se afirmă sfâșietoare, ca o despărțire noaptea într'o gară necunoscută, cu plâns înnăbușit în durere și grabă. Totul își pierduse sensul. Cel mai mic gest, mai ales cele mai mici gesturi, se învăluiseră în gânduri eterne, iremisibile. Totul plutea în spaima așteptării rele.

Timput însă trecea sprijinit tocmai pe aceste gesturi mărunte,

sprijinit fără alegere pe orice, absolut pe orice, și fiecare clipă era mai apropiată iremediabilului.

Mă simțeam prinsă într'o plasă țesută din întâmplări care au fost și vor fi și în care, cu toate că jucam rolul principal, nu aveam nici o putere. Rolul era însă hotărît. Il voi juca oricare va fi el, fără să mi-l pot însă aminti dinainte. Amintirea era pentru fiecare clipă a prezentului numai. Atât. Ceea ce sosea era un abis, dar presimțirea vie pândeă și mă făcea să înțeleg prin pregnanța ei netă, că mintea omenească, fie ea acuitatea însăși, nu poate înțelege orice. Simțeam cu precizie, cu precizia aceea a faptelor care ți se întâmplă ție, iar nu vecinului, a durerii care te doare pe tine, a fricii care te cuprinde pe tine și nu pe altul, că există o fatalitate și nu știam desluși unde începe puterea lui Dumnezeu și unde libertatea oamenilor. Mi se părea că dacă aș putca înțelege, cu adevărat înțelege, s'ar rezolva și faptele și că puteri noi, izvorâte din lumină, mi-ar sta la îndemână să mă apere. Nereușind să pătrund în interiorul gândurilor, groaza crescua. Mi-am afirmat că neînțelegerea este a momentului, un efect al deprimării mele, și că dezlegarea va sosi la timp, dela sine, simplă, desfăcând totdeodată vrăjmășia faptelor numai aparent implacabile.

În clipa asta, brusc, întorcându-mi violent atenția asupra mea — șarpe mușcându-și trupul — am căutat din nou să știu ce cuprinde presimțirea, să știu ce mi se va întâmpla, dar nu am atins nimic : viitorul sta învăluit în aceeași tăcere moartă.

Oamenii mei, cei care puteau fi cuprinși în presimțirile mele, cei care ar fi putut suferi cu mine, din pricina mea, sau din a căror pricină m'aș fi putut eu chinui, îi vedeam îndepărtați, înstrăinați nu numai prin depărtare, dar și prin imposibilitatea de-a le comunica ceva din spaima mea. Cât de absurdă ar fi putut fi o scrisoare plină de groază, dar fără nimic precis și trimeasă unor oameni liniștiți care părăsiseră și ei Bucureștii ca să se odihnească! Li vedeam, vedeam fețele lor : părinți, rude, frați și apoi pe el. „Te iubesc“, îmi spusese acum câteva săptămâni, câteva clipe înaintea despărțirii, „ești totul pentru mine“; iar acum, îndepărtat, nu știa nici el nimic, absolut nimic, din

gândurile mele. Depărtarea este suficientă ca să te izoleze de un om ?

Oboseala îmi era din ce în ce mai mare, totuși am reușit să citesc aproape ziua întreagă, una din acele cărți care, prin ritmul lor viu și de suprafață, sunt bune atunci când vrei să recurgi la energia și gândurile altora, fie cât de mediocre, ca la un narcotic, ca să nu afli propria ta goliciune. Cartea și-a făcut datoria. Sfârșitul romanului „L'homme vierge“ de Marcel Prévost, în care un accident de automobil rezolvă totul, îmi dase chiar emoții; totuși, terminând paginile, mi-am dat seama că citisem fără să pot uita că o altă preocupare mai adâncă pândea din ascunzișul sufletului și că în nici o clipă nu se îndepărtase din mine. Ceva rău trebuia să mi se întâmple... ceva rău pândea și sufletul ascuns în adâncul trupului știa și aștepta.

Seara m'am culcat în ritmul gesturilor lente ale tristeții. Nu rezolvasem nimic. Așteptam somnul ca să-mi pot odihni în el gândurile grele...

A doua zi, Marți, m'am deșteptat cu uimire. Mi se păru că mă întorc în lumină din depărtări ireale și că acolo se întâmplase hotărâri de altă consistență și calitate decât cele pământești. Starea mea de suflet era cea din ajun cu, în plus, incredințarea că într'adevăr nu putea fi vorba de o amânare, de o iertare a faptelor necesare. Verdictul era dat. M'am sculat cu gust de plâns în trup ca și cum noaptea se petrecuse în rugăminți zadarnice, lacrimi și frământări ; iar oboseala, oboseala aceea imensă sta așezată molcom peste spaimă ca aripi cenușii, cleioase de liliac...

Ziua întreagă m'am târît printre fapte ca un om care se ascunde. Pe furie căutam să fug de mine, de soarta mea de care mă simțeam înlănțuită. Simțeam frica pândind, gata să tresare și să strige. Zadarnic așezam din nou tăcere peste glas.

S'a înserat. Cu mers rar umblam în lungul pajiștei. Covorul viu de iarbă primea pașii cu moliciunea unei mângâieri. Înțelegătoare, părea că-mi ajută să înnăbuș mersul meu, furișarea mea. Soarele apunând, lăsase în urma lui, în văzduh, o lumină iluzorie. Trecuse încă o zi și nu aflasem nimic. Incet întunecul cuprinse lumina întârziată în aer și o înnăbuși, învăluind-o

în răcoare. Trupurile uriașe ale brazilor erau nemișcate, mai negre, mai grele ca noaptea. Câteva stele s'au aprins atât de curate și atât de la locul lor încât Dumnezeu părea fără greșală și fără îndurare.

A doua zi, Miercuri, m'am sculat înspăimântată. Mi-era frică. Am simțit teama ca pe ceva dur, material, ceva ce oprea respirația, oprea sângele, oprea gândurile. Mi-era teamă de oameni, de pomi, de lumină, de aer, de pereți, de glasure, de viață, de întunec, de așteptare. Mi-era teamă de clipe. În dosul fiecărei clipe putea fi ascunsă durerea. În dosul fiecărei clipe pândea ceea ce trebuia să fie. Prudența mea, pasul meu tiptil, glasul meu îmbolnăvit, privirile mele iscoditoare, țineau fața locului, ascunsă, dar prezentă în dosul clipelor. Cu fiecare minut trebuia să fiu mai atentă, mai hotărâtă să mă apăr, căci, cu cât o făceam să aștepte mai mult, cu atât îi creștea nerăbdarea, aviditatea. O hotărâtă aviditate de-a se asvârli asupra mea. Oboseala mea îi era complice. Într'o clipă de oboseală, de neatenție va sosi sub forma unui zid ce se surpă, a unui hoț care intră pe geam, a unui fulger care ucide, a unei prăvăliri pe scări înalte... va sosi oricum... va sosi.

Am hotărât să previn orice întâmplare. Pe trepte am mers prudent, m'am aștinut departe de ziduri, noaptea câinele a stat de veghe alături de mine, dar totul era inutil. Pânda era aceeași, ascunsă, gata să se asvârle...

Mă dureau nervii. Mă dureau tare. Stam întinsă pe pat. Îmi dam seama că nemișcarea nu oprea nimic în loc. Eram umilă și slabă. Am căutat o liniștire, am întrebuițat blândețea și toleranța pentru o înțelegere a mea, am căutat să domin teama ca să pot prinde motivul acestei frici, dar nu am găsit decât tot numai spaimă. Gândurile erau plămădite din teamă. Am îngenunchiat. Am rugat să mi se spuie, să mi se arate ce trebuie să fac, dar Cerul era mut. Totul părea mort, mărginit numai la ce gândeam eu meschin, la murmurul buzelor care nu aveau putere.

M'am revoltat. Am cerut cu o insistență mai mare, cu intensitate, cu violență. Dar liniștea odăii păru că sporește ca o adormire față de ceva necuvenit. Ceea ce trebuia să fie, va fi.

Am înțeles că Dumnezeu se teme să-mi răspundă, că răspunsul nu trebuie dat, pentru că ar fi întrecut puterile mele. Liniștea odăii, golul, nu arătase decât respectul față de inevitabil. Tăcerea fusese milă și verdict. Eram singură. Ceea ce trebuia să fie, va fi.

A ! ce spaimă, ce nebunească spaimă..

Mai târziu, cu violență, m'am îmbrăcat și am coborât în oraș. Trebuia uitat.

Brașovul era plin de lume, de viață. Era vară, vacanță. Fiecare părea că își uitase grijile acasă. La băi, oamenii sunt ca la bal mascat. Își fac haine speciale, au surâsuri anume, o ținută pe care au voit-o, pe care o arborează cu toții, fiecare știind perfect unde se mărginește realitatea, fiecare indulgent pentru celălalt : doamnele umblă pe străzi fără pălării, domnii fără cravată. Se împrietenesc, știind că totul se va topi odată cu reîntoarcerea acasă.

Niciodată nu îmi dădusem scama atât de acut și concentrat de jocul acesta benevol și odihnitor. Mi se păreau cătei dresați și îmbrăcați de circ.

Și era și lumea cealaltă : localnicii. Ei păreau mai serioși, mai triști. Ei își purtau grijile și hainele ca de obicei. Pe fețele lor se citea numai toleranță față de mosafiri. Dar toți, toți, și cei veniți și cei de aici îmi erau străini. Fiecare pas pe care îl făceam pe trotuar îmi suna în creier ca un ecou sinistru al sufletului meu pustiu. Nimănui nu i-aș fi putut povesti ceea ce simțeam.

Am mers la cafenea, la cafeneaua aceea mică, săsească. Aici, străinii, goniți de liniștea cafenelei, de plictiseala localnicilor adunați și de somnolența corectă a chelnerilor, nu veneau. Am cerut o cafea. Intre timp m'am gândit că ar trebui poate să mă duc la doctor. Totuși mi se părea o copilărie să o fac. Știam că nimic nu poate stinge teama. Un calmant ar fi putut adormi teama, dar îmi era tocmai o nebunească teamă de o adormire a spaimei : totdeauna ar fi adormit și prudența, atenția. Nebunească spaimă. Un fior se prelungi pe șira spinării...

Am luat gazetele. Trebuia uitat. Trebuia. Am început să citesc la întâmplare, orice, ca să uit. Deodată sângele mi s'a urcat în obraz. L-am simțit zvâcnind sub revoltă. Imi venea să mă asvârl cu capul de masă și să plâng cu hohote. Iată ce citisem : „O servitoare fusese bănuită că a furat dela stăpân o sumă de bani. Dusă la poliție, ca să mărturisească, fusese chinuită. De spaimă și durere servitoarea a înnebunit. Hoțul cel adevărat a fost descoperit după trei zile. Servitoarea a fost închisă într'un azil. Cazul se cercetează.“

Atât, dar durerea pe care o simțeam în suflet întrecea orice cuvânt. Cu pumnii strânși, unghiile pătrundeau în carne și doream, doream o durere fizică, voiam să uit, durerea fizică să-mi acopere gândurile. Căci orice, orice mi se părea suportabil pe lume, și boli și nenorociri și cutremure... dar oamenii, oamenii care chinuesc pe alți oameni, lucrul acesta întrecea puterile mele de îndurare. Lucrul acesta nu îl puteam înțelege... Lucrul acesta mă usca de vlagă, îmi măcina credința. Imi dam seama că Dumnezeu este făcut dintr'o esență superioară inteligenței omenești ; dar cum să nu mă fi îndoit de perfecțiunea lui, căci îmi spuneam, ceea ce a fost urât, a existat și ceva bun nu șterge ceva rău, ci stă alături. Totul este etern. Nimic nu poate fi șters. Dacă Dumnezeu...

Nu mai puteam respira. M'am sculat, am plătit, am plecat. „Nu, mi-am spus, nu ai voie să te plângi de nimic, să-ți fie teamă de nimic, să te mândrești cu nimic, atâta timp cât se întâmplă asemenea lucruri“.

Obrajii îmi ardeau. Imi era rușine. Rușine că fac parte dintre oameni. Mi se părea că port povara întregii orori omenești. Aș fi dorit să mor, să se sfârșească. Să mor ca să dovedesc, măcar mie să-mi dovedesc, că ceva deplin, din care s'a exclus minciuna și egoismul, există ; ceva care să spele, să curețe, să șteargă, să lumineze. Înțelegeam perfect sensul martirajului, înțelegeam perfect și pentru ce durerea „aceea“ a martirajului are o altă valoare decât o altă durere. Înțelegeam... înțelegeam... Mă simțeam purtată de o forță supraomenească, și ceea ce era curios, fiecare gând care sosea în mintea mea odată cu fie-

care bătaie a inimii revoltate, îmi părea un legământ, un jurământ, o primire solemnă, efectivă, a acestor gânduri.

În momentul acelei exaltări, scăpasem de teamă, de panică și pricepeam cum, pentru a se libera de un gând, nu există decât o cale : aceea a unei supraînălțări, o întrecere, o evadare în ceva mai violent, mai înalt. Totuși un fior persista, dar nou. Era acel fior de totală admitere și știam că nimic nu este zadarnic. Nici un gând, nici o adiere, nici o caznă... Fiecare dintre noi purtând întreaga responsabilitate a vieții.

Acum rămânea să se întâmple poate ceea ce trebuia să se întâmple, dar mulțumeam lui Dumnezeu că așteptase, că avusese bunătatea să mă aștepte în primirea mea sufletească față de ce va veni. Astfel se lasă celor condamnați la moarte o clipă de reculegere. Da, există diferențe uriașe între un fel de durere și altul. Sufletul cuprinde un miracol care poate răsturna și rezolva orice valoare.

Mi se părea că umblu cu ochii închiși, cuprinsă într'un univers imens, de neînțeles, dar în care nimic nu lovește nimic, în care totul are posibilitatea să se strecoare fără să fie stingherit, că orice poate sta alături de orice, fără să fie supărat. Tot astfel mi se părea că, desigur, durerea poate sta alături de fericire și că nu rămâne decât să înțeleg aceasta, iar înțelesul plutea și el alături de mine fără să lovească nimic, dar fără să-l pot cuprinde.

O energie nepotolită mă purta. Mi-era dor de oameni. Mi se părea că niciodată nu mă uitasem cu destulă atenție pe fețele lor. Oh ! ochii aceia lichizi ai oamenilor, surâsul lor, atât de moale, mobilitatea trăsăturilor ! Acolo stă ascunsă o lume. Oamenii nu se văd unii pe alții. Nu se privesc până în adânc. Între ei stă totdeauna despărțirea aceea, așezată din pricina gândurilor preconceptuate. Fiecare încercuit și izolat de propriile-i gânduri și preocupări. Unde sunt oamenii care pot găsi în sufletul lor puterea de-a gândi fără nici un interes imediat ?

Mi se părea că sunt un om absolut nou. Cel de acum câteva zile, câteva ceasuri, mi-l aminteam perfect. Vedeam spaima aceea care mă copleșise atâtea zile și acum știam că învinsesem.

Umblam încă nepotolită. Sfidam teama, îmi făcea plăcere tocmai această sfidare, a fricii.

M'am întâlnit cu prieteni. Planurile lor de viitor erau mărunte, socotite pe timp scurt și fapte fără importanță. O grabă nesănătoasă îi face să dorească totul fără să aibă putere pentru nimic și mai ales nici unul nu își dă seama că nu poți ști nici peste o clipă ce îți se poate întâmpla.

Vorbeau :

- Măine plec la Sovata.
- Antipatic oraș.
- Depinde. Mie îmi place.
- Locul e minunat. Băile extraordinare.
- E prea scump.
- Nu, e foarte ieftin.
- E departe. E la vre-o zece ceasuri.
- Are un vagon direct. Călătorești noaptea... Dormi.
- Eu nu pot dormi noaptea în tren.
- Eu adorm imediat.
- Nu vîi și dumneata ?
- Cine, eu ? La Sovata ?
- Da. De ce nu ?
- Vino.

Intr'adevăr, de ce nu ? Nu aveam nici un motiv deslușit ca să nu merg. Era vacanță, era vară, toată lumea plecase în câte un loc. Puteam merge oriunde. Sovata ! Exact nici nu știam unde se află. Puteam foarte bine merge.

- Pot veni și eu.
- Adevărat ?
- Da.
- Promis ?
- Promis.
- Când vîi ?
- Peste câteva zile.
- Vino mâine cu noi.
- Nu, mâine nu, dar peste câteva zile sosesc.
- Perfect.

Nu îmi plăcea că hotărâsem să plec la Sovata. Mi se părea departe, inutil și imprudent, dar făgăduisem într'o clipă de neatenție și, în definitiv, rău nu putea să-mi facă. Nu voiam să-mi mai fie teamă de nimic. Nu putea, nu trebuia să-mi mai fie teamă de nimic.

Seara târziu după masă, prietenii, veseli, m'au condus acasă. Voiau să-mi arate că astfel se vor purta cu mine și acolo la Sovata și că ne vom distra de minune. Eu mă simțeam tristă. Ceea ce făceam era inutil. Aș fi dorit ceva efectiv folositor, imediat folositor, ceva ce ar însemna mult. Mă supăra indiferența în care trăiau oamenii și mai ales că nu aveam brusc puterea să mă despart de ei și să trăiesc „altfel“. Prin acel „astfel“ înțelegem nu o singularizare, ci găsirea unui efectiv mod de ajutorare, un ajutor dat în bloc, violent și masiv... Ceva care deodată să aibă puterea de-a apleca cumpăna în partea cealaltă, în partea cea bună. Mă mira faptul că, deși cu atâta violentă dorință de ajutor, nu găseam și modul de exprimare, gestul adecuat, gestul egal sufletului meu. Imi dam totuși seama că faptele mari, imense, geniale, nu putuseră face nici ele această schimbare bruscă, și că totul în viață, — puteri bune și rele, — se îmbină cu o răbdare meticuloasă într'o țesătură imponderabilă și aproape imposibil de descifrat. Gândurile cele mai înalte, simfoniile cele mai ample, cele care cuprind armonii astrale, definitive, nu au adus decât tot aceeași subtilă atingere asupra realității greoaie și nu au avut decât tot aceeași acțiune de infiltrare lentă.

Intr'adevăr nu avea sens să merg la Sovata. Imi dam perfect seama că fusese o hotărâre luată din plictiseală și mai ales din nevoia absolută de-a schimba ceva din ce fusese până acum. Scăpasem de teamă, aveam nevoia să mă asvârl spre necunoscut, o sfidare, o demonstrație a indiferenței mele față de ce va veni. Căci știam precis : „ceva“ se apropia.

Din câte aflasem, Sovata era pentru mine un loc pierdut în mijlocul unei păduri de brad, cu un lac de apă grea ca mercurul, caldă, sosind din adâncurile pământului. Acolo se înneacă în fiecare an cineva. Simțeam înneceul acela din ce în ce mai

cald, ca la intrările iadului. Incec în sare fierbinte, lichidă. Împrejur pădurea neagră geme noaptea, murmură în șoapte vestea unui sfârșit. Știe. Totuși sunt oameni care merg acolo de voie bună și caută și în locul acela să se distreze ca în orice loc Poartă băsmăluțe nostime pe cap, joacă până în zori cărți, râd, fac excursii, dansează, dar blestemul e tot acolo. Il poate simți oricine dacă se oprește o clipă în loc și ascultă bătăile inimii înfricoșate.

Sovata ! Dela Erașov la Sovata 10 ceasuri cu un tren care ocolește, se oprește la fiecare stație, căutând parcă înadins să întârzie, să nu ajungă. M'am uitat pe hartă. Am urmărit cu degetul linia însemnată pentru tren: o șerpuire, o revenire ca mersul unui râu leneș, nehotărît. Un automobil de exemplu dacă ar fi tăiat peste câmp ar fi ajuns într'un timp pe sfert mai scurt...

Spusesem că voi pleca mâine sau poimâine, dar pentru mine, momentan, mâine sau poimâine, însemna ceva foarte îndepărtat și deci câtuși de puțin în actualitatea gândurilor mele. Eram preocupată de aceleași răspunderi grele, aceeași căutare... A doua zi era Joi. M'am deșteptat cu sufletul înălțat, susținut de o voință, de o dorință de înfăptuiri.

A, Sovata ! Cât de ridicolă și tristă mi-a fost plecarea acolo ! Cumpărarea biletului de tren :

— Trenul pleacă din Brașov la unul noaptea, ajunge la Sovata la 10 dimineața.

— 10 ceasuri.

— Da.

— Și alt drum ?

— Nu e.

Imi amintesc din nou harta cu amețitoarele ocoliri ale trenului.

— Dacă m'aș opri la Sighișoara... nu ar fi legătură ? Un autobuz poate ?

— Da, este.

În ochii funcționarului nu se poate citi nici uimire, nici curiozitate, nici interes.

- Și ar fi mai scurt ?
- Desigur.
- Autobuz direct Sighișoara-Sovata ?
- Da.
- Ce oră ?
- Nu aș putea spune precis.
- Autobuzul corespunde cu ora trenului ?
- Probabil. Așa se face totdeauna.

Deodată Sovata îmi pare aproape, accesibilă, mai veselă, mai cu rost.

- Atunci să iau un bilet pentru Sighișoara ?
- Cum doriți.

Aceeași privire fără duh, fără interes. Bucuria mea nu ajunge până la el. Nici eu nu știam nimic din gândurile lui.

Am așezat cu grije biletul de Sighișoara în geantă. Am hotărât că voi pleca chiar a doua zi. În drum spre casă m'am abătut și mi-am cumpărat câteva fleacuri care îmi păreau necesare pentru acolo... Purtam pachetul în mână și căutam să mă bucur, dar ceva opac îmi îngreua pașii. Umblam ca pe un pământ mort. Pentru ce oamenii pun atâta osteneală și rafinement în lucruri care nu pot ascunde tot urâtul sufletului ? Ei nu știu că totul ar putea fi altfel, ar putea fi altfel dacă ar înțelege anumite lucruri ? Și dacă nu pot înțelege vor fi pedepsiți ? Frații între frați se vor lovi, se vor ucide fără cruțare ? Cei buni ce vor face ? Și ce să fac eu cu sufletul meu, cu imensa mea dorință de ajutorare ?

Făceam bagajul încet. Vedeam cufărul deschis în fața mea și fiecare lucru așezat înăuntru mi se părea inutil. Fără rost puneam și scoteam hainele. Imi venea să plâng. Impresia că trebuie să trag la sorți soarta mea, dar că printr'o hotărâre diabolică, toate numerele sunt însemnate cu condamnarea. Se pare că știu acest lucru, se pare că întârziu în alegere și că brusc, cu o totală indiferență aleg orice, fără să mai pot răbda jocul înșelător al speranțelor inutile. Din nou Sovata era de parte, pierdută, lipsită de drumuri, de interes. Din nou aș fi rugat să fiu lăsată, cruțată, să se ridice apăsarea grea a soartei.

Peria de dinți, boneta albastră, cutia de pudră, mănuși, rufe, rochii, un act de identitate...

Se spune că în ajunul zilei, când trebuie să fie executați, condamnații la moarte dorm bine. În seara aceea am adormit imediat. Visurile îmi erau, cu toate că foarte îndepărtate, totuși foarte vii. Totul plutea, totul părea făcut parcă din mersul plin de fantezie al norilor pe cer. Mi se părea că mă voi desprinde la un moment dat de unde mă aflam și că voi luneca, voi cădea spre visurile acelea, în lumea aceea proiectată din mine și spre care mi se părea că mă pot duce. Aș fi dorit să mă pierd acolo, să mă topesc să nu mă mai întorc niciodată, mai ales să nu mă mai întorc niciodată. Totuși mă țintuia de viață ceva, ceva tenace ca instinctul de conservare, și tot atât de neînțeles și inconștient ca și el. Dimineața, m'am deșteptat dincoace, în viața astălalaltă, a zilelor.

Era Vineri, dar pentru că tristețea din mine era prea mare, am hotărât să nu plec în ziua aceea cu toate că știam, și știam fără nici o revoltă că totul este inutil, amânarea ridicolă, așa cum ar fi ridicolă amânarea unei înmormântări dincolo de ziua putrezirii.

Au trecut ceasuri... Eram încă în pat. Lângă mine cufărul pregătit cu haine. Pe geam vedeam cerul. Mi se părea că sunt bolnavă sau că voi fi. „Mâine sau poimâine“ gândisem că voi pleca. Mâine trecuse. Poimâine va sosi. Va trebui să plec.

A trecut și după amiaza acelei zile. Nu aș putea să-mi amintesc nimic din ce am făcut. De altfel se prea poate să nici nu fi făcut nimic, ceasurile să se fi perindat dela sine ca un peisaj, când stai nemișcat în trenul care aleargă. S'a făcut seara. Servitoarea a intrat în odaie și a aprins lampa.

— Bună seara.

— Bună seara, i-am răspuns și mi se păru că-mi iau rămas bun dela o viață care a fost.

Lumina lămpii scâldea mobilele odăii în aur.

În noaptea aceea nu am visat nimic. Probabil că totul fiind hotărât, nimic nu mai avea nevoie de mișcare, de gânduri. O lespede neagră, tăcută, peste fapte.

Sâmbătă 15 August, Sfânta Maria. Afară era cald. Imediat ce m'am deșteptat din somn am sărit din pat și, cu violența hotărîre, am închis cuferele peste haine. Plecarea mi se părea absolut inevitabilă, într'atât încât mintea îmi era total golită de orice îndoială, de orice gând. Mișcărilor îmi erau mecanizate. Asistam la ce făceam, cu impasibilitate ca și cum nu aș fi fost eu. „Știu că nu este adevărat, dar tot îmi este frică“ îmi spusese un copil la teatru asvârlindu-mi-se în brațe. Așa ar fi spus și eu celui ce ar fi vrut să asculte, să mă apere.

Acum mă grăbeam, mă grăbeam să prind trenul, să nu-l pierd, ca și cum aceasta ar fi avut vre-o importanță, ca și cum aș fi dorit să plec, ca și cum aș fi cunoscut scopul acestei plecări.

Am trimes după o trăsură. Așteptând mă plimbam cu nerăbdare prin odaie. Priveam ceasul cu neliniște. Socoteam minuterile. Servitoarea întârzia, puteam pierde trenul. Mi-am tras mânușile în mâini. Așteptam așezată pe un scaun lângă geamantan. O beretă îmi acoperea o parte din frunte. Geanta atârna de braț. Imi vedeam pantofii, ciorapii transparenți. Picioarele așteptau să mă poarte. Le priveam ca și când nu ar fi fost ale mele : cu indiferență și superficială curiozitate ca la ceva de care te poți despărți, ca la ceva care își are viața lui, străină de tine și la care nu ai să te mai gândești niciodată.

Timpul trecea. Peste câteva minute va fi imposibil să mai pot prinde trenul. Simțeam că am transpirat ușor. Clipelc păreau hotărîtoare. Părea viața mea întregă legată de ele. Inima îmi bătea mai repede. Încă un minut, și încă un minut... Deodată am auzit roțile trăsurii, pasul cailor. Am simțit că mă fac palidă. Trebuia să plec.

La trăsură cineva mi-a așezat un buchet de flori în mână. Servitoarea mi-a sărutat mâna cealaltă. Trăsura a plecat încet cu mine. Geamantanele erau lângă birjar. Cail mergeau cu grije. Casele pe drum erau aceleași ca de obicei. Pe un zid sta scris la fel ca totdeauna : „Hantz Batzchi ist verliebt“. Mai departe dela brutărie, mirosea a pâine caldă. Am străbătut orașul în întregime. Cafenelele, oamenii, vitrinele, lucrurile astea, le lăsăm pe toate în urmă.

Am ajuns la gară. Eram pe peron. Dintr'o clipă într'alta trebuia să sosească trenul. Lumea forfotea. Alerga. Striga. Copiii plângeau.

Trenul a sosit. Oamenii luptau pentru locurile lor. Care aveau cu toții aceeași grabă sterilă ca și mine? Iși dau și ei ca mine seama de inutilitatea plecărilor? Credeau oare că în împrăștierea lor spre locuri noi vor găsi în ei un suflet nou? Parcă mai bine ca niciodată înțelegeam că oamenilor le este mai frică de plictiseală decât de nenorocire. Dacă cineva ar avea puterea să îndure nemișcat plictiseala, ar avea desigur totdeodată puterea să-și descopere sensul gândurilor. Dacă eu aș fi avut puterea... Acum mă grăbeam. Trăiam din nou o stare de mecanizare a gesturilor care mă vor purta pe drumul hotărât. Mi se părea că sunt un manechin mărime naturală pe care tot eu, din interior, îl mânuesc. Executam fără voia mea gesturi hotărâte de mine ca fiind cele mai potrivite cu ficcare minut.

Trenul era supraîncărcat. Intr'un compartiment mic de trei persoane numai, sta singur un domn. Inchisese ușa, trăsese perdelele. Am intrat totuși. Alt loc în tren nu am găsit. Când a văzut că intru, domnul m'a privit pieziș și imediat apoi a închis din nou ușa și perdelele în urma mea cu un gest ferm, huchis din nou ușa și perdelele în urma mea cu un gest ferm, hototă înghesuiala din restul trenului.

— Ocupat, tótul ocupat, spunea cu enervare celor care încercau să intre.

Trenul a pornit. Rămăsesem singură cu domnul acela. Se uita mereu la mine pe furiș. Părea preocupat de prezența mea. Toate mișcările, privirile îi erau suspecte: se vedea deslușit că plănuiește ceva și că eu intram în planurile lui. Omul acesta avea de gând ceva. Acum ochii i se furișau din ce în ce mai des spre mine, iar dela mine spre ușă. Zgomotul trenului ne izola complet de celelalte vagoane, de ceilalți pasageri.

Incepusem să deviu îngrijorată. Am crăpat ușor perdeaua. Pe culoar, la un pas mai departe de compartimentul nostru, sta un alt tip, suspect și el. Sta întors cu spatele, neinișcat. Acesta putea fi un complice. În geantă aveam bani. E natural

să pleci la drum cu bani. Enervarea domnului din compartiment creștea. Mă privea acum fățiș, cu obrăznicie, cu absolută lipsă de simpatie.

Deodată păru că ia o hotărâre. Se sculă în picioare. Am simțit un fior. Brusc omul îmi întoarse spatele și se urcă pe banca lui. Trase un geamantan și începu să scotocească în el.

Scotocea fără încetare, cu gesturi din ce în ce mai violente. A scos o carte, fructe, altă carte, apoi rufe, apoi o pereche de pantofi garnisiți cu alb, apoi ciorapi. Apoi la urmă un pachet mare de vată și o sticlă. Cloroform? Afară pe culoar, celălalt om sta tot nemișcat, straniu nemișcat. Pândea. Trenul mergea din ce în ce mai des și cu zgomot din ce în ce mai mare. Domnul din tren se așază din nou în fața mea. Mă privea fix, avea sticla și vata în mâini. Din nou simțeam că hotărăște ceva. Fața i se congestiona ușor. Imi aminteam în goană toate crimele petrecute în tren. Dacă mă va omori o va face repede, înainte de-a veni controlorul biletelor...

Brusc m'am sculat. Tremuram. Am ieșit, fără să-mi dau seama ce vreau, afară pe culoar. Mișcărilor îmi erau absolut nesigure, fără însă să fi putut spune de ce mă temeam. Mă simțeam însă complet zdruncinată. Acum pe culoar, celălalt tip începuse să se uite și el curios la mine. Cu un singur gest ar fi putut foarte bine să mă asvârle din nou în compartiment. Atunci, repede, fără să mă pot stăpâni, am mers la celălalt cap al vagonului ca să caut pe cineva, să rog pe cineva să vină să stea în compartimentul meu unde mai era un loc. Mai departe vedeam oameni în picioare : o guvernantă privea melancolic pe geam, lângă ea câțiva copii se jucau cu clanța ușii. La câțiva pași un ofițer mai în vârstă. Era blond și părea plictisit. Am înaintat până la el. Simțeam că tremur încă. L-am întrebat cu un glas mic și speriat :

— Vă rog, dumneavoastră nu aveți loc ?

— Pentru ce ?

Am simțit că mă înroșesc, că mă schimb la față. Imi era rușine. Mă dureau nervii.

— Acolo e un loc... Sunt singură... Mai e un domn... suspect...

— Mulțumesc. Am loc. Sunt cu nevastă-mea.

Nu vedea că sufăr, că mă dor nervii ?

— Știi dumneata, am bolborisit iar, căutând să surâd mai degajat, să salvez ceva din demnitate. Se întâmplă atâtea lucruri în tren, crime chiar... Recunosc... Imi este teamă.

Omul surâdea obraznic.

— Sunteți nervoasă, nu vă place singurătatea.

Mă privea ca pe un animal curios, cu dispreț, dar nu se mișca. Am plecat de lângă el umilită, cu imensa rușine a lașității mele.

Incet m'am întors spre compartimentul meu. Ușa era închisă, perdelele complet trase. În definitiv nu era nimic de făcut. Să facă ei tot ce vor voi. Să fure tot, să ia tot din cuferele mele, mă voi întoarce la Brașov și pace. Trebuia să mă liniștesc. Alături de mine pe culoar, tipul celalt, cel care sta nemișcat, slab, înfometat, fuma cu violență, febril.

Dar iată că după aproximativ zece minute, perdelele vagonului se traseră și ușa se deschise. Din compartiment răbufni un miros de colonie de proastă calitate, iar domnul apăru în ușă îmbrăcat altfel și de nerecunoscut : cămașă, cravată, haine, pantofi, totul de altă culoare și formă. Era de nerecunoscut. Surâdea.

Se întoarse în vagon și începu să deretece prin compartiment. Părea că va șterge și praful, că va mătura... Privirea îi era satisfăcută.

Aceasta fusese totul : omul voise să se premenească. Călătorise probabil fără „wagon lit“, se simțise murdar și se curățise. Aceasta fusese totul...

Surâdeam oboșită. Nu colonelul fusese stupid, ci eu. Simțeam cum mă liniștesc, cum sângele se potolește, cum cade într'un ritm normal. Simțeam o ușoară batjocură față de mine însămi. Il vedeam pe domnul din vagon cum citește cu satisfacție o carte. De câteva ori mă privi cu recunoștință. Credea, probabil, că îl înțelesesem, că de aceea părăsisem vagonul... Il vedeam și pe „complice“ tot acolo, nemișcat pe culoar. Deodată mi se făcu o milă acută de el. Crispat fuma cu febrilitatea bolnavilor de tuberculoză, înspăimântați de moarte și sărăcie...

Am trecut în vagonul restaurant. Am cerut un ceai. L-am pregătit și l-am băut cu plăcere. Toată tensiunea nervoasă trecuse și o liniște odihnitoare mi se răspândi în tot corpul. Auzeam glasul destul de armonios al unei doamne dela o masă alăturată. Vorbea cu un domn mai în vârstă ca dânsa. Vorbea fără întrerupere, fără alegere. Domnul din fața ei nu asculta, sta legănat de debitul monoton al doamnei. Ea nu părea cătuși de puțin stingherită de neatenția lui. Din timp în timp, când i se părea că a ajuns la un punct interesant al amintirilor, îl silea cu încăpățănare să asculte. Aproape l-ar fi scuturat ca pe un om adormit. El surâdea îndepărtat, ușor plictisit, politicos, gata să recadă cu ușurință în gândurile lui intime, ascunse.

— Să nu îți închipui că este bună așa cum o crede toată lumea, spunea doamna cu vehemență. Nu e bună, e prefăcută. Eu de exemplu am înțeles imediat tot jocul ei. Dar tu ?

Domnul nu auzea. Dar doamna pare absolut hotărâtă să-și știe părerea.

— Spune, ascultă, dar tu ?

— Ce ? întrebă domnul.

— Care este părerea ta ?

— Părerea mea ? Ce părere ? Despre ce ?

— Despre Aura.

— Aura ? Nu am nici o părere.

— Crezi că este bună ?

— Nu m'am gândit niciodată.

— Dacă te-ai fi gândit ar fi fost imposibil să crezi așa ceva. Eu de exemplu spun tot ce gândesc. De când eram copil, sunt așa. Iau totul în serios. Când eram copil, voiam să mă fac artistă. Idealul meu era Mistinguette. Auzi, ascultă, ascultă...

Domnul trezit din nou, scuturat, cade iar, din înălțimile gândurilor lui, în vagonul restaurant.

— Cum ?

— Da, îți închipui ce copilărie. Voiam să mă fac artistă de varieteu. Aveam ce e drept glas frumos, dar tutunul mi l-a stricat complet.

Doamna râde cu poftă, domnul o privește cu uimire. Se vede delușit că nu înțelege prin ce echilibristică au trecut dela Aura la tutun.

— Ah, ce de ciori ! Intr'adevăr negru ca pana corbului. Ascultă, îți place că și-a vopsit părul ei splendid, negru, în roș ?

— Părul ? Nu știu, nu o cunosc.

— Cum, nu o cunoști pe Aura ? Dar ce îți veni, dragă !

— Pe Aura ? Ba da, o cunosc. Credeam că vorbești de Mistinguette.

— E, ce idee.

Vine controlorul. Cere biletele. Glasul doamnei se întrerupe o clipă și apoi întreabă tare :

— Mai e mult până la Sighișoara ?

— Prima stație.

Și deodată inima îmi bate febril, ca în spaimă. Plătesc repede. Ajung la mine în vagon, abia am timp să mă ocup de bagaje. Domnul din vagon, amabil, îmi ajută să iau bagajul. Gesturi precipitate. Am ajuns. Inecător, mirosul de cărbuni umple vagoanele. Mă trezesc pe peronul gării din Sighișoara. Bagajul este lângă mine pe jos. Au coborât și doamna și domnul din vagonul restaurant. Stau și ei lângă bagajul lor care așteaptă pe jos. Trenul dispare.

O zi caldă, densă, de vară. Norii acoperă din când în când dogoarea soarelui. Gara este mică și complet demodată, totul vechi, scos parcă din dulapuri în care se păstrează amintiri : costume uzate, șepci roase, gulere demodate. Fețele oamenilor par și ele deghizate, cu bărbi și mustăți lipite. Totul este melancolic ca un refren de flașnetă. Sosesc hamalii. Iau bagajul meu și al celorlalți doi vizitatori. Mă bucur că au coborât și ei. Mă simt mai puțin singură. Poate vor lua și ei același autobuz ca și mine, desigur merg și ei la Sovata... Doamna va continua, în mișcarea sacadată a autobuzului, să vorbească.

— Repede, spun hamalului, să nu întârziem. Duci bagajul la autobuzul Sovata.

— Sovata ?

Hamalul se oprește.

— Poate doriți să mergeți într'altă parte.

— Nu, la Sovata.

— La Sovata nu merge nici un autobuz.

Hamalul lasă bagajul jos. Și simt din nou panica zilelor din urmă răsărind din ascunzișul sufletului de unde pândise. Văd gara mică, decor de teatru provincial și totul în jurul meu straniu! Totul așezat așa și nu altfel într'adins, totul hotărât dinainte. Caut să-mi păstrez liniștea. Acum suntem pe peronul din dosul gării. În fața mea răsare un oraș nebănuț. Așezat pe dealuri desfășoară castele și păduri negre, apoi mai jos căsuțe mici jucării cu acoperișuri vechi, vechi. Pe peron o trăsură, o berlină ca acum o sută de ani, așteaptă. Doamna și domnul din tren urcă în ea. Costumele lor moderne par de mascaradă, o farsă. Ciorapii ei de mătase, pantofii cu tocuri înalte, pălăria pe vârful capului și costumul lui sport, cu pantalonii bufanți mai sus de glezne... Totul e de vis ridicol... Ușa berlinei se închide în urma lor și o pornește hodorogind asurzitor pe pavaj. O văd depărtându-se. Rămân singură. O mare tristețe se abate asupra mea.

— Ce facem, domnișoară? spune hamalul.

— Ești sigur că nu există autobuz pentru Sovata?

— Nu este. Doar sunt de aci.

— Atunci cum să mă duc? Ce tren aș putea lua?

— Tocmai mâine de dimineață trece, la cinci.

— Zece ceasuri de așteptare!?

— Da. Puteți merge la hotel.

Orașul e departe. Il văd vechi, ireal, sentimental, romantic și dement.

— Sunt hoteluri?

— Este unul.

Imi este silă de hotel, de oameni, de camerele de acolo, de drum. Arunc toată vina pe ciudățenia orașului. Nu se poate merge într'un asemenea oraș. Ar fi ca și cum te-ai scula la teatru din scaunul spectatorilor și ai intra pe scenă amestecându-te deodată cu viața oamenilor care joacă în decorul de carton.

— Domnișoară, ce facem?

— Și altfel cum aş putea ajunge la Sovata ? Mi s'a spus că este aproape de aici. Nu aş putea găsi un automobil în oraș?

— Telefonați de la restaurantul gării.

— E telefon ?

— Da, în legătură cu hotelul.

Mergem la restaurantul gării. Invârtim cu disperare de o roată. Mi se pare că telefonul ăsta uriaș și primitiv va începe deodată să cânte. Dar nu, iată că sosește un glas în cutia asta ciudată. Ne lămurim greu. Glasul abia se aude.

— Cât ? întreb.

— O mie cinci sute de lei.

— In câte ceasuri ajungem ?

— Cinci. Să vin ?

— Nu. Mulțumesc.

„Cinci ceasuri“ spuse de șofer, deci în realitate mai multe ! Drum de făcut singură cu un necunoscut, pe înnoptate. Merg la ghișeul de bilete. Aici, un funcționar cu fața roșie, cu ochi rotunzi, speriați, de maniac, îmi răspunde într'o românească învățată de curând. Nu pare însă să înțeleagă ușor ce vreau. Mă lămurește răspicat apoi :

— Afară de trenul de mâine la cinci, puteți lua autobuzul acum la Târgul Mureș. Vă dați jos la Bălăușeri, acolo luați trenul vicinal care merge direct la Sovata. Ajungeți diseară la 10 acolo.

Și, hotărît să termine cu mine, plictisit închide ghișeul în fața mea. Cade ca o ghilotină.

Sunt din nou în restaurant. Beau un pahar de sifon. Proprietarul restaurantului e lângă mine. Pare bun și caută să mă ajute. Sunt obosită.

— Să mergeți la hotel și să prindeți trenul de mâine de dimineață.

— Da, desigur.

Dar totul este greu și trist. La gândul cearceafurilor umede ale hotelului un fior îmi trece prin corp. Răul s'a apropiat și pândește. Il simt acum atât de aproape încât mi-aș ascunde capul în mâini și aş plânge. Orice om s'a simțit într'un moment al vieții lui atât de singur, atât de aproape de moarte ?

Sunt recunoscătoare restauratorului că stă lângă mine și îmi vorbește. Am impresia că este singurul om pe lume care mă mai poate ajuta. I-aș spune lui cât îmi este de frică. Ochii îmi sunt umezi.

— Sau să mergeți cu autobuzul până la Bălăușeri...

— Autobuzul mă lasă acolo la gară ?

— Nu cred, dar probabil este acolo vre-o căruță...

Totul este făcut să fie complicat. Asta e pedeapsa nesațiului omenesc. Am acumulat și complicat ca într'un labirint, și acum nu mai știm cum să ieșim la simplitate...

— Sau să luați autobuzul până la Târgu-Mureș, și de acolo mâine dimineață altul până la Sovata.

Lucrul acesta îmi pare mai simplu. Târgu-Mureș e un oraș, nu mă voi simți atât de părăsită.

— Cât face până la Târgu-Mureș?

— Vre-o cinci ceasuri. Are opriri.

— Da, poate ar fi mai bine așa.

— Peste o jumătate de oră pleacă.

Beau melancolic paharul cu sifon. În mine nu este nici o putere de hotărîre. Mă bucur că mai am o jumătate de ceas înaintea mea. Ca și cum în acest timp s'ar putea întâmpla ceva care să lămurească totul dela sine. O jumătate de ceas în care timp voi sta nemișcată... fără gânduri...

Dar iată că sosește cu fața rațioasă hamalul meu. Vorbește înainte de-a fi lângă mine, strigă tare de departe :

— Domnișoară, să vedeți ce noroc ! Chiar acum a sosit din Târgu-Mureș un automobil de casă cu un domn inspector. Merge iar acolo gol. Dacă dați șoferului un bacșiș, vă duce la Târgu-Mureș imediat. Pleacă înapoi gol. E un automobil frumos. Puteți fi la Sovata chiar astăzi pe înserate.

— Care automobil ? întreabă restauratorul.

— De la fabrica de spirt.

— A, da. E un șofer foarte cumsecade. Il cunosc. Familist. Puteți pleca. Ei bravo !

Au hotărît pentru mine. Fără să mă mai întrebe, îmi iau bagajele cu grabă. Li urmez. Suntem din nou pe peronul din dosul gării. Din nou văd în depărtări orașul fantomă, romantic în

încăpățănarea lui de-a rămâne neschimbat. Stă mândru în zări înalte, păzit de o vegetație somptuoasă. Castele vechi cu stafii, cu nopți pline de clar de lună noctambul, cu alunecări periculoase pe cer și pe margini de strașini. În noapte, fanfare metalice și dogite leagănă aerul. Zilele sunt toate după amieze de Duminecă, lungi ca veacuri... Acum pe cer norii au căpătat o densitate curioasă, făcuți din lână multă, rostogolită fără zgomot. În fața gării un peron larg, pavat mărunț, simetric în semicirconferințe largi, stă sub soare, fără luciu. Un autobuz mare e încărcat cu coșuri, țărani, bărbați și femei ; iar un automobil modern așteaptă și el, alături, mai mic.

— E dumnealui șoferul.

Sosește un om de vre-o patruzeci de ani. Poartă ochelari cu ramă neagră. Arc fața liniștită, cumsecade.

— Mă poți duce la Târgu-Mureș?

— Da.

— Cât ?

— Nu e pentru bani. Două sute ca să cumpăr ceva la copii, o jucărie ; drept să spun e ca să vă fac un serviciu. Mi-a spus hamalul...

— Mulțumesc. Ajuțgem înaintea autobuzului ?

— Cel puțin cu două ceasuri. Nu oprim nicăeri, mașină bună. Ajuțgem când apune soarele. La Târgu-Mureș găsiți imediat o mașină să vă ducă la Sovata.

— Bine, să mergem.

Hamalul îmi urcă bagajele. A venit și restauratorul.

— Să servești bine pe domnișoara, că o cunosc eu demult.

— Nici o grije.

Alături văd oamenii care umplu încet autobuzul și cum încarcă bagajele. Mi-e greu să plec singură. O clipă doresc intens o contopire cu ei, cu cazna lor, cu greutatețile lor, cu durerile lor. O acută nevoie de-a fi una cu turma umană care îmi pare că m'ar fi păzit de orice rău. Acum plecarea, izolarea mea, îmi pare o sfidare. Pălăria pe care o port pe cap, o sfidare, bagajele mele elegante sfidare, mânușile o sfidare. Îmi pun ochelarii, care îmi vor feri ochii de soare și praf: o ultimă sfidare.

Plecăm. Dau un bacșiș hamalului care pare mulțumit. Mă urc în mașină, și, înainte de a părăsi pavajul cenușiu și simetric întorc privirea. Hamalul e în soare, răzimat de ușa gării și ne privește. Ii fac semn cu mâna. Iși scoate șapca lui mică, demodată, o înalță. Am plecat.

*

Cu precizie mașina se strecoară pe drum, alunecă. Deodată o bucurie îmi umple sufletul. O bucurie de copil dus pe neașteptate la plimbare, o bucurie de copil inconștient. Goana îmi făcea plăcere. Regret că nu m'am așezat lângă șofer, ca să pot vedea mai bine drumul. În fața mea un geamantan stă mândru ca un soldat. Aș dori să mergem vertiginos de repede, să sfidăm moartea, să râdem, să tăiem aerul, să învingem îndoielile, temerile, superstițiile. Primejdia și-a pierdut sensul. Gândurile nu mai opun nici o rezistență. Sunt fluide, ușoare ca aerul, transparente, posibile. Și totuși nu mergem repede. Beția vine din dorința mea, din elan. Străbatem orașelul cu decor de basm. Totul e vechi ca în vis, totul familiar. Mi se pare că recunosc totul și că nu sunt singură. Un surâs îmi stă alături, cald, cunoscut. Surâd și eu. Și toată căldura izbucnită deodată în trup, e o făgăduință, o fericire, o așteptare. Conturul feței lui se precizează, privirea își capătă transparența cunoscută a ochilor lui vii. Amintirea, prezența lui aleargă o goană egală, nouă. Doresc pentru cândva o revenire în acest decor, pecetluirea dragostei aici, pe care în clipa asta îmi pare că am înțeles-o, am admis-o. Dragoste dincolo de moarte, în eternitate, invincibila ardoare a unei îmbrățișări dincolo de trup, recunoașterea omului tău în orice transformare, o recunoaștere imediată ca un strigăt geamăn cu însetarea ta, o dragoste ecou. „Te iubesc“ îmi spusese înainte de plecare. Cuvântul flutura cu aerul cald în fața mea. „Te iubesc“... „te iubesc“...

De altfel în clipa asta, pentru mine, totul capătă un sens nou. Corpul meu nu mai avea nici o legătură cu o formă precisă, definită. Nu mai știam cum sunt. Devenisem o alunecare fără oprire în care mă lăsam în voia soartei și numai pur și simplu conștiința, cu fiecare clipă că eu sunt aceea mereu prezentă, mă făcea să înlănțui o continuitate a mea. Eu de acum câțiva ani,

câteva zile, câteva clipe, eram aceeași numai pentru că puteam spune mereu : eu. Dar ceea ce se întâmpla, ceea ce simțeam și ceea ce eram, constituia neîncetata schimbare. Știam că nu trebuie opus nici o rezistență, absolut nici o rezistență, că trebuia mereu primit ceea ce sosea, primit orice, dar primit cu putere, cu desăvârșita unitate a puterii concentrate în fiecare clipă. Mă simțeam străină celei ce fusesem acum câteva zile, tot atât de străină ca de mine copilul ce mergea la școală și învăța alfabetul, și desigur tot atât de străină celei ce voi fi peste câteva clipe. Eu, eu, eu... Zburam. Automobilul șerpuia pe drum cu eleganța unui animal viu și inteligent. Păduri și dealuri păzeau orizontul căutând să mărginească nesfârșitul pământului. De altfel moartea, îmi spuneam, nu poate fi decât tot o schimbare de tot atât de mică importanță ca oricare altă schimbare, dar tot eu, acel eu inexistent, acel eu superb, acel eu, unicul mijloc de a lua contact cu Dumnezeu. Eu, eu, eu, mereu și fără reticențe. Dincolo de teama îmbătrânirii, dincolo de teama morții, dincolo de orice mărginire. Orice piedică s'a topit. Eternitate în interior, eternitate în exterior, o miraculoasă eternitate, conștientă eternitate, materială eternitate a prezentului...

Decorul se schimbă. Dealuri mai mici și blânde sunt acoperite cu vii, pline de îmbelșugare.

— Sunt oameni bogați pe aici, domnișoară, Sași. Proști dar gospodari.

— Unguri nu sunt ?

— Mai spre Târgu-Mureș. Mândri și răi.

— Răi ?

— Răi.

— Toți ?

— Toți.

Eu nu puteam crede. Nu pot crede în calități colective ca la albine sau furnici. Poate mai mult sau mai puțin temperament colectiv, dar calitățile rămân individuale.

Șoferul oprește automobilul.

— Ne trebuie apă la radiator.

Cobor și eu din mașină. Pe dreapta drumului e o fântână. În jurul nostru câmpul e liniștit, cerul cald. Cu gesturi lente șofe-

rul scoate apă. Intâi bea el, apoi toarnă în automobil. Vorbește cu mașina cum ar vorbi unui animal cuminte.

— Conduci foarte bine, îi spun.

— E drumul prost. Dar eu nu am avut niciodată nici un accident. Sunt de douăzeci de ani șofer.

Instinctiv, caut lemn ca să așez mâna. Ating usa automobilului de metal. Surâd cu condescendență față de gestul meu pueril. Surâd pentru că îmi este bine, peste măsură de bine și totuși ca niciodată de clar știu că ceva rău pândește... ceva înspăimântător...

Imi este greu să mă urc din nou în automobil. Imi place aerul acesta limpede și nemișcat. Nimeni pe lume nu știe unde sunt. Mă aflu singură cu omul acesta necunoscut. Mașina mică și ușoară, ca o casă ambulantă, e singura legătură cu restul lumii. Aici pot trece zile și zile fără să se ivească nimeni pe drum. Brusc îmi dau seama că nu are sens că mă aflu aci. Și-mi dau seama totdeodată de imposibilitatea de-a schimba ceva. Dacă aș fi vrut să mă întorc, nu s'ar mai fi putut. Șoferul avea treabă la Târgu-Mureș, era așteptat. Mă văd izbucnind zădărnice în plâns, rugând pe om să mă ducă înapoi, făgăduindu-i sume mari, numai ca să se înduplece, mă văd ridicolă implorând un om care crede că am înnebunit... Dar zbaterea, o clipă, rămâne lăuntrică. Pe buze am același surâs, lipsit de voință, îmblânzit de lumina caldă a zilei. Acum e prea târziu. Totul e hotărât.

— Autobuzul pe care l-am lăsat în urmă tot pe aici trece?

— Nu, ăsta e un drum prost, dar prescurtat. El ocolește. Dela primul sat mergem la fel, dar autobuzul cu aproape două ceasuri întârziere în urmă noastră.

Sunt câțiva nori pe cer, mici și albi, ușori și fără importanță. Plecăm din nou. Drumul e din ce în mai prost. Vag începe să mă doară capul. Imi scot ochelarii. Din nou regret că nu am stat în față lângă șofer. Aș fi simțit mai puțin zguduirile drumului.

Un sat, alt sat. Le trecem repede. Glasul șoferului le numește. Un sat are porți admirabile de lemn sculptat, alt sat, femei

cu fuioare uriașe de lână albă stau în drum. În goana noastră îmi par că torc din norii albi de pe cer. Alt sat, cârduri mari de găște, trecem repede. Strig : „bagă de seamă“, dar șoferul râde și nu încetinează. O găscă este prinsă. Inima mi s'a strâns violent ca un junghi. Privesc în urmă. E albă, imensă, se zbate cu aripile deschise, însângerate. Au înconjurat-o brusca toate celelalte găște. Vor parcă să o ridice pe aripile lor avântate. Strigă toate. Bocet și blesteme. Semn rău. Spun supărată șoferului.

— Te rog foarte mult să bagi de seamă.

— Au ce mânca diseară țărani.

Râde inconstient.

— Să taie ei, nu noi.

Acum mergem mai repede. Luăm câteva virajuri cu dibăcie.

— Să nu ne grăbim, spun, e drumul prost.

— Trebuie. Boierii mei vor să se plimbe azi, până nu se întunecă de tot.

Alt viraj mare luat cu artă.

Decorul e minunat. Și mi se pare curios că lumea există. Totul este extraordinar : soarele, arborii, cerul, automobilul, șoferul care vorbește. Imi văd mânușile, geanta, pantofii. Știu că sunt eu. Mă simt purtată pe un drum absolut necunoscut. Mergem repede, repede.

Mergem atât de repede, atât de ușor! Am aplecat privirea. Nu mai văd nimic, dar simt cum alunecăm prin aer. Și doresc, doresc, doresc infinit de mult să se topească răul, să se sfârșească răul..

— Trebuie să ne grăbim, spune șoferul, ca să ajungem la timp.

Intr'adevăr, gândesc, trebuie să ajungem la timp. Dar îmi dau seama că nu gândesc la timpul în care vom fi la Târgu-Mureș, ci la timpul în care oamenii vor ajunge acolo unde trebuie să ajungă. Și mă grăbesc. Mi-aș da viața pentru ei.

— Domnișoară, vedeți, spune șoferul, acolo este Târgu-Mureș. Câțiva kilometri numai.

„Nu este nici pentru azi“ mi-am spus și un fior se descărcă în șira spinării : știam că nimic nu este sigur.

Departa se întrezărește un oraș. Am trecut peste o punte, un viraj și deodată simt că automobilul merge strâmb, spre șanț. O clipă, o secundă. Aud un scârțâit și un geamăt. „Acum“ îmi strigă toată ființa. Am timp să închid ochii și Dumnezeu coboară deodată în suflet. Mașina derapează brusc, cu o violență sălbatecă, se întoarce ca un animal rănit și mă azvârle ca pe un fulg. Simt cum lovesc cu o putere ameteitoare geamul cu capul, cum sparg geamul și capul, oasele, fruntea, nasul, ochii zdrobiți... Se face întuneric. Am trecut prin sticlă până la umeri. Apoi alt șoc imens și mașina se răstoarnă în șanț. Sunt asvârlită înapoi și geamurile îmi taie urechile. Cad peste șofer. Rămân nemișcată. Nu simt nici o durere, dar îmi dau seama că ceva îngrozitor s'a întâmplat. Nu am leșinat, dar nu mă pot mișca. Am impresia că mor. E sfârșitul. Ceva dens și cald curge din capul meu. Îmi dau seama că e sânge, dar rămân tot nemișcată. Sunt căzută peste șofer și brațele mele i-au înconjurat gâtul. Capul zdrobit e pe umărul lui. Suntem nemișcați. Sângele meu curge pe omul de lângă mine. Curge abundent, ritmic cu un gălgâit, un murmur de izvor cald. Nu știu cât timp trece, dar din ce în ce mai bine îmi dau seama că ceva iremediabil s'a întâmplat. Nu văd, ochii orbiți de sânge. Nu mai pot respira. Se face întuneric în gânduri. Apoi glasul șoferului, glasul tremură și bâlbâie lângă obrazul meu.

— Domnișoară... domnișoară...

— Deschide ușa, șoptesc.

Omul mi se desprinde din brațe. Nu vreau să leșin. Nu trebuie. Ușa se deschide. Vreau să cobor. Nu văd, alunec și mă prăbușesc în șanț.

Sunt nemișcată. Sângele curge. O liniște supraumană mă învăluie. Și nu simt nici o durere. Niciodată nu mi-am închipuit că se pot trăi astfel de clipe. Totul este liniștea. Totul este nemărginit. Simt câmpul în jurul meu, cerul deasupra mea, infinit. Din nou mi se pare că e sfârșitul, moartea, dar nici un gând supărător nu îmi întrerupe beatitudinea. Dumnezeu e tot acolo, ascuns în mine, în suflet, unde a coborât. Il simt. Lacrimi de recunoștință și totală încredere curg din ochii mei care nu mai văd. Acum nu mai există nici un fel de îndoială.

E prima dată când știu că fericirea deplină poate exista odată cu Dumnezeu și în orice împrejurare. Și sângele curge fără încetare. Prin haină, prin rochie, prin rufe a ajuns la corp. E cald și curge cu aceeași gâlgâire ritmică a inimii, neîncetat. Cu fiecare clipă o fericire mai clară mă apropie de așteptare...

Simt mâinile șoferului care vrea să mă ridice.

— Domnișoară !

— Lasă, șoptesc, lasă.

Aș dori să mor liniștită. Soarele îl simt vast ca cerul. E asupra mea fierbinte. Nu bănuiam că poate fi atâta liniște pe pământ, atâta exaltare, atâta perfecție, atâta desăvârșire. Sângele curge din urechi, din nas, din gură.

—Domnișoară... domnișoară...

Sunt și alte glasuri acum, voci de femei. Strigă cu groază. Ropot de pași goi care aleargă pe pământ. Se aud respirații...

Sunt ridicată, dusă. Mă leagănă pasul lor. Apoi sunt așezată pe un pat de lemn. Capul acum mă doare deodată îngrozitor, ca și cum abia acum aș primi lovitura. Și nu îndrăznesc să duc mâinile la față, nu știu ce a mai rămas din ea. Totul este sfărâmat, rupt, tăiat, sângele curge uimitor de mult din capul meu. Hainele îmi sunt cleioase și reci de sânge. Sunt liniștită : lucrurile care se împlinesc trebuiau să se îplinească. Totala mea încredere în Dumnezeu ne confundă cu El. Il iubesc nemărginit. Sunt fericită. Il iubesc. Un hohot de plâns mi se sparge în piept. S'a sfârșit. Ceea ce trebuia să fie a fost. Dar Dumnezeu a fost cu mine. Va rămânea cu mine până la sfârșitul veacurilor. N'am leșinat pentru că a fost cu mine, nu m'a durut pentru că a fost cu mine. Sângele dat de El și lacrimile mele se confundă. Sunt una cu El. A Lui.

O mână aspră îmi cuprinde cu blândețe mâna mea. Mă trezește. O mână aspră, mică, muncită, caldă. O mână simplă. O strâng cu evlavie. Mâna îmi răspunde ; ne-am înțeles deplin. Aud cum plâng femei, șoapte și bocete. Strâng mai tare mâna aceea atât de miloasă, atât de înțelegătoare. E o prietenă găsită în clipa asta de durero. Niciodată nu am să știu cine a fost, niciodată nu am s'o văd.

— Kișoson... domnișoară...

E glasul ei, al ființei aceleia cu mîna atît de simplă.

Sângele cu răbdare gîlgâie domol. Mă simt din ce în ce mai ușoară, din ce în ce mai aproape de El. Nu vreau să întreb pe țărani ce am, nu doresc nici o încercare de oprire a sîngelui. Imi este teamă de glasurile lor, mi-e teamă de o revenire la realitatea făcută din grija de ce va fi. Eu știu că o asemenea grije nu trebuie să existe, eu știu cît de absurd e să te risipești în gesturi și gînduri exterioare, Toată puterea, toată, trebuie întoarsă spre suflet, cu liniște și exaltare. Acolo e Dumnezeu. Celelalte lucruri rămân toate mici. Acum paza pe care o făcea trupul în jurul meu și mă despărțea de restul vieții s'a spart. Odată cu sângele meu curge și viața din mine. Sufletul caută aceeași risipire. Se va contopi cu restul. E ușor. Mă mai despart umbre ușoare. Barierele sunt sfărâmate. Dincolo... dincoace... toată puterea lui de exaltare... Nu trebuesc căutate răspunsuri la întrebări. Orice întrebare este inutilă pentrucă este pusă de o minte strîmtă care se îndoieste. Totul se rezolvă dacă poți să te dai complet, deplin, fără nici o reticență, fără nici o întrebare, fără teamă. Dincolo...

Aștept moartea care întîrzie. Din adîncul trupului percep legănări care mă poartă încet înapoi, amețitor. Femei bocesc încă în jurul meu. Sângele gîlgâie mai încet. Mîna aspră și mică e tot atît de intim a mea. Vocile oamenilor vorbesc mai aprins. Par a hotărî ceva.

— ...domnișoară... oraș... telefon.

Cuvintele sunt indiferente. Tremur. Dinții se ciocnesc. Aflu astfel cu uimire că dinții nu au fost sfărâmați. Cineva mă acoperă cu grije. Ceva aspru și greu peste hainele mele ude. Caut încet, cu grije să deschid ochii lipiți. Unul se deschide încet, dezlipind pleoapele cleioase, celălalt rămîne nemișcat, mort. Aflu că nu sunt oarbă. Cu ochiul viu pot zări o fărîmă de lumină. Aproape de mine văd fața prietenei mele. E aplecată asupra mea. Are lacrimi pe față. O privesc. Mi se pare că nu am văzut oameni de ani și ani. Vorbește o limbă stricată :

— Nu frică... trăește... nu moare... face bine...

Imi dau seama că într'adevăr nu voi muri. Gîlgâitul sân-

gelui e aproape imperceptibil. Picură lent. Capul îmi stă într'un chiag imens de sânge care s'a adunat între pernă și gât.

— Este mamă ?

Incet, numai pentru ea și mine, murmur : da.

Femeia plânge mai tare.

— Este bărbat ?

Deodată violent și amar îmi amintesc că fața îmi este hidoasă, lucrul acesta s'a întâmplat și că de acum niciodată, nimeni nu se va mai putea apropia de mine. „Te iubesc“ șoptise. Privirea lui răsare cu violență, ca un strigăt de groază parcă. Am zdrăbit fața care îi plăcea lui, omului care mă alesese. „Tu ești totul pentru mine“...

L-am lăsat singur. Lacrămile curg și nu le pot deosebi de picăturile de sânge. Moartea ar fi fost mai blândă ca viața acum și mi se pare că nu voi potoli durerea asta decât tot prin moarte. Mi se pare că abia începe chinul. E o deșteptare în chinul acesta subtil, otravă lentă, sfâșietoare.

Femeia a înțeles. Plânge mai tare, totuși insistă :

— Mergem spital...

Vrea să-și tragă mâna, dar nu o las. Am nevoie de ea, nu trebuie să plece. E singurul lucru care mă mai leagă de viață. Regret imens clipa din urmă, a morții mele liniștită și exaltată. Mă uimește și mă îngrozește realitatea. Mi se pare imposibil să fiu desfigurată și o spaimă imensă mă cuprinde că nu voi putea să îndur. Mi-e groază de revoltă, mi-e groază să fi pierdut gândul care îmi dase putere să îndur. Mă va lăsa acum Dumnezeu, ca o ultimă încercare, singură ?

Dar a fost suficient să-mi pun această întrebare în care numele Lui să fie amestecat, pentru ca prezența Lui să se așterne din nou în suflet și cu aceeași divină aliare. E tot atât de prezent, tot atât de fulgerător atotputernic. Primesc, primesc... Imi pare că îmi aud numele meu murmurat alături de Cel pe care Il chemasem eu. Suntem împreună.

Simt că femeia îmi înlocuiește mâna ei cu o altă mână, o mână tot atât de aspră, dar mare de data asta, încăpătoare, de bărbat. Pe fața mea respiră cineva cu forță.

— Domnișoară, spune un glas.

Deschid ochiul. Un țăran. E tânăr și frumos. Imi cercetează fața cu de-amănuntul.

— Domnișoară, auziți ?

— Da.

— Vedeți ?

— Puțin.

Se apleacă mai aproape. Suntem unul lângă altul. Respirațiile ni se amestecă ?

— Vă doare ?

— Da.

— Tare ?

— Da.

— Domnișoară, îmi spune cu elan, cu credință, — și eu am avut un accident cu trenul și tot la față. Eram mai rău ca dumneavoastră și vedeți acum nu se mai cunoaște nimic. Așa are să fie și cu dumneavoastră.

Plânsul mă cuprinde iar, mecanic, străin mie.

— Vă rog să mă credeți. Este adevărat.

— Îți mulțumesc, șoptesc și mi se pare că foarte curând mă voi trezi văzând că totul a fost vis.

Timpul trece. Dar nu știu dacă minute sau ceasuri. Nu mai pot gândi. Totul se înneacă în abisuri negre. Vreau să plec. Mâini mă rețin, mă culcă din nou.

— Acum vine... acum vine...

Mi se pare că lucrul principal l-am uitat. Caut să-mi amintesc, dar capul mă doare îngrozitor. Atât de tare încât mi se pare imposibil să fiu eu. Nu îmi pot aminti când s'a întâmplat accidentul. A fost prea repede, prea vertiginos față de însemnătatea lui.

Odaia în care mă aflu pare să fie mică de tot și plină de oameni. Șoptele lor nu încetează nici o clipă. Hainele mi s'au lipit cleioase, ude de sânge pe trup. De nenumărate ori caut să plec. Vreau să plec pentru că am uitat și pentru ce sunt aci și că am mai căutat zadarnic să plec. Nu înțeleg ce fac aci și nici ce aștept. Sângele curge încă încet. E coagulat sub ceafă. Timpul trece.

— Vine, vine, apoi glasuri.

Oamenii forfotesc.

— Ce s'a întâmplat ? spune un glas.

— E rănită o domnișoară.

Din nou spațuri imense de timp.

— Domnișoară.

Un miros intens de eter mă trezește, parcă din moarte.

— Domnișoară, noi suntem Salvarea. Ce s'a întâmplat ?

— Automobilul, șoptesc.

În odaie se face liniște. Au tăcut și plânsurile și șoptele.

— O să vă pansăm provizoriu. La spital o să vă coasă.

Totul îmi este indiferent.

— Să liți fără grije. Totul o să fie foarte bine.

Surâd. Sunt mai liniștită decât toți laolaltă și tot eu știu mai bine ca nimeni ce s'a întâmplat. Aș vrea să le pot da sufletul meu, aș vrea să știe, să le spun, că dacă ei suferă și au mâinile aspre și gândurile înfricoșate, totuși pot fi iubiți ca nimeni alții, că se poate trăi și muri pentru gândul că vre-odată le va fi mai bine...

Îmi toarnă pe cap și pe răni tot felul de ape care ard și dor. „Suferința morală e mai grea ca suferința fizică“, îmi spun și știu, știu că poți fi fericit chiar atunci când omnește totul pare pierdut.

O ce cap greu, ce cap străin ! Stă pe umeri ca ceva necunoscut. Gânduri noi și formă nouă. Un om în uniformă îmi bandajează capul în cârpă multă. Din gesturile lui nesigure și pline de grije știu cât de rău sunt strivită, desfigurată... Acum mă doare mai tare, sângele a pornit din nou cu furie, a udat tot. A trecut prin cârpe, curge iar pe umeri.

— Mergem.

Mi se pare foarte straniu că în clipa asta mă gândesc la bagaje, la bani. Mi se pare ridicol ca lucrurile astea să aibă vre-o importanță.

Mă ridică, mă duc încet. Mă urcă într'o ambulanță pe un pat tare acoperit cu mușama. Acd pe sanitar întrebând de bagaje. Glasuri îi răspund. Cineva s'a urcat lângă mine și îmi pune geanta sub braț. Mă strânge de mână. O recunosc cu bucurie. E prietena mea.

Din nou cad în aceleași goluri negre. Mă trezește iar mirosul de eter. Trăsura a pornit. Mă scutură îngrozitor.

— Cine sunteți dumneavoastră ?

Tac. Vreau din nou să-nu amintesc ceva foarte important. Totul se clatină și doare peste măsură. Imi este frig.

— Ați avut noroc că s'a întâmplat aici și nu mai departe în câmp. La spital unde vă duc avem un doctor extraordinar.

Totul îmi este indiferent. A da, mi-am amintit : nu trebuie să-mi spun numele. Nu trebuie să apară în gazete, nu trebuie să afle mama, tata, nici el... așa... nu trebuie...

Și totuși o exaltare febrilă mă cuprinde și aș dori să afle, să știe toată lumea, toți oamenii... ce se poate simți... să știe...

— Ascultă, fi spun omului de lângă mine, știam de cinci zile că o nenorocire mi se apropie.

— Da ?

— Da.

— Adecă cum... știți că se răstoarnă automobilul ?

— Nu, dar o nenorocire. Așa a vrut Dumnezeu.

— Poate.

— Noi nu știm niciodată ce va fi peste o clipă.

— Da, adevărat.

— Da, dar El știe.

— Dar cine sunteți dumneavoastră ?

Ceea ce mi se pare curios e faptul că nu înțeleg pentru ce am avut presimțirea nenorocirii dacă nu am știut totdeodată să o și evit. Pentru ce există presimțiri ? Ca să eviți răul ? Ca să știi numai că totul este scris ?

Acum gândesc greu, dar vreau să știu, trebuie să înțeleg. Caut gândurile de unde le-am lăsat în urmă. Se încurcă iar, mă dor, le simt materiale, grele, și eu, dureros rătăcind printre ele fără loc, fără odihnă. Caut atunci din nou prezența divină. E tot acolo egală și superbă. „Cu moartea pre moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le“. Da, totul este posibil, totul, chiar și ceea ce nu putem înțelege. Și deodată, fără gânduri, sărind peste gânduri, știu. Presimțirea... a da, nenorocirea nu s'ar fi întâmplat dacă aș fi putut prin mine însămi, prin propria-mi putere să trăiesc exaltarea acestei clipe. Atât. Totul se lumi-

nează. Ceea ce ocolim cu lașități călduțe... dar cine are puterea, cine are puterea să înțeleagă... acela scapă... acela a scăpat... pentru totdeauna a scăpat... cu moartea pre moarte călcând... cine înțelege...

Mă doare la fiecare zdruncinătură a trăsurii pe drumul prost. Mă doare atât de tare încât mi se pare ireală durerea : o durere adâncă, necunoscută, nebănuită și amestecată intim cu exaltarea. De acolo, din durere se înalță exaltarea. Puterea de-a îndura durerea din durere se naște.

Omul de lângă mine este și el unul din acei oameni pe care îi cunosc de totdeauna. Pare să fie și el cuprins în presimțirile mele atât de vagi și totuși atât de implacabile. Îl recunosc. Recunosc și drumul făcut încet... Totul fusese hotărât până în cele mai mici amănunte. Recunosc fiecare clipă care sosește. Totul e ireal și implacabil.

— Dacă mă lăsați pot să vă țin capul în mâini. O să vă zguduie poate mai puțin.

Cu precauțiune, ca pentru ceva infinit de fragil și scump, îmi așează capul în mâinile lui.

— Cum vă chiamă, domnișoară ? De unde veniți ?

Numele meu îmi pare îndepărtat, fără însemnătate, ridicol în inutilitatea lui presumpțioasă și nereprezentând nimic.

— Trebuie să-mi spuneți, ca să dau raportul la prefectura poliției.

— Nu, șoptesc cu încăpățănare.

A, ce drum curios, ce coșmar ! Suntem închiși în cușca aceea mică, ncagră. Sunt în brațele omului care ține în mâinile lui capul meu sfărâmat. Sunt slabă și lupt cu un somn sau leșin care nu se poate lăsa, gonit mereu de dureri prea mari. Deschid ochiul viu : prin fereastra trăsurii văd un pom verde, greu de densitatea frunzelor calde. Este vară, se înserează. Trăsura se oprește.

— Am ajuns.

Sanitarul se dă jos. Ușa ambulanței rămâne deschisă. În jurul ei se adună lume multă imediat. Glasurile lor îmi sosesc :

— E moartă !

— Ce de sânge !

- Și-a spart capul.
- A călcat-o un automobil.
- Loc... loc... faceți loc.

Sanitarul s'a întors cu ajutor. Mă duc pe targă. Urcă cu mine trepte. Nu văd nimic. Totul e negru și străin. Sunt amețită ca și cum ne-am învățat de mult pe loc. Sunt apoi așezată pe un pat.

- Domnișoară !
- Deschid ochiul. E sanitarul.

— Plec acum. Să fiți fără teamă ; doctorul de aici e foarte bun.

Încă un om de care m'am despărțit pentru totdeauna. Știu că de acum fiecare om va fi aproapele meu chiar dacă nimeni nu va bănuși aceasta.

Capul mă doare îngrozitor. O grije mă frământă. Mereu impresia că am uitat ceva foarte important. Vag îmi amintesc de câteva ori, dar ceea ce vreau e atât de greu, încât gem și din nou uit și totuși îmi e teamă ca mai târziu să fie mai greu... să nu uit definitiv... mai târziu.

- Trebuie să scriu acasă, tresar înfrigurată.
- Nu o să puteți.
- Trebuie.
- Scriu eu, spune un glas bărbătesc.
- Nu se poate, se sperie mama.
- O să vă pansăm mai întâi, spune alt glas.

E lume în odaie. Simt roirea pașilor, ritmul respirațiilor.

Sunt atât de obosită, atât de obosită ! Mâinile prea ușoare și capul atât de greu și străin. „Mamă dragă, să nu crezi că sunt grav rănită. Dumnezeu a vrut să scap...” dar îmi dau seama că nu așa trebuie să scriu, că va trebui să lupt cu oboseala, cu sângele, cu durerea și să găsesc tonul și cuvintele potrivite. „Mamă dragă... mamă...” O clipă adorm. Un somn dureros ca un leșin. Mă deștept imediat.

— Culcați pe domnișoara în pat. Pansăm provizoriu. Domnul docent e plecat din oraș.

Mâini mă ridică cu precauție. Foarfeci taie rochia, rufele. Totul e bățos de sânge închegat. Ciorapii lipiți în lungul pi-

cioarelor se trag ca pieile de șarpe. Imi șterg cu un prosop umed sângele de pe corp. Mă îmbracă într'un halat aspru și proaspăt. Patul mă primește. O mare destindere se face în tot corpul, dar capul îmi pare din ce în ce mai mare, mai monstruos. Durerea crește ca apele primăvara pe dezgheț. Gem.

— O să vă facem o injecție.

Mă las în voia lor. Nu mai am puterea nici unui gând. Aș vrca să dorm, să dorm...

Vreau să scriu... trebuie să scriu, tresar iar cu spaimă, cu violență.

Ca la orbi mi se așează tocul în mâini. Ini țin hârtia. În loc de cuvinte, găsesc lacrimi. „Mamă dragă, mamă dragă...” îmi chiamă sufletul, și apoi mai este o scrisoare de scris, mai greu de scris. Bucuria mamei că nu am murit nu poate fi pătată de nici o desfigurare — a feței ori a corpului — dar lui, într'o zi va trebui să-i spun, să-i scriu că s'a sfârâmat fața, s'a desfigurat fața pe care el o aștepta... să-i scriu că s'a sfârșit totul... Acum însă...

Unde voi găsi atâta putere? O transpirație rece îmi umezește trupul și lacrimile curg ușoare, ca dela sine, blânde. Scriu greu. gemetele și durerea oprite în mine, să nu izbucnească până în cuvintele pe care le aștern străine durerii mele. „Imediat ce mă voi face bine... peste câteva zile... nu este nevoie să vii aci... probabil...” A! scrisoarea aceea ruptă din sângele meu, amestecată cu sfâșieri atât de lungi încât păreau sosite din judecata de apoi! „...și să vedem ce va spune doctorul... mâine îți voi scrie din nou...”

Imi vedeam mâna scriind cuvintele acelea sosite din gânduri învăluite în morfină. Ecouri nedeslușite, oprite de ceața umedă a sângelui. Scrisoarea asta a fost despărțirea?

Am scris și adresele. Acum e gata. E poate cea mai grea muncă pe care am făcut-o vreodată. E gata. Am închis ochii. O liniște ca după spovedanie... Am uitat că sunt lovită. Mi se pare că numai gândurile sunt lovite, că ele dor atât de intens. Dragostea ecou, dragostea strigăt geamăn cu tine nu se află decât în El. El, El singur, una cu El. Ceilalți toți, mărunți, învăluiți

în umbra păcatului așezată pe umerii lor ca o povară tristă... Doamne, inima bate mai repede. Simt viața acolo pe care mi-ai dat-o Tu.

Mi-au înconjurat capul cu pungi de ghiață. Răcoarea aceea nu potolește arsura din cap. Sângele zvâcnește cu putere, cu durere.

Incet se întunecă. O umbră, o cenușe făcută parcă din toată amărăciunea mea, mă învăluie. Adorm. În somn știu că ceva imens s'a întâmplat. Mi se pare că visez. Știu că visez. Știu precis că totul este vis. Ceva foarte blând mă încredințează că totul este vis. Nimic nu este adevărat. Faptele nu sunt adevărate cu toată durerea lor, cu toată intensitatea lor. Sunt numai ecouri deformatе, numai răsfârțengeri false din cazna de-a prinde ceva primordial... În somn știu că mă voi deștepta... odată, și liberă, absolut liberă... Fața desfigurată și durerea vor fi fost și ele vis... Surâd liniștită. Mi se pare că am găsit începutul... Apoi coșmaric începe să se repete scena accidentului. Nu strig. Inchid ochii și aștept. Cădem. O dată, de două ori, de nenumărate ori. Căderi lungi, fioruri imense, căderi... O durere mai violentă în cap mă deșteaptă. Cine strigă? Eu? Adorm iar. Automobilul gonește. Fluturări imense, pline de aer supraîncălzit, ale câmpului larg. Știu că vom cădea. Aștept. A! ce durere, ce zdrobiri fără milă. Flâng în somn și știu totuși că într'o zi, într'o zi... Incet somnul se îmblânzește învăluit în ținuturi neumbrate și pline de alinare.

Târziu mi s'a părut că s'a deschis ușa odăii mele. E întuneric.

- Să mă ierțați, domnișoară.
- Puteam muri amândoi.
- Blestemat fie ceasul.

Odaia se leagănă incet. Văd departe ca într'un panopticum găștele bocind în jurul celei însângerate. Apoi pe mine, și eu jos în același lac de sânge. Țăranii în jurul meu. Aceași caznă ridicolă, în același decor ridicol al spaimei și durerii neînțelese...

Acum e noapte, e liniște, sunt iarăși singură. Casa își păzește bolnavii Pereții sunt făcuți ca să despartă o lume de altă

lume. Copilăroasa poveste a „pereților care apără“ îmi era plăcută acum. În spital domnește o desăvârșită liniște. Lumina înseși și-au atenuat intensitatea și își șoptesc lin licăririle pe culoarele lungi. Totul este blând. Prin fereastra odăii mele lumina se strecoară galbenă și atât de potolită încât pare un narcotic persistent. Gândurile îmi sunt legănate în contururi imprecise care lunecă inconsistente. Îmi amintesc totul, însă totul pare întâmplat de mult. În fiecare clipă începe amintirea, în fiecare clipă începe altceva. Ce legătură poate fi între clipa aceea în care mi se sfărâmasă capul de geamul automobilului și clipa de acum, când, amorțită de morfină mă simțeam legănată de lumina blândă care veghează? Timpul va trece încă, mereu. Dacă aș fi murit în accident, trecerea dincolo nu ar fi fost mai uimitoare ca oricare altă trecere. Totdeauna îmi voi aminti că se poate muri ușor, fără spaimă, ca o așteptare... Și timpul va trece încă. Dealtfel moartea nu fusese decât ocolită... Va sosi. Pentru toată lumea va sosi. Vor trece ani, ani... mii... dincolo... dincoace... pereții care apără...

Se aud pași pe sala cea mare. Pașii înfוליți în păslă. Alunecă. Noaptea și durerea s'au învăluit în mister. Alături cineva geme monoton.

Se deschide ușa odăii mele. Cineva aprinde toate lămpile. Odaia strălucește feERIC, intolerabil.

— Sunt doctorul.

Un bărbat înalt e în ușe. Se apropie. Un surâs curat îi luminează fața.

— Te doare tare ?

— Mi-au făcut o injecție, dar mă doare tare.

— Cred.

Termometrul, pulsul. Măinile îi sunt ușoare.

— Lăsăm totul pe mâine dimineață. Mai sunt câteva ceasuri.

— Da.

Surâsul lui plutește în toată odaia. Ușurează totul.

E din nou lângă ușe. Stinge lămpile. Suntem în întuneric.

Umbra lui e acolo, ocrotitoare. Îi aud glasul :

— Am făcut din întâmplare facialul la Berlin.

Umbra pleacă. Ii aud pașii îndepărtându-se. Mi-a rămas înțipărit în inimă surâsul neobișnuit de clar. Mi se pare că s'au deschis deodată, porți noi și mari, ca aripi de înger care mă vor lăsa să pătrund într'o lume bună. Inchid ochii cu evlavie. Da, niciodată nimeni nu știe ce se va întâmpla peste o clipă, nimeni, niciodată. Totul este posibil în orice moment.

Noaptea aceea va rămânea mereu în mintea mea cu taina ei. Atunci mai bine decât oricând am înțeles că timpul nu are nici sens, nici realitate. Nu aș putea spune dacă noaptea aceea a trecut repede sau a durat infinit. Clipele erau lungi, dar noaptea a fost mică. În noapte credeam că întunecul nu se va sfârși niciodată, dar dimineața a sosit mai neașteptat ca alteori. O dimineață nouă pentru mine. O dimineață cu o lumină făcută anume pentru spital, pentru durere, pentru necunoscut. Mai palidă, mai străvezie și îmi era cu neputință să-mi închipui că lumina aceea era pentru pământul întreg...

*

Deodată ușa odăii mele s'a deschis și au apărut în odaie mulțime de șorțuri albe.

— Duceți pe domnișoara la radiografie.

Era glasul doctorului care vorbise în noapte. L-am recunoscut ca o veste bună, iar surâsul ca o taină între noi.

Șorțurile albe au plecat. O fâlfâire grăbită, un stol care se abate în fiecare odaie, la fiecare pat.

Când m'au așezat pe cărucior, mâinile mi s'au crispat nepuțincoase. Mi se părea imposibil să nu mă răstoarne din nou, să nu îmi lovească iarăși capul. Vertiginos odaia se învârtea.

— Domnișoara e Stan pățitul, suflă și în iaurt!

În sala de radiografie îmi dau seama de ridicolul duios ce se degaje din toate instrumentele instalate. Oamenii făceau întuneric, se îmbrăcau în măști de plumb, numărau tare, scoteau scânteii din lămpi imense, fotografiau capul meu.

— 21, 23, 30, gata.

Lumina se aprinde.

-- 10, 20.

Luminile se aprind iar.

— Pentru Ion ar trebui numărat până la 100. Are capul de lemn.

Râsete izbucnesc. Râd și doctorii, surâd și eu. Totul e atât de ridicol. Automobilul fusese construit tot de oameni ca să meargă repede. Se rupsese bara de direcție... Dar sângele... sângele și moartea nu erau făcute de oameni...

După aceea m'au dus în sala de operații. Am simțit deodată o transpirație rece. Aici nu mai râde nimeni. Imi desbandajează capul. Văd fața doctorului lângă mine, aproape. Li aud respirația, i-o simt pe fața mea. S'ar putea crede că suntem singuri. Mă privește încet, îndelung, în amănunt parcă fiecare milimetru. Privirile ni se întâlnesc. Șoptesc :

— Ce e ?

Glasul îmi tremură înfiorat.

— Nu.. lipsește nimic...

Intr'o oglindă aş putea cunoaște adevărul. Mă simt desfigurată. Cu un ochi nu văd. Simt aerul rece pătrunzând ca un cuțit până în creier parcă. Mai am urechi ? Sângele începe să picure abundent și gros pe umeri.

Doctorul se spală acum pe mâini. Pare a oficia un mister. Doctorul se apropie de mine.

— Domnișoară, o să vă adormim.

— Nu, strig.

Deodată mi se pare orice preferabil necunoscutului acela. Mi se pare că sunt prea slabă ca să mă mai pot deștepta, prea aproape și prea împăcată cu moartea ca să mă mai împrumut ei fără teamă. Tremur. Mă simt din ce în ce mai rece. Imi este nespus mai frică decât atunci în șanț. Atunci nu cunoșteam nici o împotrivire. Văd sângele mărindu-se într'o pată roșie care crește pe cămașe, din ce în ce mai mare.

— V'am spus de o mie de ori să-mi aduceți bolnavi goi, strigă doctorul, privind cum curge sângele.

O femeie îmi taie cămașa. Trupul e complet gol și absolut fără apărare. Aici e viața, aici e moartea, aici sunt gândurile. Mâini îmi trag un cearceaf peste corp, peste cap. Numai partea stângă, urechea rămâne descoperită. Acolo îmi fac injecții. Mă doare ascuțit. Aud glasul aproape :

— Lovitura a fost socotită parcă milimetric. Poți mulțumi lui Dumnezeu că nu ai murit. Sticla a pătruns foarte adânc.

Ceva foarte curios se petrece deodată. Cu toate că mă doare îngrozitor, o bucurie se strecoară. Mi se pare natural ca astfel, prin durere, să mi se dea cea mai deplină încredințare că exist.

— Poți mulțumi lui Dumnezeu că ai scăpat, repetă glasul, de data asta în șoaptă, numai pentru mine, sau o rugăciune față de Dumnezeu.

Și apoi comenzi scurte :

— Iod, tifon, foarfeca...

Mă doare îngrozitor. Un geamăt neîntrerupt mi se înalță din trup. Sunt parcă infernale convoaie de fiare care scormonesc în creier, se ciocnesc, cos, curăță, taie. Fiarele îmi caută gândurile în creier, caută să le desrădăcineze de acolo din încăpățânarea lor organică, din tot ce au avut ele meschin, din tot ce au dorit pe nedrept, pe tot ce s'au încăpățânat să nu înțeleagă. Acolo anestezia nu a pătruns. Un zgomot inuman pe timpan. Durerea e intolerabilă. Simt că leșin ori înnebunesc. Gemătul meu a devenit țipăt. Il aud pornind din mine ca dintr'un animal inconștient.

— Poți răbda ori te adormim ? Nu pot lucra așa.

Dar nu vreau să adorm. Niciodată nu m'am deșteptat atât de total ca în clipa asta...

După aceea au cusut urechia exterioară, după aceea pleoapa, apoi obrazul, pe urmă nasul și cealaltă ureche... Astfel număr rănile și intensitatea lor. Fiecare durere o lămurire...

Când au isprăvit, inundată de sânge, m'am simțit ușoară până la inconsistență și izbăvită de păcatele care au fost.

— Ar fi trebuit să te adormim, a spus doctorul privind-mă cu nedumerire.

— Mulțumesc, am șoptit.

Căruciorul m'a dus înapoi.

Și de aici, din acest ceas al vieții, mi s'a părut că începe ceva nou. E parcă linia trasă, copil fiind, cu creta sau călcâiul și decretată apoi hotar : aici vă jucați voi, aici ne jucăm noi. Jocul a reînceput, jocul cel mare. Dar sunt liniștită. Totul s'a sim-

plificat până la linii atât de succinte, încât orice ornamentație de cuvinte, gesturi, speranțe, desnădejdi, a devenit imposibilă.

În după masa aceea a venit prietena mea. A intrat binișor, alunecând, s'a oprit în dreptul patului și m'a întrebat cu glasul în șoaptă, speriată :

— Nu ai murit ?

— Nu.

— Ai ochii ?

— Da

— Cusut urechile ?

— Da.

Se așează atunci jos pe cufăr lângă pat și îmi ia mâna într'ale ei. E sora mea, e mama mea, e o ființă caldă. Incet, ca un cântec blând, începe să plângă. Un murmur liniștit, cuminte. Pentru ce plânge ? Pentru mine ? Pentru ea ? Dar fața simplă și lacrimile atât de clare îmi fac bine. Obosită mă las în voia plânsului ei. Simt în inimă golul omului scos dintre oameni, schilodit, cel în urma căruia ceilalți oameni se vor întoarce cu uimire, repulsie și milă. Desfigurată, fața îmi arde sălbatec sub cusături. E liniște în tot spitalul. Șoapte și alunecări. Alături, în dosul zidului, bolnava geme încă neconținut. E plină casa de dureri. Uneori nu ajung paturile. Îi culcă doi sub același așternut... Blând îi este plânsul și resemnat. Nu știe cum mă chiamă... Nici eu nu îi cunosc pe ceilalți bolnavi... Toți suntem cu mâinile întinse unul către altul, ca orbii în lumină. Unii închid căutarea asta în pumni plini de dușmănie... După aceea vin alți oameni, alți oameni... când nu sunt locuri, doi într'un pat, corp lângă corp... gemăt lângă gemăt... apoi spații imense de timp...

Dar glasul ei mă deșteaptă.

— Maria pleacă.

Dispare tot atât de încet, ca o șoaptă blândă ce se topește în umbră. E cenușie în hamele ei sărace.

M'am deșteptat în noapte. Se făcuse o lumină transparentă în gânduri, o lumină atât de ușoară încât totul părea că își va lua zborul. Nu îndrăzneam să conturez nimic, să descind în a-

mănunte, dar mi se părea că în acest minut mi s'a făgăduit totul. Acest „tot“ nu cuprindea nici o așteptare, nici măcar aceea a vindecării, ci numai o exaltare, o exaltare susținută pe o linie înaltă și pură. Dumnezeu... Dumnezeu..

Au trecut câteva zile. Azi dimineață, ca de obicei, întreaga ceată de șorturi albe s'a abătut în odaie cu fâlfâirea lor grăbită. Ca de obicei au plecat imediat, dar din prag, singur doctorul, cel care m'a operat, s'a oprit și s'a întors cu fața spre mine. Fărea emoționat. O clipă m'a privit. Surâsul plin de lumină a apărut, a umplut odaia. Am înțeles că vrea să-mi spună ceva. M'am ridicat.

— Doctore ? am întrebat.

— Vreau să-ți spun... azi pot spune... că poți fi liniștită. Până acum nu știam... puteau surveni complicații. Ai scăpat. Poți fi liniștită... veselă... Vei fi ca înainte. Rănile se vindecă minunat de frumos. Vei fi ca înainte.

Simțeam cuvintele curgând cu înțelesul lor misterios prin mine. Impreunasem mâinile, dar nu găseam nici un elan ca să răspund. Eram liniștită, dar cu o căldură înceată, care își risipea mângâierea din inimă. Foc pătrunde în sânge. Focul certitudinii. Il simt. Lacrimi îmi inundă fața...

Doctorul a plecat repede.

HENRIETTE YVONNE STAHL

RAINER MARIA RILKE

ȘAPTE POEME INEDITE ÎN TEXTUL GERMAN

SCRISE PENTRU LON ALBERT LASARD

I

Ca pasări ce stau în marile clopote
Undeva în neștiute clopotniși,
Adesea, prin muzicale neliniști
Stăruite 'n diminețile limpezi
Și 'năbușite în zboruri,
Privești ;
Cum își scriu minunatele spaima
Alături de turnuri.

Tot astfel când muzica lor ne cuprinde,
Nu mai putem să rămânem în inimi.

. . . . .

II

Prietenă, oare nu dăinue 'n noi
Acela ce știe să scape tainelor morții ?
In inimi ce veșnic deschise ne stau
Spre marile taine,
Pare că trece un zeu cu aripi la glesne...

Tu știi ? e acela ce dă harul poezilor ;
 Înainte ca ei să-și ghicească chemarea
 El singur i-aude și-i știe pe toți
 Cei aleși.

Zeului singur puterea-i fu dată
 Să deslușească din vreme nevruta chemare.
 Astfel când noaptea-i de două zile pândită,
 Adeseori sue acolo, printre viețile noastre
 De aștrii șovăitori...

Și vocea sa chiamă poetul din noi ;
 Ca o rugă te-aprinzi, iar mie tâmplele-mi ard
 De ritmuri sonore :
 Pe fețele noastre iluminate,
 Pasări aruncă și vii aurore...

*

Singur pe munții gândirii, te uită
 Cât de mic este acolo ;
 Te uită : ultimul sat al cuvintelor, și mai sus
 Tot mai mică, deasemeni, ultima casă a durerii ;
 O mai vezi ? de acolo de pe munții gândirii ?...
 Colțul de piatră sub mâini ;...
 Pe aici pe aproape, înflorește, poate pe aici ;
 Din hăul adânc se ridică
 Firul de iarbă, căutând...

Dar înțeleptul ce știe ?
 Deabia început să 'nțeleagă și acum a tăcut,
 Singur pe munții gândirii...

Acolo rătăcește visând mântuirea
 Și unul și altul ; adesea fiara de munte pândind,
 Se târăște și așteaptă. Și pasărea tainei ascunsă
 Se rotește în jurul refugiului pur de pe culmi...

Dar neștiută acolo pe munții gândirii —

. . . . .

III

Ultima oară spre omul părăsit
 Ce luptă pe culmile gândului său
 A venit mireasma văilor, el a băut
 Ultimul strop, cum noaptea
 Bea vânturile ; a stat în picioare și a băut :
 A băut în genunchi încă o dată !
 Pe zarea lui plină de pietre
 Valea cerului moartă a căzut.
 Stelele reci nu primesc daruri
 Aduse de mâini omenești ;

Fără zvon ele trec, prin auz,
 Cum o față în lacrimi...

IV

vezi am știut că trăesc printre noi
 Acei ce nîcîcînd nu luară potecile
 Lumii știute de toți.
 Drumul spre ceruri
 Iluminate deapururi,
 Le-a fost începutul. Zborul
 Prin timpî de iubire, le-a fost prea aproape,
 Și fără sfârșit...

Nici zîmbet n'a fost,
 Și-au plîns negrăita lor bucurie ;
 Cu lacrima abia între gene
 Și gândul le-a fost veșnicie...
 Nu mă 'ntreba
 Cât timp au știut ;
 Cât timp au trăit.
 Căci bolți nevăzute,
 Bolțile mute,
 Stau deasupra luminii din noi...

Destinul e unul.
 Oamenii atuncia se văd mai aproape,
 Se 'naltă ca turnuri în zare.
 Pier în neant.
 Dar cei ce-și iubesc trecerea 'n moarte
 Se sue 'n vecie.
 Și din vecie întoarceri nu sunt.
 Cine ar putea să oprească
 Sublima lor bucurie ?...

V

Cât de verde ne-a fost legănarea
 Durerilor vii ce s'au uscat !
 Peste ani n'am fi găsit în inimi
 Adăpost așa de minunat...

Vânturile vor fi stins din rana
 Unei iubiri, arderea ce trece ;
 Și ar fi lăsat inimilor noastre
 Negrăitul și lumina rece...

Dar te uită, înapoi cu spaimă :
 Durerile tot mai vii ne sunt ;
 Chipurile noastre ne sunt calme,
 Dar ardem, adăpostiți de vânt...

VI

Pe deasupra altor timpi,
 Astru, tu pluteai în scrum.
 Tot ce am fost noi până acum,
 Praf se face tot, în drum.

Nici un drum n'a fost croit
 Pe unde noi am trăit...
 Numai înăuntru, — semn,
 Ne-a rămas, și a fost îndemn...

VII

*Dedicația pentru exemplarul din „Cartea orelor“ dăruit d-nei
Lon Albert Lasard.*

Iată, din turnul înalt, tinerețea
Cum pierе în bronzul bății de clopot.
Furtuna mea fii, neștiutul, avutul...
Când ea odihnește, împlinită, vibrând,
Setoasă de spații însuflețite de tine...

Așa mi-a fost visul, și acum fără stavili
De o mie de ori ar vrea să mai fie,
Pe unde n'a fost și nu știe...

Prea viu în durere se zbate în mine
Un altul, mai mare, mai rodnic,
In pârgă de vară,
Dar astăzi nu pot să-l mai dau :
...Doar strălucește în mine...

Traducere de GEORGE FONEA

CERULE

Cerule, cer,
Dă-mi sborul lung al cocorilor,
Din albaştrimile tale, ce mereu le visez.
Acolo, desenele lor, sunt înalte și fragile
Și cad, risipite peste păduri,
De turbură inima călătorilor.

Prea sunt singur, cerule, cer,
Și hai-hui —
Numai spre tine, inima mea
Pe sborul lung al cocorilor,
O las și o sui,
Să o ducă,
Infășurată în albastru vestmânt,
Tot mai sus, de pământ —
Să nu i se vadă tristețea
Să nu i se audă țipătul

Și acolo sus, cerule cer
Să mi-o legene,
Vânturile cu pânzele întinse
Să nu mai bată la nici o ușă.
Să uite, că e numai cenușă —
Să uite, cânturile aprinse și stinse.

Lângă tine, cerule cer,
Lângă voi, cocorilor —
Inima să-o ascundeți
In mătasea norilor.

VICTOR STOE

PRIMUL NUMĂR AL „ROMÂNIEI LITERARE“ DIN 1852 A LUI VASILE ALECSANDRI

Vasile Alecsandri a încercat la 1852 să scoată o revistă literară și științifică cu titlul de *România literară*, dar care n'a putut fi pusă în circulație, deși tipărită, fiind oprită de cenzură. Despre această încercare a lui Alecsandri s'au ocupat istoricii literari, unii în treacăt, alții mai pe larg, aducând contribuțiuni importante ¹⁾, dar nimeni n'a izbutit să descopere vre-un exemplar din primul număr al *României literare*, care, deși împiedicat de cenzură, totuși a circulat în câteva exemplare.

Printr'o fericită întâmplare, am găsit în Biblioteca Ion I. C. Brătianu, bogată în rarități : manuscrise, incunabule, ediții vechi, dintre care unele exemplare unice, periodice, foi volante, hărți etc., un exemplar din primul număr al revistei lui Alecsandri, care, scăpând de prigoana cenzurei, a supraviețuit până în zilele noastre.²⁾

Dar înainte de a ne ocupa de acest număr să vedem cum a încercat V. Alecsandri să scoată revista sa și de ce n'a izbutit.

---

¹⁾ Vezi de pildă : N. Cartoian, *O revistă literară în 1851 (România limania literară, în Convorbiri literare* 51 (1919), p. 382-388; N. Zaharia, *Vasile Alecsandri, viața și opera lui*, București 1919, p. 42-43; G. Bogdan-Duică, *Ușile Alecsandri*, ed. Academiei Române, București 1926, p. 29 și 34; Elena Rădulescu-Pogoneanu, *Viața lui Alecsandri*, (București 1940), p. 165.

²⁾ *România literară* se află legată, împreună cu alte broșuri și foi volante, într'un volum, care poartă numărul 12626.

La sfârșitul anului 1851 V. Alecsandri părăsește Parisul îndreptându-se spre Moldova cu hotărîrea de a scoate o revistă, care să fie tribuna tuturor elementelor tinere din țară și din străinătate. Înainte de plecarea sa spre Iași, Alecsandri a avut grijă să-și procure diferite articole dela exilații români dela Paris și să anunțe prietenilor săi Nicolae Bălcescu și Ion Ghica apropiata apariție a *României literare*. Lui N. Bălcescu, care se afla pe atunci la Hyères pentru îngrijirea sănătății sale, îi scria la 25 Octombrie 1851 : „Mă duc să încep jurnalul acel mult dorit, care va cuprinde atâtea frumoase compuneri a celor mai însemnați genii a României. Scrie dar și trimete-mi scrierile tale ca să le dau pasport pentru hotarele nemuririi“ ¹⁾. Iar prietenului său Ion Ghica îi scria la Constantinopol la 27 Octombrie 1851 : „figure-toi que je forme de projets de travail ! Oui je me sens transporté dans les régions inconnues de l'activité et ce qui m'étonne c'est que je n'éprouve aucune frayeur. Je pars dans quelques jours pour la Moldavie en emportant de Paris la ferme décision de fonder une feuille scientifique et littéraire. Je me suis mis déjà en quête d'articles et grâce à mes compatriotes poètes et prosateurs de Paris j'ai garni mon portefeuille assez rondement. Or, comme je ne saurais rien entreprendre sans t'en faire part, je m'empresse de te communiquer ce louable projet afin qu'il reçoive ta sanction accompagnée de plusieurs articles scientifiques. Je compte uniquement sur toi pour la partie sérieuse de la feuille. A l'oeuvre donc ! Envoie-moi les manuscrits par le plus court... par Paris. Adresse-les à mon frère qui mes les expédiera à Jassy“ ²⁾.

Ajuns la Iași, Alecsandri înaintează o cerere Domnitorului Grigore Ghica pentru a i-se acorda dreptul de a scoate revista sa cu numele de *România literară*. Cererea a fost descoperită printre hârtiile păstrate în arhiva dela Iași de I. Minea și a fost publicată în *Convorbiri literare* 51 (1919) p. 388. Ea este nedată și are următorul cuprins :

1) Vezi manuscrisul românesc din Biblioteca Academiei Române Nr. 803 f. 55; cf. Ovid Densusianu, *Trei scrisori ale lui Alecsandri către Bălcescu*, în *Noua revistă Română* 3(1901), p. 304.

2) Ms. rom. 803 f. 45r-45v.

Prea Înălțate Doamne

Dorind a întreprinde o publicație periodică sub titlul de *România literară*, publicație cu totul străină politicei și care este menită a cuprinde numai articole de literatură și de științi folositoare patriei noastre, rog pe Înălțimea Voastră să binevoiască a-mi încuviința dreptul aceștii publicații precum și a-mi încredința censura ei, sub răspunderea mea.

Iașii

Al Înălțimei Voastre plecată slugă
U. Alecsandri

Cererea lui Alecsandri a fost aprobată de Domnitor și de Sfatul administrativ pela începutul lui Ianuarie 1852 ¹⁾, iar pe la sfârșitul lui Ianuarie și începutul lui Fevruarie 1852 *România literară* era sub tipar, după cum era anunțat în prospectul lui Alecsandri, publicat în Ianuarie 1852 ²⁾, și într'o înștiințare publicată de *Zimbrul* din 14 Fevruarie 1852, înștiințare care se află și în fruntea primului număr al *României literare*.

Prospectul lui Alecsandri, tipărit pe o foaie volantă de patru pagini (24 cm. × 15 cm.) din care ultima nescrisă, a rămas necunoscut istoricilor literari. Un exemplar, poate unicul exemplar care ni s'a păstrat, se află astăzi în Biblioteca Ion I. C. Brătianu, legat împreună cu alte foi volante referitoare la renașterea țărilor române, într'un volum necatalogat. În acest prospect Alecsandri își expune pe scurt programul revistei și anunță pe viitorii săi colaboratori.

Din programul literar al lui Alecsandri, vedem dorința lui de a da o cât mai mare dezvoltare literaturii naționale, care, după suprimarea *Proșășirei*, cum avea să se numească *Foaea științifică și literară*, a rămas fără organ de apărare, iar publicul românesc era „doritor de a vedea ziua renașterei a literaturii naționale care atât de deseori a fost împiedicată și oprită în calea propășirii sale“.

Pentru a îndeplini programul său, Alecsandri s'a înțeles,

1) Minea, l.c. cit. p. 383.

2) Vezi prospectul reproduș mai jos.

după cum ne spune, cu cea mai mare parte dintre literatorii români și „a făcut o colecție însemnătoare de compuneri originale, precum : articole științifice asupra descoperirelor veacului nostru; scrieri istorice; romanuri naționale; studii asupra obiceiurilor vechi și noue; descrieri de călătorii; piese de teatru; balade populare; poezii felurite”. Colaboratorii *României literare* erau, după prospectul publicat; Konrad Albrecht (Nicolae Bălcescu), M. Kogălniceanu, D. Valentin (D. Bolintineanu), G. Sion, D. Raletto, A. Russo, I. V.¹⁾, Gr. Alecsandrescu, A. Donici și C. Negri (vezi mai jos în anexă prospectul reprodus).

Soarta însă a vrut ca frumoasa inițiativă a lui Alecsandri să nu fie îndeplinită. Censura, care nu vedea în noua revistă decât un organ de propagandă națională, interveni în ultimul moment și astfel primul număr al *României literare*, deși tipărit, n'a putut să circule.

Vasile Alecsandri revoltat de suprimarea revistei scria în Aprilie 1852 prietenului său N. Bălcescu: „Este adevărat că nenorocitul meu jurnal a fost suspendat până a nu se naște măcar, și aceasta din mai multe pricini unele mai dobitocești decât altele. Una din resoanele pentru care mi-au închis gazeta a fost articolul tău Răsvan Vodă, carele fiindcă a fost scris de tine s'a socotit de către Domnul Știrbey ca un pamflet împotriva lui. Vița țigănească acelu nenorocit Domn a atins ambiția stăpânitorului Țării Românești. — N. B. Nime nu apucase încă a ceti gazeta mea când a fost suspendată, căci numărul 1 nu eșise. Ce să mai zici ? Ce să le faci ?... I-am trimis și eu dracului cu toată înalta lor înțelepciune și m'am lăsat de jurnalism ca să mă țin de balade“²⁾.

Știri interesante despre suprimarea *României literare* din 1852 ne dă Alecsandri și în cererea sa adresată Domnitorului Grigorie Ghica în anul 1854, adică în a doua sa încercare de a scoate *România literară*, când a reușit s'o vadă circulând în

1) Inițialele acestea cred că sunt ale lui I(oan) V(oinescu), prietenul și traducătorul Doinelor lui V. Alecsandri în limba franceză, care la 1852 trăia la Paris.

2) Ms. rom. 803 f. 46v ; cf. Ovid Densusianu, *loc cit.*

țările române. „La începutul anului 1851, scrie V. Alecsandri, subiscălitul dorind a scăpa literatura națională din letargia în care împrejurările țării o cufundaseră de vreo câțiva ani, s'a adresat către Înălțimea Voastră cu rugămintea ca să i se încuviințeze dreptul de a înființa o foaie periodică cu titlul de *România literară*. Înălțimea Voastră a încuviințat acea cerere și subiscălitul îndeplinind toate formalitățile obicinuite s'a apucat de lucrarea foaiei; cel ciutain (sic!) ¹⁾ număr era acum gata să easă la lumină când veni poronca de a se opri publicarea *României literare*. Intrigile acelor ce avea interes de a înăbuși disolvarea intelectuală în Moldova, uciseră copilul pân'a nu se naște încă!“ (I. Minea, loc. cit.).

Așadar, din cele spuse de Alecsandri, vedem că unul din motivele principale care au pricinuit suprimarea *României literare* a fost articolul lui N. Bălcescu despre Răsvan Vodă. Mihail Kogălniceanu însă, într'un articol despre jurnalismul românesc, publicat în *România literară* din 1855, p. 66-67, atribue suprimarea revistei cuvântului „românia“: „România literară, ce de pe atunci încerca de a se ivi, fu oprită înainte de a-și răspândi cel întâi numer. Crima sa înaintea diplomaților străini era pentru că purta titlul de *România*“. Iar *Gazeta de Transilvania* din 12 Decembrie 1854, p. 397, atribue suprimarea revistei intervenției consulului rus: „România literară, care apucase a se tipări la începutul anului 1852, însă nu apucă a se împărți nici măcar broșura întâia din 3 coale, din cauză că generalu-consul rusesc reclamă ca să se oprească publicarea ei“.

Nu cred că principala cauză a suprimării revistei lui Alecsandri a fost notița lui N. Bălcescu despre originea lui Răsvan Vodă, fiindcă se putea foarte bine să fie suprimată această notiță, care nu convenea cârmuirii, ceea ce desigur ar fi admis-o bucuros și V. Alecsandri, cum de altfel a admis-o la 1855, când a publicat din nou acest articol, cum vom vedea mai jos, decât să fie suprimată revista. Și nici cuvântul „românia“ din titlul revistei, cum susține Kogălniceanu, nu cred să fi fost cauza principală a suprimării *României literare*, căci desigur Alec-

---

1) Desigur trebuie să fie : cel dintâi.

sandri ar fi schimbat întrucâtva titlul, după cum s'a întâmplat cu *Albina românească* și cu *Propășirea*, numai să-și vadă revista apărută, pentru care luptase cu atât entusiasm. Acestea poate au fost motivele aparente ale suprimării revistei, în fond însă trebuie să admitem în primul rând presiunile consulului rus, după cum susține și *Gazeta de Transilvania*, care nu putea să vadă apărând în capitala Moldovei o revistă sub direcția bardului dela Mircești, cu colaborarea proscrișilor N. Bălcescu și D. Bolintineanu, chiar sub pseudonimele lor de Konrad Albrecht și D. Valentin, și în al doilea rând intrigile dușmanilor lui Alecsandri, care desigur nu vedeau în *România literară* decât un focar de reînnoire națională, cu toată afirmarea lui Alecsandri că revista se va ține departe de politică și că scopul ei va fi de „a scăpa literatura națională din letargia în care împrejurările țării o cufundaseră de vreo câțiva ani”.

Cu toate măsurile luate de conducătorii censurei dela Iași de a distruge primul număr al *României literare*, trebuie să admitem că unele exemplare au văzut lumina zilei. Alecsandri, în scrisoarea sa din Aprilie 1852 către Bălcescu, după ce îi anunță că îi trimite balada lui Constantin Brâncoveanu adaogă: „îți alăturerez tot odată și partea din jurnalul meu care cuprinde pe Răsvan Vodă“¹⁾. Iar D. Bolintineanu scria la 2 Iunie 1852 din Constantinopol prietenului său A. Zane la Brussa: „ți-am trimis o mică broșură din jurnalul ce s'a oprit la Moldova din pricina că a scris într'însul Bălcescu supt numele de Conrad Albrecht și eu supt numele de Valentin“²⁾. Faptul că Alecsandri și Bolintineanu au trimis prietenilor lor Bălcescu și Zane primul număr al *României literare* ne arată că unele exemplare din acest număr au scăpat de prigoana censurei și au circulat. Unul din aceste exemplare trebuie să fie și cel păstrat astăzi în Biblioteca Ion I. C. Brătianu, de care ne vom ocupa mai jos.

Exemplarul din Biblioteca Ion I. C. Brătianu are formatul *României literare* din 1855, textul este împărțit tot pe două co-

1) Ms. rom. 803 f. 47r; cf. Ovid Densusianu, loc cit. p. 305.

2) N. Cartoian, *D. Bolintineanu. Scrisori din Exil*, in *Neamul românesc literar* 1 (1909), p. 465.

loane și are în total 20 pagini. În partea de sus a primei pagini, la mijloc, se află : „No. 1“, iar imediat mai jos titlul : „România literară“¹⁾. Exemplarul pe care îl am înaintea ochilor nu poartă data apariției. Din corespondența lui V. Alecsandri cu N. Bălcescu și Ion Ghica știm că Alecsandri a făcut toate preparativele pentru apariția revistei pela sfârșitul anului 1851, iar în Ianuarie și Februarie 1852, primul număr era sub tipar, după cum era anunțat în Prospectul din Ianuarie 1852 și în Înștiințarea publicată în *Zimbrul* din 14 Februarie 1852. Așadar trebuie să admitem că numărul nostru a apărut în Februarie sau cel mai târziu în Martie 1852, căci în Aprilie 1852, Alecsandri anunța lui N. Bălcescu că „jurnalul a fost suspendat“. Nu pot să-mi explic însă afirmarea lui Alecsandri din cererea sa adresată Domnitorului Grigore Ghica la 20 Noemvrie 1854 : „*la începutul anului 1851, subscălitul dorind a scăpa literatura națională din letargia în care împrejurările țării o cufundaseră de vreo câțiva ani, s'a adresat...*“ (I. Minea, loc. cit.).

Nu știu dacă I. Minea a citit bine anul : 1851 din cererea lui Alecsandri, sau este o inadvertență a lui Alecsandri²⁾. Este

1) Pe prima pagină se află următoarea notiță manuscrisă a lui V. Alecsandri : „Numer unic. Acest numer a fost oprit de a eși în lume din cauză că nota asupra lui Răsvan Vodă atribua acestui Domn un tată țigan. Guvernul din Iassi vroi astfel să se arate gracios cătră d-l Șterbieu din Bucu-rești ferindu-i de orice aluzie malicioasă“.

2) Iată o altă inadvertență a lui Alecsandri care poate să fie și greșală de tipar aici. Povestirea „*Înecarea vaporului Seceni pe Dunăre*“, publicată în *România literară* din 1852, este precedată de următoarea notă a lui Alecsandri : „De la 11 Noembrie a anului trecut, zi în care am intrat în Moldova, la întoarcerea mea din Englitera, și până astăzi, 1 Febr. 1851, am fost silit a istoria de 27 ori înecarea vaporului Seceni pe Dunărea ! Deci, pentru ca să scăp de nevoea în care m'ași putea afla de a mai începe un nou șir de narații verbale, am horăit a scrie acea întâmplare și a o tipări în România literară. Cine e curios să o știe, citească-o și deemi bună pace“. Iar povestirea începe : „In noaptea de la 9 Noembrie 1851, vaporul Seceni a companiei Loid se cobora repede pe Dunărea între Giurgiu și Brăila...“. Vedem deci că anul : 1851 din notă este dat greșit, în loc de : 1852. De altfel în Alecsandri a observat această greșală și a îndreptat-o când, un an mai târziu, la 1853 a publicat din nou această povestire în *Almanah pentru Români pe 1853* publicat de D. Gusti și T. Codrescu în tipografia Buciumului.

greu să admitem că Alecsandri a înaintat cererea sa pentru a i se acorda dreptul de a scoate revista sa pela începutul anului 1851 și abia la începutul anului 1852 a obținut permisiunea, cu toate că avem un caz asemănător din aceeaș epocă, și anume corespondența cu Sfatul administrativ pentru publicarea *Zimbrului*, care a început la 28 Octomvrie 1849, pentru ca primul număr apară abia la 3 Iulie 1850 (I. Minea, loc. cit., p. 385). Și nu admitem acest lucru pentru următoarele motive. Dacă într'adevăr Alecsandri ar fi înaintat cererea pentru publicarea revistei sale la începutul anului 1851 și nu i s'a acordat dreptul decât după un an, n'ar fi pomenit acest lucru în scrisorile sale către N. Bălcescu și I. Ghica în care vorbește de hotărîrea sa de a scoate *România literară*? Dimpotrivă, lui I. Ghica îi scrie la 27 Octomvrie 1851 : „je pars dans quelques jours pour la Moldavie en emportant de Paris la ferme décision de fonder une feuille scientifique et littéraire“, ceea ce ne arată că Alecsandri luase hotărîrea de a scoate revista când se afla la Paris, în înțelegere desigur cu emigrații de acolo, și nicidecum la începutul anului 1851, când se afla la Iași. Iar în cererea sa dela 1854 către Domnitor, în care vorbește și de prima sa încercare de a scoate *România literară*, Alecsandri nu pomeneste de nici o dificultate întâmpinată, ci spune că : „Inălțimea Voastră *a încuviințat* acea cerere și subiscălitul îndeplinind toate formalitățile obicinuite s'a apucat *îndată* de lucrarea foaei“. Și știm sigur că Sfatul administrativ a aprobat cererea lui Alecsandri pentru publicarea revistei în Ianuarie 1852 (I. Minea, loc. cit., p. 383) și tot în aceeași lună Alecsandri a tipărit Prospectul său, în care anunța că *România literară* „s'a și pus sub tipar la tipografia Buciumului Român“.

Așadar părerea noastră este : 1) că V. Alecsandri a luat hotărîrea de a scoate *România literară* pe la sfârșitul anului 1851 2) că a înaintat cererea sa pentru aprobare la începutul anului 1852 și nu la începutul anului 1851, cum au crezut unii, și 3) că primul număr al *României literare* era tipărit în Februarie sau cel mai târziu în Martie 1852.

Primul număr al *României literare* din 1852 cuprinde : O înștiințare către cititori (p. 1, col. 1); „Răsvan Vodă. Fragment

tras dintr'o scriere istorică intitulată *Românii sub Mihai Vi-teazul* de Konrad Albrecht (Nicolae Bălcescu) (p. 1, col. 2 — p. 6, col. 2); „Inecarea vaporului Seceni pe Dunăre“ de V. Alecsandri (p. 6, col. 2—p. 10, col. 2); „Logofătul Troțușanu“ de G. Sion (p. 10, col. 2—p. 14, col. 1); „Manoil“ de D. Valentin (D. Bolintineanu) (p. 14, col. 1—p. 19, col. 2), numai câteva pagini dela începutul romanului; iar pe ultima pagină (p. 20) se află două poezii, pe prima coloană poezia lui C. Negri : „Stelele“, iar pe a doua coloană poezia lui D. Valentin : „Fata de la Cozia“.

În înștiințarea sa către cititori, Alecsandri prezintă în câteva cuvinte programul revistei. Înștiințarea a fost publicată și în *Zimbrul* din 14 Fevruarie 1852 și are următorul cuprins : „Titlul însuși al acestei publicații arată țelul ei : D. V. Alecsandri, înțelegându-se cu literatorii țărilor românești, a adunat un număr ales de compuneri originale, precum : Fapte istorice strămoșești, romanuri naționale, descrieri de călătorii, studii asupra obiceiurilor românești, piese de teatru, balade populare, poezii felurite, articole de știință asupra descoperirelor veacului nostru etc. Și a hotărât a le împărtăși publicului cetitor prin o publicație periodică ce va purta numele de *România literară* Deci, lăsând de o parte tot ce se atinge de politica zilnică, această publicație va deschide coloanele sale celor mai bune scrieri istorice, literare și științifice, și va eși la lumină câte o dată pe lună în broșuri de 2½ sau 3 coale pe hârtie velină. Formatul *României literare* va fi întocmit ca numărul acesta; și din vreme în vreme broșurile vor cuprinde litografii sau bucăți de muzică națională. Prețul pe un an este 2 galbeni, însă acest preț va scădea în proporție cu creșterea numărului abonaților. Abonația se face la cantora *Zimbrului*“.

Răsvan Vodă, cu care Alecsandri își deschide revista sa, este un fragment din opera lui N. Bălcescu : *Românii sub Mihai Vițcozul*, pe care nefericitul autor nu apucase s'o vadă tipărită. Fragmentul acesta este reprodus și în primul număr al *României literare* din 1855 cu unele suprimări și modificări, desigur impuse de cenzură, față de textul din 1852. De pildă următoarele cuvinte, referitoare la originea lui Răsvan Vodă, lipsesc în

textul din 1855 : „Răsvan Vodă era născut în Moldova dintr'un tată țigan și o mamă moldoveancă“. De asemenea lipsește și fragmentul din scrisoarea Papei adresată craiului Poloniei, în care îl mustră că s'a unit cu Turcii împotriva prințului Ardealului, precum și fragmentul din scrisoarea Papei, adresată lui Zamoiski. Iar unele pasaje sunt întru câtva schimbate. De exemplu pasajul : „La Aprilie 1595 Aron Vodă căzând în prepus de a trăda Turcilor cauza creștinăteții, fu arestuit de Sigismund Batori“ este astfel schimbat : „La Aprilie, an. 1595, Aron Vodă fu resturnat din scaunul domniei prin ajutorul de oastea trimisă de Sigimund Batori“.

O parte din materialul publicat în *România literară* din 1852 a fost reprodus, un an mai târziu, și în *Almanah pentru Români* din 1853, publicat de D. Gusti și I. Codrescu, fără nici o mențiune că acest material a fost publicat și în numărul confiscat al *României literare* din 1852. Astfel găsim reproduse în acest Almanah : *Logofătul Trotușanu* de G. Sion (p. 1—10, *Inecarea vaporului Seceni pe Dunărea* de V. Alecsandri (p. 23 — 33), *Stelele* de C. Negri (p. 109).

Descoperirea primului număr al *României literare* din 1852 ne dă astăzi posibilitatea să îndepărtăm orice îndoială și să stabilim în mod sigur data primei apariție a operelor cuprinse în *România literară*, data pe care editorii de mai târziu ale acestor opere erau în imposibilitate de a o cunoaște. Fragmentul din romanul lui D. Bolintineanu *Manoil*, publicat în *România literară*, ne arată nu numai că romanul a fost scris încă din 1852, dacă nu și mai înainte, odată ce Alecsandri a avut romanul la începutul anului 1852, dar și că prima redacțiune a acestui roman a fost deosebită față de cea păstrată astăzi, fapt care desigur interesează pe istoricii literari și mai ales pe viitorul editor al operelor lui D. Bolintineanu.

Romanul *Manoil*, după cum se știe, a fost publicat în mai multe numere ale *României literare* din 1855, de data aceasta cu numele adevărat al autorului și a apărut în același an în volum. Romanul lui Bolintineanu deși este lipsit de valoare estetică, în schimb are o valoare istorico-literară, prin faptul că este unul din primele romane scrise în limba română. Nu este locul

aci să ne ocupăm de îndreptările lui Bolintineanu aduse primei sale redacțiuni, ne mărginim numai să reproducem spre comparare un pasaj dela început, din cele două redacțiuni, din care poate oricine să se convingă de cele spuse mai sus.

MANOIL

Partea I

1849 Maiu 5 Petroasa

Iubite B. . .

Hotărârile omului sânt scrise pe năsip ! Sânt trei zile, îți ziceam să mă aștepti la Paris : astăzi mă aflu instalat pentru toată vara la o moșie, în mijlocul unei societăți de dame gracioase,, Ciudat! nu este așa? dar, ce vrei? mulțamește că auzi dela mine că am un caracter mlădios ca o răchită... Toți sântem astfel! iar cel ce se crede nestremutat în hotărârile sale este un prezumțios!

Mă aflu bine aici... Nu mă întreba cum am venit?... va fi lung de spus... Abia am sosit ieri, și toată lumea mă iubește; pare că aș fi în mijlocul familiei mele ! Dă-mi voe să-ți fac o repede cunoștință cu persoanele aceștii mici societăți.

Proprietarul moșiei, D-nul N, este ceea ce se cheamă aci simandicos : un om dela 55—58 de ani ; nu are nici un spirit, nici o educație deosebită ; dar un caracter cinstit și independent. D-na N. . . este o femeie de 26 de ani; încă frumoasă. . . frumoasă nu este destul : o frumuseță rară, dar care seamănă cu acele flori delicate ce în dimineața vieții lor se înclină melancoliche. Inteligența sa, comparată cu frumusețile sale fizice, sânt ca două stele ce se înalță și declină deopotrivă, fără ca una să streluce mai puțin decât cealaltă.

Vroi să te conduc în sala de mâncare unde, pentru ănteia oară mă aflam ieri seara la cină; aici vei afla mai multe persoane cu care îți voi face cunoștință odată pentru totdeauna.

La masă, D-na N... mă puse între dânsa și între nepoata sa, o copilă de cincisprezece ani. Aceasta era portretul mătușă-

sea, dar strălucitor de frăgezime și de tinerețe ; o frumuseță în-tărîtoare ce nimine nu bagă în seamă încă, aseminea unui bobocel de roze ce nu atrage încă privirea fluturilor.

Viderea aceştii copile deşteptă în inimea mea o lacrimă uitată în fundul unei suvenire... Aveam şapte-sprezece ani... dar pentru ce să curm şirul istoriei prin nişte vise de copilărie !... Fiinţa pe care vrăsta și chipul tinerei Zoe îmi rechemară atunci ; nu mai este ! vântul geme pe mormântul ei și chiar în casa părinţilor sei numele ei s'a uitat mai mulţi ani !... ¹⁾).

MANOIL

Partea I

Iubite B.

De câteva zile mă aflu la Petreni, moşia D-lui N. Colescu. Ah ! iubitul meu, ce locuri minunate ! ce plăcere a lăcui în sinul munţilor, departe de desărtăciunile omeneşti ! cum cugetul se înalţă mai presus de lumea de argil, în acest templu Dumnezeesc ! cum poate simţurile se află într'o mirare neîncetată ! cum inima se simte tânără și curată ca profumul suav al casadelor!... Fermecul naturei ne îndumnezeeste și invită inima la amor. Numai între oameni omul se face aspru ; numai între oameni răzbunarea rădică braţul a lovi !... În lumea departe în care am trăit, nu era un singur minut în care să nu fiu în ceartă cu ursita vieţii mele. Aice, la vederea acestor locuri, de câte ori nu mi-am înălţat inima mai presus de lanţul desărtăciunelor omeneşti ; de câte ori uitând relele omenirei, am îmbrăţişat-o cu lacrimi !...

Dar societatea de femei frumoase și spirituale întru care mă aflu, adaog fermecul acestui loc încântătoriu ! Ce femei ! ce viaţă dulce !.. Ah ! bunurile vieţii nu cunoscusem până aice și ades ziceam în mine : am trăit și traiul este amar !... Ce vrei, dragul meu ? eu nu cunoşteam ce fericire gustă acela care are

¹⁾ România literară (1852) p. 14.

o familie : pân'a nu mă naște, moartea a secerat pe tatăl meu ; pân'a nu cunoaște lumea, maica mea s'a dus după tatăl meu ; am trăit și am crescut până la vârsta aceasta, străin ca un copil picat din lună.

Astăzi, am găsit viața intimă, familia... căci trebuie să știi, aici sînt în familia mea. D-l N. Colescu mă iubește ca pe copilul seu ; femeile mă resfață... Smărăndița, soția D-lui N. Colescu, mă chiamă *poetul ei favorit*... de multe ori *copilul seu* !... Are douăzeci și cinci de ani, și este un tip de frumuseță ; fără esagerare, o frumuseță rară, dar seamănă cu o floare ce în diminețea vieții sale se înclină melancolică !... un suflet plin de blîndeță ; o inteligență superioară ; multe cunoștințe, mai ales pentru o damă din timpul și din țeara noastră !... Nu sînt mare cunoscătoriu în femei, dar Smărăndița mi se pare femeea ce am visat.

D-nul N. Colescu este boeriu mare. Nu are nici spirit, nici învățătură ; asemine el n'are voință și mai ales pe lângă soția sa ; dar are bună judecată și inima îngerească.

Zoe este nepoata Smărăndiței : o copilă de cinci-sprezece anișori ; chipul mătușe-sei, dar strălucitoriu de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-l bagă în seamă. plină de spirit și de inimă .. ¹⁾

Așadar V. Alecsandri, cu programul său de a publica „rapte istorice strămoșești, romanuri naționale, descrieri de călători“ etc., scrise de colaboratori ca N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu, G. Sion, A. Russo, Gr. Alecsandrescu, A. Donici etc., era hotărît să continue programul *Daciei literare* și al *Pro-pășirei*. Imprejurările vitrege însă l-au împiedicat să ducă la bun sfârșit opera sa începută cu atât entusiasm. Primul număr al *României literare*, în care este oglindit programul literar al lui Alecsandri, este suprimat de censura dela Iași, din motivele pe care le-am văzut mai sus, înainte de a se pune în circulație. Părererea istoricilor literari că acest număr n'a văzut lumina zilei, părere bazată mai ales pe afirmația lui Alecsandri că „nenoro-

1) *Manoil*. Roman național de D. Bolintineanu, Iași 1855 p. 3-5.

citul meu jurnal a fost suspendat până a nu se naște măcar”, nu mai este astăzi valabilă. Este cert că *România literară* s'a născut în 1852, odată ce câteva exemplare au circulat, iar unul trăiește și astăzi, după aproape un secol dela apariție, și stă la dispoziția istoricilor literari alături de celelalte numere, care au circulat în 1855, în frumoasa Bibliotecă Ion I. C. Brătianu.

NESTOR CAMARIANO

A N E X Ă

Vezi descrierea Prospectului de mai jos.

România literară, publicație periodică de istorie, științi și literatură sub redacția d-lui *Ū. Alecsandri*.

Foaea științifică și literară, care a eșit la anul 1844 a fost publicația cea mai nimerită și mai prețuită din țerile românești, pentru că menirea ei era cu totul națională. Coloanele sale nu primia decît compuneri originale, și în adevăr succesul acelei foi a fost atît de complet încît publicul cetitor a simțit o mare lipsă după închiderea ei.

Literatura noastră intrase pe o cale de disvoltare ce da frumoase sperări pentru viitorul ei; limba românească începuse a se curăți și a se forma cu un chip înțelept și treptat; gustul cetirei ce răspândise pretutindene, și publicul cetitor din țerile românești găsise în *Foaea științifică* un isvor bogat de petrecere și de studii plăcute.

De atunci însă și până acum nici o foae literară nu a mai cercat a eși la lumină și aceasta a fost de mare pagubă literaturii noastre începătoare și propășirei noastre intelectuale. In-tr'un șir de șapte ani deabie a putut să se ție puține *Gazete politice* carele, prin însași menirea lor, a avut a se ocupa mai mult de întâmplările zilnice decăt de literatură.

E vreme dar de a pune hotar acestui șir de ani, în care autorii români au ținut deoparte compunerile lor, și de a începe o nouă epohă literară în patria noastră. Publicul e doritor de

a vieda zioa renașterei a lit raturii na ionale care atât de de-seori a fost împiedecată  i oprită în calea propășirii sale.

D-l V. Alecsandri, având ocazie a se  n lege cu cea mai mare parte dintre literatorii români, a făcut o colec ie însemnătoare de compuneri originale, precum : *Articole științifice asupra descoperirelor veacului nostru; scrieri istorice; romanuri naționale; studii asupra obiceiurilor vechi și noue; descrieri de călătorie; piese de teatru; balade populare; poezii feliurite  i c. l.*;  i a hotărit a le împărtăși publicului cetitor prin organul unei publica ii periodice ce va purta titlul de *România literară*.

Această publicație care s'a  i pus sub tipar la Tipografia Buciumului Român, va eși câte una dată pe fiecare lună, în broșuri de 2½ sau 3 coale pe h rtie velină.

Formatul ei va fi în 4° cu do  coloane,  i va forma o ediție de lucș  nbog țit  din vreme în vreme cu stampe sau cu bucăți de muzică națională.

Numărul 1 a *României literare*, ce va sluji de model aceștii publica ii, va cuprinde începutul șirului de articule ce se vor tipări treptat în numerile viitoare  i carele sunt aice însemnate.

P R O Z Ă

Răsvan Vodă	de Konrad Albreht
Călătorie �n Ispania	„ M. Kogălniceanu
Manoli, roman na�ional	„ D. Valentin
Logofătul Trotușan, legendă	„ G. Sion
P�pușele din saloane	„ D. Ralleto
Călătorie la Constantinopoli	
Noi �i ear Noi	„ A. Russo
O Duminică la Paris	„ I. V.
Inecarea vaporului Seceni pe Dunărea	„ V. Alecsandri
Craiu-nou, operetă	
O demuazel� în loterie, comedie	
ș. c. l.	ș. c. l.
	ș. c. l.

P O E Z I E

Suvenire și impresii	de Gr. Alecsandrescu
Fabule	„ A. Donici
Poezii.	„ C. Negri
Cânticele	„ G. Sion
Laura Ruștiucului, poem	„ D. Valentin
Cântice din străinătate.	. . . . .
Noaptea Bairamului, poem	„ V. Alecsandri
Doine'	. . . . .
ș. c. l.	ș. c. l. ș. c. l.

Prețul abonamentului pe un an este : 2 galbeni; însă acest preț va scădea în proporție cu creșterea numărului abonaților.

Persoanele care vor dori a se abona la *România literară*, sânt poftite a se adresa la cantora *Zimbrului*.

Iași, Ghenarie 1852.

VASILE ALECSANDRI

POET AL PĂMÂNTULUI ȘI SUFLETULUI ROMÂNESC

Cinci zeci de ani s'au așternut pe mormântul lui Vasile Alecsandri, dar poezia lui, mai ales, cea din *Pasteluri*, a rămas încă tânără ca în prima zi, și pilda vieții sale literare rămâne actuală și pentru generația de azi. Care e taina surprinzătoarei vitalități a unei opere care, privită din punctul de vedere al literaturii române, se și pierde parcă în vremurile legendare și eroice ale începuturilor sale ?

Taina rară a poeziei lui Alecsandri rezidă, după noi, în marea ei simplitate, în armoniosul ei echilibru sufletesc, în forma ei autentică românească, am spune aproape populară, înțelegând prin popular comoara etnică a satelor noastre. Am mai adăoga la aceste caracterizări fundamentale două caractere care individualizează această poezie : distincția ei, adică o nobleță naturală, nesilită, ceva vechi boeresc, și, în același timp, prin legături adânci cu pământul țării, ceva dârz răzășesc — și acel caracter de superioară obiectivitate al poetului rustic, dușman al abstracțiilor, străin de patimile și de răsvrătirile sentimentale și intelectuale ale orașului, dar care, legându-și viața și inspirația de ritmul etern al anotimpului, nu pierde din vedere constelațiile cerului și nici nu uită să observe cel mai umil fir de iarbă sau găza cea mai mică.

Definind poezia lui Alecsandri — și ne gândim mai ales la *Pasteluri*—fără să vrem, cităm înseși însușirile poeziei clasice. Și e un adânc adevăr în anecdota povestită nouă de D-șoara Elena Văcărescu, care spunea că, prezintând lui Leconte de-

Lisle pe Alecsandri, celebrul șef al panasienilor francezi și, în același timp, traducătorul savant al lui Homer și al tragicilor eleni ar fi exclamat : „Dar uitaseși să-mi spui că voiau să-mi prezinți pe Virgiliu !“

Sunt, într'adevăr, între autorul *Bucolicelor* și al *Georgicelor*, deoparte, și autorul *Pastelurilor*, de cealaltă, asemănări care nu provin dintr'o influență de cărți citite sau de texte migălos cercetate, ci dintr'o realitate mult mai adâncă. Și Latinul și Românul și-au hrănit versul pe aceleași pășuni și l-au adăpat la același izvoare. Natura rustică, peisajul câmpenesc, crugul anotimpurilor, legendele străvechi, spuse din fluer de păstor „sub tegmine fagi“ sau povestite în seriile posomorite de iarnă „la gura sobei“, muncile câmpului : aratul, cositul, secera, iată teme comune care, fatal, dacă adăogăm și temperamentul atât de mediteranean al omului dela Mircești, trebuiau să producă o poezie înrudită.

Alecsandri e poetul nostru clasic prin excelență. Zadarnic, influențat de moda epocii literare sau de ascendentul pe care romantismul francez și, în special, Victor Hugo, îl păstrau atunci în țara noastră, Alecsandri a încercat în unele legende să adapteze romantizându-le, temele, procedeele, până și imaginele din „Legende des Siècles“. In aceste cazuri n'a reușit căci poezia romantică era contrarie adevăratei sale firi și n'a putut da decât flori forțate de seră, care n'au supraviețuit modei ce le crease. Nu vreau să spun că cititorul de azi nu va găsi și în *Legende* bucăți de admirat, dar sunt tocmai acelea, — ca „Visul lui Petru Rareș“ și „Ghioga lui Briar“, de pildă — care, prin caracterul lor neaoș, se apropie mai mult de folklorul și de tradițiile noastre primitive. Acest caracter cu desăvârșire clasic face mărirea, dar și greutatea de înțelegere a lui Alecsandri.

Dificultatea de pricepere a poetului e un adevăr — pentru generațiile de azi, cel puțin. Mai mult : îndrăznesc să afirm că, față de starea de receptivitate sufletească specială și de dezchilibrul sentimental al publicului postbelic, poezia lui Eminescu genială, dar cu adânci surpări de umbre, cu goluri de liniște, alături de infinite rezonanțe — atât de subiectivă, dinamică, de un

superior dezechilibru creator de armonii noi, verbale și sufletești — e mai lesne pătrunsă, e mai ușor primită, mai facilă decât armonia senină, obiectivă și statică a versului lui Alecsandri, de a cărei aparentă limpezime generațiile de azi se lovesc ca de un zid de cristal. Suprema artă la Alecsandri e ceace ce e sborul la păsări. Ți se pare un lucru ușor — e firesc ca pasărea, ce zboară atât de lin cu aripi abia fâlfâite, să plutească pe cer. Și, totuși, ca să ajungă la aceste minuni, omul a trebuit, cu ce trudă, să inventeze aeroplanul greoi!

Simplicitatea clasică a lui Alecsandri e însăși dificultatea lui.

„Omul trist cade pe gânduri și s'apropie de foc“.

Câtă subtilitate de gândire, ce intensitate de melancolie, câte amintiri din propria ta viață și din viața altora nu-ți chiamă în minte acest vers mai evocator, mai turburător decât un roman întreg. Sau sub aparenta lui simplitate :

„Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară“.

Nu închide oare versul, cu întreita lui repetiție, toate iernile dela noi și fuga nesfârșită a timpului în care, fără vrere, te simți că pieri și tu ?

Nu poate fi socotită poezie ușoară o astfel de poezie, poezie pentru copii sau pentru bănci de școală. După noi, versul lui Alecsandri trebuie decantat încet, într'un suflet bogat de experiența îndoită a visului și a vieții. Poezie grea și poezie de mare artist, dar poezie spontană, poezie care a crescut natural ca o floare de câmp. Poet clasic, poet al naturii: Și alți poeți au cântat natura, dar în „Pasteluri“ marele merit al lui Alecsandri și, în același timp, puternica lui originalitate, constă în izolarea naturii în esența ei pură, pe care o desparte de toate elementele străine ce o înăbușeau. Toată cartea — de fapt alcătuită din cele 30 de pasteluri dela început — nu este decât un singur poem: al naturii și al omului dela țară, care trăește în preajma ei. Poeziile, în geometrica lor echilibrare, urmând ritmul ceresc al anotimpurilor, se leagănă ca o salbă de preț pe pieptul pământului nostru.

Suprema lor obiectivitate permite sufletului să alunece pe apa liniștită a contemplării fără s'o turbure și fără s'o întunece, așa cum privirea poetului luneca odinioară pe luciul Siretului din lunca dela Mircești.

Dar surprinzătoarea putere de a concretiza ceea ce vede în linii de o puritate, aproape japoneză, în stil, permite poetului să nu se piardă niciodată în vag, acest abstract al poeziei — fie că încearcă o comparație definitivă :

„Râul luciu se'ncovoiaie sub copaci ca un balaur
Ce în raza dimineții mișcă solzii lui de aur“.

fie o simplă observație, dar atât de adecuată, că te pironeste parcă în loc :

„Când sălbatecele rațe se abat din sborul lor
Bătând apa'ntunecată de un nou trecător“.

Suntem aduși totdeauna la o realitate nebănuită și nesimțită decât de un om care a trăit mult la țară, a cunoscut și a iubit sălbăticiunile pământului, plantele și apele lui.

Această cunoaștere în amănunt a vieții dela țară, a vieții moldovenești de pe Siret, dă un farmec de rusticitate autentică, un aspect adesea aproape tehnic acestei poezii care pe alocuri (în pasteurile : *Plugurile*, *Secerișul*, *Cositul*) amintește cele mai bune pagini ale *Georgicelor* lui Virgiliu.

Să cităm, nu numai pentru frumusețea ei, dar și pentru felul înmănat de exact — și totuși, poetic — cum e descrisă operația cositului, o singură strofă de o simplitate, dar și de o măreție antică :

Iată vin cosașii veseli, se pun rând. Sub a lor coasă
Câmpul ras rămâne verde ca o apă luminoasă.
Unii brazdele răstoarnă, în căpiți, alții le-adună,
Le clădesc apoi în stoguri și cu stuh le încunună.

Recitând-o nu știi ce să admiri mai mult : splendida imagine odihnitoare din versul al doilea, controlată de oricine a vă-

zut un câmp proaspăt cosit, încă umed de rouă în răsărit de soare, sau mișcarea constructivă și ritmică, în desfășurarea muncii cosașilor din celelalte trei.

Hotărât lucru, Alecsandri a fost unul din cei mai mari artiști pe care i-a avut limba română. Instinctul său sigur și un gust rar în mânuirea și întrebuițarea cuvintelor îl fac creatorul graiului nostru poetic. Dacă sintezele verbale ale lui Eminescu, genialele și turburătoarele lui asociații de sunete și de gând au depășit versul lui Alecsandri, ar fi nedrept să uităm că poetul „Mioriței“ făurise minunatul instrument verbal al *Pastelurilor*, când autorul „Luceafărului“ de mai târziu își căuta încă expresia poetică în vocabularul perimat al lui Bolintineanu. Dacă Alecsandri a reușit să ne dea un vers autentic românesc, acolo unde toți înaintașii și contemporanii lui dăduseră greș — poate numai cu excepția lui Eliade, în „Sburătorul“, și a lui Grig. Alexandrescu, în „Umbra lui Mircea la Cozia“ — acest fenomen se datorește faptului că Alecsandri, părăsind modele străine neo-grecești, franțuzești sau italienești, își adăpase arta poetică în apele înviorătoare ale poeziei populare.

Vasile Alecsandri, dacă n'a creat, a desrobit poezia noastră populară, cea mai de preț comoară a sufletului național. Și n'a smuls-o numai din întunerecul satelor, în care zăcea umilită și necunoscută, dar prin nemuritoarea sa culegere de „Poezii Populare ale Românilor“, „adunate și întocmite de Vasile Alecsandri“, a ridicat-o la locul de mare cinste ce i se cuvenea, la noi în țară, și prin traducerile contemporane, în franțuzește, nemțește și englezește putem, cu drept, spune că în întreaga conștiință europeană.

„Miorița“, în varianta Alecsandri — această minunată colaborare a poetului cu geniul autohton — rămâne, cu „Luceafărul“, lui Eminescu, cea mai rară nestimată a poeziei române din toate timpurile.

Poet clasic, poet al pământului și al datinei românești, desrobitorul poeziei populare — Alecsandri înseamnă și mai mult pentru noi: el e fondatorul tradiționalismului în literatura noastră. Pilda lui, pilda unci vieți armonioase închinată frumosului etern așa cum se deslușește pe bucata de pământ ce a hă-

răzît-o Dumnezeu neamului, care i-a fost atât de drag — seninătatea atică a unei arte superioare, dăruită toată, pe altarul strămoşesc — poate să fie şi în zilele noastre un puternic imbold de viaţă superioară pentru generaţiile de azi.

Căci, precum s'a mai spus, un poet e cu atât mai mare cu cât reuşeşte să se identifice cu neamul de care aparţine şi ale cărui aspiraţii le întrupează prin opera sa.

*

În viaţa unui popor, sunt evenimente menite, oricare ar putea fi destinele sale viitoare, să rămână totdeauna pe întâiul plan al istoriei. Un astfel de eveniment epocal pentru neamul românesc fiindcă e în legătură directă cu însăşi existenţa sa, a fost Unirea tuturor Românilor într'o singură ţară, unire care a început cu Unirea Principatelor şi s'a desăvârşit cu marea Unire pe care generaţia noastră a avut fericirea să o trăiască la sfârşitul războiului mondial.

De aceea, figurile proeminente ale marilor personalităţi care au ştiut la un moment dat să se identifice cu aspiraţiile adânci ale neamului şi să le dea o întrupare definitivă în jurul măreţului simbol al Unirii sunt chemate să ocupe un loc cu desăvârşire luminos în panteonul nostru naţional. Printre ele, figura lui Vasile Alecsandri, a „bardului dela Mirceşti“, capătă în ochii noştri un relief deosebit şi o nobleţă în ascensiune directă cu anii care trec, căci ea reprezintă în această galerie glorioasă tocmai unul din aporturile cele mai curate al sufletului românesc în lupta lui pentru întregire : aportul poeziei ca ideal creator de înalte valori naţionale.

„La început a fost cuvântul“, grăeşte Scriptura cu dreptate şi cu tot atât temeii îndrăznim să spunem că înainte şi concomitent cu fapta, care a dărâmat hotarele nedrepte dintre fraţi, ca să-i unească apoi într'o conştiinţă şi într'o ţară, a fost poezia prevestitoare de vremuri noi. Dela vis şi credinţă la hotărîre şi faptă lanţul se leagă verigă de verigă ; rolul poetului nu e mai mic aici ca rolul omului de stat sau ca al ostaşului — dimpotrivă, el apare innobilat tocmai fiindcă duce lupta din văzduhul luminos al idealului pur.

Sub acest aspect, Alecsandri apare ca simbolul poetic al unei întregi generații ridicată în credința Unirii Românilor de pretutindeni. Lui i-a fost dat acest privilegiu unic să prezinte până la moarte prin cântec și vers, într'un singur glas inspirat și clar, năzuințele adânci și clocotitoare, dar adesea contradictorii și confuze, ale unui popor întreg. Toată poezia lui Alecsandri, dela „Doine“ și până la „Legende“ și „Ostașii noștri“ (ca și Teatrul său de altminteri), n'a fost decât o lentă pregătire sufletească—o adevărată școală—prin care poetul s'a străduit mai întâi să redă sufletului național, destins și slăbit de cotropirea dușmană și admirația exclusivă a culturii străine — încrederea în sine, vloga și încordarea necesară marilor înfăptuiri ce erau să vină.

Până la un punct putem vorbi de Unire ca de un fapt poetic — în sensul unui fapt creat de poezie și în speță, creat de poezia lui Vasile Alecsandri. Afară poate de „Pasteluri“, scrise în parte sub înrâurirea estetică a „Junimii“, dar în care poetul, proslăvind un petec de moșie și lunca dela Mircești, încă ne învață să iubim pământul țării întregi, toată poezia lui Alecsandri e un apel la patriotismul cel mai cald — fie că redă sufletului românesc vloga strămoșească pierdută, prin bărbăția și vigoarea sentimentului din „Doine“, care exprimă energia națională, mai ales, în doinele haiducești sau ostașești — fie că, mai târziu, în „Legende“, aduce în fața cititorului marile pilde ale unui trecut istoric sau legendar, fie că, în „Ostașii noștri“, preamărește eroismul ostașului român contemporan, „curcan“ sau călăraș, din luptele dela Plevna. Prin ridicarea prestigiului național și slăvirea eroismului strămoșesc, Alecsandri în poezia sa, pregătește indirect, dar foarte eficace, Unirea. Pentru același ideal, trebuia să intervină și personal, ca unul din principalii actori în desfășurarea evenimentelor, pe lângă partea nemijlocită a poeziei sale de atunci.

Chiar din 1840, Alecsandri, după o călătorie prin Italia, care-l întări în admirația lui pentru cultura latină, reîntors la Iași dela Paris, se hotărî la o acțiune de unire a tuturor românilor pe tărâmul literar și, alături de Costache Negruzzi și Mihail Kogălniceanu, publică *Dacia Literară* al cărui titlu singur

e cel mai elocvent program. În „Introducție“, ni se spune și mai deslușit : „Așa dar foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care ca într'o oglindă, se vor vedea scriitorii Moldoveni, Munteni, Ardeleni, Bănățeni, Bucovineni, fiește carele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său“. Și mai departe, se adaugă textual : „Literatura are trebuință de unire, iar nu de desbinare, cât pentru noi dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină, din care s'ar putea isca o urâtă și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței, ca Românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți“. Cuvinte care, după un veac, mai păstrează un rost adânc și sunt încă actuale. Introducerea e drept e iscălită de Kogălniceanu, dar ea reprezintă fidel ideile celor trei redactori, și noi înclinăm a crede că ea oglindea, mai ales, programul poetic al lui Alecsandri, care s'a adresat atât în *Culegerea de Poezii Populare* (adunate de pe întreg cuprinsul României) ca și în *Doctonele* și poeziile originale, de mai târziu, Românilor de pretutindeni.

Ideea unei publicații literare, care să înfăptuiască unirea sufletească a tuturor Românilor, n'a fost sporadică la Alecsandri, nici întâmplătoare. Ea corespundea unui program patriotic-literar, bine chibzuit și unui instinct adânc al poetului. Astfel, în 1844, după dispariția *Daciei Literare*, scoate *Foaia științifică și literară*, după ce, dela primul număr, cenzura suprîmase capul titlului : „Propășirea“, considerat prea revoluționar. La foae, colaborează, afară de Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu și P. Balș, redactori împreună cu dânsul, și ceilalți scriitori reprezentativi ai epocii : Grigore Alexandrescu, Alecu Donici, Costache Negri, Costache Negruzzi, Dimitrie Bolintineanu, Iancu Văcărescu, Cesar Boliac, Andrei Mureșan și Nicolae Bălcescu. Programul „Daciei Literare“ se înfăptuise, și într'o foae românească se întâlneau la Iași, strânși frățește în jurul altarului aceleiași literaturi, scriitorii din toate unghiurile teritoriului locuit de români — dar împărțit încă în nefirești hotare.

Tot Alecsandri, mai târziu, publică — de data aceasta, singur — *România Literară*, unde, rămâne credincios programu-

lui inițial, îl desvoltă și îl completează. E locul să observăm că Alecsandri a fost, de altminteri, și întâiul scriitor român care a depășit aproape imediat granițele provinciei sale, devenind tot atât de popular și de citit în Muntenia și în Ardeal ca și în Moldova băștinașe și contribuind, astfel, personal, prin succesul direct al poeziei sale, la hotărârea unui ideal literar românesc comun.

De pildă, în ce privește teatrul : să nu uităm că pe lângă atâtea merite, Alecsandri mai are și acela de a fi creat un teatru românesc pe care a știut să-l ridice treptat cu nivelul publicului dela cântonete comice și vodeviluri de tipul „Coanei Chirița“, până la creații ca „Despot Vodă“ sau „Fântâna Blanduziei“. — O piesă ca „Iorgu dela Sadagura“, jucată la Iași în 1844, e montată la București în 1845 și în Ardeal, tocmai la Orăștie, în 1847. Iată o probă vie a difuzării prin teatru în toate cele trei colțuri ale românismului a aceleași opere și, deci, a unui început rodnic de unificare în gusturi și aprecieri literare.

Dar evenimentele pregătite încet se apropiau repede. Toată istoria noastră contemporană, dela revoluția lui Tudor din 1821 și până la Războiul pentru întregire din 1916, poate fi considerată ca o singură luptă dată cu firești întreruperi de către poporul românesc ca să scuture lanțurile robiei și să se unească într'un singur stat național și de sine stătător.

În desfășurarea acestei mărețe tragedii, în lupta aceasta pentru împlinirea destinului sale, anul 1848 înseamnă, pentru poporul românesc, zorii unor vremuri mai luminoase. Ceea ce fusese numai presimțit în umbră, începe să se deslușească din ce în ce mai clar ochilor cari știau să vadă — Unirea din suflete izbucnește vijelios.

Alecsandri, acel seismograf minunat, care prevestește totdeauna convulsiile sufletelor românești, ne dă „Deșteptarea României“, poezie profetică, întâi într'o foaie volantă, reprodușă în „Foaia pentru minte“ dela Brașov în Nr. de 24 Mai 1848, sub titlul „Către Români“ și pe care trebuia s'o imite Andrei Mureșanu în „Deșteaptă-te Române“. Intr'un ritm impresionant de o rară energie, în care răsună parcă pasul legiunilor

în marș războinic, poetul se adresează românilor de pretutindeni.

Sculați frați de-aceiași nume, iată timpul de frăție !
 Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați
 Aruncați brațele voastre cu-o puternică mândrie
 Și de-acum pe veșnicie
 Cu toți mâinile vă dați !

Niciodată imperativul unirii naționale totale n'a fost spus, mai răspicat, mai apăsător, mai înflăcărat și mai concis.

Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați. ...Iată Unirea pe care o visa și o prevestea Alecsandri, Unirea Principatelor n'a fost în mintea lui decât preludiul necesar celeilalte. Pentru această Unire a Principatelor, însă, Alecsandri a luptat fără șovăire și ca poet și ca om.

Vom pomeni doar celebra și mult răspândită „Hora Unirii“, cântată de un neam întreg dornic să-și lege indisolubil mâinile întinse frățește.

Pentru Alecsandri, Unirea nu e numai un imperativ etnic, ea devine un imperativ moral, o poruncă venită de sus. Astfel, în poezia „Moldova în 1857“ el ne spune :

„In zădar răii vreau în orbire
 Cereasca lege a'mpotrivi,
 Cerul voește a ta mărire,
 Și tu, Moldovă, mare vei fi !“

și mai departe :

„E scrisă, în ceruri sfânta Unire !
 E scrisă'n inimi cu foc ceresc !
 O ! Românie ! L'a ta mărire
 Lucrează brațul dumnezeesc“.

Acest mod înalt de a înțelege evenimentele istoriei, acest idealism curat l-au făcut pe Alecsandri să rămână poet chiar când a jucat un rol de frunte în mișcările politice ale țării sale, cum a fost cazul în anii pregătitori ai Unirii, și în primii ani ai domniei lui Cuza Vodă. Idealismul poetic singur a dat puterea

lui Alecsandri să jertfească totul pentru reușita Unirii până și tronul Moldovei la candidatura căruia admiratorii săi lucrau la o vreme cu mulți sorți, se pare, de isbândă. Tot acestui idealism de poet se datorește retragerea lui, mai târziu, din viața politică pentru a se consacra, scârbit de compromisurile inerente luptelor de partid, numai literaturii din care, consacrat de însuși Eminescu ca „acel rege al poeziei, veșnic tânăr și fericit“, n'a evadat decât ca să reprezinte România la Paris ca spune într'un Imn închinat marelui Voevod :

Dar ideea Unirii tuturor Românilor, acum când Unirea Principatelor, Independența și Regatul erau înfăptuite, nu l-a părăsit pe poet niciodată. La 15 August 1871, cu ocazia sărbătoririi memoriei lui Ștefan cel Mare la Mănăstirea Putna de societatea studențească Junimea Academică, bardul național spune într'un Imn închinat marelui Voevod :

In timpul vitejiilor
Cuprins de-un sacru dor
Visai Unirea Daciei
Cu-o turmă și-un păstor.
O ! mare umbră-eroică,
Privește visul tău :
Uniți suntem în cugete,
Uniți în Dumnezeu.

Mai târziu, în 1888, adresa Regelui Carol I, la Castelul Peleş din Sinaia, acest *Sonet* puțin cunoscut și care ar merita să fie reprodus de toți editorii lui Alecsandri, pentru nobleța tonului, frumusețea formei și profeticul său răsunet :

— „Dar râul chiamă râuri ca Dunăre să crească !...
Eu care din junie stătut-am neclintit
Cu inima lipită de țara strămoșească
Și toate-ale ei simțuri adânc le-am resimțit.

Știu ce voește Țara ; știu ce voești tu, Sire !
Cunosc a tale visuri de Rege Creator,
Și gându-mi se unește semeț cu-a lor mărire
Ce umple zarea largă din vastul viitor.

Vrem într'o zi Carpații să povestească'n lume
De-o Românie 'ntreagă și demnă de-al ei nume
Crescută și'ntărită sub sceptru-ți legendar.

Vrem falsele hotare dintre Români să piară
Ș'acest castel feeric, clădit la colț de țară,
In centrul României să luce ca un far.

Dacă mai adăogăm cuvintele ce le spunea la Paris amicului său G. Bengescu, reproduse de dânsul, precum și un fragment dintr'o scrisoare adresată de către poet la 1878 lui Iacob Negruzzi, viziunea profetică pe care a avut-o Alecsandri despre Unirea cea mare va apărea și mai impresionantă.

Lui Bengescu îi spune : „Amice eu pot să mor fericit, deoarece am văzut realizate toate visurile tinereții mele : unirea ; prințul străin, independența, regatul. Un singur lucru mai doresc deși nu sunt chemat a-l privi cu ochii : e ca la bătrânețe generația d-tale să vadă scumpa noastră Românie încă și mai mare...

Am absolută convicțiune că aspirațiile noastre cele mai ambițioase, cele mai îndrăznețe se vor realiza într'o zi !“. Și iată ce scria Alecsandri la 25 Iunie 1878 și lui Iacob Negruzzi : „Franța a câștigat mult din pagubele ce a suferit la 1870, căci a primit o crudă lecție de care știe a profita ; să urmăim pilda ei, să ne punem la lucru, să luminăm poporul în care există vitalitatea națională, să renunțăm la desbinări care ne slăbesc, să ne unim într'un singur gând și să nu mai căutăm sprijin decât în noi înșine, lepădându-ne de Satana, adică de protecții străine, și vom ajunge astfel mai departe decât am ajuns până acum“. „Va veni o zi la care vom asista la o colosală dărâmare de imperii și în acea zi, de vom fi pregătiți, vom revendica tot ce a fost și este încă al nostru“.

Socotim de prisos a mai sublinia deplina actualitate a cuvintelor de mai sus.

Ele relevă încă odată mai mult caracterul profetic al poetului.

M. S. REGELE MIHAI I

A. S. R. Principele Moștenitor Mihai a fost proclamat Rege al României la 6 Septembrie 1940, în urma actului semnat de Părintele Său, M. S. Regele Carol al II-lea, act care are următorul cuprins :

ROMÂNI,

*„Uremuri de adâncă turburare și îngrijorare trec peste scum-
„pa Mea Țară. De acum 10 ani când am luat locul de adâncă
„răspundere de a fi cârmaciul patriei Mele, fără preget, fără
„odihnă și cu cea mai desăvârșită dragoste M'am străduit de a
„face tot ce conștiința Mea îmi poruncea pentru binele Româ-
„niei .*

*„Azi, zile de vitregie nespusă îndurerează Țara, care se găsește
„în fața unor mari primejdii“.*

*„Aceste primejdii, vreau din marea Mea dragoste pentru a-
„cest pământ în care am fost născut și crescut, să le înlătur,
„trecând astăzi fiului Meu, pe care știu cât de mult îl iubiți,
„grelele sarcini ale domniei“.*

*„Făcând această jertfă pentru salvarea patriei, înalț cea mai
„caldă rugăciune ca să-i fie cât mai folositoare“.*

*„Lăsând poporului Meu pe scumpul Meu fiu, rog pe toți
„Românii, să-L înconjoare cu cea mai caldă și mai desăvârșită
„credință și dragoste, ca să poată găsi în ele reazemul de care are
„atâta nevoie în greaua-l răspundere ce de azi înaintea apasă
„asupra umerilor Săi fragezi“.*

„Țara Mea să fie păzită de Dumnezeuul Părinților noștri, care
 „să-i hărăzească un cât mai falnic viitor“.
 „Trăiască România“.

CAROL R.“.

Odată cu grelele sarcini ale domniei a trecut asupra noului nostru Rege și cărmuirea Fundațiilor Culturale Regale ale României. După cum se știe, art. 3 din Legea Fundațiilor Regale prevede că „Fundațiile Culturale Regale ale României sunt conduse de M. S. Regele“. Tânărului Suveran Ii revine, așadar, de azi înainte, misiunea de a duce mai departe o tradiție culturală, pe care au însuflețit-o Uoievozii și Regii noștri, și în scurtele vremuri bune și în îndelungatele vremuri de grea cumpănă ale neamului românesc.

Cultura și arta s'au dezvoltat la noi nu numai în fericitul răgaz al păcii, dar și în epocile de nesiguranță și de chin. Iar când a fost să se înceapă vremuri de reîntărire a țării, s'a găsit, alături de grija armelor, și dragostea de lucrările duhului atotfăitor. Istoria ne lasă uneori impresia că domnii ca acelea ale lui Vasile Lupu, Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu au făcut să înflorească grădinile culturii pentru că s'au bucurat de mai multă liniște, chiar dacă la urmă au venit și pentru acești Domni cumplite vremuri, din care, după cum spune Miron Costin, „au purces din scădere în scădere această țară“. Adevărat este că artei și gândirii le priște seninătatea, dar domnii cu totul neturburate aproape că nu a cunoscut neamul nostru. Iar spre a se folosi de răgazul creator, spiritul trebuie să-și continue avântul și năzuințele chiar în toiul cumplitelor încercări. Cu acest gând tainic, Românul a rezistat tuturor suferințelor și a putut în clipele prielnice să-și desăvârșească năzuințele. Numai pentru că spiritul nu și-a suspendat niciodată activitatea, nici chiar în vremurile de restrînte, au fost cu puțință creațiile pe care scurtele popasuri de liniște nu trebuiau să le pornească, ci doar să le îngăduie manifestarea firească.

Această tradiție de a purta grije de cultură în vremi grele și a o răsplăti în răstimpurile prielnice a călăuzit totdeauna pe Regii și Reginele actualei Dinastii. După cum drept arăta nu de

mult un scriitor, pentru dinastia noastră, cartea a fost nu numai „o pasiune asimilatoare, dar și o pasiune creatoare“.

Regele Carol I, autor de memorii sobre și adânci, a proteguit îndeaproape Academia, ca și dicționarul limbii românești. Prima Fundație culturală regală este opera Lui : Fundația Universitară Carol I, ieșită din recunoașterea nevoii ca studenții să-și aibă o bibliotecă „totdeauna accesibilă, unde-și vor satisface dragostea de studiu“.

Carmen Sylva, scriitoarea iubitoare de Dumnezeu, de om și natură, — artista care a împodobit Evangheliile în locașurile restaurate de soțul Ei, poeta care a evocat farmecul munților umanizați de legende, gânditoarea plină de precepte morale, sufletul curat care credea numai în virtuți și idealuri, a fost protectoarea și prietena unui Enescu, încurajat dintru început la Peleş, sau a unui Vasile Alecsandri. Eminescu și Goga au găsit și ei răsunet în inima candidă și entusiastă a Reginei-poete.

Tradiția a fost continuată, apoi, de Regina Maria, care, până la moarte, a fost președinta de onoare a Societății Scriitorilor Români. Scriitoare romantică și memorialistă sinceră, Ea a căutat ca și Carmen Sylva să sprijine artele și să desvolte cu personalitatea Ei dinamică înțelegerea estetică a vieții, atunci când preocupările impuse de realitățile românești li dădeau răgaz.

Iubitorul de meditație și lecturi, Regele Ferdinand a dăruit neamului Fundația dela Iași, care-I poartă numele. Fundația Regele Ferdinand I, întemeiată în 1926, când Suveranul împlinea șaiszeci de ani, a fost destinată deopotrivă educației tinerimei, ca și cercetărilor înalte din domeniile științelor naturale și fizice. Și la Fundația dela Iași, ca și la aceea din București, a primului nostru Rege, biblioteca formează organul principal al educării tineretului, întărindu-se astfel încrederea în puterea de luminare a cărții. Tradiția a fost continuată de părintele M. S. Regelui Mihai I, Care a completat opera înaintașilor Săi, întemeind cele două Fundații destinate, una literaturii și artei, alta culturii la sate.

Aceasta este moștenirea și pilda lăsată actualului Rege de Voievozii și Regii Cărora, prin voia lui Dumnezeu și a neamului nostru, le-a fost hărăzit să închege un sens creator în desfă-

șurarea istoriei noastre. Dinastia română a recunoscut dintru început că regalitatea obligă, că aristocrația de sânge impune o aristocrație spirituală, dar din dar, lumină din lumină, rod din rod. Printre grelele răspunderi „ce de azi înainte apasă asupra umerilor frazezi” ai M. S. Regelui Mihai I este și aceea de a veghia, prin Fundațiile Culturale Regale ale României, la continuarea, la dezvoltarea culturii naționale, adâncind și mai mult legătura dintre Rege, elite și popor.

Augustul dirigitor al Fundațiilor Culturale Regale își începe misiunea în grele împrejurări. Dar pe cât de anevoioase sunt piedicile vremurilor, pe atât de vii și de minunate sunt voînțele oamenilor tineri, idealurile primei epoci a vieții, hotărârile tradiției ce-și continuă cursul prin ei.

Călăuzit de urma lăsată de Inaintași, inspirat de dragostea unei Mame devotate, sfătuit de oameni care au știut să-și ia răspunderea în cele mai grele împrejurări lăuntrice și vrăjmașii din afară, Majestatea Sa Regele Mihai I își inaugurează activitatea începând, așadar, nu de unde-i mai ușor, ci, dimpotrivă, dela situațiile cele mai anevoioase, dela condițiile cele mai a-prige, dela eventualitățile cele mai severe, pe care trebuie să le măsoare cu noblețea misiunii Sale, cu înțelepciunea cerută de vreme și cu aspirația către cultura cea trainică, dătătoare de valorile prin care neamul se înscrie în eternitate.

Să-I dea putere Dumnezeuul părinților noștri, să-L lumineze și Să-L îmbărbăteze, iar dragostea și respectul nostru să-I stea alături întru mulți ani, pentru un viitor mai bun al patriei noastre sfâșiate.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

OPERELE LUI N. BĂLCESCU ÎNTR'O NOUĂ EDIȚIE

Publicarea operelor marilor scriitori români întreprinsă în ultima vreme de Fundația pentru literatură și artă a dovedit cu prisosință cât de legată este de cultura noastră opera înaintașilor ei. Astfel retipărirea scrierilor lui *Bălcescu*¹⁾ a arătat mai mult chiar de cât s'ar fi putut prevedea, cât este de scumpă opera marelui istoric și generației noastre. Numeroasele articole și studii din ziare și reviste, consacrate recent operii sau amintirii sale, confirmă încă odată actualitatea acestei unice opere și permanența spiritului lui *Bălcescu* în cultura românească. De curând d. *P. P. Panaitescu*²⁾ a pus în discuție, într'un erudit studiu, câteva probleme de metodă, în legătură cu ediția pe care am dat-o, precum și temeiurile pe care n'am bazat în restabilirea drepturilor lui *Bălcescu* asupra unor scrieri al căror autor necunoscut a fost până acum.

Părerile d-lui *P. P. Panaitescu* sunt cu drept cuvânt totdeauna așteptate. D-sa este nu numai un istoric de mare prestigiu, dar și un cunoscător de seamă al vieții lui *Bălcescu*, a cărei biografie a dat-o încă de acum 20 de ani. D-sa face ediției mele onoarea de o considera ca o „ediție excelentă“, a cărei realizare a necesitat editorului „o muncă de benedictin, cum stă bine unui editor de opere clasice și o inteligentă pătrundere în lumea de idei a autorului și a vremii“. Unele deosebiri de

---

¹⁾ *N. Bălcescu, Scrieri istorice, politice și economice*, ediție critică adnotată cu o introducere de *G. Zane*, tom. 1-2, București, 1940.

²⁾ *P. P. Panaitescu, o ediție a operelor lui Nicolae Bălcescu*, Revista Fundațiilor Regale, VII, 1940, No. 7, p. 145-158.

părerii face pentru mine studiul d-sale și mai interesant, iar cercetarea sa, cu toată atențiunea cuvenită, este în aceste împrejurări, o datorie dela sine înțeleasă.

I. Tehnica unei ediții critice

O ediție completă trebuie să dea bineînțeles toate scrierile, tipărite sau inedite, și în întregimea lor, ale autorului editat. Nici o omisiune și nici o suprimare nu poate fi îngăduită. Dacă uneori adunarea textelor este ceva foarte simplu, nu tot așa se întâmplă atunci când este vorba de autori a căror activitate publicistică nu a fost studiată în toate amănuntele. Pe lângă lucrările cunoscute, publicate în timpul vieții sale, semnat sau nesemnat, autorul editat a mai putut publica și altele, rămase încă necunoscute, sau să fi lăsat manuscrise, a căror tipărire să intereseze în cel mai înalt grad. Aceasta este și cazul lui *Bălcescu*. Sarcina care se impunea dela început editorului unei colecții de opere complete era să adune toate scrierile cunoscute și să cerceteze dacă, în afară de acestea, nu mai sunt și altele. Am întreprins această cercetare stăpânit mereu de credința că *Bălcescu*, în scurta dar bogata sa viață, a trebuit să publice și alte scrieri, mai ales în epoca revoluției și a exilului, fără de cele care sunt deja cunoscute. Evident că operația identificării este expusă multor greutăți și chiar greșeli, pentrucă e vorba, bine înțeles, despre scrieri publicate anonim. Rezultatele acestor cercetări, cu excepția studierii unor ziare engleze în care probabil că *Bălcescu* a publicat anonim unul sau mai multe articole, dar pe care nu le-am avut la îndemână pentru a le cerceta, au verificat presupunerile mele inițiale. Am ajuns la concluzia că anumite scrieri, apărute anonim între 1843 și 1851, sunt scrise de *Bălcescu*. În raport cu gradul de certitudine al identificării făcute, am grupat aceste scrieri în trei grupe: sigure, probabile și colaborări. Dintre cele pe care în mod sigur le-am considerat scrise de *Bălcescu* sunt: *Table istorice* și *Despre împroprietărirea țăranilor*, ca probabile cinci articole din *Poporul Sveran* și colaborări: *Proclamația dela 1848*.

În afară de adunarea tuturor textelor, o ediție completă critică trebuie să mai aspire să dea și texte definitive. Ori pentru autorii români dela mijlocul veacului trecut, această cerință, simplă în aparență, ridică destule dificultăți, din cauza limbii, ortografiei epocii. Cu atât mai mult chestiunea se complică cu cât unele texte, ale căror manuscrise lipsesc, au fost tipărite de editori, obișnuți să tipărească manuscrisele altora după con-

cepția lor lingvistică și ortografică. Așa s'a întâmplat cu unele lucrări de ale lui Bălcescu, tipărite de *Kogălniceanu* sau *Laurian*. Evident că, în acest caz, textul de bază numai poate fi ediția princeps, ci manuscrisul, în ipoteza fericită că ar exista, iar de nu, textul inițial trebuie restabilit conform cu obișnuința constantă a autorului de a scrie, sigur cunoscută. În privința manuscriselor lui *Bălcescu*, trebuie remarcată, în unele privinți, o lipsă de constanță, nu numai ortografică, ci și chiar lingvistică, care poate fi atribuită și nehotărârii, dar și grabei în redactarea vre-unei scrisori sau concept de lucrare. Aceasta a fost și unul din motivele principale pentru care am introdus peste tot acordul de număr regulat, după ce în prealabil, în materie ortografică, am adoptat principial ortografia Academiei române, cu păstrarea particularităților caracteristice și constante în scrisul lui *Bălcescu*.

Greșelile de tipar din textul original trebuiesc totdeauna îndreptate. Atunci când este vorba de greșeli tipografice, evident nu poate fi loc de nici o ezitare. Uneori însă ceea ce pare o greșală de tipar poate fi o greșeală a autorului, care nu trebuie îndreptată. De ex. d. *P. P. Panaitescu* crede că forma *Cernești* din text este o greșală de tipar, în loc de *Zernești* sau *Zărnești*. Din punct de vedere istoric, d-sa are dreptate căci este vorba de bătălia dela *Zărnești*. Însă la *Bălcescu* în acest caz nu este vorba despre o greșală de tipar, ci de o greșală de informație. Tot forma *Cernești* este și în textul *Puterii armate* publicată în *Propășirea, după cum tot așa (Tschernest)* este și în *Engel*, de unde lua informația. Dovadă că acesta era izvorul său este și data pe care o dă luptei — 21 August — și nu 11 August (conform stilului vechi) după cum o dă *Greceanu*. Banul *Barbă* și nu *Barbu*, este evident o greșală de tipar necorectată. Din indicile dela sfârșitul ediției se vede de altminteri că banul *Barbu* dela p. 52, vol. I¹ este tot acea persoană cu banul *Barbă* dela p. 52, vol. I¹.

Ordonarea textelor într'o ediție completă se poate face sau sistematic sau cronologic. Am adoptat criteriul cronologic, după cum este vorba de scrieri tipărite în timpul vieții sau de inedite ori postume. La fel a procedat recent, cu un succes desăvârșit și d. *Perpessicius*, în marea sa ediție a poezilor lui Eminescu. O ordonare cronologică, care să cuprindă laolaltă scrierile publicate de autor, inedite și postumele, este în cele mai multe cazuri defectuoasă, dacă nu chiar imposibilă. Concepte, scrieri neterminale sau abandonate, încercări apreciate de autorul lor ca nepublicabile, apar astfel laolaltă cu cele mai bune dintre

lucrările sale. Putem urmări evoluția dibuirilor sau a eforturilor dar nu a științei adevărate sau a talentului real. Și aceasta în cazul cel mai bun când manuscrisele se pot data precis. Dar sunt manuscrise care nu pot avea prin natura lor decât o dată aproximativă. De pildă acele manuscrise care cuprind scrieri redactate într'un timp mai îndelungat, în cursul căruia autorul a mai scris și a publicat alte lucrări.

În sfârșit printre alte cerinți ale unei ediții critice este și aceea a însoțirii textelor cu variantele lor, atunci când există manuscrise sau chiar din edițiile anterioare ale autorului însuși, când este vorba exact de aceeași lucrare și de pasaje caracteristice. În afară de variante s'a introdus uzul ca edițiile critice să aducă și un număr de informații apreciate ca necesare, pentru a da un maximum de utilitate noii ediții. Ce trebuie să cuprindă în principiu aceste informații și mai ales ce nu trebuie să cuprindă, pentru a nu încărca ediția cu un balast inutil, critica nu a stabilit și cred că nici nu poate stabili cu precizie. Editorul rămâne de această dată mai liber pe inițiativele sale, dar prin aceasta și mai expus obiecțiunilor. Cred că în orice caz trebuie să dea bibliografia completă a fiecărei scrieri editate, informații cât mai precise asupra elaborării sau tipăririi anterioare a scrisorilor, motivarea atribuirii sau neatribuirii acelor scrieri adăogate sau neadmise ca aparținând autorului, precum și acele informații mărunte în legătură directă cu textul, și apreciate a folosi ediției. D. P. P. *Panaïtescu* face unele completări binevenite referitor la edițiile recente ale unor manuscrise folosite de *Bălcescu*. Ediția *Genealogiei Cantacuzinilor* de banul *Mihai Cantacuzino*, dată de d. *N. Iorga*, este menționată de mine, cu ocazia unei trimiteri (vol. I, p. 234).

Am adăogat o listă cuprinzând bibliografia lucrărilor folosite de *Bălcescu*, după ce am completat toate indicațiile necesare, acolo unde lipseau, adică titlul întreg al lucrărilor, ediția, locul, numărul volumelor și anul imprimării. Evident că o astfel de reștabilire întâmpină dificultăți și trebuie făcută cu prudență. *N. Bălcescu* a avut o informație bogată și variată. În studiile sale găsim citați autori din toate timpurile și din specialități foarte diferite; dela scriitorii bizantini la economiștii contemporani. D. P. P. *Panaïtescu* consideră că bibliografia lucrărilor citate (adesca incomplet) de *Bălcescu* a fost restabilită corect de D. Zane și aceasta constituie un merit deosebit. D-sa face cu acest prilej o rectificare pe care o cred în mare parte întemeiată și dacă insist asupra ei o fac mai mult din considerațiuni de ordin metodic. Anume că operele istoricilor

Sarnicius și *Orichovius* n'au fost consultate de *Bălcescu* după edițiile din 1585, respectiv 1611, așa cum am menționat eu, ci după ediția din 1712. Aceasta deoarece *Bălcescu*, citând și opera lui *Dlugosz*, publicată în 1712, ar fi trebuit să cunoască implicit și scrierile celorlalți doi autori poloni, tipărite la finele cărți acestuia. Cunoscând pe *Dlugosz* încă din 1844, a cunoscut și pe *Sarnicius* și *Orichovius*, tot la aceeași dată și nu mai târziu, la 1846, cum am presupus eu. Firește după cum remarcă și D. P. P. *Panaitescu* acestea sunt chestiuni de amănunt și deci nu au o prea mare importanță. Totuși într'o ediție critică, care trebuie să fie un instrument precis de lucru, toate amănuntele trebuie să fie la rândul lor, cât mai exact stabilite.

Este adevărat că *Bălcescu* citează pe *Dlugosz* încă din 1844, dar am crezut, și stăruii încă în această părere, că la acea dată nu avea sau nu cunoștea ambele volume, ci numai primul din opera istoricului polon. Întâia dată îl menționează în *Propășirea (Puterea armată, p. 166)*, indicând în nota bibliografică respectivă: *Dlugosz, Historia Regni Poloniae*, lib. XIII. Ar urma că și volumul al doilea trebuia să-i fie cunoscut, deoarece cartea XIII face parte din acest volum. Însă în lista bibliografică pe care o dă la începutul broșurii în care publică aparte, tot în 1844, *Puterea armată*, este arătat numai primul volum în următoarea formă: *Dlugosz, Historia Polonica*, Frankfurt, 1717, in folio; nici o mențiune că ar fi vorba despre o operă în două volume. S'ar putea susține că este o simplă omisiune. Ar fi greu de admis, deoarece lucrările enumerate în această bibliografie cuprind indicațiuni bibliografice destul de complete. De câte ori e vorba despre o operă în mai multe volume, se arată numărul lor; de ex. la *Sulzer, Engel, Cantemir, etc.* Se mai observă că titlul operii e dat într'un fel în nota din *Propășirea — Historia Regni Poloniae* — și astfel — *Historia Polonica* în lista bibliografică amintită, alcătuită, repet, ulterior. Această deosebire, precum și lipsa de indicațiune din notă a numărului volumului și a paginei, obișnuit arătate la celelalte opere citate în *Puterea armată*, lasă impresiunea că *Bălcescu* n'a cunoscut acest al doilea volum și că citatul din text împreună cu indicațiunea bibliografică din notă sunt după un izvor de mâna a doua.

Mai târziu, în *Puterea armată la Moldoveni*, publicată în 1846, găsim pe *Duglosz* din nou citat, cu trimitere la cărțile 9 și 11, deci la volumul întâi (1¹, pp. 176, 177). Tot în această scriere întâlnim citați întâia oară pe *Orichovius* și *Sarnicius*. D. P. P. *Panaitescu* este de părere că ultimii doi autori sunt ci-

tați după ediția din anexele cronicii lui *Dlugosz*, apărută în 1712. Deși, după cum am arătat mai sus, nu reiese de nicăeri precis că *Bălcescu* a folosit direct volumul al doilea din *Dlugosz*, totuși este mult mai probabil că dacă a consultat direct textele lui *Orichovius* și *Sarnicius*, aceasta a putut să o facă după ediția din 1712 și nu după edițiile princeps. În favoarea acestei opinii intervine și faptul că pe *Orichovius* îl găsim citat și într'o lucrare a lui *Laurian*, apărută cu un an mai înainte, urmat de un citat din cartea XII a lui *Dlugosz*. Trebuie să admitem că în cazul când *Laurian* avea al doilea volum din opera cronicarului polon, și *Bălcescu*, intimul său colaborator în acea vreme era în măsură să-l consulte. În tot cazul este foarte probabil că izvoarele polone privind istoria Moldovei i-au fost cunoscute mai târziu și de bună seamă i-au fost facilitate de *Kogălniceanu* cu ocazia legăturilor pe care *Bălcescu* le încheie după 1844 cu Moldovenii.

II. Scrieri necunoscute atribuite lui N. Bălcescu.

Am publicat ca scrieri aparținând cu siguranță lui *Bălcescu* două lucrări al căror autor a rămas până azi neidentificat. Una cu titlul : *Despre împroprietărirea țăranilor și a doua Table istorice*. Despre cea dintâi și *D. P. P. Panaitescu* este de acord că autorul ei trebuie să fie *Bălcescu*. Opera marelui istoric se completează astfel cu o lucrare de o importanță deosebită. Este vorba de cea dintâi scriere românească în care e atacată problema țărănească, propunându-ne exproprierea mării proprietăți și împroprietărirea țăranilor. Studiu publicat la 1848 în *Poporul Suveran*, el face dovada nu numai a înțelegerii desăvârșite pe care *Bălcescu* o avea despre problemele fundamentale ale poporului nostru, dar și a spiritului său profetic, nedesmințit și de această dată. *D. P. P. Panaitescu* este de acord și cu rolul de colaborator pe care l-am atribuit lui *Bălcescu* în redactarea principiilor constituționale ale revoluției dela 1848. Dintre articolele considerate de mine ca probabil scrise de *Bălcescu*, d-sa consideră două din ele *Patria și Revoluție și Reformă* ca scrise chiar de *Bălcescu*, aducând, ca și pentru articolul *Trecutul și prezentul*, noi argumente. Unde mă deosebesc de d-sa este în atribuirea făcută de mine privind scrierea *Table istorice*. Această lucrare este desigur lipsită de importanță din p. d. v. al cuprinsului. Ceea ce îi poate da o însemnătate particulară este numai faptul că, dacă în adevăr e scrisă de *Bălcescu*,

atunci avem de a face cu prima sa publicație, aparținând epocii sale de formațiune.

Motivele pentru care atribuim *Tabele istorice* lui Bălcescu le-am arătat pe larg în notele ediției mele (I², pp. 171 și urm.). Ion Voinescu II publica în 1841 o traducere din *Karl Eduard Vehse*, sub titlul de *Table istorice*. Era vorba de traducerea unei lucrări privitoare la istoria univereală, fără nimic special despre istoria Românilor. Mai târziu, cu un an sau doi, unor exemplare li s'a adăogat la urmă o nouă filă, de același format în folio, pe care se afla imprimată o scriere sumară privind istoria Românilor, redactată tot în aceeași formă ca și restul lucrării și împărțită în două capitole. Cel dintâi cu titlul *Tabla de istoria politică a Principatului României* și cel de al doilea *Tabla de istoria culturii Principatului României*. În primul este o cronologie a Țării Românești care merge până la Bibescu, în al doilea o scurtă schiță de istorie socială. Convingerea mea este că Ion Voinescu II nu poate fi nici într'un caz autorul acestei scrieri și că nu greșim dacă o atribuim în mod sigur lui *Bălcescu*.

D. P. P. *Panaiteșcu*, într'o interesantă discuțiune, ajunge la concluziunea că trebuie să facem o deosebire între primul și al doilea capitol. Cel dintâi, adică cel intitulat *Tabla de istoria politică* nu poate fi scris de *Bălcescu*, al doilea *Tabla de istoria culturii* i se poate atribui, nu însă în mod sigur. Totuși și d-sa admite că se constată în acest capitol o „dovadă a influenței, a colaborării lui Bălcescu...” Motivele pentru care d-sa refuză să-l recunoască ca autor sau măcar colaborator și al primei părți sunt întemeiate pe considerația că toată această scriere este o simplă compilație după *Florian Aaron*, lipsită de originalitate, cu multe greșeli și cu unele contraziceri față de lucrările lui *Bălcescu*, publicate cam tot în aceeași vreme. Istoricul, cu un atât de mare renume mai târziu, n'ar fi putut scrie, chiar la începutul activității sale publicistice, o lucrare ca aceasta.

D. P. P. *Panaiteșcu* are perfectă dreptate când arată că primul capitol al *Tablelor* este o compilație după *Fl. Aaron* (*Manual de istoria principatului României*, Buc. 1839) dar la fel, în mare parte, tot o compilație este și cel de al doilea, cu deosebirea că-i făcut după *Dionisie Fotino* (*Istoria generală a Daciei*, Viena, 1919, 3 vol. în grec.). Apoi nici *Manualul* lui *Aaron* nu-i de loc original, căci în mare parte este, la rândul său, o compilație după *Engel*. Și după cum e lipsit de originalitate capitolul întâi, tot așa este și al doilea, cu excepția unor scurte dar caracteristice pasaje. Dacă ținem seamă de forma pe care în mod obligator trebuia să o aibă această scriere, vedea

că ea nu putea năzui nici către originalitatea și nici către o mai deplină închegare. Este vorba de o listă cronologică a Domnilor și a faptelor mai însemnate, înșirate pe coloane, fără nici o dezvoltare, așa cum cerea cadrul lucrării lui *Uehse*, pe care voia să o completeze. Alcătuirea listei cronologice obliga evident pe autorul său să recurgă la una din cronologiile cunoscute. *Aaron* era pe acea vreme o autoritate. *Bălcescu* însuși îl citează în 1854 alături pe *Engel*, *Gebhardi* și *Kogălniceanu* (I¹, p. 101). Cu atât mai mult cronologia sa se impunea ca izvor principal unei scrieri ca acea necesară traducerii lui *Voinescu* cu cât era, după cum remarcă *D. P. P. Panaitescu*, „o încercare de a împăca datele din cronica țării cu acelea ale lui *Dionisie Fotino*“. La data când *Tablele* erau redactate, *Bălcescu* nu ajunsese încă la o cultură istorică atât de mare, încât să fie în măsură a revizui total cronologia domnilor. Primul său manuscris, despre care voi vorbi mai jos, este o dovadă foarte concludentă în această privință. Este foarte probabil că nesiguranța și contrazicerile dintre cronologiile existente, pe care le-a observat încă de timpuriu, îl face să se ocupe de aproape de chestiunea cronologiei Domnilor și să anunțe public, în 1846, că lucrează la un tractat cronologic“. În *Table* sunt de bună seamă greșeli. Unele după cum remarcă *D. P. P. Panaitescu* cam fanteziste; de ex. cronologia regilor daci. *Bălcescu*, chiar la începutul formațiunii sale, le-ar fi evitat. Dar greșeli, și chiar fantezii, nu se găsesc oare și la alți scriitori ai vremii, și încă la cei mai de vază. Câte nu sunt în *Cronologia* pe care *Laurian* o publica în 1847 și câte nu e găsesc în *Istoria* lui *Kogălniceanu*). La drept vorbind, cu excepția datelor privitoare la istoria dacică și care erau pe atunci mai mult sau mai puțin curențe, celelalte nu sunt așa de grosolane, încât să nu poată fi admise lui *Bălcescu*, nici măcar la începutul activității sale publicistice. Pasajul despre *Vlad Țepeș*, intercalat în domnia lui *Vlad Dracul*, nu cred că trebuie imputat autorului ca o greșală. Este foarte probabil o greșală de zăușire. Lipsa de menționare a primei domnii a lui *Constantin Ipsilante* nu se datorește ignorării acestei domnii, căci a doua este menționată ca atare. Apoi nicăeri nu se vorbește că podul lui *Traian* a fost la *Orșova* și nu la *Severin*, ci se spune că a fost între *Orșova* și *Vidin*, ceea ce evident e foarte vag, dar nu greșit.

1) A. T. L., *Cronologia Dacilor și a Românilor*, Magazinul istoric pentru Dacia IV, 1847, p. 221 și urm.; *M. Kogălniceanu, Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Ualagues transdanubiens*, t. I, Berlin, 1837.

Se observă, dimpotrivă, un oarecare spirit critic în folosirea datelor din *Manualul* lui Aaron. Astfel începutul domniei lui Mircea, fixat de Aaron la 1387, este în *Table* la 1383, ceea ce arată că autorul se lua în această privință după Engel sau direct după cronica țării. Din această cauză a trebuit să modifice și data domniei precedente. Domnia lui Moise fixată la Aaron dela 1529—1530 este în *Table* la 1530. A lui Alexandru Iliș, în loc de 1616—1617, este pusă dela 1615—1617, a lui Gavrilă Movilă dată de Aaron „vre-o câteva luni în 1617” este în *Table* „10 luni în 1617”, etc. Autorul lor cunoaște în afară de Engel și pe Fotino. Informația că, Constantin Mavrocordat a mărit tributul cu 100.000 lei (I¹, p. 32), este luată din Fotino (Tr. lui G. Sion, vol. II, p. 154), căci Aaron, vorbind despre acest nou tribut, nu-l evaluează în lei, ci pungi (p. 140) ca și Engel. Știirea despre bătălia dela Căsălești este luată tot din Engel (I¹, p. 27).

D. P. P. Panaitescu mai remarcă că între unele afirmații din *Table* și altele din *Puterea armată* sunt nepotriviri, astfel că avem încă un motiv a refuza atribuirea acestor *Table* lui Bălcescu. D-sa arată printre altele că Mircea Ciobanul este în *Table*, Mircea II, iar în *Puterea armată*, Mircea III. Adaog că tot pe acest domn și tot în această ultimă scriere Bălcescu îl numește și Mircea II (I¹, p. 64). De altminteri lăsând deoparte *Tablele*, vom găsi de multe ori în celelalte scrieri ale sale de mai multe ori nomenclaturi variate date aceluiași domn. De ex. Dan II este uneori Dan III (I¹, p. 65), alteori Dan III Dracula sau Dan III al României (I¹, p. 91); Constantin I Basarab (Cârnul) este când Constantin I sau Constantin Basarab, (I¹, p. 55, 56, 121, 154), când Constantin I Basarab (I¹, p. 60) sau Constantin Șerban Basarab (I¹, p. 288). Multe alte exemple se pot da. De aceea cred că nepotrivirile dintre unele nume și date între *Table* și *Puterea armată* nu pot fi invocate în contra atribuirii acestora lui Bălcescu.

Astfel lipsa de originalitate, greșelile și nepotrivirile dintre textul primei părți a *Tablelor* și alte scrieri nu justifică, după părerea mea, concluzia că această parte nu aparține lui Bălcescu. Lucrarea rămâne după mine, în întregime, opera sa.

Am arătat în notele ediției mele pe ce mă întemeiez în susținerea acestei păreri. Argumentele mele priveau mai ales partea a doua a acestei scrieri, însă concluzia o cred valabilă pentru toată lucrarea, deoarece nu văd ce ar justifica disjungerea ei în două părți, una atribuită unui autor și alta altuia. Mărturisirea lui Ion Voinescu II că a avut sprijinul mai multor tineri

se referă la lucrarea propriu zis a lui *Uehse*, și nu la aceste *Table* românești, deoarece ea este menționată în prefața cărții, apărută după cum am arătat în 1841. Și acest sprijin putea privi atunci traducerea, copiatul manuscrisului, corecturile, etc. Partea întâia a *Tablelor* compilează în adevăr pe *Aaron*, ceea ce putea face și *Voinescu II*, dar ea conține, după cum am arătat, unele adăogiri și rectificări care relevă un cunoscător și a altor izvoare. Sigur a lui *Engel*, a lui *D. Fotino*, dacă nu și a unor cronici. Este vorba deci de un compiler preocupat de unele probleme istorice românești și nu de un simplu copist. Cu atât mai mult cred că aceeași persoană a lucrat ambele părți ale *Tablelor*, cu cât între ele există o anumită legătură pe care o relevă concordanța unor păreri și informații, care lipsec în izvoarele principale, folosite pentru redactarea fiecăreia în parte. Spuneam mai sus că izvorul principal al celei de a doua părți este *Fotino*. Deși după acesta începutul domniei legendarului Radu Negru este fixat la 1241, totuși în partea a doua a *Tablelor*, ca și în partea întâia, se admite anul 1290, cum vom găsi constant în toate celelalte lucrări ale lui *Bălcescu*. În ambele părți ale *Tablelor*, se spun că lui *Mircea* se datorește noua organizare internă a țării. Este o părere care la fel stăruie și în celelalte lucrări ale lui *Bălcescu*. O găsim aproape în aceeași termenii în manuscrisul nepublicat amintit mai sus, ca și în *Putearea armată*. Critica reformei lui *Mavrocordat*, deși făcută în partea întâia numai într'o scurtă frază, amintește direct pe marele istoric. Când se spune „*Vechea constituție se strică, naționalitatea pierde*“, nici *Engel*, nici *Fotino* și nici chiar *Aaron* nu vorbeau așa. Ideea de naționalitate, invocată în diverse forme, la începutul celei de a doua părți a *Tablelor*, este relevantă în termenii care ni-l amintesc deodată. Sunt foarte caracterice frazele: „*Geografica poziție a Țării Românești îi impunea dela începutul său datoria de a-și apăra naționalitatea cu armele în mână. Ea avu eroii, concheranii și martirii săi: istoria ne-a păstrat scumpa aducere aminte a numelui lor, ne-a lăsat povestirea a mai mult de o faptă de vitejie și de închinare...* (I¹, p. 34). Ideea legăturii dintre situația geografică a poporului român și necesitatea războaielor sale, enunțată în prima frază, va fi formulată din nou într'o lucrare ulterioară aproape la fel, spunând: „*Poziția geografică a țării impuse Românilor îndatorirea de-a fi mai nainte de toate o nație războinică*“. (*Campania Românilor*, I¹, p. 221). În sfârșit mai semnalez o informație din partea întâia a *Tablelor*, formulată aproape exact ca în manuscrisul nepublicat, asupra căruia voi insista mai jos.

La domnia lui Leon V, se spune printre altele că acesta „supune pe boieri la plata tuturor dăjdiilor“ (I¹, p. 28). Știrea impuneri boierilor autorul *Tablelor* o putea găsi și în *Aaron* și în *Fotino*, dar redactarea ei diferă de la unul la altul. În schimb o regăsim aproape identic formulată în manuscris, unde se spune textul că Leon I „supune pe boieri la toate dăjdiile“.

În notele ediției mele, justificând atribuirea acestor *Table*, lui Bălcescu, spuneam, printre altele, că ceea ce motivează această atribuire, este concepția de istorie socială pe care ele o enunță, unele fraze aproape identice cu cele din *Puterea armată*, precum și câteva expresii introduse în istoriografia noastră de Bălcescu. Pe argumentele aduse cu acea ocazie, în favoarea recunoașterii sale ca singur autor al acestei scrieri, poate fi invocat și manuscrisul nepublicat, amintit mai sus. Acest manuscris aflat în posesia Academiei Române, inventariat în dosarul No. 82 fila 325-331, este un autograf necunoscut a lui Bălcescu și cuprinde conceptul unei scrieri de istorie socială. O cercetare chiar sumară și o comparație a cuprinsului său, în părțile unde se vorbește despre oștire, cu *Puterea armată*, arată că el trebuie să fi fost redactat înainte de publicarea acestei din urmă opere. Informațiile sunt mai puțin numeroase, ordinea cronologică a faptelor nu e totdeauna strict respectată, redactarea este uneori defectuoasă. Cuprinsul, forma exterioară, numeroasele intercalări în text, totul indică că este vorba de un simplu concept, din care numai o parte, după câte știm până azi, avea privitoare la armată, a fost reluată și mai târziu publicată. Din nefericire manuscris nu ni s'a păstrat complet. Lipsește începutul și o parte din cuprins, poate și sfârșitul. Cuprinsul, atât cât îl avem, tratează despre cler și mănăstiri, starea de mijloc, negustori și comerț, țărani, boieri, judecăți și legi, organizarea din lăuntru, armia sau slujitorii, dăjdiile, lefii slujbașilor, orânduiele deosebite. Același obiect ca partea a doua a *Tablelor*, cu deosebirea că tratarea este mai dezvoltată. Autorul a adăugat noi capitole, iar celor existente le-a dat o informație mai bogată. Cea mai superficială comparație arată că între paragrafele din *Table* și cele corespunzătoare din manuscris este o asemănare atât de mare, încât, dacă nu este vorba de un plagiat grosolan, inadmisibil de altminteri la Bălcescu, ele aparțin fără nici o discuție aceluiași autor. De pildă clasificarea, enumerarea și ierarhia boierilor este exact la fel. Se admit trei clase boierești, primele două cu câte șase trepte și ultima cu șapte, spre deosebire de *Fotino*, care admite numai două, prima având două stări. Asimilarea marelor boierii cu funcțiunile ministeriale din timpul

rie noastre, străină lui *Fotino*, este iarăși identică. Marele vis-tier e numit ministrul finanțelor, marele postelnic, ministrul din lăuntru, după cum vom întâlni și în alte lucrări de ale lui *Bălcescu*. Paragraful privitor la armată este o tot atât de concludent. În ambele scrieri se susține aceeași idee a întâietății armatei permanente la Români față de alte popoare. Numărul efectivelor, împrumutat din *Fotino*, și chiar ordinea lor este exact aceeași, cu unele scurte adaosuri de informație în manuscris. În *Table* se spune: „10.000 Dorobanți regulați de Mircea. A ceștia alcătuiau pedestrima țării“ (I¹, p. 37); în manuscris: 10,000 Dorobanți regulați de Mircea. Aceștia alcătuiau pedestrima cea înfricoșătoare a țării. Fii urmau părinților în slujbă fiind slobozi a intra și în altă tagmă“. Sau în *Table* „5,000 Roșii de țeară, un trup de călăreți supt comanda Marelui Paharnic; au ținut până la al XVIII veac“ (I¹, p. p. 27), iar în manuscris: „5,000 Roșii de țeară, tagmă alcătuită de nobili supt comanda Marelui Paharnic“, ultima propoziție „a ținut până la al XVIII veac“ o găsim adăogată textului respectiv din *Puterea armată* (I¹, p. 51). Comparațiile pot continua; rezultatul va fi același. O asemănare de cele mai multe ori completă.

Confruntând textul din *Fotino* referitor la efectivele oștirii, înainte de reforma lui *Mavrocordat*, și care după cum spuneam este izvorul principal, cu textul respectiv din *Table*, *manuscris* și *Puterea armată* se observă cu ușurință evoluția redactării, încât se poate stabili între cele trei scrieri ordinea vechimii lor. Textul din *Table* este foarte apropiat de *Fotino*; cel din *manuscris*, păstrând în întregime pe cel precedent, e completat pe alocuri cu diverse știri; iar textul din *Puterea armată*, reținând toate informațiile din *Fotino*, *Table* și *manuscrise*, este îmbogățit cu încă alte știri culese din izvoare nefolosite până atunci. De bună seamă că redacțiunea primă e cuprinsă în *Table*, a doua în *manuscris* și a treia în *Puterea armată*.

Existența acestui manuscris vine astfel să aducă o nouă lumină în discuțiunea asupra paternității *Tablelor*. Argumentele deja aduse în favoarea atribuirii lor lui *Bălcescu* și găsesc noi temeieri. De aceea cu toate argumentele aduse de d. *P. P. Panaitescu* în contra atribuirii părții întâi a *Tablelor* lui *Bălcescu* și pentru considerarea sa numai ca un colaborator în redactarea celei de a doua părți, rămân la părerea mea de mai înainte, că aceste *Table* reprezintă în întregimea lor o scriere a marelui istoric, și anume prima dintre publicațiile sale.

Tot în ordinea atribuirii, d. *P. P. Panaitescu* este de părere că unul din cele cinci articole, considerate de mine ca probabil

scrise de *Bălcescu*, nu este scris de dânsul, ci mai degrabă de *Bolintineanu*. Articolul, publicat sub titlul *Armia Română*, cuprinde unele pasaje redactate într'un stil aspru, violent, cu tendința de a fi parcă injurios. Un astfel de stil n'ar putea fi a lui *Bălcescu*. Cu atât mai puțin când este vorba de armată și ofițeri. Totuși m'am hotărât a considera acest articol ca probabil scris de *Bălcescu*, datorită unei scrisori pe care el o trimitea lui *Ion Ghica* la 16 Iulie 1848, deci mai târziu numai cu patru zile dela apariția acestui articol în *Popolul Suveran*. În scrisoarea ca și în articol, ofițerii sunt aspru criticați, aproape în termeni identici (este vorba bine înțeles de ofițerii din timpul revoluției dela 1848), susținându-se la fel că armata, demoralizându-se cu totul, trebuie desființată. În fapt este vorba numai de trupa Reg. 3 și de ofițerii ei, care, după cum se știe, se ridicaseră contra revoluției. Critica șefilor armatei de sub vechiul regim, în care oameni fără „nici o știință de artă militară deveneau capii armii române“... „iar tineri cu nobile simțimente și cu capacitate erau temuți și aruncați din toate posturile“ evocă parcă drama vieții sale; ca el, *Bălcescu*, cel dintâi istoric al armatelor românești și cel mai vibrant apologist al gloriei lor de odinioară, să fi fost cu câțiva ani mai înainte, maltratată de șeful oștirii, un personaj incapabil și incorect, zvârlit din cadrele armatei, judecat de un tribunal special și condamnat fără nici o vină. Și în articol și în scrisoare este manifestată aceeași atitudine, uneori în termeni asemănători. De ex. „O parte din acești ofițeri mișei veniră la palat și depuseră demisiile lor, sub cuvânt că ei nu vor să moară pentru fantezii...“ (I², p. 161); de mai multe ori sunt acuzați de lașitate, se cere degradarea lor, soldații sunt considerați demoralizați și Reg. 3 trebuie desființat. În scrisoarea către *Ghica*, *Bălcescu* îi comunică că atunci „când propusesem oficerilor regimentului ca să ne însoțească, toți ofițerii o băgară pe mână și ca niște lași, merseră să-și dea demisia și începură a striga în contră-ne...“ Despre soldați îi scrie că erau corupți și demoralizați. Coloneii *Odobescu* și *Solomon* sunt taxați de trădători; „armata noastră s'a demoralizat, și-a pierdut de tot disciplina, încât tot ce putem face cu dânsa e s'o stricăm“. (*Anul 1848*, II, p. 546). Tocmai această identitate de atitudini și apropieri dintre termeni m'a făcut să consider articolul ca probabil scris de *Bălcescu*.

Atribuirile au provocat aproape totdeauna discuțiuni. Este datoria criticii de a examinat temeiurile lor și de a completa, prin discuții obiective și serioase, cercetările deja întreprinse. Toate problemele istorice, considerate definitiv rezolvate n'au

ajuns să fie pe de-a'ntregul lămurite, decât în urma unor lungi și ample debateri. Cu vremea, și numai în urma adâncirii problemelor de metodă, se vor putea stabili reguli mai precise, în concordanță și cu particularitățile limbii noastre, pentru elaborarea edițiilor critice viitoare ale autorilor clasici români, astfel ca editorii care vor urma să aibă înaintea lor un drum mai neted, iar munca lor să fie pe deplin folositoare.

G. ZANE

HĂRȚILE RASEI ROMÂNEȘTI

În presa germană se vorbește dela o vreme de „*rasă românească*“. Ceea ce alții știu foarte bine că există, noi ne facem că nu vedem. În politica noastră de Stat nu s'a pus nici-odată problema rasei. Ne-am considerat un popor, întrunind în componența lui biologică elemente disparate, — sau am lăsat ca accentul naționalismului să cadă asupra structurii spirituale, gășind numai în cultură expresia noastră etnică. Dacă am fi amănunțit acest proces biologic, am fi aflat că fenomenul cultură nu-și află înțelegerea deplină decât în corelație cu rasa. Aceasta este realitatea concretă dela care trebuie să pornim.

Dintre doctrinarii naționaliști, numai Mihai Eminescu și Aurel C. Popovici au vorbit despre o rasă românească, folosind temeiurile antropologice alături de acele ale spiritului.

Lucrările științifice în această direcție de asemeni sunt foarte puține. Un antropolog străin, Eugène Pittard, profesor la Universitatea din Geneva, a studiat mulți ani în țara noastră această problemă, și lucrările lui, apărute în periodicele din străinătate, au putut să lămurească multe întrebări obscure. Unul din aceste studii, a apărut în Buletinul Societății Române Regale de Geografie. Acolo se vorbește, folosindu-se un material bogat, de indicele cefalic la Români. Eugène Pittard de bună seamă că a cunoscut și lucrările lui Vasile Pârvan. Dar puizarea materialului este eminentamente concretă. Trecând dintr'un județ într'altul, el a făcut măsurători la fața locului. Institutul de geopolitică din Cluj a reluat firul cercetărilor, și astăzi putem spune că avem suficient material pentru a vorbi în termeni științifici de o rasă românească. În ultima vreme s'a introdus o nouă metodă în studiul bio-antropologiei, metoda isohemaglutinării. Ea vedește o superioritate față de celelalte întrebuintate până acum. Cel mai complet studiu pe care îl avem în această direcție este acela al d-lui N. Lahovary: „Istoria și o nouă

metodă de determinare a raselor“ (Arhiva pentru știința și reforma socială. Nr. 1-2 anul 1927).

Ideile expuse în această lucrare verifică într'o bună parte concluziile la care ajunsese Al. Philippide în marea lui operă „Originea Românilor“ — numai că acest mare învățat își întemeiase studiul pe un material filologic și istoric. Ideea de rasă în politica modernă tinde să întărească ideea de naționalitate. Ceea ce una afirmă pe un plan sufletesc și cultural, cealaltă întărește și verifică pe un plan bio-antropologic. Elemente care sunt indispensabile configurației fizice a națiunilor, precum ar fi hereditatea și mediul, fac parte integrantă din condițiile rasei. Mai clar : mediul înseamnă stabilitate; hereditatea continuitate. Rasa reprezintă un anumit fizic, o grupare specific biologică, având caractere diferențiale sufletești și antropologice. Nici un studiu nu se bizue numai pe caracterele antropologice, pentru a defini structura unei rase, ci are în vedere, în egală măsură, caracterele sufletești. Evident, în cazul care rămâne același, creerul se poate modifica, dar numai atunci când această rasă și-a pierdut coeziunea sufletească. Dar este foarte probabil ca la popoarele cu o structură biologică asemănătoare, ideile să nu se schimbe, creerul să rămâne același, și în marea circulație a fenomenelor specifice să se întrunească toate caracterele rasei. Aceasta înseamnă că istoria și antropologia merg împreună. Că nu există nici o potrivnicie între rasă și istorie, și departe de a se exclude, ele se confirmă reciproc. Greșala începe de acolo de unde unii antropologi nu văd decât rase antropologice, iar alții rase istorice.

Rasele antropologice, prin origina lor, nu prin structura absolută a tipului, există ; rase istorice fără o structură biologică, chiar relativă, nu există. Istoria nu poate improviza o rasă dintr'un amalgam de populațiuni de origină antropologică deosebită. Aceasta este numai o concepție, o aberație a unei teorii, căci, în fapt, fenomenul nu se verifică.

Să ne întoarcem la rasa românească. Dela început trebuie să precizăm că este vorba de masa etnică a unui popor, de acea populațiune care își dovedește stabilitatea și continuitatea. Plecând dela acest principiu, nu se pot integra în rasa românească elementele eterogene, de recentă împământenire, nici o bună parte din burghezie, de origină asiatică sau balcanică. Țăranul român, cu deosebire cel din regiunea de munte și din părțile ardelenesti, este mai mult înalt, bine făcut, brachicefal, părul și ochii de culoare închisă. El aparține rasei *Dinarice* sau *Ilyrice*. Prin aceasta ei se deosebesc de Unguri și de Bulgari :

ungurii tind mai mult către brachicefalie, bulgarii către dolicocefalie.

Un bine cunoscut rasist german, Dr. Hans F. K. Günther în cartea lui „Rassenkunde Europas“ (München, 1929) definește în chipul următor rasa dinarică: „oamenii crescuți înalți, având capu rotund, fața slabă, osoasă, partea dinapoi a capului tăiată drept; foarte puternică rasă, cu rădăcina nasului sus și marginea liberă împinsă înafară; părul brun sau negru, ochi și culoarea pielii brună“ (pag. 9). Mai departe, Günther reproduce clișeul unui astfel de tip (Român din rasa dinarică, — pag. 37). Privindu-l va trebui să recunoaștem că îl întâlnim foarte des. În alte tipuri din rasa dinarică se văd multe din caracterele fizice ale românilor. Günther adoptă această părere (pag. 41). Este semnificativ faptul că și Eugène Pittard în studiul „Les races et l'histoire“ Paris, 1924) ajunge la aceeași caracterizare. Cităm : „Românii din Carpați și cu deosebire cei din Transilvania și din România propriu zisă, sunt mult mai brachicefali decât ceilalți. Indicele cefalic mijlociu al Românilor este în genere de 82, 92... Fața acestor oameni este relativ scurtă și largă. Ochii albaștri sunt rari (8, 9 p. 100). Irisul brun domină gama celorlalte colorațiuni. Nasul românului este în genere drept“. Și mai departe, Eugène Pittard se întreabă: „Care au fost caracterele morfologice ale Dacilor și ale Geților pe care Românii îi cred strămoșii lor, și care au rezistat legiunilor romane? Au avut ci aceste caractere, semnalate de noi mai sus? Nu știm nimic precis. Dar probabil că imaginea poporului român de astăzi este însuși imaginea acestor populațiuni“ (pag. 348—49). Relicve arheologice evidențiază tipul poporului dac. Aceste statui și baso-reliefuri făcute după natură aduc prisoselnica mărturie a rasei. Dacă Eugène Pittard nu a dus investigațiile sale în această direcție, în schimb Hans Günther s'a oprit la următoarea constatare : „În munți locuște rasa românească a Moților, cu deosebire întărită pe muntele Retezatu și la izvoarele Crișului, după înfățișare descendenți ai vechilor Daci (anscheinend Nachkommen der alten Daker, p. 136).

Iată-ne așa dar în posesia unui material pe margina căruia se pot trage anumite concluziuni. D. N. Lahovary crede că Românii brochicefali înalți și bruni, din regiunile carpatine și din Bucovina aparțin acelei rase pe care am numit-o dinarică. Hărțile antropologice ale lui Eugène Pittard arată indicele cefalic între 82-83 în Vechiul-Regat deosebit de al Bulgarilor și Sârbilor care este de 79-80. Hărțile lui Bernhard Struck „Hell

und Dunkel“ ne înglobează pe noi Români în categoria Dunkel. Hărțile antropologice și filologice ale lui Johanson înscrie pe tot ținutul ocupat de poporul românesc cuvintele „thrako-phryger“. De asemeni harta lui Hans Günther intitulată *Die indogermanischen Sprachen in Europa* ne încadrează pe toți românii în limba romană, cu o mică insulă ne indogermanică din ținuturile secuești. Aceste hărți au o valoare tot atât de mare ca și acele etnografice. Ele sunt fructul cercetărilor făcute de mai mulți antropologi și rasiști, majoritatea germani.

D. N. Lahovary, în lucrarea pomenită mai sus, totalizând rezultatele obținute prin metoda izohemaglutinării spune : „poporul român aparține din punct de vedere hemo-biologic grupărilor etnice din Europa centrală sudorientală (Ungurii fiind exceptați). În chip secundar (deoarece convergența biologică nu e confirmată aici de o convergență anatomică echivalentă) par a se înrudi cumva și cu neamurile din regiunea germano-proto-slavă a Germaniei orientale... Sârbii, o parte din Bulgari, o parte din Greci și chiar Germanii din Banat sau din Austria, se apropie mai mult unii de alții decât de Români... granițele etnice ale poporului român sunt cât se poate de bine însemnate. Față de Unguri și mai ales de Slovaci, și de Ruși, deosebirea este răspicată“. (Pag. 154).

Am fixat în acest articol câteva puncte de orientare în problema rasei românești. Argumentele folosite de oameni de știință cu autoritate din Germania și din Franța coincid cu ale noastre. La vechea metodă a măsurătorilor antropologice se adaugă noi metode biologice de cercetare, acestea întrunind un caracter științific precis. Din nenorocire însă, lumea dela noi nu este familiarizată cu anumiți termeni științifici, puțini de altfel, și care nu complică prea mult vocabularul curent. De acest neajuns s'au izbit și Italienii atunci când au adoptat o politică rasială. Până în vara anului 1938, fascismul nu promovea ideea de rasă. În acest an, sub îndemnul Ducelui, și probabil sub influența Germaniei național-socialiste, care făcea din ideea rasei un punct de convergență al tuturor preocupărilor, Achile Starace a inaugurat noua politică a rasismului italian. Noi, am pierdut momentul politic ca să folosim hărțile rasei românești, dar nu l-am pierdut pe celălalt, care ne obligă să le întărim printr'o politică rasială a Statului.

NICOLAE ROȘU

VALOAREA TĂCERII ÎN POESIA LUI LUCIAN BLAGA

S'ar părea că tăcerea este o absență și o negare. Ea s'ar defini ca aceea ce nu se exprimă. Și totuși tăcerea nu e nimic, fiindcă în ea se cuprinde și se ascunde totdeauna ceva. Tăcerea nu este absență nici măcar în ținuturile nepopulate, nici pe câmpiile de ghieturi; acolo ea însemnează așteptare. Cu atât mai puțin tăcerea ar putea fi neant între oameni. Un om închis în tăcere nu e un om împrejmuț de nimic, ci unul muiat într'o prezentă. Tăcerea omului e o afirmație; e un alt mod de a fi și de a se exprima. În tăcerea omului se petrece ceva și are aceeași, dacă nu o mai mare valoare decât ce se traduce în cuvinte. Evident că dacă n'ar exista cuvântul, n'ar exista nici tăcerea. Tăcerea e o altă față a cuvântului și în orice împrejurare e un început sau o prelungire a lui. Cuvântul și tăcerea se condiționează reciproc, scoțându-se în valoare ca umbra și lumina, ca frumosul și urâtul, ca binele și răul...

De aceea tăcerea este un element în componența operii de artă. Tăcerea este un element dramatic. Ea poate fi numai o pauză, dar și un admirabil mijloc de expresie. În teatru ea este un răspuns, ori așteptare, ori fundal pentru pantomimă. Tăcerea însă își găsește întrebuințare și în afară de scenă, în muzică și în poezie.

Atât în muzică cât și în poezie, tăcerea este o pauză între două momente de expresie. Această pauză poate fi mai lungă sau mai scurtă, dar este oricum măsurată, are o limită peste care nu poate trece. O limită care se exprimă cantitativ sau numeric: pauza ține cât ai număra până la doi, trei, patru, etc., sau ține atât cât îți reiei răsufllarea. Nu mai mult. Pauza aceasta are dublu scop. Ea slujește fie la construirea simetriei, având același rol pe care în arhitectură îl au intervalele egale dintre coloanele

unui șir, fie la nuanțare și accentuare, de obicei la ambele, fiindcă nuanța nu e în ultimă analiză decât un element de simetrie aconcretă, spirituală.

Tăcerea ca element dramatic e cu totul altceva. Tăcerea ca pauză e un element static, prin însuși faptul limitării ei mecanice. Pauza e un simplu popas în trecerea dela o frază muzicală la alta, dela un vers la altul sau dela o nuanță la alta. Ea e o simplă tranziție. Tăcerea ca element dramatic e în schimb dinamică. În pauză nu se petrece nimic, fiindcă ea e o suspensiune, o întrerupere așteptătoare. În tăcerea dramatică se petrece ceva!

Putem lua un exemplu chiar din teatru. La o întrebare ce i se adresează, un personaj tace... Tăcerea aceasta înseamnă ceva, cuprinde ceva, este ea însăși un răspuns. Ea poate fi — după context — fie o aprobare, fie o copleșită recunoaștere a unei acuzații, fie o ezitare, fie teama de a răspunde, fie o neînțelegere, fie multe altele. Ea e în orice caz pozitivă, e o prezență, devenind astfel un mijloc de expresie.

În acest mod, tăcerea a fost întrebuițată de marii poeți, sporadic sau susținut. Ar fi interesant un studiu care să arate pe poeții tăcerii, pe aceia care s'au folosit de valorile ei catifelate ca și pe poeții locvacii, ale căror poezii se citesc pe nerăsuflăte în șiruri de versuri declamatoare. Și s'ar putea foarte bine arăta dozajul de tăcere și cuvânt în poezia marilor poeți, văzând că unii pun baza mai mult pe ultimul și foarte puțini pe cea dintâi. S'ar scrie o interesantă istorie a poeziei din punctul de vedere al tăcerii!

În poezia d-lui Lucian Blaga, tăcerea are acest covârșitor și cuprinzător rol dramatic de a fi un mod de expresie. Ea ocupă un loc hotărâtor în toate poeziile sale. Nu mă voi opri, se înțelege, la tăcerea ca pauză, ca suspendare pentru respirație între două versuri sau în interiorul aceluiași vers. Ea există în poezia d-lui L. Blaga, în mod firesc, dar cel mai adesea elementul mecanic de verificare coincide cu elementul dramatic de prezență, de afirmare, de exprimare directă și ultimă a unei realități. De această din urmă tăcere mă voi ocupa.

În *Poemele luminii*, unul dintre cele trei cicluri ale cărții este intitulat chiar *Tăcere*. E oare aici un artificiu literar așa cum era acela al lui Carlyle care propovăduia religia tăcerii ținând conferințe despre ea? E permis oare de a vorbi prea mult despre tăcere sau a o lăuda prin cuvinte? Desigur că nu. Blaga nu e un apologet în cuvinte al tăcerii. El știe că tăcerea nu iese în relief decât alături de cuvânt, ca spiritul alături de trup, ca lumina din întuneric. El știe să tacă atunci când cuvân-

tul a devenit inutil și tăcerea nu începe din cuvintele adresate ei, ci acolo unde ele sfârșesc. Cuvântul e materia, carnea; tăcerea, însă, e spirtul. Căci iată cum e simbolizată această tăcere, închisă în cartea de piatră a *Stalactiei* în volumul *Poemele Luminii* :

Tăcere mi-este duhul —
 Și 'ncremenit cum stau și pasnic
 Ca un ascet de piatră
 Imi pare
 Că sunt o stalactită într'o grotă uriașă,
 În care cerul este bolta :
 Lin,
 Lin,
 Lin — picuri de lumină
 Și stropi de pace — cad neconținut
 Din cer —
 Și împietresc în mine.... (p. 72—73)

Poetul se compară cu o stalactită în care nu împietresc stropi de apă, ci stropi de lumină. Dar asta se face *în tăcere!* Deci tăcerea e aceea ce cuprinde ceva; aici ea cuprinde lumina și pacea. Tăcerea merge alături cu liniștea, cu pacea, cu apoliticul. Dar în general ea cuprinde *misterul!* Tăcerea este expresia cea mai adecvată a *tăineii*. Când cuvintele nu mai ajung, atunci *tăcerea* spune totul. Nu e o suspendare surdă a vorbei, ci *o tăcere care se aude*. Iată în *Pașii Profetului* poezia *Pan*. Zeul bătrân și orb stă pe o stâncă și :

Stropi de rouă-i cad pe buze :
 unu,
 doi,
 trei...
 Natura își adapă zeul.

Valoarea acestei gradări numerice: unu... doi... trei...? Este exprimarea paradoxală a acelei tăceri ce se aude. E sunetul însuși al picurilor, sunetul abia presimțit al stropilor care cad; e *tăcerea* în care se petrece ceva, se petrece căderea tăcută și totuși auzită a stropilor, a celui dintâi, a celui de-al doilea, a celui de-al treilea... Poetul a subliniat aici tăcerea prin cuvânt, fiindcă după fiecare număr trebuie să urmeze un interval nemăsurat de tăcere, intervalele fiind inegale ca și căderea picurilor, căci picurii nu cad ritmic cum cad stropii într'o cișmea, ci nereglat

— sunt stropii de rouă. Deci valoarea cuvântului nu mai e aici o valoare expresivă absolută, ci pur și simplu o valoare de umbră, de estompă, care scoate mai bine în evidență *tăcerea*, acea tăcere unde se desfășoară misterul și pe care încă odată o subliniază poetul mai jos, în aceeași poezie când, între două strofe, îi scrie semnul grafic ca un fel de indicație scenică: aici se va păstra un lung moment de tăcere :

Un miel s'apropie printre tufișuri.
Orbul îl aude și zâmbeste,
căci n'are Pan mai mare bucurie,
decât de-a prinde 'n palme 'ncetișor căpșorul mieilor
și de-a le căuta cornițele sub năsureii moi de lână.

Tăcere.

In juru-i peșterile cască somnoroase,

Se va spune că la lectură această poezie ar pierde din valoare. La o lectură superficială sau pur optică poezia d-lui Blaga pierde, căci face parte din categoria acelor poezii care se cer citite tare (citită tare fie chiar și în gând numai și chiar de aceia care nu sunt tipi auditivi). Altfel ea își pierde din valoare; nu din cea literară, dar din cea poetică și metafizică. Poezia d-lui L. Blaga, dacă nu o citim tare, trebuie rostită în minte cuvânt cu cuvânt, Intervalele de tăcere trebuiesc respectate, cu opriri îndelungi asupra lor, pentru a *simți* tăcerea, a *ne pătrunde* de ea, a-i înțelege *sensul* dat de poet; spre a nu o socoti simplă pauză sau întrerupere arbitrară, ci drept modul de expresie a realității ultime, în jurul căreia se cristalizează toată opera poetică și care este misterul. In poezia d-lui Blaga diviziunea în strofe nu e ceva arbitrar, tehnic, ci o necesitate, intervalul dintre două strofe fiind un *interval de tăcere*. La fel pentru toate diviziunile și semnele grafice. Virgulă, punct, puncte de suspensiune nu mai sunt elemente tehnice, ci semne de unde începe tăcerea, adică taina. Tăcerea e astfel o *conținătoare de taină*.

Când poetul — inițiatul — îi vorbește omului despre ziua de-apoi, se oprește la un moment dat, spunându-i :

Omule — ți-aș spune mai mult,
dar e 'nzadar, —
și-afară de aceea stele răsar
și-mi fac semn să tac,
și-mi fac semn să tac. (p. 37, *In mare trecere*).

Ce înțeles are această invitație a stelelor la tăcere, decât că taina nu trebuie divulgată de nimeni. Ea trebuie păstrată. Deci taina se păstrează în tăcere! Pentru același motiv:

Tot mai departe șovăi pe drum, —
și ca un ucigaș ce-astupă cu năframa
o gură învinsă,
închid cu pumnul toate isvoarele,
pentru totdeauna să tacă,
să tacă. (In marea trecere, p. 11).

Finalul multor poezii din Blaga e astfel o deviere în tăcere. In *Biografie din Lauda Somnului* :

De pe-un umăr pe altul
tăcând îmi trec steaua ca o povară. (p. 5)

Astfel tăcerea e destinul poetului și toată înșiruirea de cuvinte nu-i decât o anticameră a mării tăceri ! In *Oraș vechiu din Lauda Somnului* aceeași invitație la tăcere :

Taci, — arătătoare se-opresc
suspînând, pe ultimul semn. (p. 32)

și finalul :

Taci, că sfântul de piatră
aureola în noapte și-a atins. (p. 33).

Tăcerea nu se exprimă numai direct, ci se întovărășește cu moartea, cu somnul sau cu visul, pentru că acestea sunt realitățile ce-o conțin în chip firesc. Alt înțeles nu are *Perspectivă* din *Lauda Somnului*, decât acela de a sugera marele mister pe care-l închide tăcerea în somnul monadelor :

Noapte. Sub sfere, sub marile,
monadele dorm.
lacrimi fără de sunet în spațiu —
monadele dorm.

Mișcarea lor — lauda somnului. (p. 60).

Însăși lauda somnului e indirect lauda tăcerii și deci lauda tainei. Somn, vis, moarte și tăcere sunt, într'un sens, aproape

echivalente, ca elemente imediate ale tainei pe care o închid în ele și o rotunjesc.

Iată și în volumul *La Curțile Dorului* tăcerea cuprinzătoare de taină simbolizată în menținerea peștilor a căror tăcere nu e prezentată ca un defect organic sau ca o lipsă, ci drept o conștientă sforțare, o activă învățare a ei :

La fața stihiei
peștii s'adună,
cu ochii întorși
se uită la lună.

Suveici de aur,
mici zei de apă,
luând sfatul lumii
învăță să tacă. (p. 63)

Tăcerea aceasta nu-i o enigmă, nici o ghicitoare. Ea e, dară, prezența continuă a misterului, exprimat în forma lui cea mai adecvată.

Ce semnificație au, în lumina celor arătate mai sus, semnele de suspensiune de care abundă poezia d-lui Blaga și mai ales în primele sale două volume? Semnele de suspensiune sunt, în opera din tinerețe a poetului, reprezentarea cea mai comodă a tăcerii; erau cel mai potrivit mijloc prin care putea atrage atenția cititorului unde trebuie să se oprească și să tacă. Dacă semnele de suspensiune nu însemnează asta, atunci nu însemnează nimic și nu mai au nici o valoare. Tocmai abuzul de semne de suspensiune arată extensiunea elementului tăcere în poezia d-lui L. Blaga. Iată un singur exemplu din *Poemele Lumii* :

Și altoită pe ființa mea imensa lume
Cu toama și cu seara ei
Mă doare... ca o... rană...

Aceste semne de suspensiune, înlocuite uneori prin liniuțe, și care se perpetuează și în *Pașii Profetului*, dispar — sau se răresc până la dispariție — începând cu volumul *În Marea Tre-cere*, fiind înlocuite cu liniuțe sau punct. Astfel poezia d-lui Blaga ia un aspect eliptic și sacadat. Punctul indică nu numai sfârșitul unei idei sau propozițiuni, ci, deseori, începutul unei tăceri. Cuvintele capătă aspectul unor bărci purtătoare de înțelesuri într'o mare de tăcere. Ele plutesc în aceasta, capătă relief prin ea, dar o și adâncesc.

Cum trebuie citită o poezie de Lucian Blaga pentru a se scoate în valoare acel element primordial care-i tăcerea? Voi însemna intervalul de tăcere care trebuie respectat printr'un cerc: O. Și de câte ori se intercalează acest cerc într'un vers sau între strofe, acolo se află închisă o tăcere, mai lungă sau mai scurtă, dar în orice caz plină de sens. Numai respectând-o în lectura poeziei îi dăm acesteia întregul înțeles. Poezia *Perspectivă*, citată mai sus, trebuie citită astfel :

Noapte. O Sub sfere, O sub marile, O
 monadele dorm. O
 Lumi comprimate, O
 lacrimi fără sunet în spațiu — O
 monadele dorm.
 O
 Mișcarea lor — O lauda somnului. O

Se vede cum intervalele de tăcere coincid aproape totdeauna cu pauzele logice ale versificației. Altfel nici nu s'ar putea. Poetul trebuia să suprapună tăcerea pe pauza versificației pentru a nu produce confuzie și a nu provoca un dezechilibru între versificație și conținutul ideal poetic. E clar, însă, că aceea ce noi am indicat drept interval de tăcere nu e o simplă cezura, deoarece acest interval e nelimitat în timp și dacă uneori el coincide cu cezura, alteori el apare unde nu e nevoie de cezura! El poate fi respectat mai mult sau mai puțin timp, fără a dauna versificației. Ba chiar, cu cât tăcerea e mai lungă, cu atât sensul se rotunjește mai adânc. Pe când pauza e limitată la cât este suficient pentru a-ți relua respirația. Mai transcriu o poezie din *La Cumpăna Apelor*, cu indicarea intervalelor de tăcere, de astădată o poezie de formă clasică și cu rimă : *Munte vrăjit* (p. 26):

Intru în munte. O O poartă de piatră O
 încet O s'a 'nchis. O Gând, O vis O și punte O mă saltă. O
 Ce vinețe lacuri! O Ce vreme înaltă! O
 Din ferigă O vulpea de aur mă latră. O

Jivine mai sfinte-mi ling mâinile: O stranii, O
 vrăjite, O cu ochii întorși O se strecoară. O
 Cu zumzet O prin somnul cristalelor O sboară
 albinele morții, O și anii. O și anii. O

Aș putea face astfel cu fiecare din poeziile d-lui Blaga. Sunt puține acelea în care numai pauza mecanică a versificației joacă. Cu atât mai mult cu cât versificația poeziei d-lui Blaga a devenit clasică numai în ultima sa fază. În general, poezia lui e scufundată în tăcere, se scaldă în ea ca într'o aură, de aceea se citește rar și murmurat, cu intervale dese și lungi de tăcere. Pentru că tăcerea e jumătate din această poezie. Elementul, pe care se reazimă cuvântul, e fundul acestuia, umbra lui. În umbra aceasta se ascunde realitatea pe care cuvântul n'o poate istovi, ci doar indica: *misterul*. În acel fundal se petrece actul tainei pe care urechea îl ascultă în ecoul pe care cuvântul îl aruncă în golul tăcerii. Prezență permanentă și dramatică, loc al tainei, tăcerea e însăși canavaua pe care se brodează poezia d-lui Lucian Blaga. E însuși misterul exprimat și dacă slujește a pune în relief cuvântul, în acelaș timp e pusă în valoare de el, așa cum într'un mozaic alb cu negru format din pătrate nu știi precis dacă acele negre sunt aplicate pe alb sau cele albe pe negru. Interdependente în mod absolut, cuvântul și tăcerea în poezia d-lui Lucian Blaga se servesc unul pe celălalt și invers, pe același plan de importanță.

OCTAV ȘULUȚIU

POLITIC ȘI MILITAR

I. Prezentarea problemei.

II. Raporturile posibile între politic și militar: a) subordonare, b) egalitate, c) unitate de comandă.

III. Reciprocitate de influență între politic și militar.

I.

Aspirațiunile umane spre perfecțiune însemnează tendința unanimă pentru închegarea întocmirilor sub semnul armoniei. Setea aceasta de armonie, pe care o trăim cu toții ca o dorință înnăscută și mereu crescând în sufletul nostru, este cu totul altceva decât situația reciprocă a două elemente care-și fac echilibru. Perfecțiunea nu cere echilibru, ci armonie, ceea ce este mai mult, pentrucă ea cere *trăirea elementelor în unitate*, ajustate la dimensiunile și formele deosebite ale ei. Construcția aceasta are un caracter net de soliditate și permanență, sau — mai bine zis — de stabilitate, spre deosebire de situația corpurilor în echilibru, în care instabilul este inclus.

Astfel politicul și militarul sunt două noțiuni care, — de parte de a fi antagoniste, — se cer înmănunchiate într'o formă de maximă eficiență din punct de vedere al interesului de stat. În acest scop la baza activităților trebuie să prezideze o viziune constructivă armonică, în sensul celor arătate mai sus, în așa fel ca activitățile respective să nu fie considerate separat, ci ca formând o singură activitate de stat.

Firește că la baza construcțiunilor de ordin statal rezidând umanul, cu toate greșelile și scăderile lui, viziunea constructivă armonică nu devine o realitate, ci constituie o tendință către perfecțiune, iar mersul acesta spre „mai bine“ este o întreagă scară graduală, ale cărei trepte sunt tot atâtea câștiguri și tot atâtea impulsuri într'un neconținut avânt spre perfect. De aceea

înscrierea politicului și militarului în forma idealurilor înalte de stat, reprezentate prin lucrul întregii Națiuni încadrate în instituțiunile respective, nu prezintă identitate nici în timp și nici în spațiu. Variabilul este regula, identicul este imitarea servilă și neeficientă.

De aceea raporturile dintre politic și militar îmbracă diverse înfățișări, care pot să se prezinte fie ca dependență sau subordonare a unuia față de celălalt, fie ca egalitate sau interdependență pe plan egalitar, fie sub o formă unică, integrală, a celor două noțiuni. Aceste trei înfățișări — toate posibile — ale raportului dintre politic și militar, se realizează diferit, iar rezultatul practic definește importanța unui sistem sau a celui alt. În orice caz, privit în perspectiva timpului, fiecare sistem pare a fi cel adecvat stadiului de civilizație și doctrinei politice respective, astfel că orice sistem poate fi bun pentru ansamblul de condițiuni în care s'a născut. Fruct al unei ambianțe, el este sortit să dispară odată cu ambianța creatoare, lăsând locul unui alt sistem, adesea revoluționar și destul de des împăciuitor, într'un veșnic mers dela teză la antiteză, spre o sinteză mai trainică. Este firesc ca, din punct de vedere militar, ca și politic de altfel, maximum de eficiență să existe tocmai în perioadele de revoluționară acțiune, de salt în antitetic. Aceste salturi, care uneori lasă să treacă zeci și sute de ani, prezintă o surprinzătoare coincidență: ele sunt identice în timp pentru politic și militar. Coincidența aceasta atât de aparentă, încât este imposibil să nu o remarcăm, este înfățișarea externă a unei stări interne de legături trainice de interdependență, al cărui studiu atrage atențiunea cercetătorului, nu atât pentru ele înșile, ci pentru a situa în mod exact — pentru epoca repectivă — politicul față de militar. Cu alte cuvinte, determinarea relațiunilor reciproce formează obiectul acestui studiu.

*

Până de curând se spunea că războiul nu este decât „continuarea politicii cu alte mijloace“, cu alte cuvinte că există o sincopă a activității normale a politicului, sincopă provocată de această modalitate de rezolvirea problemelor politice, creată de război.

Felul acesta de a vedea ne pare perimat — din punct de vedere practic — și inexact — din punct de vedere științific. Perimat, pentrucă evenimentele recente, al căror început îl găsim în toamna anului 1938, demonstrează în mod peremptoriu că vre-

mea „continuării politicii cu alte mijloace“ a trecut și că a fost depășită de această perioadă de nouă și genial de oportună politică, aceea a „războiului alb“; inexact științificește, pentrucă sincopa aceasta în aplicarea modalităților în cadrul politic este inexplicabilă, deoarece nu ar fi în stare să creeze sudura continuității politice; și aceasta, pentrucă *nu modalitățile de executare constituiesc politicul*, ci aceasta este constituit de ansamblul ideilor superioare, care se realizează prin diverse modalități. Iar în ceea ce privește modalitățile, acestea sunt constituite — din punct de vedere extern — din totalitatea uzanțelor internaționale diplomatice, inclusiv războiul.

Prin urmare, constatăm că nu există o sincopă în activitatea politicului, că acesta se realizează prin diverse modalități, că aceste modalități sunt alese în conformitate cu legile de oportunism și realism politic. Iar una din modalitățile acestea care constituiesc — în definitiv — mijloace de acțiune de eficiență diferită, este războiul.

Politicul, așa cum a fost înfățișat mai sus, prezintă numai o parte din latura sa externă și anume aceea care are legătură imediată cu războiul. Inșă — în apropierea pe care o facem între politic și militar — înțelegem politicul în toată complexitatea sa, atât în ceea ce privește înfățișarea de relațiuni internațională, cât și în înfățișarea sa internă.

Politicul și militarul se întâlnesc pe amândouă aceste aparente planuri, — și spun „aparente“ pentrucă în realitate formează o *unică* preocupare înaltă de stat, *perfect echilibrată*, — urmând ca cele două acțiuni să fie într'o *permanentă coordonare*, fără de care activitățile sunt deslânate, fără impuls moral și fără eficiență practică.

Dacă necesitatea acestei coordonări (care — vom vedea mai departe — se poate transforma uneori într'o contopire intimă), are fundamentul său istoric, fundamentul său logic este cu atât mai mult consolidat astăzi, când războiul total nu deosebește pe general de ministru și pe soldat de simplul cetățean. Integrarea generală în activitatea de război este condițiunea prealabilă *sine qua non* a reușitei în războiul modern.

Generalul Ludendorff credea — de altfel — nu numai că strategia comandă politica în timp de război, dar că, — încă din timp de pace, — comandantul *en chef* fixează directivele politice în serviciul direcției războiului. Prin urmare, ajungem prin extensiune la dictatura comandantului suprem, cel puțin intelectuală, în toate domeniile de activitate națională.

După această concepție politicul și militarul nu s'ar întâlni

numai în momentul izbucnirii războiului, ci cooperarea lor ar fi permanentă în timp de război, ca și în timp de pace.

Prezența militarului se dovedește astfel a avea o eficiență de netăgăduit în viața politică a popoarelor moderne, însă realizarea situației reciproce a puterilor în stat va fi totdeauna diferită după doctrina politică de bază, conform căreia s'a construit structural statul. Această doctrină are cele mai însemnate influențe, al căror rezultat se învederează în mod desăvârșit, atât în organizarea, cât și în întrebuițarea forțelor armate moderne. A nu ține seamă de anumite circumstanțe doctrinare de stat în alcătuirea și întrebuițarea puterii armate, înseamnă a stabili un divorț între stat și armată, înseamnă a avea o armată demodată, lipsită de sensul superior al evoluției. Inchis-tată în rutină și îmbibată cu un spirit particularist întârziat, această armată va fi organizată și întrebuițată în raport de reguli învechite, a căror aplicare nu va putea avea decât un singur rezultat: înfrângerea. State mari, armate mari și cu glorioase tradiții, au cunoscut veninul celor mai desăvârșite înfrângerii, din cauza ignoranței mersului vremii. S'au întârscuit în turnul de fildeș al unor comode reguli de o stabilitate crezută olimpică și nu s'au înțeles prefacerile timpului. În contact cu realitățile au îngenuchiat: era prea bruscă redeșteptarea și prea mare diferența. Timpurile noi au învins timpurile vechi.

Prin urmare, mersul în ritmul vremii trebuie să fie o idee precisă de urmat de cei care se ocupă de situația puterii militare. Doctrina politică nouă înseamnă o revizuire a doctrinei organizării și întrebuițării puterii armate.

II

Am văzut mai sus că trei pot fi raporturile sub semnul cărora se așează politicul și militarul: subordonare, egalitate rectificată prin coordonarea superioară și unitate de comandă. Ele sunt trei sisteme adaptabile în conformitate cu doctrina politică de stat, care are anumite afinități pentru unul din ele.

Vom considera mai jos avantajele și dezavantajele acestor sisteme, neținând seama de doctrina care definește structural statul la un moment dat.

a) Prima înfățișare, *subordonarea*, ne conduce la două posibilități: subordonarea politicului față de militar sau a militarului față de politic.

În amândouă situațiunile, ar părea că există, din punctul de

vedere adoptat, un avantaj: unitatea de comandă. Această unitate este însă o iluzie, deoarece în realitate sunt doi șefi: unul politic și altul militar. Iar dacă cel militar este unul singur pentru toată armata, conducătorul politic — de cele mai multe ori — nu este singur, ci conduce prin alte organizațiuni de ordin executiv, fiind controlat și cenzurat. Urmând o idee a unui scriitor ca *Alain*¹⁾, care spune că „tout pouvoir rend fou“, controlul trebuie să fie totdeauna aplicat, ceea ce aduce, — dincolo de binefacerile controlului, — imixtiunea permanentă în conducere a unor elemente eterogene față de executivul politic sau militar.

În cazul subordonării militarului față de politic, imixtiunea are influențe nefaste chiar și în acțiunea de comandament a primului. Ne reamintim astfel de situațiunea delicată în care s'a găsit generalul Mac Mahon la 27 August 1870. La această dată Bazaine fusese închis în cetatea Metz cu jumătate din armata franceză și, deși comunicase generalului Mac Mahon că va pleca prin Montmédy sau Mézières la Châlons, până în ziua de 25 August nu părăsise Metzul. În urma unei consfătuiri cu Împăratul, generalul Mac Mahon hotărăște retragerea prin Mézières către Paris. În noaptea de 27/28 August mișcarea de retragere începe. Însă Mac Mahon primește o primă scrisoare dela Consiliul de Regență care-i face cunoscut că dacă părăsește pe Bazaine izbucnește revoluția la Paris și, o a doua, prin care-i ordonă în mod ferm să meargă în ajutorul lui Bazaine. Conștient că merge la înfrângere sigură și deși Consiliul de Regență nu avea calitatea să dea ordine operative, Mac Mahon hotărăște marșul spre Est, care va aduce la capitularea dela Sedan.

Subordonarea politicului față de militar este mai rară, deoarece preponderența celui de-al doilea în stat duce la dictatura militară și deci la cel de-al treilea sistem prevăzut aici: unitatea de comandă. Totuși s'ar putea exemplifica această a doua înfățișare a primului sistem prin imixtiunea puternică a armatei japoneze în politică. Iar un al doilea exemplu ar fi activitatea armatei în Roma imperială. Se știe că în imperiul roman *cedabant arma togae*, disciplina legiunilor și subordonarea lor față de puterea civilă fiind o realitate indiscutabilă. Mai târziu însă, în urma războaielor civile, se produce o sciziune între politic și militar. Legiunile vor să-și aleagă șeful prin care să comande în Senat. Este epoca proclamațiunilor pretoriene. Imperiul roman merge către ruina definitivă. *Qui gladio ferit, gladio perit.*

---

1) *Alain*, *Éléments d'une doctrine radicale*, Paris 1925, p. 173,

Trebue să remarcăm cu această ocazie că pe când subordonarea militarului față de politic este totdeauna legitimă, — însă în practică atribuțiunile politicului sunt depășite de acesta în mod abuziv, — subordonarea politicului față de militar este ilegitimă, militarul abuzând prin forță sau prin amenințarea forței, constituindu-se astfel ca putere executivă în stat. Această situațiune este deci pe de-a'ntregul periculoasă. Napoleon însuși a fost contra amestecului armatei în treburile politicului ¹⁾ și chiar loviturii de stat din 18 Brumar (9 Noemvrie 1799) a avut să-i dea un aspect pur civil ²⁾, chiar cu riscul unui eșec.

Față de cele arătate mai sus, putem deduce că unitatea de acțiune nu este bine asigurată, — în special din punct de vedere militar, — din cauza permanentei imixtiuni a politicului. Se crează astfel o situație injustă comandantului militar, care poartă pe umerii săi rezultatul unui eventual război. Deși el nu este liber pe deciziunile luate, rămâne totuși răspunzător în fața istoriei de actele sale. Acest dezzechilibru, între drepturi și datorii și între atribuțiuni și răspunderi, provoacă de cele mai multe ori înfrângerea militară.

În afară de lipsa de *unitate de conducere* prin pulverizarea și relativizarea puterilor și atribuțiunilor, acest prim sistem păcătuete și prin *lipsă de continuitate*.

Activitatea de stat trebue să se prezinte ca o curbă continuă, fără salturi la infinit sau perioade de discontinuitate. Ea trebue să fie un tot, înglobând întreaga națiune la lucru, fără schimbări în conducere, fără sincope de autoritate a puterii civile sau militare. Sistemul subordonării aduce însă schimbări sau cel puțin perioade de interferență de atribuțiuni între politic și militar, producând astfel momente anormale în activitatea de stat, după cum statul respectiv se află în timp de pace sau în timp de război. Continuitatea este dăunată, intervine anormalul cu urmările cele mai periculoase, aducând întregul cortej al nemulțumirilor timpurilor de criză.

Dezavantajele remarcate mai sus se întregesc prin *lipsa de*

¹⁾ Jacques Bainville, Napoléon, Paris 1931, p. 136 : „Si la Révolution devait finir par le césarisme, elle a eu cette chance de rencontrer du premier coup le militaire, qui ayant le moins l'esprit de caste, était assez pénétrant pour assurer tout de suite la prééminence de l'élément civil dans son gouvernement, de manière à ne pas ouvrir dans les camps l'ère de proclamations d'imperators”.

²⁾ Jacques Bainville, op. cit., p. 139: „Il s'est obstiné jusqu'au bout à donner à l'opération un caractère civil et aussi pur militaire que possible...”

competență tehnică, fie a militarului care subjugă politicul, fie invers. Asupra acestei lipse de competență voi face o remarcă prilejuită de notele de război pe Mai și Iunie 1939 ale d-lui C. P. ¹⁾. Scrie autorul următoarele :

„Specialiștii sunt absolut necesari și greșesc numai aceia care cer, din lipsă de inteligență, specialiștilor, altceva decât e rolul lor să realizeze. O armată modernă nu se poate dispensa de specialiști.... Corpul specialiștilor este o măreață mașină oarbă, dar infailibilă când e condusă de un geniu nespecializat“.

Pentru a continua apoi :

„Singurul caz unde specialitatea e o crimă este în seria eșaloanelor critice: critic specialist, editor specialist, opinie publică specialistă“.

În genere suntem de acord asupra faptului că armata modernă nu se poate dispensa de specialiști. Credem — mai mult — că armata modernă, prin tehnicizarea sa completă, este formată în *întregime* din specialiști. Ea *trebuie* să fie o mașină. Dar nu suntem de acord cu faptul ca geniul conducător al mașinii să nu fie specializat. Chiar d. C. P. spune în ultimul aliniat că *specialitatea este o crimă numai în seria eșaloanelor critice*, deci nu în acelea de conducere. Într'adevăr, cum n'ar putea să fie specializat un conducător al unei mașini formidabile de război? Insuși faptul de a conduce implică specializarea pentru această funcțiune. Ea nu constituie o crimă, pentrucă specializarea nu neagă inportanța înnoirii tehnice și spirituale și nici nu detronizează inteligența și previziunea din rosturile lor.

Este încă prematur a face critica războiului actual, însă dintr'o fugară privire asupra modului cum s'au desfășurat ofensivele germane pe fronturile polon și francez, putem conchide că marile principii au rămas aceleași, iar comandantii care le-au respectat au învins. Libertatea de acțiune, economia forțelor, surpriza, toate au fost magistral aplicate de Germani, față de o coaliție fără comandament unic, având în spatele ei o politică greșit condusă, cu o armată îmbibată cu o credință falsă — aceea de defensivă pasivă — când toate cărțile militare proclamă principiul superiorității ofensivei. Ce este nou, ce a dărâmat strategia germană? Nimic. Insuși principiul superiorității materiale era perfect cunoscut încă din 1917 și profesat după 1919.

Suntem astfel de părere că nu ne aflăm în prezența falimentului specialiștilor, ci în prezența unui succes desăvârșit al lor.

---

1) Revista Fundațiilor Regale, anul VII, nr. 7, 1 Iulie 1940, p. 226.

Dacă este vorba de o armată specializată, trebuie să ne referim la armata germană, — specializată la maximum și constituind într'adevăr o formidabilă mașină de război, — iar nu la armatele aliate, care suferă de lipsă de specializare dela conducători și până la conduși.

Suntem însă de acord cu d. C. P. că specializarea în eșalonul critic este o crimă, dar numai atunci când critica se bazează pe anumite date, a căror găsire își are origina în simple speculațiuni raționale, fără nici o contingentă cu realitatea. Atunci însă când critica se bazează pe experiență serioasă, în condițiuni reale, experiență repetată de cât mai multe ori, pentru ca astfel să dea certitudinea morală a apropierei de realitatea războiului, atunci critica specializată e mai mult decât folositoare: ea formează sursa găsirii noilor procedee de luptă. Aceste procedee noi vor îmbrăca principiile de întrebuițare, astfel ca să se realizeze cantitatea de mișcare napoleoniană, care duce la victorie: masa multiplicată prin viteză. Pentru ca să se mărească în mod simțitor cantitatea de mișcare, trebuie să se mărească masa și viteza. Pentru o masă determinată, cantitatea de mișcare va fi direct proporțională cu viteza: în concluzie se recomandă mărirea vitezei. Tocmai ceea ce au făcut Germanii în actualul război, demonstrând importanța specializării.

Aceasta cere însă competență tehnică, pe care n'a pot avea elementele eterogene care-și fac din imixtiunea permanentă în sectorul de atribuțiuni străin un obicei. Lipsa de competență tehnică este unul din marile dezavantaje ale sistemului subordonării și cauza principală a diferendelor dezastruoase ivite în toate timpurile între conducătorii politici și militari. Istoria recentă ne dă exemplul diferendului dintre Lloyd George-Clémeceau și Mareșalul Foch, diferend care s'a soldat în defavoarea câștigătorului victoriei din 1918. Privit în perspectiva timpului, diferendul de idei ivit în special în cursul discuțiunilor care au avut loc la Conferința de Pace, arată cât de multă dreptate avea mareșalul. Pacea cu care s'a încheiat războiul european din 1914-1918 a fost o pace de iluzii, spulberate numai după douăzeci și unu de ani. Este sigur că Franța ar fi avut numai de de câștigat din colaborarea celor doi mari oameni ai săi ¹⁾).

---

1) *Comandant Lhopital, Foch, l'Armistice et la Paix, Paris 1938, p. 224-243: „Il est indéniable que Foch aurait s'il avait été intimement associé aux travaux de la Conférence de la Paix, grandement aidé à établir une paix réaliste, une paix durable, en raison de ses qualités essentielles de pondé-*

Iată dar, într'o fugară înfățișare, seria de inconveniente legate de primul sistem, al relațiilor de subordonare între politic și militar. Și totuși — istoric vorbind — acest sistem a durat. Explicația existenței nu trebuie căutată în vitalitatea sa intrinsecă, datorită caracteristicilor sale speciale, ci în condițiunile ambianței vremilor repective. Imprejurările de ordin politic au menținut situațiuni, care rațional erau condamnabile.

b) Sistemul egalității dintre politic și militar este imposibil în practică, deoarece el rupe unitatea statală și implică colegialitatea în conducerea supremă, bazată la rândul ei pe specializare și deci pe repartitia perfectă, echilibrată, de atribuțiuni între cei doi factori. Este evident că armonizarea atribuțiunilor și menținerea echilibrului între cele două părți ne duce la ideea instituirii unui arbitru suprem, care-și însușește competența în amândouă domeniile: militar și politic. Dar — odată cu acest fapt — trecem la cel de-al treilea sistem, acela al unității de conducere sau — mai precis — la sistemul integrării politicului și militarului într'o instituție sau organ de conducere unic, fie că acesta este unic sau pluripersonal (ne referim la acefalia statală).

c) Acest ultim sistem prezintă un mare avantaj, acela al *unității de conducere*, care poate canaliza acțiunea politică și militară pe direcția care oferă cele mai bune rezultate finale. Acțiunii de pulverizare și relativizare a puterilor și atribuțiunilor i se opune în acest sistem acțiunea de centralizare și organizare, condusă de o singură gândire. Unei mișcări centrifuge i se opune o mișcare centripetă de integrare.

Ideea de unitate în conducere duce la realizarea *continuității în acțiune*. În loc să ne găsim în prezența unor salturi discontinue, prilejuite de epocile parcurse istoric de stat, existența unui singur organ instituțional de conducere implică o curbă de o continuitate perfectă. Efectele acestei continuități sunt remarcabile. Lucrându-se în toate domeniile *sub specie aeternitatis*, progresul este asigurat prin mersul înainte, fără întoarceri, reveniri sau stagnări periodice, care sunt apanajul lipsei de continuitate. Firește că nu întâmplător maturitatea poporului roman

---

ration, de mesure et de bon sens, jointes à son énergie, à la claire vision de l'avenir dont il donna si souvent des preuves, appuyées par l'immense autorité qu'il avait acquise sur les alliés en entraînant leurs armées à la victoire¹⁶.

are loc sub principat și imperiu, adică tocmai atunci când unitatea de conducere se realiza prin *Caesar*, care devine pe rând consul unic, dictator decenal, dictator pe viață, *pontifex maximus* și *imperator* cu drept de succesiune, și sub *Octavian Augustus*, care primește dela Senat puterea supremă, adică puterea tribuniciană, imperium proconsular și pontificatul maxim, devenind în modul acesta șeful suprem, necontestat, al imperiului roman. Progresul nu poate naște din lipsă de organizare, din relativizarea conceptelor și din pulverizarea puterilor, ci tocmai din integrarea tuturor atribuțiunilor în sfera unui organ instituțional unic și continuu.

S'ar putea imputa acestui sistem, — după o superficială judecată, — lipsa de competență tehnică a șefului, care trebuie să îmbrățișeze totalitatea problemelor militare și politice. Numai că două considerente se opun acestui fel de a vedea. Primul poartă asupra *integrării problemelor politice și militare într'o singură problemă*, cu o unică înfățișare, situație cu totul realistă și depășind vechile concepții pulverizatoare cu care raționalismul exagerat ne obișnuise în ultimul secol, al liberalismului. Trecând dela diviziunile arbitrare și abstracte la realitățile integrale, s'a făcut un mare pas spre câștigarea unei viziuni de ansamblu a înaltelor probleme de stat. În primul sistem se urmărea deci diviziunea acțiunii de stat în cele două ramuri: politică și militară, fără a ține seamă nici de perioadele de interferență, vizibile totuși, și nici de uniunea indisolubilă dintre ele din punct de vedere al scopului general de urmărit. În cel de-al doilea sistem, diviziunea de mai sus este îndepărtată, deoarece în realitate nu există sciziune între politic și militar și nici coordonare, ci o contopire perfectă, o unitate, o identificare, o confuziune intimă în retorta în care se făurește esența pură a idealurilor constructive de stat.

Al doilea considerent pentru care nu se poate admite imputarea unei lipse de competență tehnică constă în faptul că, spre deosebire de repartiția de atribuțiuni din primul sistem, cu cor relativul responsabilităților particularizate, — fapt care expunea la emiterea de judecăți *pro domo*, — în ultimul sistem responsabilitățile — ca și atribuțiunile — sunt centralizate în persoana șefului, care — *singur* — are posibilitatea de a avea o *viziune de ansamblu a scopurilor de stat*, tinzând astfel în acțiunea sa la *convergența eforturilor* în vederea realizării acestor scopuri. În acest mod, totalitatea atribuțiunilor de ordin politic

---

1) V. și *Mihail Manoilescu*, Partidul Unic, p. 132.

și militar se găsește în sarcina șefului unic, care poartă întreaga responsabilitate a acțiunii de stat. Uriaș al timpurilor, șeful unic nu cunoaște nici limitarea și nici relativizarea atribuțiilor, ci deplina integritate a datoriilor și responsabilităților.

Suntem în fața unui sistem care dă maximum de eficacitate în acțiunea națiunii la lucru, adăogând la unitatea de conducere și la continuitate, atât competența tehnică a șefului, cât și asigurarea convergenței tuturor eforturilor factorilor respectivi de stat în vederea realizării înaltelor scopuri vizate. Sistemul comportă astfel integrarea tuturor voințelor, tuturor inteligențelor și tuturor activităților, pe direcția care acordă rezultatele practice optime. *Unitate de scopuri și unitate de comandă sintetizată* acest ultim sistem.

III

În afară de intervențiunea nelegitimă a factorului politic în treburile militare, sau invers, — această nechemată imixtiune cu funeste rezultate și de netăgăduită ilegalitate, — există o influență reciprocă între militar și politic. N'o putem nega, pentru că este reală. O doctrină pură și ortodoxă trebuie s'o recunoască, ținând seamă că ea este justificată, fie de situațiunea de interdependență dintre cei doi factori, — în sistemul subordonării, — fie de situațiunea de confuziune sau contopire în sânul aceleiași realități, în sistemul unitar. Iar în afară de această justificare de ordin rațional, reciprocitatea de influență se justifică și printr'o argumentație de ordin istoric. Câteva exemple vor întări pe deplin afirmația de mai sus.

Unul din exemplele cele mai concludente în speță ne este furnizat de reforma fiscală și militară a lui Servius Tullius.

Până la acest rege, statul roman era o republică aristocratică condusă de un rege, care era președinte electiv și pe viață. Poporul își exprima voința fiind adunat în curii. *Votul se făcea curiatim*, iar în interiorul fiecărei curii *viritim, secundum capita*. Prin urmare, în interiorul curiei, toți votau pe bază egalitară, majoritatea fixând sensul voinței curiei, care se prezenta la rezultatul total al votului ca o unitate. *Votul* exprimat avea o bază de justețe pentru tot poporul. De altă parte obligațiile militare erau executate tot în cadrul curiilor, fiecare fiind obligată să furnizeze o sută infanteriști și zece călăreți.

Servius Tullius înfăptuește însă o reformă cenzitară și militară, transformând constituția romană din aristocrată în timocrată.

El împarte populația după avere în cinci clase, clasa întâia fiind compusă din cetățeni cu mai mult de o sută mii ași, iar averea minimă a ultimei clase fiind de unsprezece mii ași. Fiecare clasă era împărțită într'un număr oarecare de centurii, majoritatea la vot fiind nouăzeci și șapte. Ținând seamă că votul se făcea pe centurii — nu pe clase — începându-se cu *equites* și cu cele optzeci de centurii ale clasei întâia, rezultă că dacă aceștia se înțelegeau asupra sensului votului, se atingea majoritatea necesară înainte de participarea la vot a celorlalte clase, care, în modul acesta, erau frustrate de dreptul de exprimare a voinței lor. Se remarcă deci inferioritatea politică a claselor mai puțin avute, în comițiile centuriate.

Prin reforma constituțională se strică însă echilibrul dintre drepturi și obligațiuni și, de aceea, reforma prevede impozite mai mari și serviciu militar mai lung pentru clasele mai avute. Totuși nu toți cei rămași *infra classem* erau excluși din armată, ci numai cei care aveau o avere mai mică de trei sute șaptezeci și cinci ași. Cei care aveau o avere dela o mie cinci sute la unsprezece mii de ași se echipau pe socoteala lor și completeau golurile ivite în timp de război, iar cei ce posedau o avere cuprinsă între trei sute șaptezeci și cinci și până la o mie cinci sute de ași erau echipați pe socoteala statului (proletarii).

Rezultă deci că regimul timocrat a impus recrutarea și organizarea armatei pe bază de avere. Schimbarea regimului constituțional a atras schimbarea sistemului militar.

În timpul feudalității, sistemul politic este diferit, fiind bazat pe proprietatea feudală. Sistemul militar suferă schimbări de același sens. În toată Europa, ca și în acest colț de lume — răscruce de drumuri, unde au prins să se înfiripeze Principatele Române — sistemul de recrutare era *agrар*. Serviciul militar era prestat de proprietarii de pământ, care formează o nouă aristocrație militară. Pentru a ne referi numai la Principatele Române, vedem că stăpânirea unei moșii, mare sau mică, implica obligația militară. „Țara este suma proprietăților individuale, a moșiilor; de aceea i se mai și spune întocmai așa: moșia. Proprietarul care nu merge la război la chemarea Domnului se face vinovat de *hiclenie*, adică de înaltă trădare; el își pierde prin această vină moșia și, de cele mai multe ori, și capul“¹⁾. Ne-proprietarii de pământ, adică vecinii, iobagii sau românii, nu

---

¹⁾ C. C. Giurescu, Istoria Românilor, București 1940, vol. I, partea 2-a, p. 501.

sunt obligați să presteze serviciul militar decât în cazurile excepționale de ridicare în masă.

Bine înțeles că sistemul agrar nu putea fi aplicabil târgoveților, care erau obligați în schimb să înarmeze un anume contingent de oaste și să-l pună la dispoziția Domnului. Orașele sunt mediile prielnice de recrutarea mercenarilor, de unde întâlnim și expresia „strigării târgului la leafă“, cât și a „ostașilor în dobândă“, aceia care se înrolau în speranța unei prăzi bogate.

Sistemul agrar n'a durat prea mult timp. Formarea marilor latifundiari prin excluderea și șerbirea micilor proprietari, pierderea simțului militar în sânul mare al poporului, necesitatea unei armate permanente pentru apărarea absoluziilor conducători de popoare, reclamată de altfel și de instabilitatea politică a vremilor, sunt tot atâtea cauze pentru care mercenarismul a înlocuit treptat sistemul militar agrar.

Ca în toată Europa, de altfel și în Principatele Române, oastea de țară a fost înlocuită de mercenari. Mihai Viteazul a luptat cu mercenari în Ardeal și Moldova ¹⁾, totuși frații Buzești au ridicat la Craiova „toate oștile Mehedinților“ pentru a izgoni pe Simon Movilă ²⁾. Dimitrie Cantemir ne desvăluie dealtfel căderea armatei timpurilor acelea, scriind în *Descriptio Moldaviae* că Domnii găseau mai nimerit să adune bani decât să-i cheltuiască cu oastea : „...*quod utilius arbitrentur in cistibus reponere thesauros, quam eos inutilibus sibi militibus devorandus dare*“³⁾. Mercenarismul va înflori în Principatele Române până la începutul secolului XIX-lea, când va începe renașterea noastră națională.

În Europa renașterea și îndreptarea către formula statelor naționale, cu corelativul normal al armatelor naționale, va începe încă din secolul al XVI-lea. Renașterea italiană aduce o puternică și eficace contribuție la schimbarea vechilor așezări. Ideea naționalistă ia naștere din imaginea unei Italii destrămate ⁴⁾, iar Macchiavelli proclamă în cartea sa „Despre Artă Războiului“ necesitatea organizării milițiilor naționale ⁵⁾. Incet, incet, se va merge într'adevăr spre realizarea unificărilor națio-

1) P. P. Panaitescu, Mihai Viteazul, p. 218-219.

2) C. C. Giurescu, op. cit., vol. II, partea I-a, p. 295.

3) V. și Zănescu și Șeșescu, Organizarea Armatei, București, p. 133.

4) Niccolo Macchiavelli, Il principe, p. 119, ed. centenarului: „senza capo, senza ordine, battuta, spogliata lacera, corsa“.

5) Gen. Ettore Bastico, Evoluția Artei Războiului, trad. Maior Corbuleanu, vol. I, p. 51 și M. Fărcășanu, Monarhia Socială, p. 246, nota 29.

nale, armatele luând — printr'o bineînțeleasă influență — aceeași culoare.

Influența politicului asupra militarului este explicită în exemplele date mai sus. Dar și reciproca este adevărată : există o influență, — repetăm, nu imixtiune ilegitimă, ci influență doctrinară, — a militarului asupra politicului. Un exemplu va lămuri această afirmație.

Între anii 312—308, în plină aristocrație romană, Appius Claudius era censor. În această calitate, — în afară de costisitoare lucrări publice, — a îndeplinit două mari reforme de ordin constituțional. Prima reformă constă în înscrierea în lista senatorilor a numeroși plebei bogați și chiar a câtorva liberiți, care începeau — pe atunci — să formeze clasa comercială romană. A doua reformă a fost repartizarea meșteșugarilor, — care până atunci fuseseră excluși din comițiile centuriale, — în cele patru triburi urbane, cât și în cele douăzeci și cinci rurale, în scopul de a mări influența lor în comiții tribune. Apariția acestui censor revoluționar este — după Guglielmo Ferrero ¹⁾— „comme un éclair qui laisse entrevoir les répercussions des guerres extérieures sur l'évolution interne de la société romaine. Les classes se rapprochaient dans la fraternité des armes; la constitution se démocratisait“.

Această democratizare prin armată este perfect posibilă. La baza sistemului democrat socotim a fi ideea egalitaristă. Ori armata, atunci când la baza ei nu este mercenarismul, care-i dă un aspect de eterogenitate, ci naționalismul roman, al cetățenilor romani, care își exercitau dreptul de vot, împărțiți fiind în formațiunile de luptă, armata se democratizează prin existența pericolului comun în fața căruia toți sunt egali, necesitatea apărării nelocalizându-se pe clase sau categorii cenzitare.

Trebue însă să se noteze două elemente principale care au dus la democratizarea armatei și — prin reflex — la democrația politică romană : primul element este o *activitate războinică quasi-permanentă*, fie defensivă, fie ofensivă, iar al doilea element este faptul că *recrutarea armatei privea aproape totalitatea cetățenilor romani*, numai cei care aveau o avere mai mică decât trei sute șaptezeci și cinci de ași fiind excluși din armată, după reforma lui Servius Tullius.

Există deci o influență reciprocă între politic și militar, influență perfect înțeleasă prin relațiunile de interdependență sau de integrare, în conformitate cu sistemul întrebuintat. Jocul a-

1) Nouvelle histoire romaine, Paris 1936, p. 31.

cesta de influențe nu este epuizat. Astăzi chiar vedem cum regimurile totalitare sunt organizate și — ceea ce este mult mai important — însuflețite de cel mai autentic spirit militar. Cu alte cuvinte n'au luat numai cadrele reci ale formelor militare, ci le-au completat cu spiritul disciplinat și războinic militar.

Influențele reciproce de mai sus vor fi astfel mereu simțite și vor trebui să fie ținute totdeauna în seamă în judecățile pe care le vom face în exegezele noastre.

*

Iată dar — într'o fugară înfățișare — raporturile existente între politic și militar. Orice constituant va avea să judece amănunțit modul cum unul din sistemele descrise mai sus poate fi adoptat, ținând seamă de armonia constructivă pe care trebuie s'o prezinte încheierea constituțională, cât și de jocul de influențe reciproce, susceptibile de a modifica elementele construcției prin schimbul de forțe aplicate acesteia. Responsabilitatea constituantului este cu atât mai mare, cu cât de armonia relativă în care reușește să-și realizeze întocmirile depinde însuși eficiența lucrului său.

VINTILĂ TEODORESCU

OBSERVAȚIUNI CU PRIVIRE LA „ARITMOLOGIA“ LUI N. MILESCU

Învățătul rus Pecarskij a fost preocupat mult de figura spătarului Milescu și mai ales de renumele lui în Rusia. Făcând o trecere în revistă a activității lui de 28 ani 1672-1700, îl socotește „didascal“ și mare interpret. De fapt, știm cu toții că, oficial, era dragoman la Departamentul Externelor (Posolski Prikaz), îi plăcea să se considere dascăl și mai ales să intre printre străinii învățați din Orient veniți de peste hotare, ca să contribuie la ridicarea culturii rusești în mugur.

Mai știm că odată venit în Rusia, pribeagul moldovean întocmește un dicționar greco-latino-slav necesar nu numai școlilor deschise după tipografie, dar utilizat chiar în faimoasa Academie ce s'a înființat la 1673. Milescu nu s'ar fi pus la o muncă fără folos prin alcătuirea unei cărți inutile. Poate că după acest dicționar învăța limbile clasice însuș boierul Matveev, elevul spătarului.

Adevărat mentor al școlii rusești îl aflăm după călătoria în China, când întocmește abecedare grecești și latinești.

Patriarhul Adrian cere arhimandritului Ioasaf să-i aducă dascăli din Orient pentru Academie. Acesta îi propune ca să ia ca „decan“ al lor pe Milescu, ceea ce înseamnă că era o valoare indiscutabilă.

Kogălniceanu în „*Letopiseți*“ spune că țarul Alexie Mihailovici ar fi pus pe Spătar să învețe carte pe Petru, viitorul țar reformator.

N. Ustraillov în „*Istoria domniei lui Petru cel Mare*“, Tom. II p. 323, nu crede verosimil acest lucru, fără să aducă vre-o dovadă temeinică, deși era notoriu faptul că Milescu era dascălul Rusiei din acea vreme. Spiritul lui fin, cizelat la școala grecească din Bizanț l-a făcut că aibă atitudine amicală față de toți învățații vremii lui, iar pe cei străini — veniți din Gre-

cia — și i-a apropiat într'atât, încât a fost proclamat rectorul Academiei, factor important și tip reprezentativ al bizantinismului în Rusia.

De altă parte, bucurându-se de protecția principelui V. V. Golițin și a lui Artemon S. Matveev, care au adoptat modul de viață apuseană, spătarul avea simpatie față de activitatea dascălului curții, Simion Poloțchi, un adept al ideilor apusene și care se bucura de mare trecere pretutindeni.

A căutat să-l imite pe Palațchi și așa se explică că ar fi fost dascăl princiar. În acest mod, prin tendințele lui pedagogice, Milescu a stat la limita celor două influențe opuse, a celei bizantine și a celei occidentale, latino-poloneze. (Este interesant că și activitatea lui de traducător se împarte tot în două cicluri, deși nu era în mod simultan și poate în chip ocazional; la început face traduceri din elino-greacă, iar după călătoria sa în China — din latină).

Toate acestea însă n'ar fi de ajuns pentru a se putea trage concluziuni despre Milescu, dacă n'ar fi vorba despre faimoasa „*Aritmetică*“, lucrare ce n'a fost alcătuită de el din porunca țarului Alexie, ci din pornirea lui pedagogică, din instinctul lui cărturăresc.

Învățații ruși îl consideră pe Milescu Spătarul drept traducător al uneia din primele aritmetici din Rusia. Această părere a fost exprimată pentru întâia oară de Prea Sfințitul Filaret Mitropolitul în „*Privire asupra literaturii teologice*“ Harcov. 1859 I, pag. 232. Vorbind despre activitatea de tâlmaci a lui Milescu, Filaret Mitropolitul face următoarele observații „*în 1672 s'a tradus de el, Aritmetica și s'a adăugat la ea Etica sau Pildele de Virtuți Împărățești*“. (Mss. 159 Mrea. Ciudov).

Bazându-se pe această relațiune, răposatul academician Pecarskij în opera sa „*Științele și literatura în vremea lui Petru cel Mare*“ (vol. I pag. 264) arată că „*în mss-urile dela sfârșitul secolului XVII-lea, se găsește un curs de matematică intitulat : „Această carte zisă elinește Aritmetică, iar nemțește Algorism, iar rusește înțelepciunea numerică, una dintre cele 7 înțelepciuni mari*“.

Nu se știe cine și când a tradus acest manuscris în rusește. Există totuși știri după care „*tâlmacul*“ departamentului trebilor din afară „Nicolae Spătarul a tradus în 1672 o aritmetică ce se păstrează și acum printre manuscrisele Mrii. Ciudov (mss. 159), dar nu știm ce fel de traducere ar fi, și dacă are ceva comun cu cursul decare am pomenit mai sus.

Pecarskij mai spune că *Uostokov* în „*Descrierea manuscrise-*

lor Muzeului Rumianțev“, sub No. XII, notează cu privire la acest curs că el ar fi fost scris de un ucrainian sau de o persoană originară din țările sud-slavice. Confuz. Nu se rezolvă cu nimic problema „Aritmeticii“. Totuși confruntând relațiunea lui Filaret despre „Aritmologhion“ cu remarca lui Vostokov despre Algorism — pecarskij ajunge la presupunerea că Algorisma este chiar acea Aritmetică pe care a tradus-o Spătarul de neam, valah ¹⁾.

După cum se vede, Milescu este considerat ca un savant ce răspândea în Rusia veacului al XVII-lea științele matematice.

Matematician în înțelesul modern desigur n'a fost Spătarul, dar nu i se poate tăgădui meritul de mare pedagog și răspânditor, de popularizator al științei matematice. Insuși faptul unei traduceri, compilări sau cărți originale presupune intenții temeinice și, dacă această mare inteligență și finețe de spirit a înțeles că trebuie să facă acest lucru, nu degeaba l-a făcut. Și credem că n'a întocmit cartea din porunca țarului cât din porunca spiritului său pedagogic, care înțelegea rolul școalei în Rusia.

Iată și titlul cărții de matematică: *Aritmologia sipec: cislenoslov 'naia Kniga. U neize izcislenim opis netso vesci dostopametnye i Kvedeniju vesma mizdnyie: vpolzu ljubomudrem' tscatelem upraz njajuscimsja vprocitanii i vo ucenii Kniznem izdadeci. I na tri casti rasdelise ichze pervaja iscisljaet' vesci, onich ze samoe bz. estvennoe pisanie i e taja cer'kov' naucaet, vtoraja, onich ze filosofi ljubomudr' stvujuet tretja ze vnich'ze ificeskoe soderzitoja ucenie.*

În traducere :

(Aritmologia, adică cartea numerelor. În ea se descriu lucrurile foarte însemnate pentru știință, în folosul celor care fac deprinderi de socoteli. E împărțită în trei părți : prima socotește lucrurile despre care vorbește Sfânta Scriptură și Biserica, a doua, lucrurile cercetate de filosofie, a treia lucrurile în care se află învățătura etică“.

Și mai arată că această carte este „tocmită“ de bărbatul învățat Nicolae Spătarul (Spafarie) în zilele lui Septembrie 1672.

Din prefața acestui ms. de care se ocupă pe larg savantul rus

¹⁾ Curios. Pecarskij în „Istoria Rusiei sub Alexie Mihailovici, III 325 pg. îi zice Valah, iar Soloviev îi zice Grec. Berg în „Domnia Țarului Alexie Mihailovici“ I, 286 p. Bantaș-Kamenschi în „Dicționarul oamenilor vestiți ai Țării Rusești“ V, 75 p. și Ustryalov în „Istoria domniei lui Pentru cel Mare“ II, p. 323, îl numesc cu toții Moldovean.

Kedrov în „*Zurnal Ministerstava Narodnago prosvesenia*“ din 1876 reiese că 1) este dublet al Aritmeticii cu Etică a Spătarului, care după indicațiunile Prea Sfințitului Filaret se află la Mrea. Ciudov ; 2) că Aritmetica dela Ciudov ca și Aritmologia nu este Algorismul și 3) că nici una din ele nu conține noțiuni de aritmetică. În „*Aritmologie*“ s'a exprimat pe deplin natura scrierilor didactice, atât de preferate de poporul rus nu numai în secolul XVII, ci și mai de mult și chiar mai târziu. Odată cu redeseptarea năzuințelor către știință nu se preferau cărți grele ca Algorisma, ci lucrări cu caracter enciclopedic.

Nicolae Milescu a înțeles ecoul acestor năzuințe și „*Aritmologia*“ lui nu-i altceva decât o adevărată enciclopedie de felurite chestiuni, de lucruri memorabile și utile pentru știință și chiar pentru îndrumarea morală. În această operă religioasă și laică simțim lupta dintre curente apusene și bizantin, iar îmbinarea acestui material profan și religios nu-i decât un compromis între cele două curente.

Dealtfel caracterul enciclopedic l-au avut toate sbornicele rusești din veacul al XVI-lea.

I. G. DIMITRIU

CARTEA EROICĂ

Decada din urmă a cunoscut, pare-se, culminarea unei literaturi eroice: aventura cuceririi văzduhului. Într'o epocă recentă dezvoltarea navigației transoceanice și a colonizărilor îndepărtate stărnise *exotismul*. Astfel niciodată nu s'a desmințit solidaritatea dintre activitățile omenești; un nou orizont, o literatură nouă. Negreșit însă că în veacul acesta, în care fiecare generație are timp să se familiarizeze cu câteva uluitoare minuni tehnice, interesul față de cea din urmă invenție repede se va irosi. S'a spus că veacul al XVIII-lea a fost veacul aburului, al XIX-lea al electricității; nu suntem de pe acum îndreptățiți să vorbim de secolul aviației?

Aviația ce-și trăiește azi vârsta eroică, de înfrigate cuceriri, preocupă întreaga omenire. Saint Exupéry, despre a cărui carte vom face câteva însemnări, scrie undeva cu surăzătoru-i scepticism: *Noi suntem cu toții doar niște tineri sălbatici ce ne minunăm câtva timp de jucările noi*. Pe orice țărâm de cunoaștere începuturile au fost pasionante și poate că numai ele ating autenticitatea frumuseții. Mitul lui Icar, evadând întraripat din Labirint, vis milenar al omului, a prins ființă eri. Azi s'a și schimbat într'un vis de groază: mitologica prăbușire în mare

a prevestit metaforic năruirea în haosul actual, mitul căpătând un tâlc metafizic. Avionul de bombardament duce în pânțele său de aluminiu destul explozibil pentru a nimici în câteva zile patrimoniul a cincizeci de secole. Dar toată lumea știe că aceasta este cealaltă față a medaliei; aviația are alte țeluri, altă menire.

Despre aceasta s'au scris pagini de neuitat. Sunt cronicile unei religii de mântuire și jertfă generoasă. Analele aviației de război evocă mai curând cultul barbar al acelei divinități setoase de sânge nevinovat.

O întinsă literatură, numeroase filme de cinematograf ne-au înfățișat cu mai mult sau mai puțin talent, cu mai mult sau mai puțin bun gust cercetările, strădaniile, izbutirile și tainele acestei forme noi de solidaritate și comunicare între oameni. Dintre autorii care ne-au familiarizat cu aviația, Cecil Lewis, Kessel, Amelia Earhart, Jean-Gérard Fleury, Pierre Viré, Lindberg, Jean Ajalbert, Jacques Boulenger, Beirne Lay Jr., — Saint Exupéry, aviatorul scriitor, rămâne cel mai autentic, cel mai turburător apostol al acestei religii virile. Tirajul fără precedent al cărților sale e îndeajuns de concludent: *Sbor de Noapte* a atins a 210-a ediție; *Tărâm pentru Oameni* a 119-a. Interesul marelui public pentru aventura aeriană vădește pe lângă o preferință foarte limpede pentru literatura biografică, ce nu e de azi, și o saturație față de o literatură ce bate mereu aceleași drumuri: scăderi patologice, patimi josnice, nevolnicii de netămăduit, — veșnica nemernicie omenească! Cărțile d-lui F. Céline și ale altora, prea numeroși, ne-au mâhnit și ne-au murdărit; ne-au lăsat prea adesea un simțimânt apăsător, acela al unei iremediabile desnobilări. În paginile acelea, ca în niște oglinzi deformatate, ne-am zărit însălbăciți și fioroși ca oamenii peșterilor. Iar filosofii, de altă parte, scriu răspicat că ne sbatem în negurile unui nou ev-mediu, — cel adevărat, de bună seamă. Și căruia dintre noi nu i s'a întâmplat să audă un confrate ori un amic evocând nostalgic vremea Cavalerismului, secolele Cruciadelor, când omul se războia pentru un adevăr universal, pentru o valoare spirituală eternă?... Și câtoro nu li se pare că ne înapoiem la timpurile când omul încă nu prinsese de veste că e om.

Iată de ce, în ciuda, sau, mai drept, din pricina apocalipticelor încercări ce le îndurăm azi, ne place să ni se vorbească mai mult ca oricând despre virtuțile și despre meritele noastre. Cultul eroului s'a redeșteptat mai viu decât în oamenii Eladei fericite a lui Pericle. Cersim mângâierea și încrederea dela

aceia care apar campionii înaltelor însușiri ale rasei Ei se numesc Garros, Guillaumet, Saint Exupéry. Întâmplările și faptele lor ni se par sublime, — și sunt, într'adevăr. Totuși ei le socotesc atât de firești, încât rareori se hotărăsc, uitând mai totdeauna de ale lor, își amintesc numai de ale „camaradului“ admirat. Abnegarea e cel dintâi imperativ al sacerdoțiului.

Totuși Saint Exupéry ni s'a destăinuit; și era chemat să o facă, fiindcă aviatorul s'a dovedit un scriitor de mare clasă, un moralist adânc și sincer. Nici unul n'a vorbit cu atâta fervoare despre *cele trei divinități*, — cum le numește el, — *Muntele, Marea, Furtuna*.

Și-a făurit de pe urma meseriei sale o perspectivă asupra oamenilor, *la scară cosmică*. Plutind neîncetat deasupra lumii, *între Carul Mare și Săgetătorul*, aviatorul descopere cu încetul adevărata ei înfățișare și se descopere și pe sine. Avântându-ne cu el spre podurile de aur ale văzduhului, respirăm aerul salubru al altitudinilor, participăm la fiorul metafizic. Ne aflăm cu adevărat pe un tărâm de unde privim cu alți ochi popoarele de furnici omenești cu toate măruntele și bizarele lor preocupări și ambiții. În acest climat înalt propriu meseriei, câțiva oameni se împlinesc și adesea se depășesc. Mereu singur sub un cer înstelat, deasupra deșerturilor, oceanelor, munților și totdeauna solidar în orice clipă cu toți „camarazii“ care îl urmăresc cu gândul, îl așteaptă, cred în el, aviatorul se simte responsabil pentru toți, legat de ei într'aceleași aspirații, Religia lui ca și a lui Christos îl îmbărbătează, îl îmbie la jertfa eroică, îi dăruiește conștiința demnității sale de om. Fraternitate, demnitate, lealitate, jertfă; — iată limba pe care o vorbesc și o înțeleg „camarazii“. În ea se regăsesc și se simt oameni. E tărâmul lor de oameni de omenie. Tărâmul unde totul pare simplu, pur, armonios, adevărat. *Pe pământ e haosul*. Aici e adevărul.

Și Saint Exupéry evocă în pagini de un dramatism sobru, de o poezie de neuitat, prăbușirea lui Guillaumet la 4000 de metri printre stejii Anzilor, acoperite de un strat de zăpadă gros de cinci metri! Dar camaradul Guillaumet are o misiune de îndeplinit. Are o răspundere față de ceilalți; are o răspundere față de soția sa. Și întru câțva față de destinul omenirii! Guillaumet se târăște cinci zile și patru nopți, fără hrană, fără preget, pe un frig de 40 de grade și izbutește să se înapoieze la camarazii lui, la meseria lui!

La capătul unor asemenea evocări, înțelegem din ce adâncuri de suferință și de meditație izvorăsc reflexii ca acestea ce ar

putea sluji drept epigraf cărții: *Măreția unei meserii stă mai cu seamă în ceea ce leagă oamenii unii cu alții.*

Concluzia se desprinde luminos: De ce n'ar vorbi întreaga omenire această limbă de omenie pe care toți aviatorii din lume o cunosc? Iată ce pare să se întrebe moralistul Saint Exupéry. De ce n'ar înceta aviatorul de a fi un crainic al morții ca să devie solul înaripat, ducând vești bune și seruri tămăduitoare dela un capăt al lumii la altul? pare să se întrebe poetul Saint Exupéry. De ce n'ar deveni aviația o școală a virtuților virile și creștinești pentru copiii noștri? pare să se întrebe apostolul meseriei, Saint Exupéry.

Sfârșim aceste însemnări desprinzând doar zece rânduri din această carte caldă de umanitate. După ce a rătăcit două sute de kilometri în deșertul Libic, chinuit de setea omorătoare, cotropit de arșițe, înșelat mereu de vedeniile unor oaze imaginare, Saint Exupéry, în clipa când nici o nădejde nu mai era cu putință, întâlnește pe beduinul salvator, care îi întinde blidul cu apă.

„Și totuși icoana ta, Beduin din deșertul Libiie, se va șterge din amintirea mea. Am să-ți uit chipul. Tu ești Omul și chipul tău este al tuturor oamenilor laolaltă. Nu ne-ai zărit niciodată, dar ne-ai recunoscut îndată. Ești fratele meu drag. Și la rândul meu am să te recunoasc în toți oamenii.

Ai venit la mine măreț și binevoitor, ca unul ce are puterea de a dărui de băut. Prietenii mei, vrăjmașii mei, cu toții; vin la mine prin chipul tău și nu mai am nici un vrăjmaș pe lume“.

Gestul unui bandit al deșertului dând blidul cu apă unui om de altă rasă capătă proporții mesianice. Și îi simțim mai aproape unul de celălalt și de adevăr, în inima deșertului, decât suntem noi în mijlocul străvechiei noastre culturi europene.

PAUL LAHOVARY

ÎNTRU FILOSOFIE ȘI ISTORIA EI

Niciodată atitudinea filosofului față de istoria filosofiei n'ar fi fost o problemă, dacă filosofia însăși ar fi ieșit din stadiul de problemă. Nimic mai normal, într'adevăr, pentru o disciplină, decât să-și recunoască trecutul, luându-i în seamă avertismentele și pretinzând să-l continue, înglobându-l. Chimistului nu i s'a prezentat nicicând prilejul abordării unei atitudini față de întreg trecutul chimiei. Faptul de a nu fi fost de acord cu o anumită problemă, parțial, nu înseamnă încă un conflict între

prezentul și pasivul unei științe exacte. Caracterul empiric al oricărei dintre acestea — adică facultatea de a opera asupra unui material dat — acordă istoriei lor o contuitate pe care chiar așa zisele „revoluții copernicane“ nu isbutesc s'o compromită. Intreg trecutul unei științe servește prezentului ei, care nu poate să nu folosească viitorilor cercetători. Istoria științelor exacte înseamnă transmisiune de unelte verificate, economie interioară a cunoașterii facilitate a progresului.

Nu același lucru se petrece cu disciplinele didactic numite „nologică“. Istoria oricărei activități a spiritului marchează, în oricare punct al ei s'ar opera secțiunea, semnele unui antagonism față de activitatea însăși a cărei istorie este. Trecutul filosofiei de pildă a avut totdeauna pentru filosofie un aspect obsesiv urmărind-o adesea până la a i se substitui. Desigur, dacă ar fi fost cu puțință ca istoria filosofiei să consemneze în fiecare epocă, asemeni istoriei științelor exacte, stadiul obiectului ei, aspectele realității nou cucerite de cunoaștere adică, progresivitatea ei ar fi certă. *Istoria* filosofiei e însă istorie *a filosofiei* și de însușirile acesteia depinde înfățișarea sa. Inexistența filosofiei altfel decât ca *filosofare*, continua labilitate a obiectului său după epoci, incertitudinea metodelor admise, toate acestea au condiționat fără îndoială istoria ei.

Paradoxul intern al istoriei filosofiei provine poate din opoziția radicală dintre spiritul filosofic și spiritul istoric. Căutând descoperirea unor structuri esențiale, spiritul filosofic este tocmai opusul celui istoric, a cărui singură sarcină pare a fi restabilirea circumstanțelor, contingențelor unui fenomen și explicarea lui prin ele. Opoziția dintre raționalism și istorism e un fapt în istoria culturii. Alternanța lor pare a fi în ultimă analiză, motorul însăși al dialecticii spiritului. Apariția însăși a istoriei ca disciplină dominantă coincide cu un moment de cărență rațională. Tăgăduita *știință a accidentalului* („episteme tou symbebekotos“ a metafizicei aristoteliciene) pare a-și demonstra posibilitatea existenței, odată cu recunoașterea rolului acestui „symbebekos“ în cosmos. Istorismul umanismului concordă cu atitudinea păgânismului panteist al Renașterii, închinătoare la tot ce este non-necesitate, accident, contigență. Istoria filosofiei se constituie, altfel decât istoria pragmatică, tocmai în momentele de exigență raționalistă.

Paralelă raționalismului și născută din aceeași stare de spirit, istoria filosofiei contrazice în specie, caracterele genului. De îndată ce filosofia secolelor XVI și XVII se sustrage autorității trecutului ei, compromis prin inconstanța și incoerența

chiar a comentatorilor lui, se naște, printr'un soi de prăvălire în inactualitate a doctrinelor domnitoare, *istoria filosofiei*.

Neadmițând de aici înainte altă probă decât raționamentul sau experiența, argumentul „vorbelor magistrului“ cade. Trecutul filosofiei devine pasiv; influența sa asupra prezentului, pur informativă; activitatea, abolită.

Imprejurarea a fost pusă în evidență de un profesionist al istoriei filosofiei, binecuvântatul *Émile Bréhier*, în recenta sa lucrare „*La philosophie et son passé*“¹⁾.

Pentru ilustrarea ei, autorul găsește nimerită ruinarea legendei antihistorismului cartesian, observând pe drept că secolul raționalismului este în acelaș timp secolul marilor erudiți. *Pierre Bayle* și „Dicționarul istoric și critic“ pe care ni-l lasă, nu caută decât să descopere ceea ce a fost cu adevărat gândit, dincolo de tradiții, comentarii și interpretări, exact în același fel în care îndoiala metodică încearcă să surprindă adevărul dincolo de prejudecăți, credințe și opinii subiective.

Efectul acestei atitudini i se pare lui Bréhier de natură să libereze studiul trecutului de orice raport cu actualitatea, cu credințele și preocupările prezentului, facilitând astfel o *istorie obiectivă*, în sensul în care Nietzsche remarcase la contemporanii săi, filologi, o specie de *neutralizare* a trecutului. Valorificarea egală a oricărui eveniment trecut, prin simplul fapt că aparține trecutului, înseamnă propriu zis atitudine istorică. Într'adevăr, caracteristicile faptului istoric enumerate de Bréhier sunt trei : 1. *localizarea* în timp, 2. prezentarea lui prin urmele lăsate, prin *document* adică, 3. *singularitatea* care-l împiedică să se confunde cu un alt fapt. Relativismul istoric absolut consideră formulele filosofice căzute în desuetudine de îndată ce au fost pronunțate. Prin aderența lor la un moment, ele nu mai pot, odată momentul depășit, interesa decât istoria omului și nu cunoașterea realității. Considerarea *adevărurilor* unui timp, cu pretenție de a se impune drept adevăruri tuturor conștiințelor, drept simple fapte raportabile la individul sau epoca emitentă, înseamnă în același timp suspendarea oricărei valorificări. Condițiile de imparțialitate și obiectivitate ale istoriei se împlinesc, înlăuntrul acestei atitudini, și pentru cazul istoriei filosofiei, normalizând astfel paradoxul formulat, la început, de noi. Impăcarea spiritului istoric cu spiritul raționalist filosofic nu se produce decât înșurubându-ne perfect într'unul din ele, din

---

¹⁾ Émile Bréhier, *La philosophie et son passé*, Paris, Alcan (col. Nouvelle Encyclopédie Philosophique), 1940, p. 148 in 8°.

perspectiva căruia postulatele celuilalt să fie convertite. Istoricismul consideră realitatea logică a formulilor filosofice drept realitate pragmatică, de fapt, în cazul istoriei filosofiei. Dar raționalismul poate considera la rândul său, realitatea istorică a faptelor trecute, drept simbol logic, drept serie de etape dialectice ale unei aceleiași gândiri: filosofia istoriei, în modalitatea ei hegeliană, e altă sinteză posibilă a datelor antitetice enunțate. Filosofia istoriei e o altă față a istoriei-comentariu, în care textul nu mai e decât un pretext pentru susținerea unei teze personale. Deosebirea e doar că, pe când comentariul ia în seamă un singur sistem, filosofia istoriei consideră toate sistemele egal îndreptățite să existe, ca momente dialectice ale întregului. Până în cele din urmă, felurile în care poate fi concepută istoria filosofiei sunt reduse în gândirea lui Bréhier la istoria-transmisie de ustensile, istoria-comentariu și istoria-evocare critică a trecutului.

Problemele ridicate de raporturile dintre istoria filosofiei și filosofie nu se referă însă numai la activitatea sau pasivitatea istoriei față de disciplina vie. Ele cuprind deopotrivă aspectul opus, al posibilității integrării trecutului în gândirea actuală. Evocarea etapelor depășite nu e un act de simplă retrospectivă. Înlănuirea individului în clipa care-l cuprinde împiedecă adesea ieșirea din ea, necesară înțelegerii interioare a unui trecut devenit străin. Imposibilitatea de a cunoaște deplin altceva decât ceea ce e re-creat prin gândire, își adaugă pentru sporirea dificultăților, imposibilitatea de a judeca servindu-ne de mijloace anterioare celor ce intră în actuala noastră formație spirituală. Dacă circumscrierea conștiinței în limitele-i proprii, enunțată odinioară atât de just de măestria lui Anatole France („nu putem judeca lumea cu mintea frustră a unui orangutan, după cum nu putem vedea realitatea cu ochiul fațetat al unei insecte”) este o realitate, motivele ei de ordin stilistic par poate tot atât de puternice ca și cele anatomice.

O întreagă filosofie a stilului tinde să demonstreze tocmai impermeabilitatea spirituală a epocilor culturale, deținându-și caracteristicile dela anumite determinante morfologice proprii fiecăreia dintre ele.

Decadența raționalismului din secolul XIX coincide cu o nouă ofensivă a istoriei autentice, aceea care pretinde să se reînvie fiecare perioadă, să i se redea savoarea proprie și inimitabilă, originalitatea ireductibilă, singulară, organică. Domeniul istoriei filosofiei, căreia pozitivismul îi adăoga istoria

științei, a religiilor, limbilor și civilizațiilor extrem-orientale, crește peste măsură.

Divorțul de filosofia vie a timpului era astfel total. El începuse când, în secolul al XVIII, raționalismul considera istoria filosofiei drept istoria erorilor spiritului omenesc dibuind să descopere adevărata metodă.

Pentru modern, situația e cu mult mai puțin simplă. Perpetua tensiune între dorința de a-și găsi o certitudine, sprijinindu-se pe trecut, și temerea de a-și vedea gândirea fărâmițându-se în erudiție, caracterizează atitudinea istoricului modern al filosofiei sau a filosofului modern pur și simplu. Tendința spre obiectivitate, exactitudine și criticism a modernului împiedecă revenirea la sistemul comentariilor, care deformează gândirea originară.

Între adeziunea partizanului și neutralitatea istoricului, repulsia și atracția pentru trecut a filosofului actual marchează un joc dialectic resimțit ca un blestem intelectual, de esență tragică.

Echivocul solicitării bilaterale, care prilejuește strania desbinare interioară a modernului sfâșiat de conștiința incertitudinii și de nevoia încrederii într'o realitate stabilă, se verifică și pentru cazul special de care ne ocupăm. Credința în valoarea profund omenească a tuturor actelor spiritului, atât de înrădăcinată la profesioniștii apologeticeii păcatului — modernii — despoaie evenimentele de care se preocupă istoria filosofiei de toate atributele timpului exterior, — limbajul, obiceiuri literare, moduri de a raționa, într'un cuvânt tot ceea ce concurează la localizarea unui sistem, — lăsându-l în sarcina voluntară a erudiției. Există un timp interior al filosofiei, o durată internă în limbaj bergsonian. Dacă Platon s'ar fi născut în alte vremuri, gândirea sa ar fi fost, după socoteala intuiționistului francez, aceeași, chiar dacă n'ar fi scris nici un rând din ceea ce a scris. „Iar Domnul Brunschwig crede că nu i-a lipsit lui Platon decât instrumentul analitic ca să născocască fizica matematică modernă“ (Bréhier, op. cit. p. 40). „Asemenea uchronii, comentează Bréhier, fac să se vadă că ceea ce este esențial într'o gândire filosofică e o anumită structură, să zicem dacă vreți un anumit mod de digestie spirituală, indiferent de alimentele pe care i le propune timpul. Această structură mentală care aparține, prin accident, trecutului, este deci, în fond, intemporală...“ (p. 41).

Fără îndoială, istoricul emerit al filosofiei demască aici un tip de gândire, și nu pur și simplu un procedeu personal, cu

toate că pentru cititorii monumentalei „Histoire de la philosophie“ identificarea e lesne de făcut.

Delimitarea echivalează cu o revelație. Bariera pusă prin constatarea aceasta cu răsunete normative incontestabile, concepției care vede în istorie, simplă desfășurare de evenimente izolate, succedându-se unul pe altul, va permite poate dezvoltarea așteptatei istorii a spiritului uman. Fiecare gândire prezentată cu tensiunea ce-i este proprie, care-o împinge dincolo de limitele momentului în care se exprimă, unind și absorbind în ea curentele trecutului sau lansând apeluri viitorului, aduce sentimentul unui nu-știu-ce care sfârșește prin ea, și a nu-știu-ce incipient. Invingerea duratei și eliminarea timpului, surprinderea structurilor mentale esențiale și permanente, independente de variabilitatea circumstanțelor, restaurează istoria filosofiei în rolul ei de cercetare actuală, înlăturând dintr'odată relativismul istoric, și iluzionismul filosofiilor absolute și imuabile. Considerarea ei ca ecran neutru capabil să releveze vibrații simpatetice peste timp, structurilor spirituale consanguine, înseamnă o tentativă de adaptare a istoriei spiritului la necesitățile unui moment care depășește atât raționalismul cât și istorismul, sintetizându-le. Configuratismul intuiționist fenomenologismului merită acest efort din partea unei discipline care-i poate fi utilă, și pe care nu va mai fi silit, sub noua ei formă, s'o ignoreze.

ION FRUNZETTI

REVISTA · REVISTELOR

STRĂINE

PERSONALITATEA CONDUCĂTORULUI

Das Werk, Anul 20 — Düsseldorf — Nr. 7-8 — Iulie-August 1940.

Prof. dr. *W. Hoppe*, rectorul Universității din Berlin, cunoscut și publicului nostru cu prilejul conferințelor ținute la Facultatea de litere din București, publică un pregnant eseu despre *Personalitatea conducătorului în istoria germană*. Reproducem rândurile introductive ce caracterizează structura personalității în genere :

„O vorbă poetică des citată ne spune că cea mai mare fericire a copiilor pământului e numai personalitatea. Cel care pentru prima dată a formulat-o — Goethe — s'a străduit s'o realizeze în cadrul timpului său ca nimeni altul. Noi cei de astăzi nu socotim desigur că structura personalității sale ne-ar putea mulțumi. Goethomania ne este străină. Împreună cu înțeleptul din Weimar vedem însă în personalitate ceva cu totul rar, ceva ce nu se întâlnește la fiecare om sau persoană: personalitatea e sâmburele roditor și valoros al unui om singular. Ea se câștigă, se cucerește cu mari strădanii. Ea este rodul unei evoluții a vieții. Nimeni nu poate prevedea maturitatea acestui fruct. Nimeni nu-l poate raționaliza în vre-un fel. Personalitatea rămâne totdeauna, oricât s'ar forma ea, un ideal. Ea solicită mereu altceva. În om se găsesc doar semințele. A le lăsa să încolțească, a evolua, nu-i este dat numai lui Lumea înconjurătoare, cea de mult dispărută a strămoșilor, îl formează. Nimeni nu se va maturiza însă ca personalitate, dacă nu va asculta de o poruncă: fii credincios propriei tale legi“,

CÂNTECUL POPULAR AL VREMII

Die Literatur — Anul 12 — Nr. 12 — Septembrie 1940.

Werner Oehlmann (Berlin) publică un articol asupra cântecului popular german contemporan și în deosebi asupra celui ostășesc, a marșului care reprezintă „un fel de jurnalism liric“ în sensul că exprimă în modul cel mai propriu sentimentele zilnice ale soldaților. Autorul leagă interesant

de-a-lungul istoriei cântecul ostășesc de stilul epocilor, obținând următoarea desfășurare de imagini în timp:

„...cântecul ostășesc străns și de-aproape legat de istorie, solicită considerarea lui istorică ce descoperă cauzalitatea temporală a diferitelor sale forme. Dacă-i urmărim evoluția, el devine o răsunătoare istorie a războiului. Fiecare epocă, fiecare soartă și-a imprimat urmele ei. Încă dela începutul secolului al XVIII-lea s'a cântat balada Prințului Eugen în al cărei furtunos tact răsună încă dinamismul irațional al barocului. După avântatele cântece ale epocii lui Frederic, care cu toată energia lor nu erau lipsite de grație, urmează cântecele războaielor pentru libertate în care trăește clanul romantic. Cântecele războiului mondial te surprind puternic prin tonul lor serios și întunecat, așa cum răsună în melodia „Pădurea Argonne“ — ecoul lăuntric al luptei dârze, nehotărâte îndelung, a cărei ucigătoare spaimă n'a paralizat curajul, ci speranța și bucuria. Cu totul altfel răsună cântecul ostășesc al zilelor noastre ale cărui trăsături proprii și caracteristice se vor ivi treptat, treptat din masa nou apărutelor bunuri muzicale“.

PLASTICA PRIMITIVĂ A GRECILOR ȘI ORIENTUL

Forschungen und Fortschritte — Anul 16 — Nr. 24 — 20 August 1940.

În foarte prețioasa revistă cu acest titlu a cărei misiune constă în difuzarea, prin scurte și substanțiale articole, a ultimelor rezultate ale cercetărilor diferitelor științe și arte, prof. dr. *Alois Gotsmich* dela Universitatea germană din Praga semnează un articol cuprinzând rodul unui îndelungat studiu asupra relațiilor dintre plastica primitivă a Grecilor și Orientul. După cum se știe, istoria artei atribuie plastice primitive a Grecilor o certă origine orientală. Tipul, ținuta brațelor, a picioarelor, trăsăturilor figurii miciei plastici mai ales ar dovedi legături asiatiche. Se oglindește însă — în această interpretare — acea metodă modernă ce explică totul prin împrumuturi culturale. Împotriva acestei opinii se ridică prof. A. Gotsmich, demonstrând că felul plasticii de care vorbim e doar expresia concepțiilor de viață și credințelor populare eline, că ea se apropie în mod sensibil de arta populară. Concluziile cercetării sunt următoarele:

„Nu prin influențe străine ci prin reprezentările credințelor populare trebuie să ne explicăm arta primitivă a Grecilor. Chiar dacă unori câte-o formă statuară e împrumutată orientului sau vre-un Grec a imitat-o mai nai mult sau mai puțin apropiat, nu suntem îndreptățiți să socotim orientul ca maestrul artei grecești. Ideile formelor statuare alcătuiesc un bun cultural grecesc; artistul a creat credințe populare grecești și chiar și formele reprezentative exprimă inițiativă proprie, corespund procesului evolutiv firesc. Peste tot descoperim în plastica grecească înrăurile credinței populare și putem — într'o anume măsură — s'o socotim — ca fiind populară.

EMINESCU IN ITALIENEȘTE

Meridiano di Roma — Anul 5 — No. 36 — 8 Septembrie 1940.

Sub titlul „Poesia Romena“, hebdomadarul publică două traduceri ale lui *Francesco Politi*: una intitulată „Giono d'ottobre“, din V. Voiculescu, cealaltă, pe care o transcriem pentru abilitatea traducătorului, ce reușește să vrăjească o muzică foarte apropiată de cea eminesciană.

Nè più sospiro ancor...

Nè più sospiro ancor...
Se non di esaltare
Col giorno che tacia muor,
Sull' orlo del marc!

Con murmure diuturno
Discorrano fonti regrete,
E scivoli l'astro notturno
Pei vertici snelli d'abete;

Che il sonno mi sia lene,
Le selve vicine
E le onde senza confine;
E plaghe di cielo serene!

Trasmigri a onde a onde
Il suon dei campagni nel vento
E il pio tiguio, lento,
Mi crolli suf capo le fronde!

Non nessilli nè sciami
Di fiaccole; non cataletto
Prezioso: tesseltemii un letto
Di giovani rami!

Non sarò più randagio,
Allora! poserò lieve:
I ricordi, come le neve,
Su me faran cumulo adagio;

Nessuna al capezzale
Mi segua gemanda di doglia
Ma solo nell'arida foglio
Il pianto autumnale.

E le lucenti stelle,
Che emergono dall' ombra folta,
Oh! come sorelle,
Mia arridono anche una volta.

Un 'aspra armonia
Il mare accorato disserra
Ma io sarò terra
Nella solitudine mia....

ARTA CA RESPONSABILITATE

Il Frontespizio — Anul 18 — Nr. 7-8 — August 1940.

„Arta e un act de caritate“, scrie *Giovanni Papini*, „Artistul autentic și conștient e cel mai puțin liber dintre oameni. Nici unul altul, afară de

preot, nu e încărcat de atâta răspundere, ca el. Și în aceste restituiri, liber și eroic acceptate, rezidă adevărata sa măreție“.

„Mare și grea e răspunderea artiștilor față de poporul căruia-i aparțin. Arta e universală, dar artistul e născut în cutare punct al pământului, a respirat un anume aer, provine dintr'o rasă determinată, are în el un anume sânge, a cunoscut și s'a bucurat din copilărie de anumite forme, anumite spectacole, anumite moravuri, a crescut în cutare climat particular de cultură și de spiritualitate, proprii patriei sale, s'a hrănit, chiar opunându-li-se, din anumitele ei tradiții îndepărtate și imanente...“

„Alături de datoriile către Dumnezeu și către genul omenesc, are obligații și angajamente către națiunea sa. E, pe lângă artist, cetățean, și prin urmare, într'un anumit sens, și om politic. Nu i se poate cere să exercite servicii publice, nici să se amestece în competiții civile, nici să aspire la comandă. În cu totul alte moduri, conforme naturii și vocației sale, poate și trebuic să se asocieze la opera poporului său și să contribuie la grandoarea pământului natal. Arhitectul care edifică un palat măreț, ce vorbește vizibil închipuirii și inspiră idei de putere și mărire, adaugă la prestigiul conducătorului și la respectul față de el, adică la unitatea, autoritatea, continuitatea statului“.

Papini exemplifică apoi cele spuse, prin rolul egal al poetului epic — evocator al marilor figuri și mărețelor fapte istorice — al muzicianului răscolitor de sentimente generoase în auditor, al sculptorului în fine.

„Popoarelor li se întunecă ușor memoria și li se moleșesc pasiunile; le scade temperatura morală. Artistul e acel care reinvie trecutul, luminează pe ignoranți și pe inerti, răcolește necontentit acel foc care lecuște veșnica ispită a frigidității mortale. Și nu sunt numai acestea răspunderile artistului față de neamul său. Și lui, ca și oamenilor de stat, soldaților și savanților, îi e încredințată sarcina de a atrage asupra patriei sale admirația ce duce la dragoste, sau cel puțin la simpatie, și prin aceasta întărește indirect dar puternic, prestigiul spiritual și prin urmare forța atractivă a unei țări în lume“.

„Artistului îi e încredințată, în sfârșit, o misiune ce comportă o și mai mare răspundere: aceea de a transmite timpurilor viitoare, expresia civilizației timpului său și generației sale“.

„Viitorul, posteritatea, străinătatea vor judeca vremea noastră după aceste relicve, și epoca noastră va fi socotită mare sau mediocră, înfloritoare sau decadentă, după ceea ce artiștii vor fi creat în această perioadă.

„Responsabilitate cutremurătoare dacă ne gândim un singur moment, și în stare să facă să reflecteze și să se căiască pe cei care considerau, prostește, arta, ca un joc capricios al individului, ca o aventură iresponsabilă de rafinați și egocentrici“.

O DESCOPERIRE EPOCALĂ

The Saturday Evening Post — Philadelphia — 7 Septembrie 1940.

Sub titlul „*The Atom gives up*“, d. Wiliam L. Lawrence publică o seamă de amănunte asupra chipului în care s'a descoperit „o nouă sursă de putere, de milioane de ori mai mare decât orice s'a cunoscut până acum. O substanță naturală, răspândită în multe părți ale lumii, dar foarte greu de izolat, s'a dovedit capabilă de a libera o energie uriașă. Un pound din această substanță este echivalent cu cinci milioane pounzi de cărbune sau cu trei milioane pounzi de benzină“ .... „Numele noii substanțe este *Uranium 235*, sau pe scurt, U-235, o formă rară de uraniu prin greutatea-i atomică, uraniul obișnuit fiind de 238 ori mai greu decât hidrogenul.“

Existența Uranului-235 a fost descoperită, în 1935, de Profesorul Arthur Dempster, în laboratorul de Fizică al Universității din Chicago. Dar pe atunci nu se aștepta nimic neobișnuit dela această descoperire. Acum un an și jumătate, Dr. Lise Meitner și Prof. Otto Hahn au repetat la Berlin un experiment făcut mai de mult de Prof. Enrico Fermi, fizicanul încununat cu premiul Nobel, care-și continuă acum lucrările la Universitatea Columbia din New-York. Fermi descoperise un ciudat joc atomic în alcătuirea uraniului și-și propusese să libereze o parte din enorma energie închisă în nucleul atomului. Meitner și Hahn au întrebuințat un desvoltat microscop atomic, pentru a vedea ce se întâmplă chimic în acest joc atomic. În locul unui element care să semene cu uraniul, ei au observat un element cu totul diferit, având o greutate atomică ceva mai mare decât jumătate din greutatea uraniului. Și astfel a apărut bariul, care este întrebuințat în luarea fotografiilor prin razele X. Întrebarea mare se referă la proveniența bariului.

De unde bariu în uraniu? Problema a frământat-o pe d-na Lise Meitner și după ce a plecat din Germania în Suedia, căutând un aparat destul de puternic pentru a sdrobi atomii de uraniu și a vedea, astfel, dacă nu cumva, prin bombardarea uraniului, atomii de uraniu se vor separa în două părți aproape egale. Gândul acesta a fost confirmat de experiență. „Dacă un atom de uraniu cu 92 particule pozitive este sfărâmat în două părți, din care una constă în 56 particule (bariu) și alta în 36 (krypton), cantitatea de energie atomică eliberată ar fi nevisata energie de două sute milioane volți electronici de fiecare atom!“

D-rul Frisch, ginerele celebrului savant prof. Niels Bohr din Copenhaga i-a comunicat acestuia în America rezultatele obținute la Stockholm de d-na Meitner și, totodată, a repetat el însuși experimentul. Sdrobirea atomului de uraniu a fost executată de prof. Dunning într-un laborator american. Același rezultat a fost obținut și la Copenhaga de D-rul Frisch : bariul provenea din sdrobirea atomului de uraniu în două părți inegale și eliberând uriașa energie arătată mai sus.

Experimentul a fost interpretat și valorificat teoretic într'o ședință științifică la Universitatea din Washington, la 27 Ianuarie 1939, de Niels Bohr, fiind de față și D-rul Fermi și câțiva oameni de știință americani.

În momentul de față, oamenii de știință și diferite întreprinderi americane cercetează chipul de a extrage și de a utiliza uriașa energie a substanței U235, ca o nouă sursă de energie. Pentru câțiva ani încă, nu se așteaptă rezultate concrete, dar știința și economia americană sunt de pe acum călăuzite de gândul de a întrebuița noua substanță, care, se prea poate, să revoluționeze întreaga economie și viața a planetei, așa cum au făcut-o cărbunele, benzina, electricitatea.

DISCREȚIA FILOSOFULUI ROYCE

The Personalist — Los Angeles — Vol. 21 — Nr. 3 — Uara 1940.

Revista de Filosofie a Universității Southern California publică o serie de amintiri ale Profesorului John Wright Buckham despre filosofii pe care i-a cunoscut, adică despre Howison, Palmer, Royce, William James, Rudolph Eucken și George Gordon.

Din grupul care a adus atâta strălucire Universității Harvard, — Palmer, Münsterberg, James și Royce, — ultimul poate fi caracterizat și prin fuga-i de notorietate. El a cerut să nu i se scrie nici o biografie și, până acum, dorința i-a fost respectată. În schimb, mama filosofului și-a scris memoriile, în care arată eroicele întâmplări ale așezării familiei Royce în California pe care a străbătut-o în 1849. Insuși filosoful, care a dat o puternică inspirație cugetării americane, fiind susținătorul școlii idealiste și publicând acele faimoase prelegeri despre *Problema Creștinismului*, dărește mult mamei sale, care a fost o gânditoare și o credincioasă plină de noblețe. Educația morală și religioasă a d-nei Royce a fost, se pare, hotărâtoare pentru formarea ca filosof a lui Josiah Royce, care, până la moarte, a fugit de orice vanitate și și-a anulat orgoliul, pentru a fi doar un modest și discret gânditor. Măreția filosofiei și vieții sale provine, din bogăția lăuntrică a ființei sale.

GLORIFICAREA OMULUI

Town and Country — New-York — August 1940

Revista publică sub titlul „So this is Man“, un fragment din cartea postumă a lui Thomas Wolfe „You can't go home“, fragment ce constituie o măreață înțelegere și gloriificare a destinului omenesc privit în drama-i veșnică. Cităm :

„Omului i-a trebuit glas ca să ceară pâine — și i s'a arătat Christos ! I-a trebuit cântece pentru băătăii — și l-a căpătat pe Homer. A avut nevoie

de cuvinte ca să-și critice dușmanii — și a născocit pe Dante, pe Voltaire, pe Swift! I-a trebuit pereți și acoperiș care să-l adăpostească — și a construit Blois-ul! A simțit trebuința unui templu în care să-și preamărească Dumnezeu — și a construit catedrala dela Chartres! Născut să se târâe pe pământ — el a făurit roți și mașini alergând fulgerător pe șine, și a proiectat aripi în aer sau a așezat corăbii falnice pe marea cea aprigă! Molime l-au săcătuit, războaie crâncene i-au nimicit pe cei mai buni dintre fiii săi, dar nici focul, nici potopul, nici foametea nu l-au nimicit... Omul iubește viața... de aceea e mare, e glorios, e frumos, iar frumusețea lui veșnică este. Trăește sub stelele neîndurătoare și-și scrie, după ele, gândurile... Murind, ochii îi ard și mai frumos, iar vechea-i sete lucește și mai tare în ei. Fără el n'ar fi iubire, foame, năzuință. Devoțiunea față de datorie făurește pe soldat. Inspirat de focul neegoist al abnegației patriotice, soldatul regretă că are doar o singură viață pentru a și-o da țării."

ROMÂNEȘTI

SPIRIT BASARABEAN

Viața Basarabiei — Anul 9 — Nr. 7-8 — Iulie-August 1940

După o apariție regulată de mai bine de opt ani la Chișinău, *Viața Basarabiei* își continuă acum activitatea în Capitala țării, unde a fost redactat și tipărit ultimul număr. Firește, Basarabia însăși este centrul preocupărilor și aspirațiilor acestui număr apărut după dramatica cedare dela finele lunii Iunie. Ca și în trecut, revista caută să valorifice contribuțiile specifice acestei regiuni românești la marea cultură românească.

Din bogatul cuprins al ultimului număr semnalăm articolele „*Autodeterminarea în concepția sovietică*” de d. N. Smochină și „*Limba Moldovenească*” de D. S., unde cu argumente științifice autorii arată, primul, „că unirea Basarabiei cu Patria Mamă s'a făcut nu numai pe baza principiului istoric, ci și pe baza principiului de autodeterminare, proclamat de revoluția dela 1917” iar, al doilea, că „limba română este una și aceeași pentru întreaga națiune românească dela un capăt la altul al teritoriului său, deci pentru toți Români care o vorbesc, literar sau dialectal în cuprinsul hotarelor strămoșești, cât și dincolo de ele”. Aceasta ca răspuns la afirmațiile sovietice că ar exista o „limbă moldovenească” și că Moldovenii și Români ar fi două popoare deosebite.

În ceea ce privește autodeterminarea, însăși doctrina leninistă sovietică include „dreptul de independență politică a națiunii asupra față de națiunea asupritoare”. Iar Stalin a recunoscut în lucrarea *Marxismul și problema național-colonială* (Schite și cuvântări publicate în rusește, Moscova, 1937) că „periferiile Rusiei, națiunile și neamurile care ocupă aceste peri-

ferii, ca oricare alte națiuni, au dreptul natural de a se separa de Rusia". Aceste constatări, scrie d. N. Smochină, dovedesc însă că „Sovietele au părăsit politica de punere în aplicare a doctrinei de autodeterminare a popoarelor. Teoriile de care ne ocupăm le-au servit doar ca instrument pentru a-și ajunge ținta, deoarece astăzi a renăscut vechea politică a expansiunii dinainte de războiul mondial. Drept dovadă stau: Finlanda, Polonia, Țările baltice, precum și Basarabia, și partea din Bucovina care au fost smulse recent României“.

Viața Basarabiei mai cuprinde colaborările d-lor Pan Halippa, Ion Pelivan, Ion Buzdugan, D. Iov, Leon Tromfim (care se ocupă de Basarabia bisericească), precum și acelea ale multor literați din alte părți ale țării care au înțeles să-și exprime dragostea lor pentru regiunea dintre Nistru și Prut.

Deosebit de interesante sunt notele și însemnările dela finele revistei, care conțin informații și date despre măsurile luate în Basarabia după cedare și despre chipul în care stăpânirea de acolo înțelege să schimbe așezările culturale și sociale românești.

„INSEMĂRI IEȘENE“ SE INCHINĂ BASARABIEI ȘI BUCOVINEI

Insemări ieșene — Anul 5 — Vol. 15 — Nr. 9 — Septembrie 1940.

Intregul număr al revistei ieșene — 235 pagini — este închinat Basarabiei și Bucovinei. Literați și oameni de știință, poeți și politicieni, istorici și medici preamăresc spiritul și realizările regiunilor cedate suf forța împrejurărilor sau descriu virtuțile culturale ale Românilor de acolo. Mihail Sadoveanu, Otilia Cazimir și D. Iov semnează alături de Ion Inuleț, Pan Halipa, N. Smochină, I. Minea, Dr. Gr. T. Popa, D. Gherasim, Agricola Cardaș, Emil Diaconescu, N. Gh. Cădere, Th. Holban articole prin care se exprimă întreaga dragoste a țării pentru regiunile acestea.

Tot felul de mărturii se așează alături de riguroase expuneri științifice, din care reies eforturile făcute de statul nostru pentru a asigura o viață culturală și sanitară mai bună. D. Bedreag scrie despre Universitatea din Cernăuți, care, aflăm dintr'o notă publicată de revista *Viața Basarabiei*, va fi transformată după modelul școalelor superioare comuniste, iar limba de predare va fi cea ucraineană. D. Agricola Cardaș descrie meritele Facultății de Agronomie din Chișinău. D. N. Gh. Cădere arată bine documentat organizarea sanitară a Basarabiei. D. Paul Mihailovici se ocupă de tipăriturile românești din Basarabia. D. G. Dimitriu urmărește desvoltarea vieții românești în Basarabia (1812-1918). Politica permanentă a Rusiei de ieri și de azi este temeinic analizată în articolul d-lui N. Smochină, ca și în acela al istoricului I. Minea.

Lacrimi de revoltă în fața destinului prezent, nădejdi în viitor și con-

știința tare a dreptății noastre se înbină în acest număr în care tristețea nu sdruncină dârzenia și demnitatea.

Revista ieșană conține numeroase reproduceri fotografice ce pomenesc pe oamenii de seamă dați țării de aceste regiuni smulse din trupul ei sau diferite instituții vechi și mai noi făcute de Români în Basarabia și Bucovina. Chipurile lui Hasdeu, Alecu Russo, C. Stamati, Mareșalul Averescu, Iosif Naniescu, C. Stere, Alexe Mateevici, Gavril Muzicescu se înșiră alături de vederi ale Mitropoliei din Cernăuți, ale statuei lui Vasile Lupu dela Orhei, statuei Regelui Ferdinand din Chișinău, ale manufacturii de tutun tot de acolo, ale sanatoriului dela Vorniceni, sanatoriului de tuberculoși dela Bugaz, ale Facultății de Științe din Cernăuți, catedralei dela Bălți, ale unor primării și spitale din Tighina și Boian. Alte imagini evocă peisajul basarabean, portul țăranilor, aspectul falnic al vechilor cetăți moldovenești.

Numărul închinat Basarabiei și Bucovinei se deschide cu această poezie semnată de Otilia Cazimir și numită „Trei mori de vânt”:

Treceam pe plaiuri dulci basarahene
Cu soarele de-acasă prins in gene...

Din ceața vremii îmi ieșea 'nainte
Cătându-și drum spre inima din mine,
Cu ape limpezi și cu dealuri line,
Moldova mea frumoasă și cuminte.

Venea pe vânt miros amar de mare...
Spre Alba Voevozilor Cetate
Un deal 'nălța trei mori de vânt în spate,
Să facă scme ne nu știu cui, în zare.

Pe dealu 'n care-adânc scurmase plugul,
Trei mori de vânt își măcinau belșugul...

*

Pe dealul sterp acum ca un mormânt,
Ce fac, în toamnă, morile de vânt ?

Cu brațele încremenite 'n nori,
Trei mori de vânt ca trei sperietori
Și-au răstignit pe cerul gol durerea...

Trei mori de vânt își macină tăcerea.

MERITUL DE CĂPETENIE AL „DACIEI LITERARE“

Pagini Literare — Turda — Anul 8 — Nr. 3-5 — 1940.

D. Teodor Murășanu se ocupă în articolul „Muza Populară“ de generația *Daciei Literare*, subliniindu-i meritul de căpetenie: înțelegerea estetică a literaturii populare, privită ca izvor de inspirație și ca material de prelucrare pentru scriitori.

Poezia populară a fost cercetată și apreciată și mai înainte. Stolnicul Cantacuzino, Mitropolitul Dosoftei, Văcăreștii și Budai Deleanu „nu sunt străini de realitatea literaturii populare, în compuncerilor lor“. Dar „numai M. Kogălniceanu și entuziaștii săi colegi, numai generația *Daciei Literare*, a pătruns valoarea estetică, a surprins puterea de viață și influența binefăcătoare ce ar putea-o avea literatura populară asupra celei culte și, în genere, asupra scriitorilor și a originalității oricărei literaturi naționale culte. Generația dela 1840 a făcut din literatura populară o forță dinamică de regenerare a simțirilor artistice“.

CONTRIBUȚIILE LUI CONTA, PARVAN, XENOPOL ȘI BLAGA
PENTRU FILOSOFIA ISTORIEI

Pagini Literare — Turda — Anul 8 — Nr. 3-5 — 1940.

Într'un desvoltat studiu intitulat „Contribuții românești la teoria evoluției ciclice“, d. Gh. Pavelescu încearcă o interesantă valorificare sistematică a gândirii românești în fruncție de concepția evoluției ciclice, căutând să accentueze pozițiile personale și contribuțiile originale românești în această materie.

Spre deosebire de concepția liniară a evoluției și progresului, în a doua jumătate a secolului trecut și-a făcut drum o altă concepție, aceea care neagă „caracterul liniar al evoluției propunând un altul în a cărui complicată geometrie linia dreaptă este înlocuită cu cea curbă, cu spirala, sinusoida și alte elemente obținute prin frângerea drepte și segmentarea cercului euclidian“. Filosofia Istoriei a căpătat, datorită acestei noi concepții, concepția evoluției ciclice, o seamă de interesante explicații la care, alături de marile personalități ale științei și gândirii universale, au contribuit și unii cugetători români.

„Ideea evoluției ciclice o întâlnim pentru întâia oară la noi în *Echilibrul între Antiteze* (1859) al lui Heliade Rădulescu. Comentând pe Michelet, care publicase *Principiile de filosofie istoriei* (1828), Heliade scrie: „Michelet vorbind despre mișcarea umanității a zis că ea se învârtește într'un cerc, care se tot lărgește neîncetat în spirală. Noi zicem: umanitatea înaintează prin curbe ondulate: ascinde și descinde. Rotirea în spirală e formată din atâtea curbe câte generații și indivizi sunt. Adică o generație ascinde sau descinde, pentru ca o a doua să se înalțe mai sus“.

Ideea apare și la Hasdeu, dar Vasile Conta, Alexandru Xenopol, Vasile Pârvan și Lucian Blaga sunt gânditorii noștri care vor aduce concepției evoluției ciclice contribuții mai dezvoltate și uneori originale.

„Conform teoriei lui Conta, fiecare fenomen își are o undă a sa proprie, ce urcă și coboară, care face parte dintr-o undă mai mare, și aceasta la rândul ei din alta până la infinit. Din consecvență logică. Conta vorbește și de marea undă a evoluției. Aceeași evoluție undoliformă se observă și în domeniul spiritual. Ideile unei epoci se nasc și cresc din ideile perioadelor anterioare, se dezvoltă pe nesimțite, apoi descresc și dispar, după ce au dat naștere ideilor din perioada următoare. (*Încercări de metafizică*). În cadrul evoluției undoliforme, variate și infinite se realizează, spune Conta, „perfecta armonie între lumea fizică, lumea intelectuală și lumea morală“. Această teorie a unei „armonii cosmice“, care își impune legile fatale întregului univers, va fi dezvoltată cu un profund patetism de Vasile Pârvan“.

„Viața omenească fiind constituită din materie și spirit, din inerție și vibrație, desfășurarea ei va fi, după Pârvan, o continuă luptă. Disponând de un rar dar de plasticizare. Vasile Pârvan zugrăvește plin de un tragic patetism desfășurarea ritmică a existențelor umane, individuale sau colective, în lupta lor dintre inerție și vibrație, moarte și viață, materie și spirit. Rezultatul acestor lupte, cu biruinți și înfrângeri reciproce, sunt o infinită serie de curbe, sau o linie ondulatorie, rezultanta diferitelor ritmuri. În afară de ritmul cosmic universal, Pârvan vorbește de ritmul biologic din lumea organică, cu infinitele sale varietăți, și de ritmul uman „suprabiologic sau spiritual“. Ritmul uman sau suprabiologic e „ritmul istoric“, sau creator de istorie. Forța propulsivă a acestui ritm este „spiritul universal“, concept vădit hegelian, mediul vibrator este „materia cerebrală umană, individuală sau colectivă, iar descărcările sale energice sunt *ideile*“.

„Prin teoriile lui Xenopol, influențat în parte și de Boutroux, asistăm la una din multele încercări pe care diferiții gânditori le-au făcut, mai ales în ultimul timp, pentru determinarea unor legi autonome în domeniul vieții spirituale, față de legile vieții organice. Dar faptul că omul este considerat tot o specie de regn organic, fie chiar și ultima, autonomia e greu de realizat. Acest neajuns caută să-l înlăture teoria „modurilor ontologice“ a lui Lucian Blaga. Conform acestei teorii, omul nu este un simplu animal de turmă cum l-a definit Aristotel, sau cogitans cum credea Descartes, ci o existență cu totul aparte în univers, o „ființă metaforizantă“, „acreditatul unei ordini duminecale poruncită în altă zi de geneză“, care-l face singurul exemplar creator de cultură. Distanța dintre om și animal în lumina teoriei modurilor ontologice ia proporții uriașe, nu ca dela specie la specie, ci ca dela regn la regn. Modul ontologic uman se caracterizează (spre deosebire de cel al cristalelor, plantelor și animalelor) prin „existența în orizontul misterului, care aduce după sine, ca o consecință și ca un corolar, năzuința congenitală a omului de a-și „releva“ misterul. Existența în orizontul

misterului are profilul unei „permanente tensiuni“ de a releva misterul prin acte metaforice, ce poartă tiparele „categoriilor stilistice“. Produsul actelor de relevare este cultura. Prin această teorie Lucian Blaga se distanțează nu numai de teoriile materialiste care vedeau în cultură creația unei anumite specii zoologice, ci de cele idealiste-spiritualiste, al căror exemplar tipic este Hegel, care văd în cultură o creație a spiritului absolut, care se realizează dialectic prin idei. Am văzut un exemplu în gândirea lui Pârvan. După Lucian Blaga „cultura poate fi determinată pe deplin numai în ordine ontologică și metafizică, iar nu în ordine naturală, căci ea este semnul vizibil al unei noi mutațiuni ontologice în cosmos, dincolo de animalitate și spirit, o mutațiune în tovărășia căreia apar noi orândueli și noi finalisme metafizice“. Pe acest fundal metafizic se proiectează o a doua teorie a lui Lucian Blaga, a „stilurilor culturale“, care reprezintă „tot atâtea cadre prin care spiritul uman încearcă să reveleze misterele, dar și tot atâtea frânc transcendente, adică tot atâtea autoapărări ale Marelui Anonim (centrul metafizic din filosofia lui Lucian Blaga) față de aceste încercări umane“.

DRAGOSTE, BLÂNDEȚE, MÂNGĂIERE

Însemnari Sociologice — Anul 4 — Nr. 2 — 15 Septembrie 1940.

Reproducem din eseu l d-lui Ernest Bernea „Despre Bunătate“ următoarele observații :

„Plinătatea pe care o găsim în bunătate vine în primul rând în dragoste.

„Dragostea ne dă puțința să trăim dincolo de noi, să trăim în altul sau altceva, să cuprindem totul. Dragostea ne dă puțința să pătrundem adâncimi și taine care altcum ne-ar rămâne pe veci închise. Răul este alungat, este topit prin forța sa pozitivă. Bunătatea vine cu dragostea și trăirea în duh. Bunătatea creată din focul dragostei îmbracă tot ce atinge cu o lumină odihnitoare.

„În bunătate găsim blândețea. Omul bun este blând, adică are un suflet catifelat. Cine se apropie de omul bun, simte o plăcută senzație de căldură și mângâiere, simte o putere binefăcătoare. Blândețea este o completare firească a dragostei și rod al acesteia. Mai puțin activă decât dragostea, blândețea în calmul ei nu este lipsită de putere creatoare, ci, dimpotrivă. Într'o lume de protivnicie, blândețea vine ca un întăritor, ca o înseninare lacrima luminată.

„Bunătatea, isvorâtă din dragoste și trecând prin blândețe, se împlinește în milă și mângâiere. Mila înseamnă suferință la suferință, la suferința altuia. Mângâierea este acea stare lăuntrică legată de setea de mai bine în înțelesul luptei pentru alungarea răului și a durerii, luptă fără frângere și fără asprime. Mângâierea este o stare creatoare de bine, peste întunecul care inundă. Mângâierea este un leac al cărei isvor stă în sufletul nostru și prin care se săvârșește un act exterior de binefacere“.

S E P T E M V R I E

O imagine a particularității războiului modern ne-o oferă din plin, Luna Septembrie: un război de groază apocaliptică însă cu pierderi omenești puține, disproporționate, față de imensitatea dezastrelor materiale și de suferințele maselor. Război de pierderi puține, fiindcă iau parte la luptă un număr foarte redus de ostași: aviatorii. Pierderi puține, de asemeni, fiindcă populația civilă se ascunde în adăposturi. Câteva mii de morți în Anglia, câteva sute în Germania. Și totuși un război de încordare nervoasă fără seamăn, al doilea stadiu, progres, al „războiului nervilor“, care ar putea fi decisiv prin el însuși.

Cine nu pricepe esența acestui proces istoric în planul psihologic, nu va pricepe nimic din toată desfășurarea războiului modern și nu va pricepe nici de ce Franța a fost învinsă, iar când e vorba despre noi înșine, nu va pricepe niciodată de ce și în ce mod am fost nepregătiți, militar.

Adevărul e că războiul modern este un război în care accentul cade pe psihologie și marii comandanți de azi sunt în primul rând buni psihologi și în al doilea rând numai specialiști militari. Ei au învins pe cei care erau în primul rând specialiști militari și numai în al doilea rând psihologi, căci există un anumit decalaj între seria psihologie și seria armament, pe care bunii cunoscători ai temperamentului omenesc îl pot sesiza. Acest principiu care e formulat întâia dată cu semnificația lui reală astăzi, în aceste pagini — altfel intuit de mult de comandanții de vocație — este că nu armamentul cel mai ucigător este cel care aduce victoria, ci armamentul de cel mai mare efect material.

Să exemplificăm. În războiul trecut arma cea mai ucigătoare a fost sură îndoială mitraliera. O coloană surprinsă de mitralieră era o coloană pierdută. Au fost cazuri când, după preparativele minuțioase, când tranșee și fortificații au fost măcinate de artilerie, atacul totuși să se prabușească în sânge, fiindcă a scăpat o singură mitralieră intactă în adăpostul ei. Și totuși rolul real al mitralierei în războiul trecut a fost extrem de redus față de acela al artileriei. De ce? Fiindcă artileria, fără să provoace pierderi tot așa de mari adversarului, îl demoraliza prin efectul ei material. Oricât de periculoasă e mitraliera, eficacitatea ei era nulă față de cel care găsea o

muche de teren ca să se adăpostească. Dar împotriva artileriei nu ajungeau nici tranșeele chiar, ci numai adăposturile solide.

Dar principiul apare mai evident când comparăm artileria franceză, tunul de 75 și artileria germană grea. Prin precizia lui, prin calitățile de mobilitate și rezistență, prin viteza lui, tunul de 75 era considerat ca o minune și așa era. Pierderile provocate de el erau foarte numeroase. Totuși a fost înfrânt de artileria grea germană, mai puțin precisă, mai puțin numeroasă, mult mai puțin periculoasă în sensul eficacității. Însă de un înspăimântător efect material și deci moral.

Tragerile artileriei grele sunt mai mult întâmplătoare, pierderile provocate de ea sunt în genere minime în afară de rarele lovituri în plin norocoase, totuși ea a adus în războiul trecut victoria (căci până la urmă aliații au avut superioritatea efectului material: un mai puternic explosiv, multă artileria grea, tancuri de mare efect moral, aviație de bombardament). Pe cota Ungureanu în Iulie 1917, din 420 de oameni, au pierit din lovituri de artilerie peste 320 și în afară de morți au mai fost vre-o 40 de răniți. S'au tras de artileria germană-austriacă — după cum reese din confruntarea ordinelor de luptă — aproape patru mii de proiectile în decurs de două zile și o noapte, pe o suprafață de 3-4 hectare. Cum s'au tras relativ puține obuze grele, pierderile ar fi fost cu mult mai mici și cota ar fi rezistat, dar, din cauza loviturilor grele, din oroarea de a fi striviți în bordee, oamenii au preferat să stea în tranșee. Bordeele erau foarte bune și puteau suporta loviturile până la calibrul 105, dar nu putea fi vorba să reziste minelor de 210 sau obuzelor de 305. Dacă ar fi fost vorba însă numai de aceste lovituri grele, pierderile celor două companii n'ar fi fost mai mari de 80 de oameni, căci numai două lovituri grele au lovit în plin.

Oamenii însă au preferat tranșeele și gropile de obuz unde până la urmă au fost decimați de miile de obuze de 105. Din 6 lovituri de 305, cinci au căzut fără să facă nici o victimă, totuși aceste lovituri căzute alături sunt cele care au dezorganizat poziția. Exploziunile lor apocaliptice, zecile de copaci și bucățile de stâncă aruncate în aer, au distrus nervii oamenilor și i-au făcut să prefere tranșeele bombardate cu salve de artilerie relativ ușoară.

Să ne întoarcem la războiul actual. Germanii spun că au aruncat asupra Londrei și a docurilor ei cam 23 mii de tone de fier. Cu alte cuvinte aproximativ 100 de mii de bombe de calibru mic (până la 200 kg.) și poate 5-6 mii de bombe de cincisute de kg. și mai mult. Dar suprafața Londrei întregi este de cel puțin 200 de mii de hectare, iar lungimea docurilor este de peste 100 de kilometri, cu alte cuvinte alte aproximativ 30 de mii de hectare. Prin urmare, dacă ar fi fost puse matematic și bombele nu reveneau la mai mult de una la trei hectare în cinci săptămâni. E o densitate propriu zis nulă, mai ales când există adăposturi, iar de aci, și verosimilitatea numărului așa de mic de pierderi omenești, 2000 de morți și 8000 de răniți

în cinci săplămâni la 8 milioane de locuitori. Dar ar trebui ținut seama că loviturile au căzut grupate și că au intervenit în urmă cele 5-6 mii de bombe grele care nu au sporit pierderile omenești considerabil, dar au sporit apocaliptic efectele materiale. Uorbînd la Radio, regele George a spus limpede: „Trăim clipe îngrozitoare și ne așteaptă poate altele și mai îngrozitoare”. E sigur că în Octomvrie bombardamentele vor fi și mai intense.

De altfel cazul Germaniei însăși este și mai elocvent. Atacurile aviației engleze nu produc pierderi omenești de cât într'o măsură absolut redusă, cel mult o mie de morți și răniți în două luni în toată Germania. Totuși se vede din presa germană o extraordinară nervozitate a populației civile din ținuturile bombardate.

Explicația este că în orașe efectele materiale (dărămări de imobile, gropi imense și distrugeri de căi de comunicație, incendii) înnebunesc imaginațiile și demoralizează. La aceasta se adaugă toate deplasările grăbite în timpul alarmelor, întrerupererea lucrului ziua, a somnului noaptea. Dar mai mult de cât orice e gravă tensiunea nervoasă a așteptării ore întregi a proiectilului greu, căruia nu-i rezistă nici un adăpost, și care poate cădea în fiecare clipă distrugând totul cu o explozie uraganică. Firește, bombele grele sunt puține, victimele vor fi zece sau cincisprezece din milioane, dar efectul psihologic este insuportabil, câtă vreme jocul obuzului e liber. Ce consolare găsește cel ce e ars pe rug, dacă i se explică atunci că incidentul arderii lui e fără importanță statistică de vreme ce... arderile pe rug sunt în istorie abia 1 la un milion de decesuri... Semnul real al principiului formulat de noi este acesta: Un obuz are efect direct prin lovitura lui extrem de redus, psihologic însă efectul lui este invers. Afară de cei morți care nu știu ce s'a întâmplat, ce e cu ei, toți cei care au scăpat au nervii distruși sunt ca și când, psihologic, toți ar fi fost loviți, căci au realizat mintal lovitura. Cu alte cuvinte, efectele unui bombardament, chiar dacă acesta este executat cu mijloace inegale, nu este proporțional cu această inegalitate de mijloace, ci în funcție de forța de pătrundere a obuzului, adică de nesiguranță și de orele cât durează tensiunea așteptării.

Aici stă marele efect al bombardamentului și secretul acestui efect. Câtă vreme un oraș este bombardat, fie de un avion pe noapte, populația suferă ca și când ar fi bombardată de sute de avioane în același timp.

Iată de ce trebuie să ție seama comandantii de armate care atacă și în același timp comandantii orașelor care se apără. Și iată ce va juca un rol considerabil în desfășurarea viitoare a războiului.

Decizia, întârziată destul „din cauza izolării și a extraordinarei sale abilități” după cum spune Führerul despre Anglia, e căutată acum și în alte părți. Apare astfel extrem de prețios concursul Italiei în campania africană menită să elimine Anglia din toată partea nordică a continentului negru. După cucerirea Somaliei britanice, armata italiană a pornit acum de-a-lungul coastei egiptene spre Alexandria. Primele succese sunt foarte frumoase.

dar deocamdata e și aici o stagnare. Nevoia unui succes în Mediterana orientală e mai ales cauzată de teama ca nu cumva rezistența armatei engleze să nu încurajeze cine știe ce atitudine ostilă a Greciei și a Turciei.

De altfel diplomația axei a fost extrem de activă în Septemvrie înregistrând succese considerabile. Astfel, devenind tot mai evident că Statele Unite încurajate de rezistența engleză se pregătesc de război (au cedat Angliei un lot de 50 de distrugătoare vechi în schimbul unor baze navale, au discutat să-și ia asupra lor apărarea Singapurului și mai ales au votat un credit de înarmare urgentă, care totalizează cam 15 miliarde de dolari), Germania și Italia au încheiat la 27 Septemvrie un pact cu Japonia prin care se obligă să intervină dacă „o nouă putere va intra în războiul actual“.

E o lovitură de maestru în diplomație, dar nu fără categorice sacrificii europene în sensul ca Asia și o parte din Pacific au fost recunoscute drept „spațiu vital“ al Japoniei. Scopul proclamării acestui pact acum în această lună e și să determine căderea lui Roosevelt în alegerea de președinte.

La Dakar un grav incident anglo-francez provocat de generalul De Gaulle s'a încheiat după o scurtă luptă prin retragerea flotei engleze.

Inceputul lui Septemvrie ne-a adus o nouă și cumplită mutilare a teritoriului Național. Ispășim greu de tot 20 de ani de neprevedere și lipsă de organizare. Dintre toate măsurile luate de Conducătorul Statului, nu e una care sa dea mai multă satisfacție decât scoaterea din armata activă a unui mare număr de generali comandanți de corp de armată, stat major și miniștri ai apărării naționale, care nu aveau în concepția oricărei minți săsătoase, decât un singur rost: să lupte cu orice preț și cu orice sacrificii pentru organizarea și înarmarea oștirii... Cum a fost cu puțință ca să avem în fază comoara unui destin național, realizată după o mie de ani printr'o conjunctură între toate fericită și să ne arătăm totuși atât de puțin vrednici de păstrarea ei? Ne e peste puțință să gândim altfel decât că toate eforturile românismului în viitor vor fi călăuzite de un singur gând, față de care tot restul va fi umbră și nevolnicie, acela de a elibera cât mai curând cele patru milioane de români căzuți din nou sub înclătarea mâinii străine. Nu poate exista împăcare și mulțumire de sine a unui stat românesc, până atunci.

C. P.

Nu numai Teologia, dar și cultura noastră au fost lovite prin moartea Preotului Profesor Vasile Radu, a-dânc cunoscător al limbilor semitice și al legăturii lor cu Teologia. Muncitor savant și profesor de mare

valoare, Preotul Vasile Radu este unul din traducătorii Sfintei Scripturi, tălmăcită de dânsul în două versiuni, cea sinodală și cea literară, publicată de Fundația pentru Literatură și Artă. Fundațiile Cul-

turale Regale ca și întreaga noastră cultură vor păstra o amintire recunoscătoare și plină de admirație acestui devotat și riguros om de știință.

R.

Prefața *Antologiei scriitorilor Ardeleni* iscălită de Emil Giurgiuca ridică — printre altele — din primele rânduri problema „*mentalității locale ostile a unei societăți care prin structura sa spirituală n'a dovedit interesul necesar impus de frumusețea unui act gratuit*”.

E plângerea foarte îndreptățită a oricărui poet ardelean care nu s'a simțit nicicând, nici în trecut, nici astăzi, ascultat de mediul din imediata sa apropiere. Autorul antologiei își dă el singur seama de pricina. Literaturii i s'a hărăzit totdeauna în Ardeal o funcție socială și națională ca tuturor domeniilor culturii de altfel, începând cu biserica și terminând cu știința. Preocuparea politică a fost prea firesc stăpânitoare aici, încordarea luptelor prea aprigă, comandamentele naționale prea imperative pentru ca să poată fi prețuit oficiul estetic al aristocratului poet. Gustul unei poezii artistice propriu zise a părut, cu drept cuvânt, aproape un act de părăsire a datoriei naționale. Să mai adăogăm că această situație se va prelungi încă multă vreme în Ardeal și că astăzi mai dârz ca oricând toate puterile vor trebui să servească din nou idealuri politice și naționale? Poezia va rămâne mai departe stingheră și sfioasă, inactuală, gratuită și frumos inutilă ca

totdeauna, când înțelege să se închine numai altarului estetic, sau va consimți să renunțe la mândria purității ei estetice spre a-și încorda strunele pentru marce cântec obștesc al națiunii.

Al. Dima

Nu știu dacă presa noastră a semnalat la timp deosebit de interesantul și pentru noi prețiosul studiu pe care d. *Wilfried Krallert* (Viena) l-a publicat în „*Deutscher Archiv für Länder und Volksforschung*” (1939, Heft 3/4, Dec.) asupra „*Istoriei și metodei statistice demografice în Sud-Est*” închinând un întreg capitol României. Într-o vreme de rasturnări istorice care ar trebui să urmeze numai criteriul statistic și în care s'au aruncat vorbele grele împotriva științei românești a recensământului populației, studiul specialistului german are fără îndoială o valoare întăritoare, întru cât cu metodele cele mai obiective închină de fapt un *elogiu* strădaniilor noastre statistice.

După un amănunțit istoric al lucrărilor de acest fel, începând cu cele din Moldova anului 1851, cuprinzând apoi toate încercările vechiului regat și ale stăpânitorilor provinciilor alipite care prin diversitatea metodelor folosite au îngreunat atât de sensibil munca românească de după război, d. *W. Krallert* trece la activitatea recensământului din 1930, înfățișându-i pe larg pregătirea și organizarea, instituttele și publicațiile și regretând doar — împreună cu noi de altfel — ritmul prea lent al dării la iveală a rezul-

tatelor. Atât metoda cât și aplicarea ei de cei 29.000 de recenzori și 1250 de controlori îndreptățesc foarte frumoasele aprecieri ale autorului german, ce se răsfrâng asupra științei noastre statistice și d-rului *Sabin Manuilă*, conducătorul recensământului. Să dăm însă cuvântul specialistului german însuși: „*Cu toate că este greu să emitem o judecată concluzivă înainte de a ni se fi dat puțința examinării tuturor volumelor statistice, putem totuși de pe acum afirma că recensământul românesc din 1930 este o eminentă operă științifică în domeniul statistice*”. Ea a deschis mai ales — spune mai departe autorul — pentru toate problemele grupărilor etnice noi drumuri (rev. cit. p. 504). Se dau apoi în anexe ca adevărate modele legea recensământului dela 20 Martie 1930, instrucțiunile de completare ale foilor de anchetă și se reproduce una din ele.

Asemenea apreciere obiectivă e cel mai potrivit răspuns ce se poate da unor anume oficine străine.

Al. D.

In *Leipziger Vierteljahrsschrift für Südosteuropa* (1940, Nr. 1-2) revista Institutului Sudesturopean de pe lângă Universitatea din Lipsca, d. profesor *P. P. Panaitescu* publică un foarte temeinic și susținut studiu asupra „*Evoluției formării statelor românești*”, construit în mare parte pe fundamente economice de a deosebită valoare explicativă. E o privire de ansamblu asupra condițiilor întemeierii și desvoltării a cea ce cu

atâta dreptate autorul numește „*dualismul politic românesc*” referindu-se la viața separată pe care au trebuit s'o trăiască timp de cinci secole Muntenia și Moldova. Problemele ridicate și soluționate cu îndemânare și mult spirit realist de d. prof. *P. P. Panaitescu* merită a fi aici pe larg înfățișate pentru excepționala contribuție pe care o aduc.

Intinderea poporului român s'a acoperit în ființa statului abia în veacul al XX-lea după unirc, deși desăvârșita unitate geopolitică ar fi trebuit încă dela începutul evului mediu să realizeze acest organism natural. În centrul poporului și statului s'a aflat totdeauna Transilvania și în jurul ei urma să se cristaliceze o nouă formă politică. Dacă faptul nu s'a produs totuși, vina nu ne aparține nouă, ci Ungurilor, care cucerind Ardealul în sec. al XI-lea au blocat acest centru al românismului. Ne mai putându-se realiza un stat unitar care să cuprindă pe toți Românii dintre Tisa, Nistru și Dunăre, primele orânduiri statale au trebuit să apară în sudul și estul Carpaților alcătuint principatele Munteniei și Moldovei.

D. prof. P. P. Panaitescu cercetează motivele care n'au îngăduit nici pe aceste meleaguri formarea unui sir, gur stat românesc. Ele ar fi următoarele: structură economică deosebită, situație politică diferită, dinastii distincte în cele două principate. Fizionomia economică e în mare parte determinată de configurația hidrografică a Munteniei și Moldo-

vei. Cea dintâi, mai unitară, are un sistem de ape ce leaga trecătorile munților cu Dunărea și face cu puțință un contact economic din cele mai vii; cea de-a doua — Moldova — are un sistem hidrografic deosebit format din râuri ce curg paralel cu munții și apoi se varsă în Dunăre și mare. Intre cele două sisteme nu există racordări, așa că pe baza lor s'au dezvoltat structuri economice diferite.

Drumurile comerciale de asemeni urmau direcții opuse: cel al Lembergului lega Moldova de răsărit, cel al Turnului Roșu Muntenia de apus prin Vidin. Interese economice heterogene au dus apoi la situații politice diferite. Moldova căzută în zona influenței polone, Muntenia în cea a Ungurilor. În sfârșit cele două dinastii distincte au extaziat fiecărui stat românesc un destin propriu.

Aceasta a fost situația până în a II-a jumătate a secolului al XVI-lea. Cu căderea principatelor sub protectoratul militar al Turcilor, comerțul cu răsăritul și apusul e acum distrus, suveranitatea polonă și ungară desființată, dinastiile slăbite. S'ar părea deci că s'au creat în această vreme noi condiții care să facă posibilă unirea celor două principate. În realitate, prin ridicarea boerimii, se întărește sistemul feudal și se realizează autarhiile economice distincte în Muntenia și Moldova cu tendințe centripete. Până la jumătatea veacului al XIX-lea unirea nu s'a putut împlini, dar când s'a produs a fost efectul unei noi configurații economice: pătrun-

derea capitalismului industrial și negustoresc apusean la noi cuprinzând deopotrivă Moldova și Muntenia.

Descoperirea a noi obiecte de comerț pentru apuseni ca: vitele, cerealele și petrolul românesc, au determinat noua situație, dizolvând autarhiile economice ale celor două principate și impunând unirea lor.

Cu toată continua și dominantă accentuare a forțelor economice în procesul de formare și evaluare a statelor românești, ceea ce amintește la noi concepția lui Șt. Zeletin, d. profesor P. nu uită să amintească și factorii psihologici și ideologici ce au contribuit la unirea dela 1859, acordându-le însă vădit un rol secundar.

Studiul d-sale impune prin caracterul său sintetic și prin argumentarea convingătoare și documentată pe fapte esențiale. Publicarea lui într-o cunoscută revista germană dă și străinilor puțința cunoșterii forțelor ce au determinat întemeierea și evoluția statelor românești.

Al. D.

Temele mari ale existenței românești reapar, într'un susținut suflu poetic și interpretate cu o sensibilitate modernă, în noile poeme ale d-lui D. Ciurezu, *Pământul Lumii mele*. Se găsesc în volum, proiectate luminos și cu vigoare, sentimentele și viziunile fundamentale ale trăirii și atmosferei noastre: integrarea în natură a omului și a comunității, împărtășirea frățească din aceeași soartă a omului,

a codrului și a animalelor, plămădirea și rodirea din același pământ, prezența lui Dumnezeu în toate metamorfozele și încercările naturii și omului, recunoașterea vocii lui Dumnezeu în faptele mari ale țaranului și voevodului, rugăciunea înțeleasă ca mărturisire, plecăciune, ajutorare și călăuzire.

Dela „satul fără hrisov”, căci

Satul meu sărac n'are hrisov,
Hrisovul lui e undeva'n pământ...
Nu-i pergament, nici piatră, nici
cuvînt,
E sînge și arșiță, și istov

poetul va urmări mereu împăcarea omului cu cerul și pămîntul :

— Ioni și Ioni, și Rade, și Ilinci,
Un fâlfâit de stele și tilinci,
Pomelnic nesfîrșit, de vii și morți,
Crestat adînc în stîlpii unei porți.

Această împăcare nu este lipsită de dramă, căci viața este luptă și încercare :

Că mi-a fost dat cinstit și'nalt Județ
Sî mai trăesc acuma și să văd
Cum se bulbucă-al luminilor prăpăd;
Cum răvnele se gudură iset,
Și oamenii se vînd lui Anti-Crist,
Mi-e sufletul îngenunchiat și trist.

Intrecându-se cu căinii, rotindu-se ca șoimul, spiritul își schimbă goana în remușcare și vitejia în milă. Duiosia, această virtute românească de-a înțelege cu inima și-a te transpune în suferința celuiilalt, într'un chip firesc și tainic, căpă-

tînd ceva din infinita înțelegere cristică, își face loc în strofele celui mai însemnat poem din volum, intitulat „Am omorît”, unde sufletul se simte solidar — poate chiar identificat — cu suferințele unui cerb rănit :

Aici s'o fi oprit gemând prelung
Cu glesnele murind de slăbiciune,
Cu ochii mari plîngînd de rugăciune
S'asculte căinii cum latră și-l ajung.

Și'n poala de lumină-a unui grind,
A 'ngenunchiat cu sufletul 'n țărână,
Și bun și blînd, s'a năruit pe-o rână,
Și-a 'ntins picioru'n moarte tremurînd.

O fi visat vre-o gură de isvor
Că-i gâlgâie răcoarea peste gînd,
S'o visat prin luncă alergînd,
Singurătății dînd același dor.

„Au tu ce vii gonind singurărăți,
Cu sufletul năvod de bucurii,
Sub urma ta sălbatecă nu știi
Că gem dureri și mor singurărăți.

Ți-ai omorât întîia ta nălucă,
Crescută sfînt în liniști de pădure,
Cu ochii goi spre vîrfurile sure.
Ți-ai omorât întîia ta nălucă.

Poem de mare suflu, pătruns de-o concepție metafizică, de drama binelui și răului din noi, a curățeniei originare și a deteriorării care se înobilează prin vis și rugăciune și se izbăvește prin moarte, „Am omorât” constitue una din însemnatele

realizări ale poeziei românești, operă menită să devie clasică, simbol al tematicii populare, al înțelepciunii cronicărești, al specificului românesc, talmăcit cu mijlocele complexe ale sensibilității contemporane.

Nu putem desvălui într'o notă însușirile acestui volum de maturitate, atât de variat și bogat prin metrica și ritmica lui, uneori strict populară, alteori modernă, prin fericita combinație de lirică, epos și ethos (din care nu lipsesc nici filozofia și ironia), prin amestecul de folklor cu virtuți magice și cu imaginație metafizică, prin efuziunile stoice și creștinești. Unele din rugăciunile dela urmă, cântecul de leagăn „Fir de aur“, unde găsim pătența închipuirii românești, povestea poveștilor, precum și poemul din care am citat mai mult, „Am omorât“, sunt creații însemnate, care vor da mult de gândit criticii dornice să prețuiască caracteristicile sensibilității românești de totdeauna.

Sensibilitate dură și luminoasă, stăpânindu-și armonios avânturile și prefăcându-le într'o duioasă bărbăție și într'o răscolită înțelegere, duh de poveste și închinăciune de Creștin, — prin acestea am încercat să definim însușirea poetică a d-lui D. Ciurezu, așa cum se învederează în volumul *Pământul Luminilor mele*.

Petru Comarnescu

Teatrele bucureștene au comemorat pe V. Alecsandri, reprezentând atât din dramele istorice cât și din

comediile de moravuri ale scriitorului care a știut, deopotrivă, să preamărească ceea ce este intim legat de sufletul românesc, tradiția romană și cele din bătrâni, precum și să critice excrescențele vătămătoare, pricinuite de transformarea societății noastre moderne. Teatrul Național și-a inaugurat stagiunea cu *Ovidiu*, Teatrul Regina Maria cu *Fântâna Blanduziei*, iar Studioul Teatrului Național, care începând de anul acesta poartă numele poetului și dramaturgului, a reprezentat opera comică *Harță Răzeșul* și comedia cu cântece *Piatra din Casă*, Teatrul din Sărindar și-a inaugurat stagiunea cu o serie de cântece comice ca *Barbu Lăutaru*, *Chirița*, și cu comedia *Kir Zuliariți*. În fine Teatrul Ligii Culturale se va deschide cu *Lipitorile Satelor*.

Cu acest prilej, publicul nostru și-a dat seama că dramaturgul Alecsandri rezistă nu numai prin caracterul documentar al comediilor sale de moravuri, dar și prin spiritul său de observație și prin poezia dramelor sale istorice, nefiind lipsit nici de anumite îndemânări tehnice.

Realizată într'un admirabil spectacol *Piatra din Casă* a trezit aceeași admirație pe care o ai pentru lucrurile bătrânești, pline de un parfum ce nu se irosește și de o curățenie, care farmecă până și pe cei mai complicați dintre noi. S'a răs cu inimă bună de prostia candidă a comisului Nicu, interpretat de Ion Manu, de capriciile Cucoanei Zamfira, tipic redată de d-na Sonia Cluceru sau de celalte personaje

caricaturizate cu talent și jucate în cea mai bună tradiție de actori ca d-nii Al. Ghibericon, N. Atanasiu, N. Săvulescu și d-na V. Mierlescu. S'a urmărit cu• duioșie necazurile Lăutarului Barbu și ale Păpușarului, dați la o parte de mode mai puțin legate de trecutul nostru. Alecsandri rămâne mereu viu în sufletele noastre.

P. Com.

V aloarea asociației ce se dedică străuitor' artei grafice, continuând o tradiție în care Românii și-au dat, timp de mai multe veacuri, măsura sub inspirația textelor sfinte, *Grupul Grafic*, a inaugurat în toamna aceasta sezonul artistic printr'o expoziție în sala Dalles. Au expus d-nii Al. Basarab, D. Nicolaide, V. Dobrin, Marcel Olinescu, Cristea Grosu, Gh. Naum, Gh. Ceglokov și d-na Tania Baillayre gravuri în alb și negru, care merită o mai caldă înțelegere din partea iubitorilor noștri de artă. Gravura nu poate exprima amănunte pline de virtuozitate și nici viziuni fașile. Ea se adresează, ca și cărțile esențiale, preocupărilor înalte ale sufletului, întocmind o călăuzire prin temele mari ale existenții.

P. Com.

Un spectacol de artă, care ar cinsti orice scenă din lume, este acela realizat în regia d-lui Ion Sava la Studio Teatrul Național „Vasile Alecsandri” cu piesa lui Thornton Wilder, *Orașul Nostru*. Scrisă de un romancier american, piesa înfă-

țișează în „raccourci” momentele cele mai însemnate din viața banală a unui orașel american, între 1900 și 1913. E vorba de viața cotidiană a unor familii cinstite și muncitoare, de dragostea ce se leagă între tinerii orașelului, de nunta și moartea unei fete din această localitate, unde nu se întâmplă nimic excepțional.

Biografia acestei comunități este prezentată, însă, în scene relevante, care se petrec în gospodăriile a două familii, la o cofetărie, la biserică și la cimitir, unde întâlnim, la urmă, o bună parte din locuitorii pe care în primul act i-am văzut pe stradă sau, în actul al doilea, la cununia religioasă. Tehnica piesei este cu totul nouă, neutilizând decorul, ci doar indicații cât mai simple, așa cum se petrecea și în teatrul elisabetan, actorii trebuind să înlocuiască prin gesturi cât mai expresive până și lipsa rechizitelor.

În felul acesta, spectacolul capătă o intensitate dramatică, jocul este mai bogat, mișcarea mai expresivă, iar spectatorul participă cu mai multă emoție la desfășurarea evenimentelor, reliefate pe crâmpes de viață, care nu totdeauna se succed cronologic. Unele procedee amintesc, desigur, piesa lui Pirandello *Șase personaje în căutarea unui autor*, prezentată la Studio acum doi ani tot de d. Ion Sava, care și atunci a adus contribuții cu totul originale în privința regiei. Dar piesa lui Wilder este mai legată de viață și de sentiment, decât construcția oarecum filosofică a lui Pirandello.

Wilder apelează la simțire, Pi-

randello la gândire. *Orașul Nostru* este înfățișarea unei trăiri colective, *Șase Personaje* pune probleme de cunoaștere, ajungând adesea la o epistemologie vie. Wilder ajunge și el la metafizică, dar mai viu, chiar și în actul ultim, care se petrece la cimitir, unde oameni imobilizați pe scaune simbolizează pe morții din morminte, preocupați mai mult de stele și de vânturi, trăind cosmic și uitând lumea din orașel.

Regia d-lui Ion Sava a utilizat la maxim indicațiile scenice ale textului, punând accentul pe joc, pe dramatismul propriu zis, pe gest, pe luminație. Spectacolul s'a jucat într'o tonalitate de mister, jocul actorilor a fost interiorizat, poezia și humorul textului au fost relevate cât mai firesc, explicațiile teoretice au fost rostite simplu, redând astfel tocmai banalitatea și firescul orașelului. Nimic nepotrivit sau tipător. Viața oamenilor mici cărora le este dat să trăiască marile metamorfoze ale existenței. Publicul a urmărit cu o rară concentrare și tăcere interiorizată acest spectacol fără decor, înțelegând că teatrul este, în primul rând, proiecție și conflict de sentimente semnificative, iar nu viziune exterioară sau copie fotografică a vieții.

Despre orientarea teatrului american către această formulă autentică am mai scris în această revistă, cu pilejul eseurilor despre O'Neill sau cronicii despre Orson Welles, unde am pomenit și despre piesa lui Wilder. Spectacolul d-lui Sava a fost o strălucită dovadă a modului în care se poate reveni la teatrul

autentic. Echipa care a jucat la spectacolul acesta, în frunte cu d-na Marietta Sadova, această actriță totdeauna creatoare de tipuri neuitate, prin mijloace cât mai expresive, printr'o tonalitate intensă și prin gesturi de-o plasticitate pe cât de firească pe atât de inteligentă, a dovedit ce minuni de artă pot realiza actorii Teatrului Național când li se cere să fie numai artiști și să înfăptuiască un spectacol de mare expresivitate omenească și artistică.

P. Com.

Autorul poemelor *Intrebare de Stele*, d. Victor Stoe, a publicat recent un nou volum, *Fuga Cerbilor*. Poetul își duce acum mai departe lirismul gingaș și pur, strunit de visare, săgetat de tristeți, luminat doar de stelele cerului, retrăindu-și „copilăria de căprioară“, prin viața-toamnă care „pune albăstrimi în privirile cerbilor, mirate și risipite“. Un fel de însingurare metafizică, autorul simțindu-se solidar doar cu stelele și pădurile, cu ciutele și cororii, cu brumele amurgurilor și albăstrimile toamnelor, își face loc mai în fiecare poezie, caci

E scris

În semne arcuite de vis

Ca omul pentru om

Să fie semn închis.

Până și lacrimile au ceva steclar, poetul simțindu-se alături de iubită „mereu împreună cum o stea lângă altă stea. Nu plânge, dragostea mea“. Un misticism tainic și substan-

țial rezidă în această viziune în care imaginile au din puritatea sborului de cocor sau din fuga cerbilor:

Oamenii nu mai vorbesc tare
 Li oprește lumina și tăcerea.
 Poate, cerul străveziu, îi doare.

Totul se adună în jurul luminii, în jurul lui Dumnezeu. Solidar cu pomii care-și apropie în tăcere ramurile de cer și cu animalele neștiutoare de rău, poetul își găsește alinare și liniște apropiindu-se de cer și stăruind să rămână nu în amintirea oamenilor, ci în a cerului.

Cităm dintr'unul din cele mai realizate poeme ale volumului d-lui Victor Stroe, „Pescăruș“, care definește și sentimentul fundamental și tehnica autorului :

Acolo e și acum tremurare de umbre
 Pe țărmul subțire,
 Aprins de lumină
 Lovit de furtună.
 Jocul e alb, pescărușii adună
 Depărtările și le aruncă pe mare.

Jocul alb e sfâșiat de moarte.
 O clipă a fost numai mirare.
 Au sunat țipete de lumină,
 S'au stins în depărtare.

Jocul alb a muriț pe cer,
 Aripile s'au strâns lovite de fier.
 Pescărușul ucis a căzut
 Pe țărmul subțire,
 Ca un înger pierdut.
 Acum pentru jocul alb
 E numai amintire.

P. Com.

În numărul trecut o greșeală de tipar, în speță schimbarea unei singure litere, a stricat înțelesul poeziei d-lui Ion Pillat, *Hellas*. În loc de *stela* s'a scules *stele* în strofa pe care o reproducem cu corectarea cuvenită :

Vrei sarcofagul alb în foc de maci
 Sau stela 'n drum a dansatoarei
 moarte
 Și vântul viu în marmură încins?

R.

ÎNCUNOȘTIINȚARE PENTRU COLABORATORII NOȘTRI

COLABORATORII REVISTEI SUNT RUGAȚI CA, ODATA CU MANUSCRISELE TRIMISE, SĂ MENȚIONEZE ADRESA EXACTĂ, UNDE SĂ LI SE EXPEDIEZE ONORARIUL ȘI, EVENTUAL, PRIMA CORECTURĂ.—AUTORII CARE DORESC SĂ LI SE TIPAREASCĂ EXTRASE VOR CERE ACEST LUCRU ODATA CU TRIMITEREA MANUSCRISULUI, ARATAND NUMARUL DE EXEMPLARE DORIT, CARE SE VA IMPRIMA PE CHELTUIALA D-LOR.

IN CEL MULT DOUĂ LUNI DELA DEPUNEREA FIECĂRUI MANUSCRIS, AUTORUL VA PRIMI RĂSPUNS DACĂ MANUSCRISUL A FOST ACCEPTAT SPRE PUBLICARE. MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ.

MANUSCRISELE ACCEPTATE VOR FI PUBLICATE IN CEL MULT ȘASE LUNI DELA DATA CÂND LI S'A COMUNICAT ACCEPTAREA.

CĂRȚI NOI

Dintre cărțile primite la redacție semnalăm :

Gheorghe Bezviconi, *Boerimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, pp. 345, lei 180, Fundația Regele Carol I.

Emil Diaconescu, *Transilvania, Idealul Românismului integral*, pp. 109 și 4 hărți, lei 50, Ed. Ath. D. Gheorghiu, Iași.

Mihail Manoilescu, *Partidul Unic*, pp. 254, lei 60. Ed. Cartea Românească.

Alecsandru Claudian, *Cunoaștere și suflet*, pp. 132 lei 80 Tip. Al. Țerec, Iași.

I. A. Basarabescu, *Opere Complete, Schițe și Nuvele*, vol. II, pp. 364 lei 85, Ed. Casei Școalelor.

Eugen Herovau *Confidențe*, pp. 61 lei 50, Colecțiunie Revistei „Forme“.

Profira Sadoveanu, *Ploi și Ninsori*, pp. 183, lei 60, Ed. Cartea Românească.

G. Oprescu, *G. Petrașcu*, Academia Română, Publicațiile Fondului Elena Simu, lei 75.

Teodora Voinescu, *Gheorghe Tattarescu, 1818-1894*, Academia Română, Publicațiile Fondului Elena Simu, lei 140.

Günther Ott, *Sculptorii din familia Storck*, Academia Română, Publicațiile Fondului Elena Simu, lei 90.

Ion Frunzetti, *Ștefan Ionescu-Ualbudea*, Academia Română, Publicațiile Fondului Elena Simu, lei 75.

George Dragomirescu și Ion Frunzetti, *G. Demetrescu-Mirea*, Academia Română, Publicațiile Fondului Elena Simu, lei 90.

TIPOGRAFIA FUNDAȚIILOR
CULTURALE REGALE.